

XXII. ORSZÁGOS
TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
HUMÁN TUDOMÁNYOK SEKCIÓJA

A DOLGOZATOK ÖSSZEFOGLALÓI

1995. ÁPRILIS 10-12.

KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
DEBRECEN

Angol-amerikai irodalom

Ádász Edina (BTF)

King Arthur's Figure in English Literature

Témavezető: Görgényiné Epres Erika

Arthur király és a Kerekasztal lovagjainak legendája gazdag és összetett. Írók és költők fantáziáját ragadta meg évszázadokon keresztül, akik a témát új elemekkel gazdagítva elevenítették fel műveikben. Történészek foglalkoztak Arthur életével, tetteivel. A legendakör történetei és alakjai könnyen átformálhatók, hiszen a történelmi krónikák nem tartalmaznak pontos és szilárd alapokat róluk. Ezért vált lehetővé, hogy az írók a saját stílusuknak, ízlésüknek és a mű céljainak megfelelően változtassanak az eseményeken, a szereplők karakterén.

Dolgozatom célja, hogy nyomon kövessem a legenda alakulásának folyamatát Arthur korától a XX. századig, s megemlítssem az egyes korokban megjelenő jelentősebb alkotásokat, melyek között találunk történelmi műveket, mitikus meséket, lovagregényeket.

A homályos hivatkozások, Arthurról napainkig sok vitára és találgatásra adnak okot. Az első kérdés, mely sokakban felmerül, a létezését vonja kétségbe. A legvalószínűbbnek az az elképzelés látszik, mely szerint ha a legenda és a regényes történet mögött valaha is létezett a történeti Arthur király, talán brit hadvezér lehetett az V. századból, aki az angolszász betolakodókkal szemben védte hazáját. Arthur története a századok során a nemzeti érzés szerves része lett. Az írók az Ó korában találták meg az egységes nemzet és Anglia mintáját. A vágyakozás ezek után felerősödött, majd elhalványult az ország különböző történelmi korszakaiban, s ez visszahatott a legenda népszerűségére. A XX. században sok támadás és ironia érte Arthur udvarát, de az embereknek rá kellett eszmélniük arra, hogy a mai ember számára a lovagok kora örök érvényű erkölcsi üzenetet hordoz.

Balázs Bernadette (JATE)

The Plath-machine

Témavezető: Zsélyi Ferenc

A Plath-machine című dolgozat Sylvia Plath: *The Bell Jar* (Az üvegbúra) című regényével, s ehhez kapcsolódóan bizonyos Plath-versekkel foglalkozik, ugyanazt a kontextust feltételezve mögöttük, s hogy viszonyuk folytatólagos, a különböző szövegrészek tulajdonképpen egy szöveget, az Esther-Greenwood-szöveget alkotják. Ez a szöveg pedig nagyobb, mitikus narratívákba ágyazott; a zsidó-keresztény kultúrában egyrészt a Szent Család mítoszába, másrészt Ódipusz mítoszába, egész pontosan az Elektra-komplexusba. A dolgozat megközelítése pszichoanalitikai szempontú, azon belül is hangsúlyozottan a freudi elvekre támaszkodik. A pszichoanalízis sajátos és komplex hermeneutikaként is felfogható, s hermeneutikaként való megközelítésben nagyon fontos szerepet kap a személyiség szöveggé váló értelmezése, metaforája, ebben az értelemben próbálja a dolgozat az Esther-Greenwood-szöveget feltérképezni, a fent említett mítoszok által szolgáltatott tragikus mintán belül elhelyezni. Az értelmezés tehát a két alapmítoszon s azok pszichoanalitikai implikációján alapul. Ezek magyarázzák a szövegben meghatározó jelentőségű, minden szinten jelentkező dichotómiákat, amelyek az ezen a kultúrkörön belül élő embert neurotikusként definiálják, s amelyek szorításának Esther Greenwood neurózisa, illetve öngyilkossági kísérlete végletes és példaszerű megvalósulása. Maga a történet csupán a mitikus narratíva ismétlésének vagy visszatérésének tűnik.

Balogh Róbert (KLTE)

Valóság és fikció Walter Scott Kenilworth című regényében

Témavezető: Szaffkó Péter

Walter Scott regényeiben különböző korok nagy történelmi válságait mutatja be. Történelemábrázolásában megpróbálja a maga számára meghatározni a közép helyét a harcoló szélsőségek között. Ez a középutkeresés nagy történelmi alakjainak ábrázolásában is megfigyelhető, akik valódi történelmi nagyságukban jelennek meg, de Scott számára a történelmi személy a nép nagy részét megragadó áramlat képviselője, akinek emberi nagysága azon alapul, hogy személyes szenvedélye, célkitűzései egybeesnek a szóban forgó nagy történelmi áramlattal. A regény I. Erzsébet, angol királynő uralkodásáról, korának politikai, társadalmi viszonyairól, szokásairól, a mindennapi életről nyújt gazdag panorámát. Azt az időszakot ábrázolja, mikor Robert Dudley, Leicester grófja, mint Erzsébet legkedveltebb kegyence és szeretője játszott fontos szerepet az uralkodó életében. Scott a regényben a kor alapvető mozgató erőit a valóságnak megfelelően mutatja be, de a művészi hatás érdekében a kisebb jelentőségű történelmi eseményeket bizonyos szabadsággal kezeli. A dolgozatban azt szeretném megvizsgálni, hogy mint író és történész hogyan próbálta összeegyeztetni a történelmi tényeket, mennyire tudta hihetően, a történelmi valóságnak megfelelően leírni Erzsébet és Leicester kapcsolatát, mennyiben tért el a valóságtól és mi volt ezzel a célja.

Bazsik Ágota (PPKE)

Istenkeresés és pokoljárás a középkori és reneszánsz angol drámában

Témavezető: Fabiny Tibor

A dolgozat témája a középkori angol moralitáshagyomány és annak továbbélése az angol reneszánsz drámában. A szerző az *Akárki* című moralitásjáték, és Christopher Marlowe *Doktor Faustus*, valamint William Shakespeare *Macbeth* klasszikus alkotásainak összehasonlításával közelíti meg a moralitáshagyomány fő kérdéskörét: Isten és ember kapcsolatát. A szerző célja, hogy felhívja a figyelmet a moralitások egyetemes érvényességére: "az ember szól az emberről az embereknek az emberek életterében az üdvösségtörténet keretében". A dolgozat egyúttal kitekintést ad a 18. századi magyar iskoladrámára is. A "*Jaj, én hűt régentén mint virágzom vala*" című darab bevonása az elemzésbe árnyalja az angol moralitáshagyományról kialakított képünket.

Bernáth András (JATE)

Hamlet: A gonosz szellem áldozata

Témavezetők: Szőnyi György Endre
Kiss Attila

A dolgozat Shakespeare: Hamlet című drámájának elemzésére vállalkozik, egy új szerkezeti modell bemutatásával. A cselekményhez szervesen kapcsolódik a Szellem igen vitatott alakja, így az elemzés a Szellem szerepének tisztázásából indul ki. Ehhez kitér az Erzsébet-kori pneumatológiára, a bosszúra, valamint a modern Shakespeare-kritika eddig elért eredményeire, felhasználva a "tudatdráma" fogalmát is. Az így elért eredmény röviden a következő: A modern közönség számára Hamlet atyjának Szelleme gyakran nem jelent többet egy, a darab elindítását szolgáló színpadi kelléknél. Természetfeletti lényről lévén szó, a Szellem sokkal nagyobb mértékben befolyásolhatja a cselekményt, mintsem az általánosan feltételezett. A darab keresztény keretében - a hagyományos értelmezéssel ellentétben - a Szellem nem purgatóriumi, hanem gonosz szándékú, álruhás démon, vagy ördög, és a pokol követének tekinthető. Bár a darab a késő reneszánsz összetett világvépet tükrözi, a cselekmény szerkezete egy meglepően egyszerű skolasztikus-katolikus problémára épül. Az I. felvonás 2. színben (182-183. sor) Hamlet erős ellenérzését fejezi ki azon gondolattal szemben, hogy bármilyen ellensége üdvöztüljön. Ez a skolasztikus-katolikus világnézet szerint bűnös diszpozíciónak számít, és a darabban rögtön ezután mintha a Szellemre történne utalás. Ezen sorok kapcsolódnak a dráma két központi színéhez, az Imádkozó-színhez, ahol Hamlet kifejti azt a vágyát, hogy Claudiust a pokolra küldje (III. 3.), valamint az ezt követő Hálószoza-színhez (III. 4.), ahol Hamlet megöli Poloniust, majd a Szellem is megjelenik. Bár több utalás is történik arra, hogy a dán korona nem örökletes, hanem a királyt választják, és a zsarnokot le is

válthatják, Hamlet bosszúszomja kizárja ezt a lehetőséget, és így elkerülhetetlen a tragikus végkifejlet.

Cene Márta (JGYTF)

Sterne, the frustrating Court-Jester

Témavezető: Pethő Ildikó

The introduction tries to answer the question: what the genre of Tristram Shandy is; it is a novel or an anti-novel. This part follows the way of it from the beginning, its birth until nowadays. Finally it shows Sterne's behaviour as a novelist and the relationship between him and Tristram. The part of *Structures of the novel* observes its action-structure and time structure. Both of them are organized by consciousness. The free association can 'control' the actions and time in Tristram Shandy. Sterne can objectify the abstract ideas. In this part there are some thoughts about John Locke whose philosophy Sterne uses and makes fun of at the same time. The third part, *means of the novel* shows two very important means: symbols and irony. Sterne uses them more stressed than the authors of other literary works do. First the *symbols* and their 'fellows': metaphors, gestures and statements with double-meanings are analysed. These means are extended in their functions by Sterne. The main function of the symbols is the frustration of the reader. *Irony* the other main means is very modern and new in Sterne's age. The end of my TDK Paper goes into details about this interesting means which is not only means but an own style, genre, outlook on life. However, Sterne feels at home in this world.

Cristian Réka Mónika (JATE)

... Named Desire

Témavezető: Zsélyi Ferenc

A dolgozat Tennessee Williams 'A Streetcar Named Desire' című darabját elemzi Blanche Dubois perspektívájából. Blanche Dubois olyan személyiség, aki egyaránt vonzza és taszítja az olvasót, ugyanakkor Tennessee Williams drámájának essenciáját tükrözi. A 'Streetcar...' Williams darabjainak szintézise - ennek értelmében és ezek kontextusában megpróbáltam összerakni Blanche Dubois szubjektumát.

'...Named Desire' című dolgozat megcáfolja Blanche elnyomott, szenvedő-szenvelő-asszony képét, eddigi beállítását. Szerintem másként kell őt tekinteni: egyénnek, erős egyéniségnek, aki azért olyan, mert ő olyanná akar válni, illetve azzá is válik. Blanche egy történet folytatása és nem a vége - az, hogy elmeegógyintézetbe vitetik még nem, jelent végetet Blanche számára és azt se jelenti, hogy ő áldozat, a teste egy "fény-árny" játék hordozója, amely folytathatja/folytatja a dráma szerkezete által lezárt történet.

A '...Named Desire' Blanche védőbeszéde. Azért választottam őt, mert az eddigi kritika, a patriarchális diszkurzusból való elragadtatásából csak egyoldalúan világította meg ezt a csodálatos személyiséget.

Daróczy Anikó (ELTE BTK)

Tavaszmotívum a közé pangol költészetben

Témavezető: Halácsy Katalin

Dolgozatom első részében a tájképfestészethez tartozó tavaszmotívum történetének rövid összefoglalása után középkori retorika "tankönyvek" segítségével azokat a szabályokat vizsgáltam, amelyek alapján a középkor költői a tavaszmotívumot alkották. A szabályok merevek, a motívum legtöbbször olyan sablonos képpé válik, amely bármilyen témájú költeményhez hozzáilleszthető háttérként vagy bevezetőként. A dolgozatom célja annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy vajon a szabályok és sablonok ellenére fel lehet-e ismerni a jó költőt.

A tavaszmotívumokat több angol kéziratban található dalból és néhány hosszabb költeményből gyűjtöttem össze. A kérdést tartalmi és formai szempontból közelítettem meg. Tartalmilag a szövegeket alkotóelemeikre bontottam, s az így kapott képtörödékek egymáshoz való viszonyát elemeztem. Formailag a mondataalkotást, a retorikai szabályok alkalmazását, a ritmust, a vers zeneiségét stb. vizsgáltam.

Az elemzés során arra a következtetésre jutottam, hogy a jó, eredeti költőt a szabályok nem kötik, hanem felszabadítják. Szellemesen vetítik egymásra a kevésbé sikerült versekben is szereplő, de ott különálló képeket, maximálisan kihasználják a retorikában rejlő lehetőségeket és játszanak a hallgatóság elvárásaival, megfelelő időpontban és jó arányérzékkel illesztik a témához a tavasz-képet.

Arra a "valamire" igyekeztem rátapintani, amittől egy szövegből költemény lesz.

Dósa Attila (KLTE)

"A Place for Writing" The City of Hull in Philip Larkin's and Douglas Dunn's Poetry

Témavezető: Rác István

Hull, which is now a major centre of literature in Britain, has only witnessed a boom in the literary life of the city in the last few decades. Forty years ago the city was insignificant as far as literature was concerned, but a period of prosperity began when Philip Larkin moved there in the fifties. In the wake of Larkin's work, and of his growing prestige as a poet, young talents began their careers as writers, such as Douglas Dunn, who is now held to be a major British poet. In the 80s a new generation of writers emerged, mainly*former students of the University of Hull. The best of their poetry was anthologized in the volume *A Rumoured City. New Poets from Hull*. Since then almost all of the contributors have come out with volumes and acquired national recognition. Probably the 80s saw the most intensive literary activity in the city.

This paper is aimed at the examination of the representation and the functioning of the images of the various parts, the inhabitants, the surroundings (the estuary of the River Humber, which flows into the North Sea) and the frontier-like quality of Hull in Philip Larkin's and Douglas Dunn's poetry through a comparative analysis of a selection of poems. It is also the aim of this investigation to find the differences between Dunn and Larkin (who has been regarded as the chief mentor of the former poet) in their attitudes towards the city and in their artistic purposes in general.

Fancsalszki Andrea (KLTE)

Heroes: An Unusual Reading of F. Scott Fitzgerald's Novels

Témavezető: -

The generation of the 1920s is generally referred to as the "lost-generation" emphasizing their rejection of the standing middleclass values. This irreverence is usually interpreted as the rejection of the American cause as a whole, including their history beside their cultural history as well, although re-reading F. Scott Fitzgerald's novel concentrating on the representation of the greatest American historical figures and national heroes, it turns out that he was fully aware of their greatness, but that he also knew why they were not respected by his generation in the way they were by their parents.

He deliberately broke away from blind admiration forcing their contemporaries to face the fact that those perfect demigods that they had created for the improvement of the youth do not exist, because without imperfection they cease to be human; so he undertook to correct the image of heroes like George Washington, Abraham Lincoln, General Grant, and General Lee, implicitly defining the criteria for a human hero.

Fogarasi György (JATE)

M. Butterfly The Diplomatic Repetition of a Parabasis

Témavezető: Kiss Attila
Kovács Sándor

A dolgozat D. H. Hwang *M. Butterfly* című színdarabjának retorikai szempontú szoros olvasása. Az olvasat elsősorban Paul de Man parabázis-fogalmára, illetve a dekonstrukció kritikai "meglátásaira" épül, de jelentős mértékben támaszkodik a poszt-koloniális kritika, valamint a feminizmus néhány elképzelésére is.

Az interpretáció tétje a "diplomácia" szituációjának allegorizálása, egy olyan allegorikus olvasat felvillantása, amely lehetővé teheti, hogy valamelyest újszerű aspektusból kérdezhessünk rá akár magának a dolgozatírásnak is mint "diszkurzív diplomáciának" a szituációjára. Az interpretáció ezen az allegorikus szinten kívánja árnyalni a legitimitációért való folyamodás intézményeiről (pl. disszertáció, vallomás, verseny) alkotott elképzeléseket, ráirányítva a figyelmet az említett folyamodás nyelvi, retorikai beágyazottságára. A dolgozat e tekintetben a J.-F. Lyotard által felvázolt posztmodern stratégia szerint munkálkodik, mint paralógia. Az irodalomtudományi diszkurzus játékszabályainak áthelyezésével, a kritikai beszéd- (vagy inkább beszélgetés-) helyzetben megbúvó apóriák "felfedésével", igyekszik elősegíteni a diszkurzív játéktér elmozdulását.

Voices from the Margins: Writing Women in Early Colonial Australia

Témavezető: Tóth Ágnes

The aim of this paper is an analytical survey - within a historical context - of the major reasons why Australian literary history has developed excluding practices against the contributions of the first white colonial women. It also looks at the ways in which this failure itself contributed to the emergence of women's literary traditions in Australia. In the first section the characteristic features of the consulted letters and diaries are presented. The argument goes for:

1. the British background of women's writing used within the new opportunities offered by colonism,
2. the crisis of identity and search for "self"
3. cultural dislocation versus tendencies of reproduction of England in the spirit and the language of these writings, and
4. the female worldview interpreted as a challenge to the expectation of "male myths".

The second section discusses the neglect of writing women in the light of the three dominant myths of Australian culture (the convict myth, the myth of the bush and the pioneer legend), pointing out what is typically Australian about them and how these myths have contributed to the exclusion of women's experience from debates on national consciousness and identity.

The conclusions make clear the task of rediscovery of the 19th-century women writers who followed the traditions started by the first colonial writing women.

Az Elefántcsonttorony Hercege és törpéje (kritikai szemlélődés Oscar Wilde meséiről)

Témavezető: Bényei Tamás

A dolgozat tárgya Oscar Wilde meséinek vizsgálata. A rövid bevezetés után, amelyben a wilde-i esztétika főbb vonásairól van szó, a mesék általános jellemzése következik. Ennek során bemutatásra kerül, hogy Wilde esztétikai és a vallásról alkotott gondolatai milyen mértékben jelennek meg a mesékben.

Ezután a két mesekötet elemzését és a két kötet egy-egy, a kötetre legjellemzőbb meséjének az alaposabb összehasonlítását tartalmazza a dolgozat. A mesék általában Wilde esztétikai, illetve a wilde-i meseírás fontosabb szimbólumai alapján kerülnek vizsgálat alá. Rövidebb összehasonlítás tárgyát képezik az egy meseköteten belüli mesék, különös tekintettel a közöttük lévő hasonlóságokra, illetve eltérésekre.

A két kötet meséinek vizsgálatán keresztül a dolgozat megkísérli bemutatni a Wilde-i esztétikában és vallásszemléletben bekövetkezett változást és azt a személyiségfejlődést, amely Wilde-ot a l'art pour l'art dandyjéből a katolicizmust mélységeiben megértő és elfogadó emberré változtatja.

A dolgozat utolsó harmada Wilde leghíresebb és legolvasottabb műve, a Dorian Gray arcképe című regény vizsgálatát tartalmazza egy új megközelítésből, a mesék szellemiségének és a meseszereplők jellemformálásának a szemszögéből.

Ittész Gábor (ELTE BTK)

"The Embrace of Nothing"
(An attempt to make sense in and of W. B. Yeats's
Madetations in Time of Civil War)

Témavezető: Ferencz Győző

Angol nyelvű dolgozatomban William Butler Yeats versciklusát elemzem, fokozatosan haladva az egyes költemények részletes, ám különálló analizésétől a ciklus mint egész felé. A szakirodalom általános gyakorlatával ellentétben nem a kelta mitológia szimbólumait vagy az ír politika és Yeats költészetének kapcsolatát állítom vizsgálódásom középpontjába, hanem a nyelv és jelentés; a műalkotás, művészet és idő; az irodalom és valóság közti viszonyt. Az elemzés módszere a 'szoros olvasás', ám igyekszem rámutatni az életmű néhány tágabb összefüggésére is, sőt az irodalmi hagyományok és elődök fontosságának tiszteletében ismerem fel az egyik alapvető versszervező erőt. Gondolatmenetem végén arra a megállapításra jutok, hogy a "semmi ölelésére" maga az irodalmi szöveg létrehozása, a versírás a felelet, s ez az alkotó *gesztus* lehet a legfontosabb válasz a műben felvetett és vizsgált kérdésekre.

Kaposi Ildikó (KLTE)

Eltűnt narratívák nyomában, azaz mit tudott
Oedipa Maas: Töprengések A 49-es tétel
kiáltásáról

Témavezető: Abádi Nagy Zoltán

Az emberi élet felmérésének és értelmezésének egyik módja az elfogadható narratívák konstrukciója. Valószínűleg alapvető szükséglet az ember számára, hogy magát és környezetét valamiféle szervezett rendszerben lássa, olyan korban is, amelyet áthat a metanarratívák iránti kételkedés.

Ezen esszé arra tesz kísérletet, hogy bebizonyítsa, az a szükséglet hajtja A 49-es tétel kiáltásának motorját, azzal az elkerülhetetlen felismeréssel együtt, hogy a próbálkozás kudarcra ítéltetett mind a regény hősnője, mind olvasó számára. Oedipa Maas egy Amerika-narratíva kialakításával kísérli meg örökségének értelmezését. Miközben megismeri amerikai polgártársai személyes kis narratívák kialakítására tett hiábavaló kísérleteit éppúgy, mint az eredeti funkciójuktól megfosztott nagy narratívák megbízhatatlan voltát, felfedezi egy titkos összeesküvés nyomait, egy mindent áthat egy rendszert, a Trysterót. Lehetséges volna, hogy a Trystero olyan új nagy narratíva, amelynek Oedipa a nyomába szegődött?

Nem kap biztos választ a kérdésre; valójában semmiféle eredményre nem jut, mivel nem tudja, hogyan viszonyuljon önnön közegéhez, milyen kérdéseket tegyen fel a hagyományosak helyett, melyek episztemológiai zsákutcába juttatják. Aggodalmaiban osztozik az olvasó is, akinek szembe kell néznie a regény hagyományos olvasati módszerekkel történő értelmezhetetlenségével. És Pynchon valószínűleg határozott céllal tereli az eseményeket ilyen irányba. . .

Keller Barna (JATE)

In a Mirror That Mirrors The Soul (A lélek tükrében)

Témavezető: Zsélyi Ferenc

Az "In a Mirror That Mirrors The Soul" című dolgozat Oscar Wilde *The Picture of Dorian Gray* című művéről készült, pontosabban ennek a regénynek az olvasatáról. Az elemzés egyrészt mítoszkritikai, másrészt pszichoanalitikus megközelítésből vizsgálja a művet.

A dolgozat elsősorban Sigmund Freud és C. G. Jung elméleteire támaszkodik, és ezen belül többek között a freudi hármas modellt alkalmazza Basil Hallward, Lord Henry és Dorian Gray hármas viszonyára és viszonyulására, illetve a jungi "deep I" fogalmával dolgozik Dorian Gray narcisztikus megosztott személyiségének vizsgálatában.

A dolgozat elsődleges célja azonban az, hogy bemutassa az olvasó, mint kritikus tevékeny illetve magatehetetlen szerepét a regényben. Az elemzés azt kívánja bizonyítani, hogy regény szerkezetéből adódik az, hogy az olvasó mintegy öntudatlanul képtelen kiszabadulni a cselekményből, önkéntelenül is támogatja Dorian Grayt, annak szemszögéből nézve azt az elvárszolt, látszólag idilli világot, amelybe a regény elején beleszóppent. Oscar Wilde azonban megmenti olvasóját, aki csupán Dorian Gray halálával "váltatik meg".

Kiséry András (ELTE BTK)

'He to another key his style doth dress': Pope's Imitations of Donne's Satyres

Témavezető: Dávidházi Péter
Ruttkay Kálmán

A dolgozat Alexander Pope két, John Donne satírái nyomán írott imitációját vizsgálja. A 17. sz. végi - 18. sz. eleji fordítás- és imitációelmélet néhány visszatérő felvetésének, és az ezekkel kapcsolatban használatos fordulatoknak, közhelyeknek a segítségével próbálok választ adni arra a kérdésre: miért kellett egy mintegy száz éve meghalt, nem idegen nyelven író költő szövegeire műfordítás-szerű eljárást alkalmazni, illetve (az egyik korai változat címe szerint) azokat egyenesen "lefordítani"? Mi a jelentősége annak, hogy Pope 1735-ös, saját maga által sajtó alá rendezett Műveiben ezek az imitációk az *Imitations of Horace* című sorozatba sorolva, annak végén helyezkednek el, és - az őket megelőző Horatius-átköltésekhez hasonlóan - párhuzamos szöveggel, azaz az egyes oldalpárokon Popenak a jobb oldalon található átköltése a bal oldalon Donne eredetijével néz szembe? Milyen költészet-, nyelv-, és történetfelfogás rajzolódik ki ezekből a körülményekből, különösen azt figyelembe véve, hogy Donne-Pope Negyedik Satírája, melynek Donne-féle eredetije egy Horatius-satíra imitációja, Horatiusnak Luciliusról írott sorait viseli mottóként - arról a Luciliusról, akit Horatius bizonyos fokú avítsága és főleg nyerssége miatt javítandó, de egyébként követendő példaként ír le?

A dolgozat a szövegek egyes passzusának szoros olvasása segítségével arra is választ keres, hogy az ilyen módon kifejthető, a kor kritikai irodalmában nagy szerepet játszó előfeltevések, melyeknek Pope imitációi nagyratörő beteljesítési kísérletei, miként fordíthatók vagy fordulnak szembe ezekkel a szövegekkel?

Hogyan szegül szembe a Pope műveiben jelenlévő, kortársai által pedig sokszor explicit módon kifejtett imitációval kapcsolatos elvárásrendszer frazeológiája, retorikája s Negyedik Szatíra beszédhelyzetével, fikciójával? Hogyan aknázzák alá ezt az elvárásrendszert és kritikai beszédmódot a költemény trópusai? Hogyan olvasható tehát az angol költészet több mint évszázados klasszicizáló-imitatív tendenciáinak egyik leglátványosabb, legkövetkezetesebb megvalósulása e poétikai tendenciák dekonstruálódásaként?

Kiss Antal (PPKE)

Kötéltánc: Gondolatok a "Lear király" margójára

Témavezető: Fabinyi Tibor

A diákköri dolgozat nem tudományos igénnyel íródott. Módszeremben vezetőm Pilinszky János volt, aki így gondolkodik: "... a beszéd véghetetlenül több, mint a szigorúan filológiai értelemben vett nyelvi kifejezésformák. A világ is "beszél", csak meg kell hallanunk szavát. Sőt: ezzel kezdődik minden beszéd. Hallgatással. Meghallgatással. Tehát újra csak: nyitottsággal, vagyis szeretettel." Igyekeztem hallgatni Shakespeare több mint háromszáz éve leírt szavait, próbáltam nyitottá válni üzenete iránt, szabad kívántam lenni előítéletektől. Ebből a hallgatásból született a dolgozat, és Shakespeare iránti szeretetem. A nagy drámaíróval való közös gondolkodás után sejtettem meg, hogy "a nyelv elsősorúan nem a nyelvészet, még csak nem is a költészet, hanem az ember megszentelődésének, a szeretet teljességének és kiteljesedésének gondja. A többi csak irodalom, és csak filológia." - fejezi be "Néhány szó a szavakról" című esszéjét Pilinszky János.

Ezekon a gondolatokon alapuló olvasatom a dolgozat, melyben a Lear király szereplőinek belső fejlődését vettem nagytitkos alá.

Polónyi Krisztina (KLTE)

Conchis and Prospero: Magic in Jhon Fowle's *The Magus*

Témavezető: Bényei Tamás

'There is no truth beyond magic', says the king to his son in a parable, in Fowles's *The Magus*. This parable serves as a key to the novel, which itself is a parable.

The several allusions to, as well as the numerous elements borrowed from Shakespeare's *The Tempest* make it convenient to read the two works, as if were against each other. Prospero and Conchis, the eponymous characters, are variations of the same myth of the magus.

The paper addresses the attitudes to magic in the two works. Conchis, the magus, teaches Nicholas, the protagonist, by telling fictions and thus, helps him into self-realisation by manipulation. Can he be considered as a Cod-figure, or as an accomplished artist, who is able to communicate his knowledge? I will argue that the magus is halfway between these two, a 'numinous' category (borrowing this term from Jung) "with laws of (its) own".

In Fowles's novel, magic is, eventually, the realisation that we make fictions in our everyday lives to make life bearable, to make the world habitable without being aware of our fictionmaking. The ultimate lesson the magus offers is that we have to be conscious of these fictions. As a result, magic - just like the magus - will disappear, and Nicholas is left alone; as a magician perhaps, but still puzzled by other parables devised by the magus.

Radnai Imre (PPKE)

Kép a képben, álom az álomban -színház a filmen

Greenaway Prospero könyvei című filmje mint Shakespeare A vihar című drámájának mai adaptációja

Témavezető: Fabiny Tibor

A dolgozat célja Greenaway *Prospero könyvei* című filmjének elemzése és jelentéshálózatának feltérképezése. Így a szerző Shakespeare művét egy új filmstílus interpretációjaként értelmezi. A film a dráma metaforikus mondanivalóját helyezi előtérbe az események egyszerű megjelenítése helyett. A dolgozat kritikus figyelemmel kívánja rávezetni az olvasót az új adaptáció úttörő, sikeres voltára. A szerző vázlatos feltárómódszerével érinti az alkotás lehetséges megközelítésére vonatkozó irányokat, de részletesebben tér ki a film egyes metaforikus elemeinek magyarázatára, illetve a rendező egyéniségét - újításait tükröző technikai eszközök tárgyalására. Jelentősége, hogy felfedi a szövegértelmezési lehetőségek egyik legmodernebb módját, ami teret nyithat más irodalmi szövegek hasonló intenzitású átdolgozásának továbbgondolására.

Rétfalvi Györgyi (ME)

Az unikornis mítosza T. S. Eliot Hamvazószerda című versében

Témavezető: Szili József

Dolgozatom csupán egy újabb kísérlet, egy játék, a gadameri értelemben vett megmutatás és megmutatkozás. Azt szeretném, ha sikerülne e pár oldalt valódi játéktérre alakítani.

Az unikornis mítoszt vetítem rá a Hamvazószerdára és ennek fényében értelmezem a Hölgy-Anya-Mária-nővér motívumsort és a leopárdok (párducok) szerepét a versben. A Hölgy, a szűz a mítoszból, a leopárdok (párducok), a vadászok. Kettőslényegűek mint az egyszarvú, isteni és profán vegyül alakjukban, segítve a lírai ént az úton, a purgatóriumon át a megtisztulás felé.

A vers azonban bizonyosságot nem ad, ciklikus szerkezetében a szarvát vesztett egyszarvú imája, a csontok könyörgése visszavisszatér. Ám az Isteni Szó meghallását, paradox módon a befogadó állapotért való fohász is akadályozza.

A világ (world) középpontjában ott a néma szó (word), de megmutatkozását a kard (sword), az egyszarvú sza(r)va lehetetlenné teszi.

Schlachtovszky Csaba (JATE)

A Bartholomew Fair mint a maszkjátékos bosszúállók paródiája

Témavezető: Fried István

Ben Jonson *Bartholomew Fair* című színdarabja kivételesen gazdagon nyújtja az álruhák, kölcsönzött személyiségek, jelmezként felvett szerepek sajtáságos példáit; maga a helyszín is álöltözetet visel: a Bertalan-napi vásár meze alatt Jonson valójában, s korántsem rejtetten áttételesen, kortársai színházi gyakorlatát parodizálja, a természetestől elrugaskodott és az elkápráztatás révén népszerűséget hajhászó színpadi fogásokat állítja pellengérré. A smittifieldi vásár istentelen, "karneváli" intézménye igazolja ironikusan mindazt a képmutatást, a megtévesztést, az intrikát amelynek révén a darab szereplői ki akarják játszani egymást. Az álruhák áthatolhatatlanságukat, egyszerűségük, valószínűtlenségük és kiszámíthatóságuk ellenére bírt hatékonyságukat egyenesen a Jonson által szidalmazott színháztól kölcsönzik. A megtévesztően tökéletes személykölcsönzés, a felismerhetetlenül működő álruha igen gyakori és fontos kelléke a korabeli színművek egy sajátos fajtájának: a bosszúdrámáknak. Dolgozomban Jonson kritikái észrevételeivel összevetve vizsgálom John Manton, Thomas Middleton, John Webster, Francis Beaumont műveiben a körmönfont bosszú céljaira szerepet és jelmezt öltő, "színház-a-színházban"-t játszó karaktereket, akik rendszerint a törvényes rend bitorló által elűzött, züllött és korrump hatalom által rangjuktól megfosztott képviselői, akik a színpadi öltözékeket és kellékeket éppen ezen Istentől elhagyott, törvényt nem tisztelő kaotikus világhoz legillőbb, s ezért abban leghatékonyabban alkalmazható fegyvereként öltik magukra; valamint

megvizsgálom, Jonson Adam Overdo alakjában hogyan festi meg ennek a szereptípusnak a kifigurázott változatát.

Tóth Ildikó (JATE)

The Power of Language (An analysis of *The Caretaker*)

Témavezető: Kiss Attila

It has been often claimed that Pinter's plays bear no relation to the outside world and neglect existing social condition and issues. At first reading most of his dialogues seem baffling, evasive and even trivial. In a detailed analysis of *The Caretaker* I intend to demonstrate why these claims should be questioned. By applying Foucault's theory of the dynamics of power relations to the play and considering language as a means to dictate, establish, reinforce and rearrange human relationships, the seemingly senseless dialogues will acquire meaning. This meaning is derived from the dynamics of the dialogue and not handed down to the audience by the playwright in an explicit form. There is no system of rules independent of the message itself but different dramatic devices are used in order to guide the audience in the process of interpretation. In this view the author is not the originator of all the discourse but merely a means of organising it in a way that we are confronted with the dialogic relation which he wants us to consider. A close reading of the play can highlight these devices and make us more aware of the techniques Pinter employs in his plays. Application of Foucault's theory of power relations to the play also shows how the text recalls existing social practice and enables us to focus on the exercise of power and on capacity language to manipulate.

Turi Adél (VE)

To what extent do Aldous Huxley's *Brave New World* and George Orwell's 1984 suggest that totalitarian system could and suppress the liberty of individualism?

Témavezető: Rawlinson Zsuzsa

The title of the essay indicates that the focus of my work is on giving a general description of the societies depicted in both books. I also examine the structure of these societies and how it affects the people living in them. My observation also includes how these societies are controlled and who controls them.

Winston Smith, and how the society he lives in determines his life, his relationships and his social status.

Special care has been taken to observe the role of the main characters Bernard Marx and John the Savage in Aldous Huxley's *Brave New World*. I also intend to show the most significant difference between these two characters and their places in society.

The essay also deals with the description of the similarities and the differences between these three characters and the similar and different impacts of their respective societies have on them.

The conclusion aims to show the relevance of both books to present day readers although it must be admitted that the events and passions that inspired these works are too close to us for impartial literary judgement.

Zádori Zsuzsanna (JATE)

**Meg's Female Subjectivity in Harold Pinter's
*The Birthday Party***

Témavezető: Zsélyi Ferenc

Harold Pinter *The Birthday Party* című drámájáról készült dolgozat a drámában íródott diskurzust és annak folyamatát a darab szereplőinek szemszögéből vizsgálja. A drámai valóságot a karakterek és azok élettörténetei alakítják; rajtuk keresztül válik a néző illetve az olvasó a diskurzus részévé és fogadja el a megjelenített világot annak minden részletével.

A dolgozat bemutatja a darab szereplőit és azok jellembeli változásait és fejlődését rámutatva a szöveg mögött rejtőzködő, maghatározó történetre. Különbféle kritikai megközelítéseket alkalmazva lépésről lépésre haladva nyújt elemzést Pinter drámájáról. A műfajelmélet és a pszichoanalízis összekapcsolásával értelmezi a darab szimbólumait és dramaturgiai elemeit.

A dolgozat célja, hogy az elemzés során érvelései eredményeképpen méltán jelenthesse ki, hogy Harold Pinter drámája álarcba öltöztetett tragédia, melynek háttérben nem a tragédia műfajának, hanem sokkal inkább a közönség becsapása áll. Erre a következtetésre úgy jut el, hogy a három részben folyamatos kifejtés útján a dráma valódi főszereplőjének személyiségfejlődését követi nyomon. Megpróbálja összekapcsolni az áldozathozatal klasszikus motívumának vizsgálatát a szubjektumelmélet meglátásaival. A három központi szereplőt önállóan és egymáshoz való viszonyulásukban vizsgálja és eljut a végső következtetésig, mely szerint Pinter drámája Meg története, akinek valódi, de tudatalatti prioritása a két férfi szereplő felett csak a darab tudatos olvasata által válhat világossá. A végső állapot Meg, Stanley és Goldberg egységét mutatja, melyben ők az emberi tudat három, a freudi pszichoanalízis szerinti rétegét alkotják. Hármójuk *egysége* tehát kimondja Stanley és Goldberg

létezésének szükségtelenségét és alátámasztja Meg, azaz a tudatalatti hatalmát az ego és a szuperego felett.

Angol nyelvészet

Balázs Zsuzsanna, Kiss Judit (ME)

How Silence Communicates

Témavezető: Simigné dr. Fenyő Sarolta

The objective of this paper is to testify that it is not only speech that communicates. Whenever a person is silent it does not mean that he says nothing. Being silent is a form of social behaviour in the Western Apache culture. But silence also has important communicative functions in our everyday life. The function of silence in the Apache communities has been widely studied by J. Gumperz and D. Hymes and other researchers. On the other hand little is known about the role of silence in European culture. After discussing the connection between language and culture the paper gives a short account of the experiment conducted by J. Gumperz and D. Hymes in the Western Apache settlement of Cibecue over a period of sixteen months.

The 5th part of the paper enumerates and characterizes a lot of situations, events, activities, etc. in European everyday life when silence seems to be compulsory and is accepted as a social norm. This field of research seems to be quite new, because speakers of European languages do use silence to communicate but they rarely notice its function. The subject matter has not been widely studied by researchers either.

Béresné Tímár Andrea (JPTE)

Angol nyelvi szemantizációjú magyar nyelkönyv elemzése

Témavezető: Nádor Orsolya

A dolgozat témája a magyar mint idegen nyelv oktatása egyik legfontosabb kellékének, egy magyar nyelvkönyvnek az elemzése. A kutatás tárgya a Colloquial Hungarian című tankönyv, melynek mind tartalmi, mind szerkezeti elemzése szerepel a dolgozatban. A szerkezeti felosztás vizsgálatakor a tankönyv felépítése, szerkezeti tagolása, s ezek tanulást segítő megoldásai állnak a középpontban. Az egész tankönyv szerkezeti vázának, s egy leckének a szerkezeti elemzését is elvégeztem, s a kutatás eredményeként ezek módszertani pozitívumaira - a tankönyv tanulhatósága szempontjából - kívánok rámutatni.

A tankönyv tartalmi elemzésének megfigyelései is szerepelnek a dolgozatban, vagyis nyomon követtem a szerkezetben meghatározott egységek tartalmi megvalósulásait, a leckékben használt lexikát. Itt a szövegek kritikával kezelendők, véleményem szerint nem szolgálják a tankönyv elsődleges célját, vagyis a kommunikációra nevelést - habár hungarológiai minimum, mely megszabná a minimálisan tanítandó tananyagot, nem létezik. Konkrét példák segítségével bemutatom a tankönyvi hibák fajtáit, melyeket csoportosítva elemzek.

Erményi Enikő (VE)

Gerund or Participle?

Témavezető: Budai László

My paper discusses the participle and the gerund, the two non-finite forms of the English verb, which became exactly alike in form due to phonological, morphological and syntactic changes throughout the centuries of language history. Despite their formal identity, the participle and the gerund preserved characteristics coming from their different origins, which in the vast majority of cases make them distinguishable from each other.

The main aim of my paper is to point out the differences between the gerund and the participle and find the criteria on the basis of which one is able to identify the two forms. At the beginning of my paper I describe the various changes in English which ended in giving the gerund and the participle the same form. Then my paper aims at defining the gerund and the participle and provides their forms, which were established to express voice, aspect and relative tense. The next part of the paper is devoted to the problems that arise when participial and gerundial clauses have an expressed subject of their own. In theory the form of the subject alone could be enough clue to differentiating between the participle and the gerund, but in practice the situation is much more complicated. After this I focus on where the differences between the gerund and the participle really lie: the possible syntactic functions participial and gerundial clauses may fulfil at the clause and at the phrase levels.

Fodor Mónika (JPTE)

Error Treatment In Theory and Practice

Témavezető: Nikolov Marianna

The aim of this paper is to deal with theory and practice concerning error treatment. I am examining this question in the case of English as a second and also as a foreign language. The paper consists of two main parts.

In the first one I give a survey of the background literature on error analysis, interlanguage, the drawbacks of error analysis, the definition and classification of errors and feedback. In addition to this I describe how eight different language teaching methods handle emerging errors. The information provided in this part helps classify the data obtained from my research.

The second part contains the summary of the research done on the implementation of techniques for error treatment applied by Hungarian teachers of English. The research was conducted through observation of different classes in thirteen various schools and interviews made with the teachers. From the data gained by these means, I want to find to what extent factors such as age, background, aptitude, materials etc., influence the teacher's feedback.

Lengyel Zsuzsa (KLTE)

A határozók tárgyiasítása az angol nyelvben Objectivization of adverbial expression in English language

Témavezető: Korponay Béla

In my research paper I deal with the objectivization of different object types and with objectivization in that clauses. Objectivization is the act of objectivizing something, that is making a part of a sentence the object of it, putting a part of a sentence into object position. For example the sentence "I sent a letter to Peter" can be objectivized like this: "I sent Peter a letter". In the first sentence "to Peter" is an adverbial expression, while in the second one "Peter" became the object of the sentence. In this essay I discuss Jespersen's, Fillmore's, Langendoen's, Anderson's, Chomsky's, Clark's, Ikegami's, Allerton's Lakoffs and Gruber's views about the objectivization of adverbial expressions.

The conclusion of my essay is that the objectivization of the dative; the comitative-instrumental, the locative, source and goal terms is a frequent phenomenon in English. As for the dative, in the to-construction and in the first for-construction objectivization appears freely and it is also usually permitted in the second and third patterns. Source terms are not objectivized as often as goal terms, since as Ikegami says "in some cases goal encroaches on the sphere of source". The objectivization of the comitative-instrumental is not as frequent as that of the dative. Finally, objectivization can appear in most that-clauses because that-clauses may be interpreted as instances of the objectivization of adverbial configurations.

Mislyenác Beáta (VE)

The Contrastive analysis of Two Vocabulary Learning Strategies

Témavezető: Bárdos Jenő

The paper is concerned with the effectiveness of vocabulary learning. Some suggest that there are several learning strategies which make one's learning effective. The question arises, whether or not it is the teacher's task to provide the student with learning strategies, from among which he can choose those, which suit his learning style best.

The purpose of this paper is to examine the differences between two learning strategies: rote-learning and keyword method. To be able to do that, the processes within the memory have to be understood. Therefore, the paper attempts to give insight into the three processes and the three stages of memory, highlighting Craik and Lockhart's "Levels of Processing" theory.

After the main characteristics of both rote-learning and keyword method are described, an experiment is demonstrated. In the experiment, primary school pupils learn a certain number of words using both strategies. The pupils are tested on the words after 40 minutes and after a week. The results of the tests are analysed. Because of the small numbers, the results of the experiment can't be verified, the experiment was nevertheless informative.

Nyikes Natália (ME)

Idioms and Motivation

Témavezető: Korponay Béla

The purpose of my essay is to explore new dimensions of idiomaticity through the consideration of new factors on the basis of which we can better characterize and categorize idioms. Actually the work deals with idioms and their motivation.

After studying the arguments of Geoffrey Nunberg, Ivan A. Sag and Thomas Wasow concerning the properties for defining idioms, I went on to discuss Jana Molnova's classification of the idioms proper. Being familiar with the latest trends in idiomaticity, and the old ones of course, I proposed to establish three categories of motivation ellipses, schema and story-motivated idioms. In all three cases a so-called prototypical form is presented. With ellipses the expression will only be understood if we supply the missing part. In the case of *to fall out with* it is *to fall out of patience*. Thus the idiom will be realized and it will provide us with the necessary semantical information. The essence of schema-motivation is that we have an image schema, in our case it is the overused expression, *to spill the beans*, a *condituit metaphor*. Thus the image, plus the knowledge about the image plus the *condituit metaphor* provide a link between the idiom and its meaning, a link which makes the idiom motivated, not arbitrary. In fact the idioms that belong to the story-motivated category can only be understood if we get acquainted with the political, historical, cultural and social background of those idioms. The actual existing story behind the idiom will be the motivational ground. Hobson's choice means 'to have no choice at all. Tobias Hoson, a seventeenth-century Cambridge carrier, who hired out horses to the undergraduates of the university, never allowed his customers to choose a horse but

insisted on their taking the horse nearest the stable door, so they had no choice at all.

With the above in mind it seems that we have established clear-cut categories, but we have not. I'd like to point out that any kind of classification has some sort of deficiency. Clearly there's much still to be learnt about idioms, but I believe that this paper points in promising directions for future research.

Can Language Influence Your Thoughts?

Témavezető: Kene István,
Zsélyi Ferenc

A szerző a dolgozatban kísérletet tesz arra, hogy vázolja a nyelv és a gondolkodás viszonyát oly módon, hogy a vizsgálódás a címben szereplő kérdés megválaszolásának kitűzött célját elérje. A nyelv és a gondolkodás egymáshoz való viszonyának problémája közhelyesen szólva mindenkit foglalkoztat, ám senki által igazán meg nem oldható, válaszolható kielégítően. A dolgozat nem kísérel meg átfogó megközelítést adni, ellenben megpróbálja megvilágítani a kérdést egy lehetséges nézőpontból. Ez a nézőpont pedig nem más, mint Ludwig Wittgenstein *Filozófiai Vizsgálódások* című művében rejtőző gondolatokra épülő, s azokat követő logikai álláspont: a nyelv használatának okán vagyunk képesek arra, hogy befolyásoljuk egymást viselkedésünket, gondolatainkat. Befolyásolás nemcsak logikailag hibátlan nyelvhasználat esetén történik, amikor a nyelvi jelek értelmezésében jelentősen nagy akadályt nem kell leküzdenünk, hanem akkor is, amikor egy kifejezés vagy egy mondat logikai hibát, hibákat tartalmaz. Az emberek végül is kommunikálnak egymással. A kommunikációnak azonban nem feltétele a tökéletes és pontos megértés, hiszen a kommunikáció az a forma, amelyben az emberek lépten-nyomon befolyásolják egymást a nyelv által.

Reference and Ellipsis in Text and Discourse

Témavezető: Heltai Pál

Languages can be studied at different levels, each of which demanding various skills from the learner. Although to a certain point one can do without exceeding the limits of basic language performance, sooner or later it becomes necessary to imitate the native performance. This - beyond knowing grammatical rules and having a considerably great vocabulary - includes features of language use which are not incorporated in text and coursebooks.

These elements can be compiled under the collective heading: *reference*. This category can be subdivided according to direction as anaphoric, pointing backwards, cataphoric, pointing forward and exophoric, pointing out of the text. According to form as (pro-form)-ial), substitutive and elliptical ones. Speaking can - physically - be defined as a sequence of sounds but we need more to leave that level of simple sound production. In fact, this is usually considered to represent animal communication and on this basis one can argue that animals do make differences between sounds, i.e. they react differently to different sound signals. Here the word signal is of great importance because while animals produce one subconsciously, humans, though not always, tend to involve consciousness in their oral/written performances. This is expressed by the consistent use of the signifier-signified chain.

In this work I make an attempt to highlight upon the phenomena mentioned above and to give some examples on their use.

Szentgyörgyi Szilárd (JATE)

Mozgatási problémák (problems of Movement)

Témavezető: Kenesi István

A dolgozat a mozgatások problémái közül tárgyal két témakört, amelyek főként a kérdőszavas kérdésekkel hozhatók kapcsolatba: a prepozíció elhagyás (preposition stranding) és a "hamelni patkányfogás" (pied piping) jelenségeit.

A dolgozat első részében a prepozíciók elhagyásának eseteire keres választ a Richard K. Larson által javasolt Passive transzformáció segítségével, illetve annak néhány módosításával. A dativuszos szerkezetek passzív alakjának származtatására tesz új javaslatot egy, Larson két-lépcsős módszerétől eltérő deriváció alkalmazásával. Emellett a kettős tárgyú igék és a dativuszos szerkezetek passzív alakjainak alapvető különbségeinek tárgyalására is sort kerít a dolgozat első felében.

A második fejezet a "hamelni patkányfogás" jelenségével foglalkozik behatóbban. Először a Richard Kayne által javasolt kritériumot teszteli, majd Urbina jegy-szivárogtatását (feature gercolation) hívja segítségül a probléma megoldásához. Mivel ez sem bizonyul elégségesnek a szemantika-szintaxis interface-en működő, Diesing által javasolt NP kiemelési szabályt veszi nagytól alá; Diesing eredményeit alkalmazza a magyar kérdőmondatokra. Ezután áttér a visszhang kérdések problémájára; bemutatja miben különböznek a visszhang és a normál kérdések, és Brody és Kenesi eredményeinek felhasználásával kapcsolatot keres a visszhang kérdések és a fókusz, illetve a fókuszba kerülő elemek között. Ezután Watanabe "tisztá" kérdő-operátorának alkalmazásával párhuzamot von a japán kérdések és az angol visszhang kérdések között.

Unger Regina (ME)

A szubjektív szerepe a regénycímek fordításakor

Témavezető: Simigné dr. Fenyő Sarolta

A fordítók munkája nem merül ki abban, hogy a forrásnyelvi lexikai egységeket célnyelviekkel helyettesítik. Átrendezik a mondatok struktúráját, szórendet változtatnak, olykor kihagynak vagy betoldanak egy-egy elemet; gondosan mérlegelik, hogy a lehetséges célnyelvi variánsok közül melyik kerüljön be a fordításba. Ezen mozzanatok mindegyikét nagy részben befolyásolja, meghatározza a fordító személyisége. Ennek jelentősége elsősorban címek fordításában jelentkezik, hiszen ilyenkor nem csupán egy forrásnyelvi mondatot kell átültetni célnyelvire, hanem az egész mű tartalmát, mondanivalóját magába sűrítő gondolatot. Az, hogy a fordító mily módon értelmezi az alkotást, erőteljesen befolyásolja, meghatározza, hogyan fordítja a címet.

Dolgozatomban elsősorban regénycímeket és azok fordításával foglalkozom, feltárva a címekkel kapcsolatos fordítói magatartások főbb csoportjait. Regénycímet fordítani nagy felelősség, mivel a könyv eladhatósága jelentős részben függ a címtől, annak ötletességétől, jó hangzásától, figyelemfelkeltő voltától.

Természetesen vannak olyan kötelező átváltási műveletek, melyek függetlenek a fordító egyéniségétől, ízlésétől. A fakultatív átváltási műveletek adnak igazi kibontakozási lehetőséget a fordítói képzelet számára. Dolgozatomban a számomra legkedvezőbb példákat hozom ezek illusztrálására.

Zsebe Mária (JPTE)

The System of Misunderstanding in English Jokes

Témavezető: Andor József

This paper elaborates the idea that jokes always represent a sample of misunderstanding that may occur between speakers of a given language. Jokes are a linguistic playground where speakers can challenge each others' communicative competence. This implies that the corpus of possible jokes in a language provides us with information about the nature of that particular language and highlights the lexico-grammatical problem points that may trigger frame switch over which will inevitably result in communicative breakdown and tends to be perceived as funny. The recognition of the underlying frame switch over is a crucial step in constructing the meaning of the humorous text.

The first part of the paper is an outline of a relevance theory based general model of understanding jokes, which is meant to illustrate how the related frames are introduced and interact in the joke text. The model is tested on three jokes that activate different layers of the hearer's knowledge.

The second part is an attempt to capture the system of misunderstanding in English jokes by describing the possible joke constructing strategies. The strategies exploit ambiguous lexico-grammatical phenomena on different levels on linguistic analysis from the phonological to the syntactic.

An Appendix with sketchy joke analysis is attached to the paper in order to provide further illustration to the joke constructing strategies at work in the language.

Francia nyelv és irodalom

Filó Réka (JATE)

Le héros sans peur

Témavezető: Jean-Michel Filippi

La série de contes étudiés par Algirdas Julien Cireimas sur un héros qui n'a peur de rien et qui part à la quête de la peur présente des particularités dont l'étude invitera à quitter les champs traditionnels de l'analyse précisément de par le caractère peu commun de cet objet de quête qui est la peur.

La première question qui se pose est de savoir comment la peur servira le héros: représente-t-elle une valeur, est-elle un objet de valeur en elle-même, ou fait-elle paraître d'un objet complexe qui se composerait de la peur, du courage et de la liberté. La deuxième question concerne "l'acquisition" de la peur: comment un héros, que le schéma des contes prédétermine à toujours vaincre, peut-il quand même arriver à prendre peur? Qu'est-ce qui est susceptible de faire peur à un sujet qui, parce qu'étant "héros", possède dès le départ un programme excluant explicitement la peur?

Nous verrons qu'il s'agit ici d'un dédoublement du sujet qui est dans ce cas précis le lieu de confrontation de deux niveaux du texte: d'une part le niveau narratif, nullement lié à la figuration future d'un sujet et d'un objet abstraits et, d'autre part, le niveau figuratif qui doterait le sujet et l'objet de caractéristiques concrètes de nature à faire accepter au sujet (héros) une défaite lors d'une épreuve afin de lui permettre l'acquisition de l'objet concret (la peur).

Le fait que finalement quelqu'un parvient à faire peur au héros en le surprenant dans son sommeil soulève deux autres grands problèmes. Devons-nous considérer qu'il s'agit là d'une simple question de vérité (i.e. quelqu'un paraît opposant mais serait en fait adjuvant) ou devons-nous y adjoindre une analyse du sommeil en le posant comme un état de conscience

modifié, donc en même temps, une suspension de la compétence du héros?

Il apparaît alors que "le héros sans peur" relève d'une problématique complexe qui ne peut être résolue dans les seuls cadres de la sémiotique de l'action relevant du faire (donc de la sémiotique narrative) et qui, par conséquent invite à emprunter un autre chemin: celui de la sémiotique des passions qui relève de l'être.

Komlóssy Judit (JATE)

A Fortuna - téma a Rózsa - regényben

Témavezető: Fried István

Dolgozatom az ókortól jelenlevő Fortuna-motívum ábrázolását vizsgálja a francia késő középkor jellegzetes alkotásában, a Rózsa-regényben.

A bevezető fejezetek, a témához kapcsolódóan rövid a középkori képalkotásra vonatkozó elméleti és a motívum életével kapcsolatos - történeti áttekintést nyújtanak. Ezt követően, a középkori képi megjelenítéseket is szem előtt tartva, Fortuna ikonográfiáját, tevékenységét, az emberi sorsra való befolyását tanulmányozom a Rózsa-regényben.

Célom az így kirajzolódó Fortuna-kép megítélése mennyire tér el az a középkori kánontól, illetve mennyire befolyásolhatta, korát és a következő századok íróit. Összehasonlításként elsősorban a korabeli Fortuna-illusztrációk, Boethius A filozófia vigasztalása című munkája és Chaucer művei szolgálnak.

Kovács Katalin (JATE)

La question de la hiérarchie dans la critique d'art de Diderot

Témavezető: Penke Botondné

Notre travail vise à examiner la problématique de la hiérarchie des arts (poésie et peinture) et celle des genres de la peinture dans les écrits de critique d'art de Diderot en 1765 (*Salon de 1765; Essais sur la peinture*). Nous essayons de parcourir un état momentané du paradigme diderotien qui se trouve dans un mouvement perpétuel, en le situant dans l'amérefond de la critique d'art de la deuxième moitié du XVIIIème siècle et en le comparant aux autres paradigmes (ceux de Batteux, de Winckelmann et de Lessing) à certains "points de condensation".

Dans ses critiques des Salons, Diderot résout le problème de la délimitation de la poésie et la peinture par la mise en scène des tableaux. De même, il rejette le dogme académique traditionnel prêchant la hiérarchie des genres de la peinture, et il considère comme critère décisif, dans ce cas aussi, l'aptitude à la dramatisation des tableaux. Essentiellement, il fait la différence entre deux genres: la peinture d'histoire "dynamique" et la peinture de genre "statique". Le portrait qui contient certains traits des deux genres, joue un rôle médiateur entre elles. Cependant, par la mise en mouvement, le portrait peut se transformer en tableau d'histoire.

La notion de la hiérarchie, empruntée au dogme académicien, gagne ainsi une valeur négative dans le paradigme diderotien qui, se trouvant toujours en changement, est pourtant imprégné du principe de l'unité et de l'harmonie.

Marádi Krisztina (KLTE)

Eufémizmusok a prostitúció világában

Témavezető: Kiss Sándor

A körülírások, helyettesítések alkalmazása a kellemetlen, illetlen dolgok nyílt megnevezése helyett már a görögök idején is használatos volt.

Elsősorban a halált vagy a betegségeket felidéző fogalmak, a szexuális vagy fiziológiai funkciókkal kapcsolatos kifejezések elkerülésére szolgálnak.

Az eufémizmusokban használt szavak általában megőrzik külön jelentésüket, önállóságukat, de előfordul, hogy az eufémizmusok annyira hozzákötődnek az általuk jelölt fogalmakhoz, hogy elvesztik eufémisztikus jellegüket és állandó megújulást kívánnak. Az eredetileg semleges szó pedig szemantikailag leértékelődik. Jellegüket tekintve két csoportba sorolhatók:

-az elkerülendő kifejezést hangtanilag változtatják meg, kicsinyítésekkel, rövidítésekkel

-metaforákhoz folyamodnak, például állatneveket használnak. A prostitúció terén például igen kedveltek a különböző halfajták. Gyakori, hogy egy általános jelentés szó speciális használata teljesen rátapad a szóra és elveszti általános jellegét, beszűkül a jelentése.

Az eufémizmusok vizsgálata révén kiderül, milyen találékony a nyelv a mindig újabb és újabb körülírások, helyettesítések terén és gyakran egészen váratlan, de találó képzettársításokat produkál.

Szabó György
Telek Andrea (EKTF)

Számítógép használata a francia nyelv oktatásában. Igeragozás

Témavezető: Novotnyéné dr. Vágási Margit
Szóke Zoltán

A dolgozat célja, hogy ismertesse a számítógép segítette oktatást, taglalja annak előnyeit és lehetőségeit különös tekintettel a nyelvoktatásra; valamint hogy bemutassa az általunk készített francia nyelvű oktatóprogramot.

A számítógép szerepe és száma nap mint nap növekszik a XX. század fordulójához közeledve. A szakemberek újabb és újabb egyre előnyösebb alkalmazásait fedezik fel. Így jöttek rá arra, hogy kiválóan alkalmazható az oktatásban, mint segédeszköz.

A tanítási - tanulási folyamat azon területein, ahol az ismeret elsajátításnak "sulykoló" jellege kerül előtérbe, a számítógép - pontossága, gyorsasága és megbízhatósága révén - rendkívüli segítséget nyújthat. Egy idegen nyelv tanulása során sokszor kap szerepet ez a módszer (pl.: az igeragozásnál).

Tapasztalva a francia nyelv oktatásának viszonylagos háttérbe szorulását írtunk egy francia nyelvű oktatóprogramot az igeragozásra (mely bármikor bővíthető).

Programunk kezdeményező és hiánypótló jellegű a francia nyelv oktatásában Magyarországon.

Reméljük ezzel sok érdeklődő számára adtunk használható ötlet(eket), s talán kezdeményezésünk követőkre talál.

Tarjányi Tímea (EKTF)

La néologie dans français de l'informatique

Témavezető: Oláh Tibor

A dolgozat a francia számítástechnikai szókincset tanulmányozza. A kutatás két fő célja: - első az informatikai alapszókincs háromnyelvű szószedetének elkészítése, mely segédeszközként használható a magyarországi egyetemeken elterjedt idegen nyelvű képzési programoknál; - második, a francia nyelvújítási kísérletek összefoglalása az informatika területén, amely időszerű kérdés.

A dolgozat először általánosan foglalkozik a témát érintő tudományágakkal, mint számítástechnika, nyelvújítás, szaknyelv. Majd megvizsgálja a francia nyelvújítást szabályozó törvénykezést, itt főleg a számítástechnikai szókincsre vonatkozó rendelkezéseket helyezi előtérbe. Ezután a technikai szókincs képzésének kérdéseit dolgozza fel, úgy hogy a nyelvújítás különböző lehetőségeit vizsgálja. Választ keres arra, hogy mely tendenciák érvényesülnek a számítástechnikai szókincs képzésében, a deriválás, az összetétel a betűszavak vagy az átvételek. Az elemzéshez a korpusz szóanyagát használtuk fel. Terminológiai problémák jelentkeznek a vizsgálat során az átvevő nyelvekben, úgy mint az idegen (főleg angol amerikai) átvételekkel való birkózás, amit a dolgozat részletesen tanulmányoz. Tudvalevő, hogy a számítástechnikai szókincs angol eredetű, így hatása elkerülhetetlen a magyar nyelvben is. A konklúzió felsorolja a megvalósítás problémáit, javaslatot tesz a továbbfejlesztés lehetőségeire, majd személyes véleménnyel zárul, amely részben érinti a magyar helyzetet. A mellékletben megtalálható a szógyűjtemény, amely a dolgozat korpuszaként szolgál.

Germanisztika

Bujdosó István (JPTE)

Fókuszok a németben

Témavezető: Alberti Gábor

A német nyelv leírásában mind a tradicionális, mind a modern grammatikák a konfigurációs megközelítést választották. És bár a német szórend korántsem olyan kötött, mint az angol, mégis, talán éppen az angol hagyományok hatására, az alany a németben is igen erős megkülönböztetésnek örvend az ige bővítményeivel szemben.

Ez viszont nagy mértékben behatárolja a modellek mozgásterét, és néha egyszerűen képtelenek bizonyulnak bizonyos, a semleges szórendtől eltérő permutációk generálására.

A dolgozat célja, egy olyan generatív modell kidolgozása, amely a német nyelv nem-konfigurációs megközelítéséből kiindulva a szórend tekintetében valamivel nagyobb generáló erővel bír, mint a konfigurációs megközelítésből kifejlődött modellek.

E cél elérése érdekében a felszíni szerkezetben újabb pozíciók posztulálására lesz szükség, amelyek, mint ahogy azt a cím is sugallja, elsősorban az azonosító-operátorok helyének megállapítását szolgálják. Az így előállított modell, reményeim szerint, nagyobb magyarázó erővel bír majd a semlegestől eltérő szórendet illető jelentéskülönbségek tekintetében. Így képes lesz kezelni az alábbi 'rendhagyó' szerkezeteket:

1. ún. "Hervorhebung" alapján balra ill. jobbra "tolódott" XP-t tartalmazó permutációk,

2. ún. "Thematisierung" alapján balra "tolódott" XP-t tartalmazó permutációk,

valamint hasonló meggondolások alapján megmagyarázni

3. a tagadott XP pozícióját,

4. a lexikai állítmányi rész (lexikalischer Prädikatsteil) keretképző képességét.

A dolgozat tehát a német egyszerű mondatok felszíni szerkezeteki közti precízebb különbségtételt hivatott szolgálni, ami mindenképpen előnyösen hathat az esetleges szemantikai vizsgálódásokra is.

Chován István (KLTE)

Der Böll der frühen Jahre - Analyse der frühen Kurzgeschichten

Témavezető: Kovács Kálmán

Heinrich Böll ist einer der bekanntesten deutschen Autoren der Nachkriegszeit, dessen Werk oft und ausführlich untersucht wurde. Die Böll - forschung konzentriert sich jedoch in erster Linie auf die Romane. Eine zusammenfassende Arbeit über die Kurzgeschichten fehlt bis heute. Wir versuchten, eine Übersicht der frühen, bis 1952 entstandenen Kurzgeschichten zu geben. Dieser Zeitraum repräsentiert das Frühwerk Bölls, das für das literarische Leben der Bundesrepublik großer Bedeutung ist. In die Analyse wurden Texte aus dieser Periode einbezogen, die erst in den 80-er und 90-er Jahren veröffentlicht wurden. Das untersuchte Material gilt als vollständig. Unser Ziel war, eine stoffliche, thematische Analyse und die Darstellung der erzähltechnischen Mittel Bölls. Für eine komplexe Analyse gibt es im Rahmen dieser Arbeit natürlich keine Möglichkeit. Sie bleibt die Aufgabe der weiteren Forschung.

Domány Judit (ELTE BTK)

Figurekonstellation und Rollen in Eichendorffs Erzählung "Das Marmorbild". Versuch einer Interpretation

Témavezető: Orosz Magdolna

Eichendorffs Novelle "Das Marmorbild" wurde oft und mit verschiedenen Annäherungsweisen analysiert und interpretiert, jedoch gibt es offene Fragen, die mit den früheren Forschungsmethoden nicht beantwortet werden konnten. Die Zielsetzung dieser Arbeit ist es, mit Hilfe einer structuralistischen Analyse, einige Lücken der Interpretation zu schließen und offene Fragen zu beantworten. Die Novelle "Das Marmorbild" kann als eine Bildungsgeschichte aufgefaßt werden. Daraus ausgehend wurde, nach einer Bestimmung der Figurenkonstellation, der Initiationsprozeß und der Erkenntnisprozeß der Hauptfigur geschildert.

Die zentrale Figur des "Marmorbildes" ist ein Mann, ein potentialer Künstler. Er wird mit verschiedenen Männer- und Frauenrollen konfrontiert. Die Figuren werden in der Erzählung aus erzähltechnischen Gründen in synchroner und diachronischer Spaltung dargestellt /Aufführung von Doppelgänger, Darstellung derselben Figur in verschiedenen Zeitphasen/.

Der Initiationsprozeß und der Erkenntnisprozeß der Hauptfigur sind zwei verschiedene Aspekte desselben Prozesses, am Ende dessen der Protagonist eine Partnerin findet, die seinem Idealbild entspricht. Die Selbstfindung des Protagonisten bedeutet keine Reintegration. in eine Zielfamilie, sondern eventuell die Nicht-Integration.

Felkai Piroska (ELTE BTK)

Heinrich von Kleist Hombur hercege a romantika és a modernség horizontváltásában

Témavezető: Földényi F. László

Heinrich von Kleist Hombur hercege a romantika és a modernség horizontváltásában című dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy a darab hatástörténetének felvázolása után (I. rész), megpróbáljam kiemelni a dráma szubjektum-felfogásának és jelképzésének azon aspektusait, amelyek a címben foglalt teória kifejtésére adnak lehetőséget. Ily módon egyrészt igyekeztem számbavenni a darab azon vonásait, amelyek még a romantika paradigmája felől teszik értelmezhetővé a *Homburg herceget*, másrészt viszont azokat is, amelyek már a modernség felé mutatnak. A dolgozat első témaköre az álom és a valóság műbeli problematikájával és értelmezési lehetőségeivel foglalkozik.

Ezután (III. pont) a modern emlékezetkutatás eredményeiből kiindulva tárgyalja, a darabban megjelenő memória funkció jellegzetességeit. A következő témakör középpontjában két kérdés áll: az első a szív toposzának motívikus funkcióját elemzi, míg a másik pedig, a halálfélelem műbeli jelentőségére világít rá.

Az V. rész Michel Foucault és Friedrich Nietzsche szubjektum-felfogásának fontosabb gondolatait felhasználva értelmezi, az individuumnak és a kollektívumnak a drámában megjelenő viszonyát. A befejező témakör pedig, a mű előadástörténetét vázolja fel. A dolgozat konklúziója (mely egy Bécsy Tamástól kölcsönvett idézet) megállapítja, hogy Kleist kiemelkedő művészi tevékenysége éppen abban áll, hogy megelőzve korát olyan kérdéseket vetett fel, amelyek majd csak az eljövendő időszakok irodalmi alkotásaiban kerülnek előtérbe.

Fráter Veronika (JATE)

Trisztán és Nietzsche - Opus metaphysikum

Témavezető: Kovács Sándor
Odorics Ferenc

Schopenhauer: A világ, mint akarat és képzet, Wagner: Trisztán és Izolda, Nietzsche: A tragédia születése, Imigyen szóla Zarathustra, A Wagner-eset, Az Antikrisztus, Ecce Homo, Thomas Mann: Trisztán - e nevek és címek által rejtett szövegeket halmozza fel és vonatkoztatja egymásra dolgozatom. A 19. és 20. század nagyvonalúan számított fordulójának német gondolkodását és művészetét hozza szóba.

Dolgozatom tudományosságát nem erre a történeti szempontra szeretném alapozni, így a Nietzsche köré fonódó és gyűrűző szöveg/g-re impresszionisztikus ecsetkezeléssel festek: a különböző szerzők gondolkodásának összefüggéseit felvillantom (Trisztán, a modern lélek diagnózisa, önkritika-kísérlet, tragédia, paródia), de nem körvonalazom. Ez azt is jelenti, hogy gondolkodásom tovább gyűrűzik Nietzsche körül, és spirálisan egyre távolodik Nietzschétől.

Ami gondolkodásomat illeti, mégsem a századforduló német filozófiája, művészete körül forog, nem Nietzsche körül gyűrűzik elsősorban és alapvetően, hanem természetesen önmaga körül. A dolgozatomban arról fogok beszélni, hogy Nietzsche számára Schopenhauer és Wagner neve szükséges fikciót, mibenlétet jelent önmaga megjelenítésére, a dekonstrukció avagy affirmáció számára ugyanezt jelenti Nietzsche neve, mellyel én is hasonlóképpen jártam (el).

Jordán Katalin (ELTE BTK)

CALL Metodische Überlegungen über den Computereinsatz im Fremdsprachenunterricht

Témavezető: Nyomárkay Viktor

Computer sind heutzutage fast überall verbreitet und such finanziell zugänglich, so daß man sie auch in der Schile anwenden kann.

Ich hatte Mathematik und Deutsch als Hochschulfach, deshalb war für die Frage des Computereinsatzes im Fremdsprachenunterricht besonders interessant. Ich hatte das Glück, diesen Gebiet an der Bergischen Universität Wuppertal und im EECALL (Eastern European Computer Assisted Language Learning) - Zentrum an der Pädagogischen Hochschule in Szombathely kennenzulernen und zu erforschen.

In der nächstfolgenden Arbeit will ich einen Überblick über die Möglichkeiten des Computereinsatzes im Fremdsprachenunterricht geben. Es gibt schon in den meisten Schulen in Ungarn (besonders in Großstädten) Computer, deshalb möchte ich nach meinen praktischen Erfahrungen den Lehrern Hilfe bieten, wie sie die Rechner im Unterricht und bei der Forschung benutzen können.

Kertes Gábor (ME)

Ignaz Anton Schillers Ödenburger Schnurren

Témavezető: Kovács József László

Dolgozatom Ignaz Anton Schiller Soproni Tréfa és Anekdota Gyűjteményét elemzi.

Jóllehet az író nem tartozik az első vonalbeli hazai német szerzők közé, munkásságának egésze azonban fontos hagyományforrást örökít meg, a soproni gazdapolgárok esetenként bővérű, néha goromba humorát. Ma már ez jórészt egy elsüllyedt világ humora, hiszen a gazdapolgárok jelentős részét 1946-ban kitelepítették. Esetenként megkíséreltem a régebbi német népkönyvek (Schwankbücher) anyagának összefüggéseit I. A. Schiller írásaiban is megkeresni.

Kónya Dezsó (ELTE TFK)

Typen der weiblichen Dominierung in Thomas Bernhards Dramen

Témavezető: Garics Erika

Den Stoff meiner Arbeit bilden fünf Dramen des vor Jahren verstorbenen österreichischen Dramatikers, Thomas Bernhard.

Das Thema meines Aufsatzes bilden die dominanten weiblichen Figuren in seinem Werk, aufgrund dieses Ausgangspunktes habe ich diese fünf Dramen ausgewählt. Schon bei Bernhard Sorg (Bernhard Sorg: Thomas Bernhard - München 1992) finden wir Hinweise darauf, dass in der Bernhardschen Dramatik die weiblichen Figuren eine untergeordnete Rolle spielen und deshalb war es für mich besonders interessant, die Dramen aus einem anderen Blickwinkel zu weiblichen Figuren der einzigartigen Dramatik von Bernhard zwar selten ist, kann aber trotzdem beobachtet und geordnet werden. Die weibliche Dominierung habe ich aufgrund der Attribute der dominanten Figur geordnet und aufgrund meiner Untersuchungen die Typen der weiblichen Dominanz festgelegt. Besonders bemerkenswert ist die Tatsache, dass die verschiedenen Typen nicht gleich intensiv sind. Der erste und der letzte Typ - die amoralische bzw. die absolute Dominanz - sind besonders intensiv, der zweite und der dritte Typ - die intelligente und die von den Emotionen gesteuerte Dominanz - sind viel weniger eindeutig, eher zurückhaltend. Einen besonders wichtigen Teil meiner Arbeit bildet die Untersuchung der Attribute der Welten der dominanten und der unterdrückten Figuren und aus diesen Untersuchungen habe ich das folgende Ergebnis bekommen. Die weibliche Dominierung hat in Thomas Bernhards Dramaturgie immer einen logischen Grund, der normalerweise aus den Attributen der dominanten Figuren abgeleitet werden kann, die unterdrückten Figuren haben in allen

Fällen komplementärer Attribute, so bildungsgrundsätzlich immer zwei oder mehrer Figuren das Ganze.

Ligeti Ágnes (KLTE)

Retrogresszió

A kisepikai műfajok egyik időszerkesztési lehetősége

Témavezető: Lichtmann Tamás

A német szakirodalomban retrogresszióknak nevezett időszerkezet a huszadik századi széppróza találmánya, föltehetőleg a filmtechnika hatására jött létre, éppúgy, mint a montázs szerkesztés. A retrogresszió az elbeszélő műfajok egyik időszerkezeti lehetősége, amelyben egy történetet következetesen visszafelé haladva mesélnek el, a végétől elindulva a kezdetekig, mintha csak egy visszapörgetett filmet látnánk.

Nagyon kevés olyan irodalmi alkotást találtam, amelyben ez az időszerkezet figyelhető meg. Talán ez az oka annak, hogy eddig nem nagyon vizsgálták ezt a témakört, munkám során nem akadtam olyan tanulmányra, amely ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozott volna.

A retrogresszió az általam vizsgált szövegek közül Ilse Aichinger Tükörtörténet című elbeszélésében valósul meg a legteljesebben, de Julian Schutting és Örkény István elemzett műveiben is visszafordul az idő.

A feldolgozott szövegekben a retrogresszió által különös szemszögből nézhetünk a világra. Míg Örkény egyperceseiben az idő visszafordítása inkább játékos ötlet, amely segítségével a világ mélyebb összefüggései tárulnak elénk, addig Aichmangernél és Schuttingnál fenyegető hatást eredményez ez az időszerkezet. Mind a hat szöveg megegyezik abban, hogy kritizálja saját kora társadalmának hazug életvitelét, a szereplők mindegyik műben csak értelmetlenül cselekvő marionett figurák, mind a hat mű a világ embertelenségéről, elidegenedettségeről és torzulásairól, az élet értelmetlenségéről és kilátástalanságáról tanúskodik. A vizsgált

szövegek alapján megállapítható, hogy az idő haladásának visszafordítása szokatlansága (és ezáltal rendkívülisége) miatt alapvetően negatív érzések keltésére alkalmas. A játékos ötletek mögött is nyomasztó gondolatok húzódnak meg, például az idő visszafordíthatatlanságáról, az idő lefolyásának viszonylagosságáról.

A retrogresszió alkalmazása lehetővé teszi, hogy szokatlan, újszerű módon közelítsünk a világ kérdéseire, és felveti az idő szemléletének relatív voltát is.

Lindner Henriett (ELTE TFK)

**Zeitgenössische Naturwissenschaft das
Automatenmotiv in E. T. A. Hoffmanns Erzählung
*Der Sandmann***

Témavezető: Garics Erika

Der Sandmann ist aus dem Gefühl der Spaltung entstanden. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann hatte sein Leben lang das Problem seine Existenz als Beamter und als Künstler in Harmonie zu bringen, er sah das bürgerliche Leben, das in der Novelle von Clara vertreten wird, und das poetische Gemüt im Gegensatz zu einander. Disharmonie strahlt auch die zeitgenössische Wissenschaft, die empirisch-mechanistische Naturwissenschaft die nach Hoffmanns Meinung die menschliche Seele leugnet, und die arkane Wissenschaft stehen einander gegenüber. In der Figur von Spalanzani faßt Hoffmann seine ganze Abneigung gegen das mechanische Weltbild und die Technik. In der Figur von Coppélius - Copolla - Sandmann schmelzen Motive der arkanen Wissenschaft und Mythos zusammen. Er ist Alchimist, Magier und Magnetiseur, ist Schlüsselfigur eines Kindheitstraumas, somit hat er geheimnisvolle Macht über die Augen und Seele Nathanaels.

Die offenbare und verborgene Gegensätze der Figuren, und Hoffmanns ironische Distanz gegenüber allen hält die Erzählung in schwebendem aber auch störendem Gleichgewicht: Hoffmann zwingt den Leser diese Disharmonie zu ertragen und nicht aufzulösen. Das am meisten ambivalente Motiv ist die Figur von Olympia: Der Automat und ihre Liebesbeziehung" zu Nathanael ist Provokation sowohl für die Mitspieler der Geschichte, als auch für den Leser.

Die Romantische tradition kennt eine schöpfende Kraft der dichterischen Sprache, die selbstständige Realität zu schaffen

vermag, deren Wahrheit aber rational immer anfechtbar bleibt. Nathanaels Künstlertum hat diese über-menschliche Kraft. Auf diese ambivalente Macht der Phantasie und auf der perspektivischen Erzähltechnik basierend kann Hoffmann die Unaufschlüsselbarkeit der Gegensätze erhalten. Die Spaltung und Unsicherheit bewegt die Novelle, und der Leser hat die Aufgabe, die Provokation Hoffmanns zur Kenntnis zu nehmen, aber es wäre schade, die Ambivalenz aufzulösen.

Generativität als Wasserscheide von Derivation

Témavezető: Knipf Erzsébet

0. Einführende Fragestellung: Lassen sich sowohl die Derivation als auch die Komposition mithilfe des generativen X-bar-Schemas vollständig beschreiben, oder verhalten sich Derivation und Komposition grundsätzlich anders?
1. Phrasenstruktur und Wortstruktur: Das Modell der X-bar-Theorie wurde für die Syntax entwickelt, das rekursive Regelwerk kann aber auf die Wortstrukturebene übernommen werden. Die Grundlagen der Phrasenstruktur funktionieren als Ausgangspunkt für die Erstellung von Wortstrukturen.
2. Derivation: Mit Beispielen kann am besten erklärt werden, wie die formalen Regeln für die Derivation funktionieren. Dabei muß die organisatorische Rolle der Suffixe hervorgehoben werden. Doch muß man nicht nur die Vorteile, sondern auch die Nachteile des Systems für die Derivation erkennen.
3. Komposition: Gibt es überhaupt X-bar-Regeln für die Komposition? Wenn sie auch möglich sind, kann man die Abgrenzung der Komposition gegenüber der Derivation durch die Frage der Links- und/oder Rechtsköpfigkeit begreifen. Eine Kompositionstheorie besagt sogar, daß die Komposition von einem anderen Gehirnmodul gesteuert wird als die Derivation.
4. Zusammenfassung (Fazit): Die Komposition scheint ein intuitiverer, schematischerer Prozeß der Sprache zu sein, und ragt deshalb aus einem generativen Modell heraus.

A kommunikáció és a kommunikáció hiánya Heimito von Doderer "Die Strudlhofstiege oder Melzer und die Tiefe der Jahre" című regényében

Témavezető: Bernáth Árpád

A XX. századi osztrák irodalom nagy elbeszélője, Heimito von Doderer 1951-ben jelenteti meg a "Die Strudlhofstiege oder Melzer und die Tiefe der Jahre" című művét.

A német nyelvű dolgozat a dodereri totális regénykoncepcióból és sajátos életfilozófiából kiindulva vizsgálja a kommunikációnak, mint személyek közötti kölcsönös információcserének a lehetőségeit.

Csoportosítva tárgyalja az elbeszélésfüzér kommunikációs összetevőit, majd három szövegrészlet elemzésével keres választ arra a kérdésre, hogy a regény hősei egymással valóban kommunikálnak-e, vagy csak elbeszélnek egymás mellett? A dolgozat kitér a "dodereri dialógus" kiteljesedésének legfontosabb pontjaira, pl.: meg-nem-hallás, meglátás, vállalás, engedelmesség, egyéni nyelvhasználat megtalálása stb. . .

Heimito von Doderer rekonstruált világrendje figyelemreméltó, pontos és tipikusan bécsi. Az "új rend" háttérben mintha azonban nemcsak a "pontosság" állna. . .

Tóth Tünde (JPTE)

"Egy határtermészet írás-mintázata"
Peter Handke "Az ismétlés" című regényének
értelmezése

Témavezető: V. Horváth Károly

A "die Weiderholung" (1986) című regény Peter Handke legapróbb részletekig kidolgozott, leginkább megformált művei közé tartozik. Elbeszélés, önmagára adott azonnali reflexiókkal, ahol az olvasót konkrét szövegrészek, még ha enigmaetikus is, de kalauzolják a rétegek szöveteiben.

A dolgozat a regény egy lehetséges értelmezésére vállalkozik, a határ, az ismétlés és elbeszélés fogalmait körüljárva.

Az osztrák irodalom "Schrift - Landschaft" jellegű írásainak sajátos szemléletét, az esztétikai természet-szemlélet hagyományát új vonalon viszi tovább a szerző; nála a vándorló személyiség számára a táj ÍRÁSként mutatkozik meg. Elsősorban "Az ismétlés"-ben érhető tetten az az átalakulás, újraértelmeződés, amelynek során mozdulatok, képek, tájak, rezdülésnyomok azonossá válnak az írás jelentéseivel, megfigyelésük az írás tevékenységével. A szemlélődés tárgyai, a formák és az üres helyek, az ismétlés mozzanatai fokozatosan az írás reprezentációivá értelmeződnek, miközben olvasás, szemlélés és írás egyéolvadnak.

Nyitott kérdés marad, vajon Handke hősének olvasmányai, az olvasás aktusa vezeti-e a táj megfigyelését, vagy már kibetűzött kép vezet az írott szöveghez, a ténylegesen kéznél lévő könyvekhez, a felkutatandóból elbeszélendővé váló Gregor Kobal mezőgazdasági írásához és szlovén-német szótárához.

Olasz nyelv és irodalom

Kovács Bea (JPTE)

Egyik rózsá - másik rózsá, azaz variációk az igazi névre

Témavezető: Aczél Zsuzsanna

Dolgozatom Umberto Eco bestsellerének, A rózsá nevének egyes aspektusaival foglalkozik.

A híres olasz regénye nem ad választ a kérdésre: mi lehet valójában Eco rózsája? Mit jelent a neve? Hogyan nevezzük, ha már megfejtettük a titkát? Ez indított engem arra, hogy nyomozni kezdjek.

Kutatásaim során felfedeztem néhány nagyon érdekes összefüggést, melyek közelebb vittek a megoldáshoz.

Az első és legfontosabb összefüggés annak felismerése volt, hogy Eco, hogy megalkossa Jorge atya figuráját, Jorge Luis Borges argentin író és költő személyiségéből merített.

Következő lépésként belemélyedtem Borges műveibe. Világossá vált, hogy Borges egész életében különös figyelemmel fordult a rózsá felé, mely virág annyi mindent jelentett már az emberiség története során, s annyi fogalom szimbóluma volt.

Nyomozásom során rájöttem, hogy Borges nagy mértékben hatott Ecora - még ha negatív értelemben is: szerintem Eco rivalizált Borgessel -, ez tűnik ki, ha jobban megismerkedünk műveivel. Fel kellett tételeznem tehát, hogy a rózsá is borgesí motívum (mint ahogy az a könyvtár, a labirintus, és a tükör is ugyanabban a műben).

Kutattam hát Borges művészi szótárának igazi jelentése, igazi szavai után, és azt hiszem megtaláltam.

Andl Helga (BDTF)

Giovanni Pascoli: Il gelsomino notturno - verselemzés

Témavezető: Hoffman Béla

Az olasz dekadentizmus kiemelkedő poétájának, Giovanni Pascolinak Il gelsomino notturno című versét elemzem. Megpróbálok a szöveg tematikus szálain haladva közelebb jutni a költeményhez. Vizsgálom a szöveg képrendszerét, a topikus kép, a jázmin hogyan lesz többjelentésűvé többlényegűvé. Természetleírás, szerelem, halál, életigenlés, kozmikus magány: a hat strófa minden sorában ott van a témák mindegyike. Ott rejtezik a metaforákban, az idő - és térszerkezetben, a szöveg szándékolt egyszerűségében, a rímben és ritmusban.

A természet paradoxona, az éjszaka nyíló virág, mely önmagában hordozza születés és elmúlás gondolatát, beleágyazódik a létezés egészébe, az összes létezőt hordozó törvénybe - részese az Univerzumból-, s maga is formálja azt.

Balics Mátra (BDTF)

Idegen égbolt alatt - Silvio D'Arzo kisregénye

Témavezető: Hoffman Béla

A dolgozat tárgya egy hazánkban alig ismert, ám Itáliában a XX. századi olasz irodalom egyik különös világú, nagy tehetségű, fiatalon elhunyt elbeszélő életművének bemutató elemzése. Az irodalmi háttér megrajzolásával, az írói világképnek és az alapproblematikának a felvázolásával a dolgozat kijelöli D'Arzo megközelítő helyét az olasz irodalomban.

A tanulmány vizsgálja D'Arzo kisregényeinek alaptermatikáját: a hősök magányosságtudatát, az emberi sorssal szemben közönyös, a mindennapokba is behatoló kozmikus világot, a számvetés meg nem szűnő igényét, a halál gondolatának kísértését. Különös figyelmet érdemelnek D'Arzo stílusának jellegzetességei: a ki nem mondott szavak, a szünetek, a kihagyásokban, elhallgatásokban bővelkedő elbeszélésszöveg, amelyek mind-mind érzékletesen teremtik meg a jellegzetes d'arzo "pszichológiai homály", a mélabút, a csöndes szomorúságot sugalló atmoszférát. A létbe vetett embert tragikus csönd, tragikus mozdulatlanság övezi. A maga monotonosságában ezt hangsúlyozza a ciklikus idő, de maguk a színek is az örök itt- és ígylétet húzzák alá.

A dolgozat rámutat a psziché szubjektív idejének szerepére az elbeszélői struktúra létrehozásában, s a keretes szerkezetre mint a mulandóságnak az alaptónusát fölerősítő behatárolásra. A szakirodalom eredményeit összegezve a tanulmány hangsúlyozza a visszafogott líraiság stílusformáló szerepét, a szünetek és a ritmus költői "adagolását", mely által beszédes lesz a hallgatás, míg a hősök szava a hallgatásnak, a belső csöndnek válik tolmácsolójává.

Demény Judit (BDTF)

Út a narráció hagyományaitól paradigmaváltó narratív struktúráig /Gianni Rodari meséi/

Témavezető: Hoffman Béla

A dolgozat Gianni Rodari egy- és háromvégű meséit vizsgálva, a történetek újszerűségének és különösségének mibenlétén túl, azok mögöttesének feltárására vállalkozik. A mesék világa a reális és irreális /álomszerű/ összefonódottságán, az abszurd, a nonszensz elemeiből építkező szituációkon nyugszik, melyekben a szereplők a szerző "tudományos" és értékorientációs játékának válnak "tárgyaivá". A játék a modern kor emberének hol cseppfolyós, hol rögzült világképéhez igazodva, a hagyományos mesék didaktizmusát meghaladva kínál számára - és gyermeke számára is - olyan új értékeket, mint a tapasztalati sémákon túllépő kreativitás, a különbözőség elfogadása, a szellemi bátorság, a megismerés vágya, az énmegértés, az öntudat, az önismeret iránti igény. Radikális újdonsággal a háromvégű mesék szolgálnak. Bennük a szerző alkotótársá teszi a olvasót, aki így a mű része lesz. Az olvasói aktusban egyszerre van adva a világmegértés és önmegértés. Az olvasó aktív résztvevője a világrend "helyreállításának".

Rodari recepcióesztétikai műértelmezésének helyességéhez gyakorlati bizonyosság maguk a mesék szolgálnak, melyek önmagukon mutatják fel az irodalmi mű létmódját érintő elméleti vizsgálódások legújabb, paradigmaváltó eredményeit.

Jassó Judit (JATE)

Az utolsó etruszk (Alberto Giacometti életműve)

Témavezető: Szkárosi Endre

A mind Magyarországon, mind Olaszországban kevésbé ismert szobrász, festő Alberto Giacometti (1901-1966) Svájcban született, gyakran járt Olaszországban, és élete nagy részét Franciaországban töltötte. Ez az életmű nem kötődik országhoz, kultúrához: túllép ezeken a korlátokon. Egyszerű, de általános érvényű gondolatokat, a XX. század egyetemes emberi érzéseit vetíti képekbe vagy zárja szobrokba. Időben is hatalmas távolságokat ölel át: a primitív és korai művészetek (elsősorban az etruszk) nyomai végigkísérik az először kubista, később szürrealista szobrok fejlődését, majd a teljesen elvékonyított, olyannyira Giacometti-re jellemző szobrocskákban lelik meg végleg önálló képüket.

A háború évei alatt Giacometti hazatér Svájcba, ahol a bezártság és a fenyegetettség depressziós légkörében a szobrok elkezdnek zsugorodni, mígnem teljesen vagy szinte eltűnnek; ott ingadoznak az emberi érzékelés horizontján, a végtelen és a semmivé válás határán. Az anyag utolsó pillanatát ragadják meg, és az emberi lélek törekenységét és védtelenségét hangsúlyozzák: néhány kivétellel mind emberi figurák és (főképpen közvetlenül a háború után) csupaszok.

Az olaszul írt dolgozat megpróbál egy valamelyest átfogó képet adni az életről-életműről, elsősorban az alkotások felhasználásával.

Jónás Klára (BDTF)

Út a haláltól az életig (Fernando Camon "Oltár anyámnak" című regényének elemzése)

Témavezető: Hoffman Béla

A dolgozat Ferdinando Camon lírai kisregényének elemzésére vállalkozva vizsgálja a narrátori látásmódot, a ciklikus időnek és a megújulásnak a kérdéskörét. Az emlékezés, a jövőépítés és az énkeresés gondolatiságának hangsúlya mellett részletezi a visszavonhatatlan visszavonásának kísérleteit (az elhunyt szülő örök jelenné tételének próbálkozásait): az oltárépítés szimbolikus-gyakorlati gesztusát, s az írásnak, mint a "kizökkent világrend" helyreállítási kísérletét. A dolgozat kitér a szimbolikus-allegorikus mozzanatokra az írásban, s egyúttal rámutat az epikus ábrázolás egyik régi eljárásának felelevenítésére az író művében. Elemzi a mű a műben régi-új problematikáját (a filmbeli kereszt helyreállítása megelőlegezése a regény által az anya emlékére összeillesztettnek). A belső és külső "építkezés" folyamata mellett a dolgozat taglalja a regény tér- és időszerkezetét, az emlékezési folyamatnak (a kép feltöltődésének) a struktúraalkotó szerepét.

Kaszanyi Katalin (BDTF)

Gabriele d'Annunzio "La sera fieosolana" című versének elemzése

Témavezető: Hoffman Béla

Szándéka szerint a dolgozat szerzője Gabriele d'Annunzio jelzett versének komplex elemzésére vállalkozik. A konkrét elemzést az *Alkyone* ciklusának, a pánizmus fogalmának, történeti gyökereinek, valamint a laudáknak műfajtörténeti áttekintése előzi meg. A férfi és női princípiumokat, a tevékenységnek, a kereszténységnek és a pogányságnak, az élet és halál problematikájának együttes meglétét és egymásbanvalóságát a versben mitopoetikus jelkép-rendszernek, a struktúrának a vizsgálata erősíti meg. Az egyéb irodalmi művekre történő utalások mellett a tanulmány teret szentel a vers és a szentferenci *Naphimnusz* konkrét összehasonlító elemzésének is. A vers egész gondolati struktúráját az elemek, az életkorok, a színek, az évszakok, az égtájak és a napszakok kölcsönös megfelelésének rendszerében mutatja fel. A tanulmány külön figyelmet szentel a percepció szintjeinek (a világ érzékelésének), valamint a tér szegmentációjának, mint a költői látás irányítása által meghatározott felbontásnak. A színek szimbolikájának vizsgálata (a versszakokban megjelenő színszóródások), valamint a hangzók színelemzése további alátámasztásul szolgál a vers gondolati-művészi egységének feltárásához.

Lovász Gabriella (JATE)

A reneszánsz kultúra hatása Pesten és Budán

Témavezető: Pál József

Hosszú évszázadok folyamán a Mátyás korabeli Magyarország volt az itáliai kultúra meghonosodásának központja.

Az uralkodó az atyai ház szellemiségét átvéve próbálja a kor kulturáramlatát az ország sajátjává tenni. A reneszánsz szülővárosa, Firenze nyújt segítséget ebben: bankárok, művészek, építészek érkeznek a király udvarába mint az itáliai kultúra diplomatái.

Az ország súlyos gazdasági és társadalmi problémái ellenére a budai Várpalota lett a művészetek fellelegvára.

Beatrix királyné érkezésével az uralkodó érdeklődése még inkább az itáliai fejedelmi udvarok felé fordult, segítségükkel kezdődtek el a legnagyobb építkezések, művészeti megformálások a királyi városban.

Mátyás vonzalma a különböző művészeti ágakhoz (zene, tánc, festészet, szobrászat) és kiváló ízlése biztosította a magas színvonalú alkotások megszületését.

A magyar kultúra magába olvasztva az itáliai hatást egy új művészeti stílus létrejöttét jelezte.

Az uralkodó pedig a Török Birodalom árnyékában hatalmas kulturális örökséget felhalmozva lépett a legnagyobb uralkodók sorába.

Pete László (KLTE)

"Isten szeretete és az embertársak üdve" - Savonarola költészete

Témavezető: Madarász Imre

Girolamo Savonarola (1452-1498) alakja rendkívül összetett és vitatott. Többen vizsgálták már sokféle szempontból, költőként azonban hazánkban is szinte teljesen ismeretlen.

Költeményeinek, ahogy prédikációinak és egyéb műveinek is, két fő témája van: a világi hívságok ostromozása és az egyház megreformálása. A legújabb kutatások alapján verseinek számát huszonnégy, kivétel nélkül vallásos költeményben határozhatjuk meg. Ezeket hangnem és ihletés alapján három csoportra oszthatjuk: a hagyomány által más szerzőknek tulajdonított versek, az alkalmi költemények (kidolgozottabbak, de hidegebbek a többinél) és mélyebb ihletű, személyesebb versek. Savonarola költészetében is ellentmondásos személyiség. Egyrészt kikel a humanista költők ellen, másrészt Petrarcat és Lorenzo il Magnificót idézi, s ő is Mariust és Sullát szólítja. Ismerte a megelőző és a kortárs irodalmat: Jacopone da Todit, Petrarcat, Polizianót stb. Ezt számos reminiscencia is bizonyítja. A Savonarolával kapcsolatban feltett fő kérdésre - a középkor embere-e vagy a reneszánszé? - meggyőződésem szerint akkor válaszolunk helyesen, ha azt mondjuk, hogy mindkettőé, vagy, ha úgy tetszik, egyiké sem. Savonarola a saját korának az ember volt: ahogy a verseiből is kitűnik, életét egyaránt meghatározta a középkori és a reneszánsz szellemiség.

Puskás István (KLTE)

Világkonstrukció a Dekameronban

Témavezető: Madarász Imre

A dolgozat célja egyrészt a Dekameron szövegét szervező törvények, másrészt a művilágot építő törvények vizsgálata, annak kutatása, hogy ezek mennyiben, hogyan vonatkoznak egymásra, illetve - a narrációs technikában, a történelem, tíz nap novelláin keresztül - annak bemutatása, hogy miként végzik el feladatukat.

Varga Anikó (BDTF)

Calvino Kis nagyenciklopédiája ("Valósággrétegek" a *Kozmikodiában*)

Témavezető: Hoffman Béla

A dolgozat Italo Calvino irodalomfelfogásának tükrében (írónia, tudomány, irodalom) kísérli meg föltárni a *Kozmikomédia* "valósággrétegeit", a mű világának jelentés-konnotációit, az enciklopédikus jelleg mibenlétét, az elbeszélések kozmológiai és kozmogóniai karakterét. Elemzi a tudomány és az irodalom egymásra vonatkozásának calvinoi felfogását, a játékosságot, mint a bizonyosságok szertefozzlásának és újjáteremtésének elbeszélői fogását, a káoszról újra és újra megteremtett és megteremtendő rend intellektuális-művészi igényét. A tanulmány kitér a humor és az írónia szerepére a calvinoi ars poeticában, a hősök névválasztására (s ebben a redukció és a tágítás együttes meglétére), a mitológiai elemek szövevényére, az irodalmi rítusra mint demitizáló erőre (mely nyitva hagyja az utat új értékek létrehozása felé), a calvinoi fantasztikumívnek mint létértelmezési metódusnak a különlegességére.

Vizsgálja a "csillagászati tétel" szerepét a műben (mint a valóság rendszerbe foglalhatóságának utópiáját), az elbeszélések teljességük melletti lezáratlanságát, az úgynevezett zárótényező mibenlétét, a férfi-nő kapcsolatba ágyazott örök kérdések szimbolikus "megjelenítését".

Elemzi a személyiségproblematikát, az akarat optimizmusát, mint a tudat pesszimizmusának ellenszegülő mozzanatot, a kihívás elfogadását, a jel és jelentés közti viszonyt, a jel önazonosító és önkifejező sajátosságát, a mű létmódjának hermeneutikai kérdését.

Zugor Katalin (BDTF)

A nagy utazás

Témavezető: Hoffman Béla

A dolgozat azt vizsgálja, miképp érhető tetten a mű szövegszerű megalkotottságán a novella alaptémája, azaz a modern emberek haláltudata, az irracionálistól való félelme. E célból elemzi a cím mitopoétikus gyökereit (a hetes szám szimbolikáját, a piano szó jelentéskonnotációit) mint a novella tematikai-kompozíciós egységének forrását, az öncsalás folyamatának külső és belső összetevőit. A dolgozat feltárja a tér, az irány esetlegességét (a fenn és lenn ellentétének relativitását, a külső tér pszichikai térré formálódását, értékrendiségét, s annak fölborulását), a színek jelentéshordozó funkcióit, a mű időkezelését (mint válik a nyitás a zárás kezdetévé, s mint veszi el realitását a mérhető idő). Vizsgálja a dolgozat az egyes folyamatok szimbolikáját (a redőny mint lecsukódó szem, s az elmúlás vizuális megelőlegezése), a szavak "etimológiáját" (föltárva bennük az idő mozzanatát). A dolgozat igazolja: a név funkcionális szerepét mint a személy alaptermészetét hordozó jellegzetességet (Corte és Dati esetében), hangsúlyozván, mint szerveződik a mű minden eleme (íráskepesség, színváltás, tér- és időkezelés, metaforikus jelentésátvitel stb.) egységes gondolatiságú művészi egésszé.

Szláv irodalom

Csizmadia Katalin (JPTE)

Profán ikonosztáz - Hold-ösvény a fénybe

Témavezető: V. Gilbert Edit

Eredeti rácsodálkozásomat imitálva, Pável Florenszkij (Az ikonosztáz) gondolatmenetét adaptálva az általa használt képzőművészeti fogalmak (templom, oltár, ikonosztáz, ikonfestés. . .) mentén, szeretnék újrarajzolni egy másik, de nem kevésbé érdekes, gondos odafigyeléssel "megépített" regény-teret. Egy profán/profanizált világ "újrateremtésére" töreksem melyet Mihail Bulgakov álmodott meg A Mester és Margaritában.

Bár az egyazon "világkorszakban" élő szerzők által aprólékosan leírt, rokonkérdéseket feszegető két szféra (szent és profán) látszólag eltér egymástól, a valóságban - úgy motivikusan, mint felépítésbelileg -, mégis mély megfeleléseket hordoz. Összevetésükkel célom az, hogy rámutassak a bulgakovi mű oly sokat emlegetett mitikus világának szent tükörképiségére; hogy érzékeltessem, az orosz kultúra s annak minden egyes megnyilvánulása, magában hordozza a világmisztériumokkal egybevágó, avagy azoktól gyökeresen különböző nemzeti tudatfoszlányokat: hogy egy szent képzőművészeti alkotással való egybevetés során felvillantsak egy, az orosz kultúrát keresztül kasul behálózó (a nyugati kultúrától alapvetően különböző), sajátosan spirituális gondolkodásmódot.

Fabilya Andrea (JATE)

Tükörbepillantás az orosz századfordulón

Témavezető: Fried István
Szőke Katalin

Champigneulle forradalmárokként értékeli az "új művészet" képviselőit. Hauser e forradalmat csendesebbé szelídítve a manierizmus idejére helyezi. Nem fontosak a kategóriák, hiszen a kor alkotói teszik, ami a dolguk: rombolnak és építenek egyidőben. A mimetikus hagyomány helyébe új viszonyrendszert állítanak, melyben a művészet a valóságnak egyenrangú társa. Ez a változás a jelölő-jelölt viszonyában is jelentkezik: az egyensúly a jelölő irányába tolódik el. Ennek a folyamatnak fontos velejárója, hogy a művekben ábrázolt beszédhelyzetek is átalakulnak: a beszélőknek egymáshoz és a műben tételezett valóságmodellhez való viszonya gyakran a művészet (fikció) valóság kapcsolatrendszer változását modellálja. Az orosz "sztyil modern" irodalmában is jelen vannak ezek a változások, melyekből szervesen következik az orosz avantgárd költészet világa. Látványosak, és gyakran az irodalmi változásokat is konnotálják az orosz festészet, a "Mir iszkussztva" produkciói. A dolgozat írója e változásokat kívánja bemutatni négy művön; segítségül hívva régi korok művészetét, a nyugat-európai irodalom némely korabeli eredményét és a korszak orosz festészetének útmutatásait.

Hernádi Sándor (ELTE BTK)

**Három hiposztázis: Akszentij Ivanov Popriscsin
Onomasztikai vizsgálódás N. V. Gogol "Egy örült
naplója" című műve alapján**

Témavezető: Kovács Árpád

A dolgozat szerzője egy lehetséges onomatopoétikai kódrendszer felfedését és intertextuális bekapcsolását ajánlja a már ismert poétikai elemzés (szemantikai és szemiotikai szövegköziség feltárása a műalkotás architektonikájában) gyakorlati módszereit követve. Feltételezése szerint, figyelembe kell venni olyan - az író szubjektumát érintő - szempontokat is, melyekkel magyarázhatók és jobban kibonthatók azok a mélyszemantikai rétegek (lehetséges autoreflexív utalások és kódok), melyek hiányában a mű olvasata a dolgozat szerzője szerint hiányos lesz.

Az ajánlott módszer főbb szempontjai teljesen a gogoli értelemben vett textusinmanenciára épülnek, vagyis egyfajta "előjogokat" élveznek az írónál azok a szövegi kódok, melyek megalkotásánál az író invariánsokat is használt. Ez az "előidejűség" is vonatkoztatható, azaz a műalkotás u. m. eredeti, az író által még cenzúrázatlan változatára. Persze az "eredetiség" kérdése szubjektív megítélésű, ezért a dolgozat szerzője csak egy fennmaradt "első" változatra utalhat. Meggyőződése szerint ez az ún. első változat segítséget nyújthat az elemzésben, sőt, talán az adott analízis kiindulási pontjaként, sajátos *intertextuális* kulcsként szolgálhat. Ezt a változatot is intertextusként kezelve - tehát összevetve a "kész" variánssal, kulmináló érintője mentén vizsgálva annak pontjait - magyarázatot kaphatunk a gogoli szóhasználat szemantikai sokszínűségére is, mely alátámaszthatja kontextusfüggőségeket is.

A dolgozat egyébiránt egy hosszú folyamat kezdete csupán, hiszen az onomatopoétikai vizsgálat mint általános poétikai aspektus - a dolgozat szerzője szerint - kiterjeszhető és

alkalmazható az orosz irodalom bármely műalkotásának elemzésében. Jelen dolgozat az onomatopoétikát támogató pravoszláv axiológiai aspektus bevezetését is ajánlja, mint lehetséges kódfeltárási módszert, hiszen ez nemcsak az írói névadás paradigmájának feltárásához adhat kulcsot, hanem az orosz irodalom egészéhez is releváns kulturtörténeti háttérmagyarázatként szolgálhat.

Különös figyelmet érdemel a dolgozat szerzője szerint az a tény, hogy az onomasztika mint egyfajta vallástörténeti jelenség is szervesen beépült az orosz irodalomelmélet jelenlegi kutatási terveibe, melyek az orosz irodalom egyik legfontosabb poétikai kódjaként éppen a pravoszláv intertextualitást jelölik meg.

Hoffmann Kornélia (ELTE BTK)

**Oszip Mandelstam költészete a "Voz'mi na Radost"
kezdetű vers tükrében**

Témavezető: Han Anna

A dolgozat Mandelstam költeményének komplex műelemzését nyújtja, s kiindulópontjának és alapjának a kulcsmotívumok értelmezését tekinti. Az elemzés a mitopoétika, valamint az összehasonlító irodalomelmélet vizsgálatának eszközeit egyesíti a vers szófaj- és alaktani, stilisztikai-retorikai, szemantikai, szintaktikai és kompozicionális megközelítési lehetőségeivel, s mind a szakirodalom különböző értelmezéseire, mind pedig Mandelstam elméleti írásainak alapvetéseire támaszkodva fölfejt a költemény ontológiai, személyes-biográfiai, művészetelméleti, illetőleg kultúr- és nyelvfilozófiai vonatkozásait. Az elemzés tárgya ily módon túlmutat önmagán, s nemcsak önnön helyét "leli föl" Oszip Mandelstam életművében, hanem interpretációjában egyszersmind e költészet egészének értelmezését is kínálja.

Horváth Judit (JPTE)

**Hontalan hazatalál (?) avagy hierophánia A Mester és
Margaritában**

Témavezető: V. Gilbert Edit

Bulgakov regényével kapcsolatban elsősorban a szent és a profán egymással szembe állított világait elemzem. A két szféra közötti átjárást, átjárhatóságot jelzem a "kiválasztott" szereplők (Woland, a Mester, Margarita és Hontalan Iván) követésével.

Fontos szerepet szántam ebben a gondolatmenetben a beavatás misztériumának. Alapvető forrásomul Eliade művét választottam, s ezzel egyidejűleg Florenszkij Ikonosztáza vezette gondolataimat. A keresztény templom fölépítése, illetve az abban megjelenő ikonosztáz funkciója párhuzamba állítható a regény és a benne foglalt krisztusi történet szerepével.

Hontalan Iván tébolyult menekvésének útjelző köveiként értelmezem a regény egyes, ilyen módon eddig még fel nem használt elemeit. Ezen attributumok regénybeli funkciója ugyanis összefüggésbe hozható az ikonéval, ikonosztázéval a pravoszláv templomban, illetve a transzcendens beavatási misztériumokkal.

Kobulej Angelika (KLTE)

Преступление, как центральная проблема в творчестве Ф. М. Достоевского

Тémavezető: -

Из множества существующих картин преступления, через веру и моральную мистику пробою подойти к произведениям Ф. М. Достоевского.

Через множества произведений я с вниманием наблюдала мотивы преступления. Точнее говоря, подробнее я рассмотрела шесть произведений, три романа и три повести, в которых наблюдала то, какими одинаковыми предшествующими мотивами и последствиями, ведущих к преступлению, наградила автор их. Можно наблюдать хорошо видимую параллель между поступками и идеями героев этих произведений. Также очень хорошо видна роль религии. Борьба личности и ее раздвоение.

Из всего этого можно сделать вывод, что во всем жизненном творчестве Достоевского, но по крайней мере в большинстве произведений, преступление является ведущим мотивом.

Kovács Zsuzsanna (BGYTF)

Воспоминия - это наша боль и утверждение

Тémavezető: Balogh István

Dolgozatom témája a folklór-elemek vizsgálata Cs. Ajtmatov alábbi műveiben: "Dzsamila szerelme", "A versenyló halála", "Az első tanító", "A tengerparton futó tarka kutya", "Fehér hajó", "Dzsingisz kán fehér felhője" és "Az évszázadnál hosszabb ez a nap". Különös figyelmet fordítok az ősi folklór- és epikus motívumok és az alapművek kapcsolódási pontjára, szerepére.

Ajtmatov gondolkodási módja és írói módszere közel áll az ősi kirgiz előadóművészek hagyományaihoz. A sajátosan feldolgozott mítoszok, legendák, dalok a kirgiz hősi eposz, a Manasz szellemét idézik, de megtalálhatjuk az ajtmatovi életműben a nyivh nép eredetmondáját is, sőt a legújabb - német nyelven megjelent regényében (Das Kassandramal, Zürich, 1994.) görög mitológiai történeteket dolgoz fel az író.

Ajtmatov bemutatja a kultúrák és hagyományok pusztulását, s meghatározza a túlélés egyetlen alternatíváját: a jövő megéléséhez a jelenünket a múlt megismerésén és megértésén keresztül kell alakítani. A mondák, legendák, dalok a múlt üzenetei az életről és halálról, természetről és emberről, szerelemről és szenvedésről.

A múlt jelei, üzenetei az emberi létezés normáit is tartalmazzák, ez biztosított medret a több évezredes történelem folyamán. A mankurtizálódó világunkban ez a fonal látszik megszakadni. Ajtmatov az írott szó szintjére emeli az ősi jelrendszer örök létének szükségességét, s teszi mindezt a huszonnegyedik órában, ismételten figyelmeztetve ezzel a "kis" és "nagy" népek totális kataklizmájának, az emberi élettér pusztulásának veszélyére is.

Lévai Julianna (JPTE)

Térbe taszítva - Hősök és visznyok Gogol pétervári elbeszéléseiben

Témavezető: V. Gilbert Edit

Dolgozatom témája Gogol pétervári elbeszéléseinek egyes jellegzetes vonásai. E jellegzetességek abból erednek, ahogyan a gogoli hős megjelenik az olvasó előtt - az író mintegy áldozatul dobta őket a számukra oly idegen térnek. Megpróbálom bemutatni e tény szerzői, műfaji, tárgybeli és más okait és következményeit.

Mivel véleményem szerint legfőképp a Gogol-mű e sajátosságának meg nem értéséből ered a XX. század eleji orosz gondolkodók által bírált Gogol-mű lélektelensége, embertelensége, nem-oroszága, dolgozatomban érinteni fogom a korabeli és a XX. század eleji Gogol-kritikák egyes vonulatait, akárcsak - bizonyos párhuzamok szükségszerű megvonása miatt - a Gogolt követő írónemzedék némelyikét is.

Menczel Gabriella (ELTE BTK)

A hármas tagolás elve Innokentyij Annyenszkij "Őszi triptichon" című versében

Témavezető: Han Anna

A dolgozat vizsgálatának tárgya Innokentyij Annyenszkij "Ciprusszelence" című kötetét alkotó ciklusok belső szerkesztő elvének szemléltetése az "Őszi triptichon" című versciklus példáján. A hármas tagolási elv tettenérhető mind a versfüzér művészi tér- és időmodelljében, - mind pedig a költői képek szemantikai szerkezetében és megfejtésük kulcsában. Ennek megfelelően a ciklus szerkezete sem közvetlen tematikai, sem kompozíciós szerkesztési elv szintjén nem ragadható meg, hanem csakis a verseken végigvonuló lebegtetett szemantikai motívumok szintjén, amelyeknek stilisztikai megvalósulása elsősorban metonimikus jelzőkkel történik. A ciklus elemzése azt a jelentéstágulási folyamatot követi végig, amely a versekben lépcsőzetesen valósul meg egy metaforikus rejtvény formájában, melynek megoldását a ciklus utolsó záróverse kínálja.

Ezeknek a szemantikai törvényeknek nyomon követésével a dolgozat szerzője megpróbál olyan törvényeket megfogalmazni, amelyek Annyenszkij költői világképére vonatkoznak és amelyek kijelölik helyét XX. századi költői irányzatok között.

Modor Árpád (JPTE)

**Образность и идеальная генеалогия
"Красного смеха" Леонида Андреева**

Témavezető: V. Gilbert Edit
Szigethi András

A dolgozat bemutatja Leonyid Andrejev "Vörös kacaj" című elbeszélésének geneziséit; az orosz-japán háború teremtette történelmi helyzetet, az irodalmi nyilvánosság reagálását a háború borzalmaira, majd pedig irodalomtörténeti tényekre, összefüggésekre, stiláris elemekre, motívumokra, eszmei, gondolati hatásokra és tartalmakra való hivatkozásokkal próbálja az andrejevi életműnek ezt a méltán vitatott, kritikus pontját elemezni. Ennek során egybeveti és párhuzamba állítja az elbeszélés és a Jelenések könyvének motívumait, feltárja szimbolikai jelentésüket, végül ezek hasonlóságát és különbségét Nietzsche filozófiáján keresztül értelmezi és magyarázza, bizonyítandó ezzel az elbeszélés apokaliptikus mivoltát. A dolgozat utolsó részében az elbeszélés megírását követő értékelő levélváltások, kutatói és kortársi vélemények tényszerű közlése következik.

Molnár Zsófia (ELTE BTK)

**Ismétlődések a szavak és fonematikus kapcsolatok
szintjén Csehov "A fekete barát" című novellájában**

Témavezető: Király Gyula

A sokak által "részletek mesterének" tartott Csehov műveire vonatkozó kritikai irodalom eddig a részleteket inkább csak a külső - belső történések szintjén vizsgálta, holott a részletek nem csupán a színpadképben rejlenek, hanem ugyanúgy a nyelvi megformálásban. Ez igen jól illusztrálható ebben a novellában, sőt, ezen elemek vizsgálatával egy újfajta szűzsé rekonstruálása felé indulhatunk el.

Jelen elemzésben főleg az etimológia módszerével próbáltam a szöveg mélyebb rétegeibe hatolni. Bizonyos szavak jelentésének és eredetének pontos megvilágítása új szempontokat adhat az olvasónak.

Megvizsgáltam Boriszovka (Peszockij birtoka) nevében a бор szó három jelentését s az ehhez kapcsolódó motívumok előfordulását; a бред (lázalom) és a сон (álm) szavak ellentétét s az ebből következő problémát, miszerint Kovrin valóban őrlt-e? Továbbá a дым - душа, вдохновение - думать - дышать, дуть szavak ismétlődési hálózatát; a barát megjelenésének bizonyos körülményeit, mint pl. a mező; a szereplők kapcsolatainak bizonyos aspektusait, s végül a кровь (vér) szó hangalakjának tematizálódását.

Mindezek segítségével még tisztábban alátámasztható a két oldal (szellemi/Kovrin - materiális/Peszockij) ellentéte.

Nagy Gabriella (JTF)

Visszatérő elemek Hrabal műveiben a "trilógia" felől

Témavezető: Notheisz János

Dolgozatomban Bohumil Hrabal trilógiáját - "Házimurik" (1992.), "Vita Nouva" (1993.), "Foghíjak" (1994.) - vizsgálom. A művet korábbi elbeszéléseivel és regényeivel hasonlítom össze a párhuzamot keresve.

Az első részben az életmű stílusbeli egységéről beszélek (a Hasek utáni "kocsma duma" és a "csípős, szókimondó" népnyelv ötvöztetésével elért "új" nyelvészet), továbbá a visszatér szereplőkről.

A visszatérő elemeket változatos kontextusba helyezi az író. Ezt egyrészt sajátos "Cater" technikája révén valósítja meg (több szöveget egyé komponálva). Elkerüli így a merevvé vált nyelvi kód alkalmazását, de megőrzi műveit összfonó stílusát. Másrészt a narrátor és az elbeszélő nézőpont változtatásával nyernek új értelmet a visszatérő elemek.

Dolgozatom második részében a trilógia egyes köteteit vizsgálom, és vetem össze az életmű korábbi darabjaival. Itt inkább csak jelzem az egybeeséseket, részletesebb elemzésre nem vállalkozom.

A trilógiában fontosnak érzem a "bűn" motívumot, ezért ezeket a műveket vezeklő önvallomásként fogom fel.

Oszkó Gabriella (ELTE BTK)

"Песнь Ада" című versmotívumai A. Blok költői fejlődésének tükrében

Témavezető: Han Anna

A. Blok műveiben kifejező módon mutatkoznak meg költői fejlődésének szakaszai, A "Pokol dala" c. vers tartalmazza az e szakaszokat jellemző motívumokat és szerkezeti sajátosságokat. A műelemzés során a tér- és időszerkezetének és a színek világának bemutatásával a vers és az életmű szerkezetét alkotó tézis-antitézis-szintézis hármassága tárul fel. Ez a dialektikus egység a motívumok állandó jelenléte és szoros kapcsolata révén válik felismerhetővé. A dolgozat négy alpmotívumot ír le. Ezek az út, tükör, a hasonmás és az emlékezés motívumai. Ezen elemek részletes leírásával és versbeli működésük elemzésével dolgozat szerzője a művet mint ars poeticát mutatja be.

Blok művészetelméleti munkái is tartalmazzák az alkotási folyamatra és a szimbolista művész személyiségére vonatkozó leírásokat. Ezen elméleti írások motívumai a "Pokol dala" c. vers már említett alpmotívumaival azonosak. A szerző a feldolgozott szakirodalom megállapításaiból kiindulva ezeket a motívumokat az életmű egészét szervező integrátorok közé sorolja.

Parti Gábor (ELTE BTK)

A tábor-hegy fénye

Témavezető: Dukkon Ágnes

A Dosztojevszkij-kritikákat böngészve az olvasó gyakran találkozik olyan állításokkal, melyek szerint az író jobban megértette a rossz lényegét, mint a jót, s így regényeinek "negatív" hősei jobban megformáltaknak tűnnek, mint a légiés, angyali pozitív figurák. A dolgozat Aljosa Karamszov alakjának értelmezésével próbál reagálni a fent említett megállapításokra.

A dolgozat szövegközpontú elemzéssel, s a regénybeli bibliai motívumok - elsősorban a fény motívumának - feltárásával azt igyekszik bizonyítani, hogy Aljosa figuráját nem Krisztus poetizálásával teremtette meg az író, hanem éppen ellenkező oldalról, a bűn és a megértés felől építette fel.

A dolgozat szerzője egyben arra is kísérletet tesz, hogy az Aljosa útja köré szövődő motívumsor teljesebb bemutatása érdekében korabeli, ill. Dosztojevszkij által ismert ortodox szerzők műveit felhasználja s ezzel az igen terjedelmes Dosztojevszkij-filológiát néhány ponton kiegészítse.

Sövény Gabi (ELTE BTK)

I. SZ. Turgenyev: Rugyin

Témavezető: Kroó Katalin
Király Gyula

Dolgozatom témája I. Sz. Turgenyev első, 1855-ben megjelent, Rugyin című regényének elemzése egy konkrét szempont szerint. Szempontom, és elemzésem célja azon általános irodalomelméleti vélemény megcáfolása, miszerint Rugyin - Anyeginnel, Pecsorinnal stb. . . együtt - az úgynevezett "felesleges ember" megtestesítője.

Dolgozatomban a műnek a szöveg hangrendszerére épülő strukturáltságát próbáltam felfejteni, illetve ezt a struktúrát megkeresni a regénynek, mint irodalmi műnek általános intenciójából kiindulva; alapul véve, hogy az ezen intenciónak megfelelően hangsúlyozott nagyobb szemantikai egységek paralel szerkezetei, ismétlődő szavai és hangkapcsolatai miután megvizsgáltuk őket, jelentésüket ily módon konkretizáltuk, illetve felfedeztük az általuk hordozott tartalmi jegyeket, a nyelvi struktúra kódjaiként csatolódnak vissza a szövegbe. Vagyis megpróbáltam a tartalmat a szöveg kifejezési szintje felől megközelíteni.

Munkámat a fent említett adott szempontú gondolat-menet vázlatának szántam, nem törekedtem a műnek a lehetőségek által felvetett teljes és mindenirányú elemzésére.

Szabó Rita (JPTE)

**Bronzlovas, pétervári mezőben
(Előtérben a Puskin-mű)**

Témavezető: Kovács Árpád
V. Gilbert Edit

Pétervár városa már megépülésétől fogva mint 'kultúra-' és 'mítoszgenerátor' működik. Léte egy egészséges feszültséget hozott létre Moszkvával, helyreállítva az archetipikus férfi - női oppozíciót s egyben egy nagyon furcsa feszültséget gerjesztve maga körül. Pétervár különböző épületei, köztéri létesítményei mind az így létrejött pétervári mitológiának részét képezik. Az egyik legfontosabb ilyen elem a Bronzlovas szobra. Pusztá létével egyszerre belekerült a Pétervárt és Oroszországot körülölelő szimbolikus és mitologikus kódrendszerek 'sűrűjébe'. A dolgozat célja annak vizsgálata, hogy a címben szereplő szobor milyen értelmezési lehetőségekkel bír - elsősorban a puskin-feldolgozás alapján. (Amely egyébként az egyik első.) A dolgozat célja annak vizsgálata, hogy a poéma háttérében milyen mitologikus, archetipikus történések zajlanak. Például a szobor mint a mitologikus gondolkodás egyik alanya, Péter személyének vizsgálata, vagy a szobor elhelyezése a pétervári mítosz terében. Az elméleti feldolgozás V. N. Toporov, Ju. M. Lotman, B. A. Uspenszkij és R. Jakobson nyomdokain haladna.

Szilágyi Zsófia (ELTE BTK)

**Pecorin titkai (A hős szemantikai struktúrája Lermontov:
Korunk hőse című regényében)**

Témavezető: Kovács Árpád

A dolgozat a regényhős (Pecorin) szemantikájának alapszerkezetét vizsgálja: a hősnek van egy belső, saját, "tűz - része", és egy külső, idegen, "víz - része". Ez a struktúra a regény több szintjén kimutatható: a Tamany fejezetben a szavak etimológiai és a szöveg mitológiai szintjén, a regény további fejezeteiben a kultúra modelljében és az elbeszélő ill. a hős megnyilatkozásaiban. A dolgozat második része a pecorini kettős énnel a szerelemhez, a külső - belső világhoz és a szövegalkotáshoz való viszonyát tárja fel.

Thuróczi Gergely (JPTE)

**Beszélő nevek Bulgakov "Végzetes tojások" című
kisregényében**

Témavezető: V. Gilbert Edit

Dolgozatomban Bulgakov "Végzetes tojások" című fantasztikus kisregényének eddig kevésbé vizsgált beszélő neveit kutatom. Ez a "nomen est omen"- típusú poétikai fogás behálózza a művet, értelmezéséhez jó fogódzót ad az így föltárt tudatos rendszer. A szerző tucatnyi névbe kódol utalásokat, s Rökk esetében a szövegben nyíltan fölhívja "beszélősségére" a figyelmet: a 'rok' oroszul sorsot, kárhozatot jelent, s a műbeli katasztrófa "szellemi atyja" épp az említett szereplő. A nevek többsége állat- és növénynevekhez köthető, ami indokolt, hisz egy elfuserált biológiai kísérletről van szó. Bulgakov ezen a nem éppen irodalmi területen is kompetens, lévén szakmáját tekintve orvos. S itt értelmezésem szerint a szerző már metafizikai magasságokba emelkedik. A rendszertanilag fejlettebb madarak (tyúkok) megnövesztése lenne a cél, mintegy a Természet megerősöklése, ám az átgondolatlan kísérlet elszabadítja a tudomány és a mitológia démonait, s a Természet visszaüt: rendszertanilag fejletlenebb, óriásira nőtt hullók (kígyók stb.) már-már az emberiség létét fenyegetik. Azonban, mintegy isteni beavatkozással végül is "minden rendbe jön", csupán az a kérdés marad nyitva, hogy tanult-e ebből az "esetből" a meg nem gondolt gondolat rabságába egyre inkább belegabalyodó emberiség.

Tiszóczy Tamás (JPTE)

Gogol Az arckép című elbeszélésének elemzése

Témavezető: Gilbert Edit

Bakcsi György a Gogol világa című könyvében egyetértőleg idézi Naum Berkovszkij véleményét az elbeszélésről: "Két kisregény egy írásban. Az első kisregény szociológiai, balzacos. A művész és a piac, a művész és megrendelői. A művész és a divat. A második kisregény a művészet metafizikájáról szól. A művész és az élet, a művészi igazság és a művészet etikai elhivatottságának problematikája. A második kisregény német, schellingiánus. Úgy érzem, nem jött létre igazi kapcsolat a két kisregény között, ezért nem sikerült *Az arckép*."

Ezzel a felfogással szemben a második fejezet "metafizikáját" és az arckép jelenségét az orosz tradíció, jelesen az ikon teológiája, illetve tisztelete felől is megközelíthetőnek vélem, s ebből az aspektusból az ördögi portrét egyfajta "negatív-ikon"ként értelmezem. Néhány meghatározó motívum végigkövetésével pedig arra mutatok rá, hogy a tematikai különbözőséget Gogol az egész elbeszélésen végighúzódo motívikus szálakkal szövö át, ezáltal "igazi kapcsolatot" teremtve a "két kisregény" között.

Tóth Csaba (ELTE BTK)

Útban az ötleíró szöveg felé
Sznignál-szimbólumok Gogol "Köpönyeg" című
elbeszélésében

Onomatoszemiotikai megközelítés

Témavezető: Kovács Árpád

A dolgozat Nyikolaj Vasziljevics Gogol "Köpönyeg" c. elbeszélésének lehetséges világaihoz próbál közelíteni elsősorban a névadást, az irodalmi jelképzést különösképpen az író egyéni szimbolikáját és egy különleges, az irodalmi műalkotás szintaktikai kód-szerkezetét meghatározó jelosztályt - a szignál és a szimbólum sajátosságait egyesítő ún. szignálszimbólumokat - vizsgálva.

A "Köpönyeg" tágas intertextuális háttérét képező szövegek közül a dolgozat szerzője elsősorban a bizánci és az oroszországi pravoszláv szövegek "részvételére" irányítja a figyelmet nemcsak elsősorban a tárgyalt műben, de Gogol más elbeszéléseiben is. Mindeközben "szövegnek" tekinti a történelmi eseményeket is és azok visszatükröződését a későbbi eseményekben. Elsősorban olyan szövegekről van itt szó, amelyek az 1830-as évek végétől - az 1840-es évek elejétől kezdve foglalkoztatták az orosz történelmet egyébként is nagy figyelemmel tanulmányozó írókat. Ezek - a kora-keresztényi dogmatika kialakulásáról, a mártíromságról, különösen a bizánci, majd orosz pravoszláv egyházban is bekövetkezett szakadásról szóló szövegek, amelyekre, a dolgozat szerzője szerint, reflektál a "Köpönyeg" jelentésvilágának egy világosan elkülöníthető szintje. Az elbeszélés hőse, Akakij Akakijevics nem egyszerűen egy - a kora társadalmi igazságtalanságaitól szenvedő - szerencsétlen kisember, ő maga a mártír, akinek élete, sőt halála is az egyházszakadás következtében megkettőződött mentalitású társadalomban a szemünk láttára szakad ketté. Akakij Akakijevics

alakja - már a neve történetéből következtetve is - egy olyan karakter-toposz, amely végigvonul a keresztény világ mentalitástörténetén, és egy - talán egészen az Aranykorig visszanyúló - egység megbomlását testesíti meg.

Nem véletlen tehát, hogy az elbeszélés nyelvi megformáltsága egy olyan, közvetlenül a szó *formájára* orientálódó jeltípust domborít ki, amely ambivalensen magában hordozza a mentális szakadás jellegzetességeit - ellentétes jelentései dialogizálnak egymással - és ezzel egyetemben az egység igényét is, nemcsak egy nyelvi, de kulturális emlékezetre is *irányítván* a figyelmet. E jelek - egyszerre szimbólumok, amelyek a diakronián át a történelmi múltba utalnak vissza, és egyszerre szinkronikus szignálok is, amelyek az író által szándékoltnak beépített, főleg nagymértékű ismétlődéseinek és relatív motiválatlanságuknak köszönhetően figyelemfelkeltő, irányító és szervezőelemei a mű jelentésvilágának. A nemzetközi szakirodalom midezidáig csupán közvetetten vett tudomást a szignál-szimbólumok létezéséről, a két jelet nem elsősorban kontextusbeli előfordulásaiban, azaz *használatuk* közben, hanem *külön-külön* tanulmányozva. A dolgozat elsőként kísérli meg lefektetni a szignál-szimbólumok mint *használatukban egységesített* jelosztálynak az elméleti alapjait.

B. Tóth Viktória (ELTE BTK)

Akszentyij Ivanovics Popriscsin életírása

Témavezető: Kovács Árpád

Dolgozatom Nyikolaj Vasziljevics Gogol "Egy őrült naplója" című elbeszélésének jelentésvilágát vizsgálja olyan szempontok alapján, amelyek az író számára is felettebb fontosak voltak az elbeszélés keletkezésekor. Eközben megpróbáltam úgy tekinteni az elbeszélés világára, ahogyan azt Gogol is láthatta, egy olyan író, akit, különösen élete második felében, alapvetően foglalkoztattak a vallás, a hit és az emberi gyarlóság kérdései. Az író elbeszélése írásakor, feltételezésem szerint, elsősorban *egy* bizonyos szöveg modelljét építette bele a "Napló" jelentésvilágába. Ez a szöveg - az orosz vallási kultúrát szintúgy, mint bármely keresztény kultúrát alapjaiban meghatározó szakrális írások közül is a legfontosabb írás, vagy írások: Jézus Krisztus élete, amelyet az Evangéliumokból ismerünk.

Az elbeszélés szövegéből vett példákon keresztül megkíséreltem megmutatni azokat a párhuzamokat, amelyek összekötik Krisztus és a mű hőse, Popriscsin életútját, amelyre az író számos helyen látszólag rejtett megjegyzésekkel, egy-egy elejtett szóval, kifejezéssel utal, mivel maga a történet látszólag szokványos életutat mond el. Azonban a szavak belső jelentésszerkezete és a szavak közötti összefüggéseket közelebbről vizsgálva kiderül, hogy Gogol talán szándékoltnan írt úgy, hogy elbeszélése szakrális üzenetet közvetítsen olvasóinak.

A műalkotás elemzési módszertanát illetően dolgozatomban a etimológia, Alekszandr Potebnya hármas - a szó szerkezetét belső, külső formára és jelentésre tagoló - elméletének, Émile Benveniste nyelvészeti és szaktanárom, Kovács Árpád az irodalmi diszkurzivitásra irányuló kutatásainak eredményeire támaszkodtam a szavak belső jelentésszerkezeteinek vizsgálatakor. A szavak pedig azért bírnak kiemelkedő fontossággal az elbeszélésben, mert

segítségükkel, sajátos használatukkal illusztrálhatta Gogol a legjobban, mennyire fontos az emberek életében az Írás és mennyire meghatározó lehet akkor, ha már nincs élet - Popriscsin halála után csak életírása marad. S nemcsak a szó, az élet is elszáll, de az Írás - az Életírás - megmarad.

Szláv nyelvészet

A határozott névelő szerepéről a magyar és a bolgár nyelvben

Témavezető: Katus Elvira

A határozott névelő helyes használatának elsajátítása nem könnyű feladat a bolgár nyelvet tanulók számára. Bolgár nyelvészeti tanulmányaim során figyeltem fel arra, hogy a határozott névelőnek mennyivel nagyobb a mondatszerkezet felépítésében betöltött szerepe, mint a magyar nyelvben. Ennek köszönhetően kezdtem részletesebben foglalkozni a határozott névelővel. Vizsgálataimat a konztraktív vagy összevető módszer alapján végeztem, mivel a kontrasztív vizsgálat foglalkozik a nem rokon nyelvek egybevetésével. A dolgozatban röviden ismertetem a magyar és a bolgár határozott névelő keletkezésének történetét, megjelenési formáit a mai magyar és bolgár nyelvben. Részletesebben kitérek arra, hogy a bolgár nyelvben milyen mondatrészeknél és milyen gyakorisággal fordulhat elő a határozott névelő. Fő feladatomnak azonban a névelő mondattani szerepének vizsgálatát tekintem, mind a magyar, mind pedig a bolgár nyelvben. A bolgár nyelv analitikus, névszóragozása nincsen, ragok csupán igékhez járulnak, névszókhoz nem. A mondattani viszonyokat nagy mértékben a szórend, a prepozíciók és a határozott névelő segítségével fejezik ki. A névelő jelölhet határozott tárgyat, különböző határozói, jelzői viszonyokat. A dolgozatban mindezt egy szépirodalmi szövegrészlet (Jókai Mór: Egy magyar nábob és ennek műfordítása), valamint egy újságcikk (a bolgár "Demokrácia" című újságból) alapján próbálom meg alátámasztani.

A határozottság és a határozatlanság kifejezése a németben, az oroszban, és a magyarban

Témavezető: Pete István

A határozottság / határozatlanság (определённость/ неопределённость, Bestimmtheit / Unbestimmtheit) minden nyelvben létezik, kifejezőeszközei azonban nyelvenként változnak belső struktúrájukat tekintve. Munkámban a főnevekre leginkább jellemző kategóriát, a determinációt (határozottság - határozatlanság) vizsgáltam, amely kifejezőeszközeit elsősorban a három nyelvből (orosz, német és a magyar) gyűjtöttem össze. A determinációnak három fő típusa van; *minőség*(1), *menyiség*(2), és *minőség-menyiség*(3), amelyek közül legalább egy minden nyelvben fellelhető.

A determináció kifejezési eszközeinek tárgyalásakor érdemes felhívni a figyelmet az azonosítás fogalmára.

Mikes (Dezső) Vukovic a főnevek azonosítása alatt érti annak névelőivel, mutatónévmással, birtokjelöléssel és határozatlan névmással való ellátást.

Vannak nyelvészek, akik a határozott névelőt a determinánsokhoz, a határozatlanokat pedig a quantorokhoz sorolják.

Heinz Vater a határozott névelőn kívül a birtokos névmást, és a mutató névmást is a determinánshoz sorolja. (Demonstrativa+Possesiva=Determinantien.)

Mindhárom nyelvben a határozatlanság a határozatlan névelőn kívül (один/ одно, ein/ eine/ ein, egy) különféle határozatlan névmással is kifejezhető. Az oroszból kiindulva, a másik két nyelvben is megtalálhatjuk a négy határozatlansági fok névmásainak német és magyar ekvivalensét.

Gál Nikoletta (ELTE BTK)

A mai horvát irodalmi nyelv jellegzetességeiről

Témavezető: Nyomárkay István

A szerb és a horvát nyelv jellegzetességei régóta foglalkoztatják a nyelvtudományt és a közvéleményt is. A "szerbhorvát" terminus mint tudományos meghatározás csaknem másfél évszázados múlttal rendelkezik.

Az előadó a horvát nyelv huszadik századbeli fejlődésének szakaszait mutatja be, utalva a folyamat előzményeire és kezdeteire.

Kitér a horvát és szerb irodalmi nyelv hangtani, alaktani, mondattani és szókincsbeli különbségeire, szól a más szláv nyelvekből származó jövevényszavakról. Nyelvi és irodalmi példákkal szolgál, melyeket adatokkal is alátámaszt. A horvát és szerb nyelv különbségei megfigyelése mellett célszerűnek tartja a legfontosabb nyelvi típusok rendszerezését is.

Hudra Helga (KLTE)

A fázis igék az igecentrikus elmélet tükrében Фазисные глаголы в свете вербоцентрической теории

Témavezető: Lévai Béla

Brassai Sámuel már a XIX. században kifejtette a mondatrészek viszonyára vonatkozó tanítását. Szerinte a mondat igéből és határozóiból áll. Az igét a mondat sarkkövének tekintette. Ezen elmélet a megpróbáltatások ellenére kiállta az idő próbáját, s ma már elfogadott tény. Hogy valóban az ige áll a hierarchia csúcán, leginkább a valencia bizonyítja, azaz a nyelvi elemek képessége - kötődni más nyelvi elemekkel. Eszerint nem csak az igének van kötődési képessége, de az ige valenciájának jellegéből adódik, hogy mégis az ige játsza a központi szerepet a mondatban. Az igeosztály tovább szűkül abból a szempontból, hogy a központi szerepet biztosító valencia jellege nem minden igénél egyforma. Míg a teljesértékű igék (főigék) kötődési képessége erős, aktív és kötelező, addig a nem teljesértékű igék (segédigék) gyenge, passzív valenciával rendelkeznek. A kör tehát leszűkült, de nem zárult be. Ugyanis a segédigék is lehetnek a mondat szervezői meghatározott nyelvi- vagy szövegösszefüggésbe kerülve. Többek között a fázis igék is a segédigékhez tartoznak. Ennek bizonyítéka, hogy nem rendelkeznek a főigékre jellemző három kritériummal. Bár rendelkeznek paradigmával és az igékre jellemző formai sajátosságokkal; szemantikai szempontból fontos szerepet töltenek be a mondatban; de a mondatnak nem önálló komponensei, tehát önálló szemantikai funkció betöltésére alkalmatlanok. Az adott fázis ige csoportba sorolásánál fontos kritérium, hogy valódi fázisjelentéssel bír, vagy a fázisjelentésen túl egyéb kiegészítő komponensekkel telített. Ezen igék bővítményeit kifejezhetjük: főnévi igenévvel; elöljárószó nélküli függő esettel; elöljárószavas függő esettel. Vannak olyan fázis

igék is, amelyek bővítményei többféleképpen kifejezhetők. Érdekes képet mutat az orosz és magyar fázis igék összevetése. A két nyelvben a bővítmények néha nagy eltéréseket mutatnak. Olykor a fázis igék is lehetnek mondatszervezők. Az egzisztenciális mondatokban a - kezdődik, folytatódik, befejeződik - igék egyértelműen főigeként lépnek fel. A kérdés az, hogy a napjaink nyelvészetében segédigeként elkönyvelt fázisigék nem voltak-e régen teljesértékű főigék.

Janurik Szabolcs (JPTE)

Angol lexikai elemek a mai orosz és magyar reklámyelvben

Témavezető: Lendvai Endre

Orosz nyelven írott dolgozatomban egyrészt az orosz, másrészt a magyar nyelvbe a legutóbbi időben bekerült angol lexikai elemek (döntő többségükben amerikanizmusok) grafémikai-fonetikai, morfológiai-szóképzéstan és szemantikai síkon történő vizsgálatát végzem el egy speciális területre, a reklámyelvre szorítkozva. A reklámyelv felöleli a kereskedelmi-gazdasági nyelv terminusainak egy - általánosabban használt - csoportját, valamint szoros kötődésben áll a publicisztika, a tömegkommunikáció nyelvével is. Mindez szélesebb körű vizsgálódást tesz lehetővé.

Dolgozatomban a téma kutatási előzményeit áttekintő rövid elméleti bevezetést követően előbb a mai orosz, majd magyar reklámyelv angol kölcsönszavait vizsgálom a fent említett szempontok alapján. A grafémikai-fonetikai asszimilációt tárgyaló rész a transzkripció-transzliteráció kérdésre, az angol szavak átírása szabályszerűségeinek leírására, valamint az ebből fakadó problémák, következtetlenségek, bizonytalanságok, ingadozások bemutatására összpontosít. A morfológiai-szóképzéstan vizsgálatban a kölcsönszavak szófaji hovatartozásáról, valamint alak- és szóképzéstan beilleszkedéséről esik szó (pl. analóg képzők, az átvevő nyelv saját képzői, dupla többesjel és melléknévképző). A szemantikai asszimilációt vizsgáló alfejezet a jelentésmegtartás és jelentésváltozás (-bővülés, -szűkülés, -specializálódás) különböző formáival foglalkozik.

A fentiekén kívül említés történik még a gyakori átvételek motivációról is, valamint röviden megkísérlem felvázolni a kölcsönszavak beáramlási tendenciájának lehetséges távlatait.

Kiss Gabriella (JGYTF)

**Выражение будущего времени в русском языке
в сопоставлении с
английским**

(A jövő idő kifejezése az angol és az orosz nyelvben)

Тémavezető: Krékits József

В настоящей работе мы рассмотрели вопрос выражения будущего времени в русском и английском языках. Были сопоставлены способы, ситуации употребления в них глаголов в форме будущего времени, а также значения, передаваемые этими глаголами.

Можно отметить, что английский язык более богат глагольными средствами для передачи разных модальных значений. Глагольные формы передают не только модальные значения, но и значение будущего времени. В то время, как в английском языке в будущем времени при выражении модальных значений употребляются преимущественно глагольные конструкции, в русском языке в некоторых случаях встречаются модальные слова, а в большинстве случаев модальное значение присутствует имплицитно (передается контекстом).

Видо-временные системы этих двух языков подобны, но в английской микросистеме наблюдаются две оппозиции: прогрессив / непрогрессив, перфект / неперфект. Данным глагольным формам в русском языке соответствуют глаголы несовершенного и совершенного вида. Мы постарались выяснить, проанализовав английские и русские тексты, как переводятся видо-временные формы сферы будущего.

Lakos Mónika (JATE)

**Szükségességet kifejező kiegészítő modalitás az oroszban
és a németben**

Тémavezető: Pete István

A modalitás a nyelvtudományban széleskörűen vizsgált fogalom. Vele kapcsolatban Kiefer Ferenc (1990) megállapítja: "A modalitás a leghonyolultabb nyelvészeti fogalmak közé tartozik. Először is nem nyilvánvaló, hogy melyek azok a nyelvi jelenségek, amelyek a modalitás fogalmával jellemezhetők. S az sem magától értetődő, hogy a modalitás elsősorban mondattani vagy pedig lexikai kategória-e. Az sem világos, hogy a modalitás különböző fajtái mennyire különböztethetők meg a nyelvi szerkezetekben. Továbbá, tekintettel arra, hogy a modalitást a logikai is vizsgálja, az a kérdés is felmerülhet, hogy a modalitás logikai vagy nyelvi fogalom-e. S mivel nem biztos, hogy a modalitás mindig tetten érhető nyelvi szerkezetekben, tisztázandó, hogy egyértelműen szemantikai vagy pedig pragmatikai kategóriáról van-e szó."

Vizsgálataink során arra a következtetésre jutottunk, hogy a logikai és nyelvi modalitás két különböző tudományág tárgya. A nyelvi modalitás pragmatikai jellegű, de a pragmatikának csak egyik területe. Három, egymással érintkező, de azért jól elhatárolható típusát különböztethetjük meg: az alapmodalitást, a kiegészítő modalitást és az értékelő modalitást. Az alapmodalitás fő kifejező eszköze az igemód, a kiegészítő modalitásé a módbeli segédigék és a modalitást jelölő szavak, amelyek képességet, lehetőséget, megengedést, szükségességet és szándékot fejezhetnek ki. Az értékelő modalitás a beszélő szemszögéből a közölt tartalom és a valóság közötti megfelelés valószínűségi fokát fejezi ki. Fő kifejező eszközei a modális partikulák és a modális szavak.

A dolgozat második fele a szükségesség kifejező eszközeivel és szemantikai típusaival foglalkozik.

Landgraf Ibolya (BDTF)

Néhány szín összehasonlító elemzése a szlovén és a francia nyelvben

Témavezető: Gadányi Károly

Színek minden nyelvben léteznek. De eltérő a szimbolikájuk és a történetük a különböző kultúrákban. Elnyő jelentésük ellenére a színek mindig és mindenhol a szimbolikus gondolkodás előmozdítói. A lét és az ismeret minden szintjén megtalálhatók: földrajzban, pszichológiában, irodalomban stb. A színek fejlődése egy nyelvben elválaszthatatlan az adott kultúra fejlődésétől.

Dolgozatomban a következő színeket - fekete, fehér, piros, kék és zöld - két nyelvben, a szlovénben és a franciában vizsgáltam. Vizsgálódásomat a felsorolt színek szimbolikájával kezdtem, majd a mai szlovén és francia nyelvben elemeztem őket. Ezután rövid etimológiai áttekintést adtam, s végül szinonimákban, antonimákban, hasonlatokban és gyakori kifejezésekben vizsgáltam őket.

Az igekötő nélküli mozgást jelölő páros orosz igék valenciája és ekvivalenseik a németben és a magyarban

Témavezető: Pete István

A bennünket körülvevő világban minden térben és időben létezik. A természetet alkotó ellentétes erők kölcsönhatása révén az anyag ill. az azt megtestesítő tárgy vagy személy térben és időben állandó mozgásban van. Ez azt jelenti, hogy meghatározott idő alatt egyik állapotból a másikba kerül a mozgás során. Az önálló mozgásra képtelen, tehetetlen tárgyakat pedig mozgatják. Ennek alapján megkülönböztetünk mozgást és mozgatást (tárgyatlan és tárgyas) jelölő igéket. Ezek az igék a nyelvi jelek paradigmatiszus összefüggése alapján mindhárom nyelvben egy tematikus szócsoporthoz tartoznak. Kiefer Ferenc (1983:183) nyomán a mozgás idővel kombinált helykoordinátáit kissé kiegészítve így adjuk meg: mozgás (x, u → tr → v) t. (Az x a mozgó testet, az u és a v a mozgás kezdő- és végpontját, a tr az útvonalát, a → az irányát, a t pedig a mozgás időpontját és időtartamát jelöli.)

Az oroszban a mozgást jelölő igéken belül külön csoportot alkot 17, a magyar *megy - jár* párra emlékeztető, igepár. Ezek az egy- ill. többirányú, vízszintes v. függőleges útvonalú mozgást fejeznek ki. Elsődleges feladatunk ezeknek az igéknek a szemantikai vizsgálatát s ennek alapján valenciaértékük (v. kötődési képességük /Admoni/) megállapítását tekintem. A szakirodalomban a valenciaértékek megállapítása vagy a *kötelező* (Ulrich Engel), vagy pedig a *lehetséges* (Norbert Orthen) bővítmények száma szerint történik. A valenciaértéket a mondatalkotás szempontjából kötelező bővítmények száma alapján állapítottuk meg a *változó valenciaértékek* figyelembevételével.

A gimnáziumi II. osztályos orosz nyelvkönyv gyakorisági szójegyzéke

Témavezető: T. Molnár István

Az alkalmazott nyelvészetben ismert automatikus szövegfeldolgozási eljárásokat követve a szerző elkészítette a gimnáziumi második osztályos orosz nyelvkönyv gyakorisági szójegyzékét. Dolgozatában leírja a feldolgozás menetét, valamint ismerteti és elemzi a kész szójegyzéket.

A munkálatok a korpusz behatárolásával, a szövegfajták kijelölésével, valamint a kódokkal ellátott teljes orosz nyelvi tankönyvi beszédanyag (29949 szövegszó) számítógépes rögzítésével kezdődtek. Ezt a szótári címszók megállapítása, a szövegszók ún. lexikai elemzése követte. A munkafolyamat során alkalmazott nyelvészeti (lexikográfiai) alapelveket a szerző a dolgozatban szófajonként részletezve ismerteti.

A számítógépes programokkal végzett feldolgozás két szójegyzéket eredményezett. Közülük az ábécé szerinti gyakorisági szójegyzék, amely 3651 címszót tartalmaz, megadja a tankönyv minden egyes szavának előfordulási számát egyrészt összesítve, másrészt szövegfajtánkénti és olvasmányonkénti bontásban. A másik szójegyzékben ugyanazok a szavak csökkenő gyakoriság szerinti sorrendben szerepelnek. Ez utóbbi alapján készült az ún. szöveglefedési táblázat, amely a tankönyvi beszédanyag lexikai struktúráját adja meg. A szójegyzékek anyagán végzett számítógépes összesítések és statisztikai elemzések is sok értékes adatot szolgáltatottak.

A dolgozat befejező része a szójegyzékek elemzésének és felhasználásának a lehetőségeit tartalmazza.

Pallagi Noémi (JATE)

A munkával kapcsolatos frazeologizmusok képi háttere és szerkezete az oroszban, angolban és magyarban

Témavezető: Pete István

Dolgozatomat a frazeologizmusok szűk és tágabb körű értelmezésével kezdem. A frazeologizmusok szűk körű értelmezésének hívei alapvető kritériumnak tekintik a szemantikai széttagolatlanságot és az előre megszerkesztettséget. A tágabb értelmezés hívei csak az utóbbi kritériumot tartják döntőnek.

Ismertetem a V. V. Vinogradov által meghatározott frazeológiai típusokat és az angol nyelvészetben megállapított, a vinogradovival analóg tipológiát.

Felsorolom az általam vizsgált munkával kapcsolatos frazeologizmusok szemantikai csoportjait. Ennek kapcsán bemutatom, hogy hogyan lehet jelentéselemekre lebontva szemantikai csoportokba sorolni az egy tárgykörhöz tartozó frazeologizmusokat.

V. M. Mokienko és Sz. M. Meenyin alapján tárgyalom a képi háttér létrejöttének feltételeit és módjait, valamint megteremtésének eszközeit. A munkával kapcsolatos frazeologizmusok néhány szemantikai csoportjában megkeresem a képi háttér közös motivációját, szemantikai modelleket állapítok meg, külön kiemelve az izoszemantikaiakat.

Bemutatok néhány, mindhárom nyelvben megtalálható közmondást is. Végül a frazeologizmusokat szintaktikai szempontból vizsgálom.

Sziráki György (JPTE)

Nyelvpolitika és nyelvi kérdés Kárpátalján az 1920-30-as években, különös tekintettel az oktatás nyelvének helyzetére

Témavezető: Medve Zoltán

Az elmúlt éveken viharosan felerősödtek a környező államok népeinek és kisebbségeinek önállósodási, illetve területi autonómiát célzó törekvései. A szemlélő értetlenül áll a mintegy centrifugális erő által szerteszóródó, nyelvi-kulturális alapon különbözni vágyó népek forgatagában. Ezen a folyamat előtörténetének egy vonatkozásáról szól dolgozatom.

A kérdéses terület 1919-ben került az újonnan alakult Csehszlovák államhoz, mint szövetségi tartomány. Az új államnak egyszerre volt szüksége egy olyan nyelvi-kulturális egységre, amely integrálható a fiatal nemzetállamba, ugyanakkor különbözik a vele határos országok népeitől. Ennek megfelelően határozták meg a hivatalos művelődés- és nyelvpolitikai irányelveket is, amelyeket megpróbáltak alkalmazni a terület lakosságának zömét kitevő ruszinság nevelésében.

Folyamatosan befolyásolták a tényleges helyzetet a terület lakosságának saját törekvései. Mindehhez járult az, hogy ki kellett alakítani ennek a népnek - avagy kisebbségnek - nemzeti nyelvét, az ezen létrehozott kultúrával együtt.

Ennek azért különösen nagy a jelentősége, mert ez az etnikum gyakorlatilag az említett húsz év alatt vált írástudóvá, és sajátított el egy adott kultúrában gyökerező modern nemzettudatot.

Spanyol irodalom

Bán Mónika (JATE)

**Az eredetiség, a példázatosság és a valóságyszerűség
kérdése Cervantes *Példás elbeszélések* című művében**

Témavezető: Dornbach Mária

Cervantest általában reneszánsz írónak tartják a irodalomtörténészek. Cervantes műveit olvasva azonban nagyon sok barokk jellegzetességet találunk, melyek töprengésre készítenek: vajon valóban reneszánsz író volt-e Cervantes, és ha igen, mivel magyarázható műveinek bonyolultsága, sokszínűsége, rejtelmessége, az irrealitás és a realitás kettőssége? Mivel magyarázható, hogy a Don Quijote olyan sokféle interpretációs lehetőséget rejt magában, hogy a *Példás elbeszélések* példázatossága nem nyilvánvaló? A válasz már csak azért sem egyszerű, mivel bizonyos, hogy Cervantesnek hatalmas humanista műveltsége volt: ismerte az antik irodalmat és a olasz reneszánsz írókat, műveiben reneszánsz témák és értékek is tükröződnek. Arra a kérdésre, hogy reneszánsz író volt-e Cervantes, igennel válaszolhatunk annyi pontosítással, hogy a reneszánsz végső szakaszában, a reneszánsz válságának idején alkotott. Műveiben ezért olyan sajátosságok fedezhetők fel, amelyekre a manierista jelzőt alkalmazhatjuk.

Általános nyelvészet

Ábel Péter (JATE)

A specifikusságról

Témavezető: Maleczki Márta

A dolgozat a specifikusság jelenségét vizsgálja a szakirodalomra és saját megfigyelésekre támaszkodva.

A specifikusság fogalmának meghatározása nem könnyű feladat, hiszen nem található egyedül érvényes definíció, nem egységes ki, mit tekint a specifikusság alá tartozónak. Olyan idekapcsolódó fogalompárok jönnek szóba, mint a *de re/de dicto*, *preszuppozicionális/kardinális* olvasatok illetve a referencialitás és a hatókörök kérdése.

Hasznos összegyűjteni azokat a nyelvi tényezőket, amelyek befolyásolhatják illetve jelölhetik a specifikusságot. A dolgozatban szereplő lista, amelynek egyik fele Fodor és Sag (1982) felsorolásának magyarra átültetett változata, a másik fele pedig saját megfigyelés, a specifikusság lényeges jellemzőire világít rá.

Mindezek fényében vizsgálva néhány különböző megoldást a szakirodalomból, rá lehet mutatni azok előnyeire és hátrányaira is. Végül az addigi tanulságok levonásával sor kerülhet az új megoldási javaslat lényegének ismertetésére. Ezt szem előtt tartva a jelenség egyik legfontosabbnak talált jellemzőjét, nevezetesen a fokozatosságot, modell-elméleti szemantikai megoldást ajánl, Landman (1986) dinamikus, parciális modelljének keretét felhasználva.

Borbás Gabriella Dóra (ELTE BTK)

Egy különleges igecsoportról

Témavezető: Horváth Katalin

A dolgozat azzal a huszonkét magyar igével foglalkozik, melyeknek morfofonetikai szerkezete C V C V /r/ képlettel jellemezhető. Ezek a következő igék: *csavar, csikar, dicsér, facsar, gyötör, habar, hadar, hever, kapar, kavar, kever, kísér, kotor, pödör, sodor, söpör, takar, teker, teper, tipor, vakar, zavar*.

Kutatásom elsősorban a két történeti-etimológiai szótárunkra - a T E Sz-re és az E W IIng-ra - támaszkodott, ezért elsősorban történeti, de leíró szempontokat is figyelembe vettem. Az eddigi kutatás nem kezelte egységes csoportként ezt a két tucatnyi igét. Vizsgálataim azt mutatják, hogy a T E Sz-en belül is ellentmondásosan kezelik ezen igéket; a legnagyobb problémákra a C V C V /r/ szerkezetű igék morfológiai felépítettségének tárgyalásában mutattam rá. A T E Sz-ben ez a huszonkét ige sem morfológiai, sem etimológiai csoportot nem alkot, sőt a vizsgálati szempontok sem egységesek. Az ellentmondások miatt érzem úgy, hogy szükség van az igék mindegyikét egységesen megvizsgálni négy szempontból:

1. Ezek az igék felbonthatók-e töre és -r képzőre?
2. Szóba jöhet-e az igék hangutánzó - hangfestő eredete?
3. Milyen tőhöz kapcsolódik az -r képző?
4. Beszélhetünk-e szóhasadásról az alaki és jelentésbeli hasonlóságot mutató igék között?

Ez a vizsgálat az igék etimológiájához is segítséget ad, hiszen többségük bizonytalan vagy ismeretlen eredetű. Mint különleges morfofonetikai szerkezetű csoportot kezeltem ezeket az igéket. Egy későbbi dolgozatban azonban szeretném egyesével megvizsgálni a C V C V /r/ szerkezetű igéket leíró és történeti

szempontból egyaránt; valamint azt is, hogy az egyes igék a négy szempont közül melyeknek felelnek meg.

Gál Lajos (ME)

A humor fordításának problémái

Témavezető: Simigné dr. Fenyő Sarolta

A dolgozat célja a következő problémák vizsgálata: a valóság minden részlete lefordítható-e egyik nyelvről a másikra; hogyan fordítható le egy eltérő kulturális háttérrel rendelkező nemzet nyelvére a forrásnyelvi kultúrán alapuló humor hogyan lehet lefordítani azokat a szójátékokat, amelyek egy adott nyelv lexikai sajátosságaira épülnek?

Dolgozatom az alábbi részekre tagolódik:

1. A fordítás általános jellemzése
2. A humor, kultúra és fordítás közötti kapcsolat bemutatása
3. A 'lefordíthatatlan' humor fordításának technikái

A dolgozat a teljesség igénye nélkül vizsgál néhány - elsősorban angol nyelvű,- a forrásnyelvi befogadó számára közismert és élvezhető jelenetet, viccet és szójátékot. Célja annak bebizonyítása, hogy az ekvivalencia megteremtése érdekében a fordító olyan felelősséget vállal magára, amellyel egyrészt az eredeti mű írójának, másrészt a célnyelvi közönségnek tartozik. A dolgozat tanulsága az, hogy a fordítónak először is anyanyelvét és annak kultúráját kell ismernie, másodsor a forrásnyelvben és a forrásnyelvi kultúrában kell járatosnak lennie, végül pedig a lefordítandó mű tárgykörében kell otthonosan mozognia. A fordítás folyamata gondos mérlegelést kívánó, önálló döntések sorozatán alapuló, teljes értékű alkotó tevékenység.

Kósa Csilla - Székely Andrea (JGYTF)

Idiomatikus kifejezések fordítási kérdései

Témavezető: Albert Sándor

Dolgozatunkban az idiomatikus kifejezések fordítási lehetőségeinek vizsgálatával foglalkozunk: Honoré de Balzac "Elveszett illúziók" című regényének magyar, orosz és német fordítása alapján elemezzük az idiomatikus kifejezések fogalmát, típusait és az adott szövegben betöltött funkcióját.

E cél megvalósítása érdekében fontosnak tartottuk az "idiomatikus kifejezés" definiálási nehézségeinek megvilágítását: az egyes nyelvészeti szótárak által megadott "langue" szintű definíciókat megpróbáltuk szembeállítani a fordítók által létrehozott diszkurzív célnyelvi ekvivalensekkel.

A dolgozat három fő részből áll. Az első részben különböző nyelvű nyelvészeti szótárak alapján bemutatjuk az "idiomatikus kifejezés" terminus pontatlanságát, poliszemiáját, megközelítési módjainak sokféleségét. Ezt követően ismertetjük az általunk kigyűjtött példaanyagot.

A második részben néhány konkrét példát elemzünk nyelvészeti és fordítási szempontból, majd kísérletet teszünk példaanyagunk típusokba való sorolására.

A harmadik, összefoglaló részben - az elemzett konkrét példák alapján - néhány következtetést fogalmazunk meg az idiomatikus kifejezések "működésével" kapcsolatban, egyfajta betekintést nyújtva a fordító ekvivalencia-kereső tevékenységébe is. Azt igyekszünk bemutatni, hogy a fordító elvileg milyen fordítási stratégiák közül választhat az idiomatikus kifejezések fordítása során.

Pátrovics Péter (ELTE BTK)

Kompenzációs tendenciák a nyelvben

Témavezető: Jászay László

Munkánk fő célja az általunk kompenzációnak nevezett nyelvi jelenség példákon történő bemutatása és magyarázata. Az első részben a fent említett jelenség általános leírására teszünk kísérletet. Ennek során számos - nem csak indoeurópai nyelvből - hozunk példákat, amelyek azt szolgálják, hogy a tárgyra minél szélesebb körű kitekintést nyerjünk. Ugyanakkor példáink csupán a temporalitás kategóriáját érintik, mivel munkánkban a kompenzációs tendenciákat csak erre a kategóriára vonatkozólag vizsgáljuk. A továbbiakban szó esik arról ezen tendenciák két csoportra való osztásáról: úgy mint intralingvális illetve interlingvális csoport, valamint ennek a felosztásnak a kritériumairól. A második rész a kompenzációs tendenciákat az orosz és a lengyel aspektusrendszer viszonylatában vizsgálja, rámutatva a két nyelv aspektusa között fennálló szerkezeti különbségekre és kiemelve a mindkét nyelvben meglévő genealógiailag rokon igék közti szemantikai különbségeket.

Schreiner Orsolya (ELTE BTK)

Mnemosyne és a tudományfejlődés, avagy a romantikus nyelvtudomány modern nyelvelméleti relevanciája

Témavezető: Havas Ferenc

Rendszerint közvetlenül a megmérettetés előtt merül föl bizonyos vizsgálatok és kutatás során időrendileg többnyire utolsóként - a "Mi végre is?" kérdése. Nem meglepés, hogy szerepel azonban e probléma egy nyelvtudomány-elméleti, nem pedig nyelvtudomány-történeti szándékú dolgozat elején mégis a nyelvtudománytörténet-írásra vonatkoztatva. Úgy tűnik ugyanis, hogy e kérdés metszetet képez a különböző tudományterületek, így konkrét tudomány, tudományelmélet, tudománytörténet, tudományfilozófia között, s egy eddigiektől eltérő megválaszolása mind számára új következményekkel járhat. Dolgozatomban a nyelvtudományt érintő kihatásokat szeretném megvizsgálni, nevezetesen azt, milyen szerepe is van/lehet a történeti (Mnémoszüné) és a logikai nyelvészetnek (és a viasztábla) a modern nyelvtudományban. Ennek megállapításához azonban, úgy tűnik, alaposabb, behatóbb, a brit tudományfilozófia képviselte teljességre törekvő tudománytörténeti elemzésre van szükség, ezért is egészül ki a dolgozat tényleges tudománytörténeti vizsgálatokkal.

Szabó Mária Helga (JPTE)

Nyelv-e a siketek nyelve?

Témavezető: Alberti Gábor

A magyar szurdopedagógiában jelenleg uralkodó nézet szerint a jelnyelv nem lehet anyanyelv. A két fő érv: a jelnyelv nem tekinthető valódi nyelvnek; halló szülő - ezt a fajta kommunikációs módot nem ismerve - nem adhat ilyen nyelvi mintát siket gyermekének.

Ezzel a felfogással szemben kívánok állást foglalni. A siket ember akusztikus úton nem képes információhoz jutni, csak vizuálisan ezért születtek meg a jelnyelvek, s ezért tudtak fennmaradni a mai napig, bár használatukat sokáig tiltották. Több önálló nyelvről beszélhetünk a hatalmas lexikai eltérések miatt. Közös azonban a vizuális csatorna és a gesztikuláris kód. E kódrendszer eleget tesz a nyelv kritériumainak, ezt lexikájának és grammatikájának alapvető vonásai felvázolásával igyekszem bizonyítani.

Érdemes lenne elgondolkodni azon is, hogy mi is az, hogy anyanyelv.

A jelnyelv anyanyelv voltának pszicholingvisztikai következményei is vannak. Ez akkor tűnik szembe, ha probléma adódik a nyelvi kifejezési készség (anyanyelvi, illetve környezeti nyelvi) vagy a gondolkodás (elsősorban az absztrakciós szint elérése) terén.

Itt svéd és dán megfigyelésekre szeretnék hivatkozni, illetve a magyar nyelvi szintre vonatkozó felméréseim eredményeit foglalnám össze.

Végül néhány szóban arra szeretnék kitérni, milyen módon lenne elkerülhető, hogy a siketek kétnyelvűek helyett félnyelvűek legyenek, illetve halmozottan fogyatékosokká váljanak.

Szilágyi Imre (ELTE BTK)

A kvantifikáció néhány lehetséges megközelítése

Témavezető: Horváth Katalin
Ladányi Mária

A kvantor-szók sajátos szintaktikai-szemantikai viselkedésű elemek a természetes nyelvekben. A dolgozatban, az ide vonatkozó szakirodalom alapján, kvantifikációs problémákat, érdekességeket tárgyalunk. Legfőbb célunk az, hogy az olvasó előtt e különféle megközelítések széles panorámáját feltárjuk. Mint kiderül, ezek a megközelítések korántsem ellentétesek, sokkal inkább kiegészítik, néhol kölcsönösen feltételezik egymást.

A dolgozat első nagyobb szerkezeti egységében a kvantifikáció és a szimbolikus logika kapcsolatával foglalkozunk, hangsúlyozva logika és a természetes nyelvek közötti párhuzamokat, ill. eltéréseket. A logika nyújtotta ismereteket, formalizálási eljárásokat felhasználjuk a GB-elmélet tárgyalása során, ill. máshol is, pl. a kvantorok és egyéb, hatókörrel rendelkező elemek viszonyának elemzésénél.

A GB-elméletet tárgyaló fejezetből kiemelendő a kérdőszók bevonása a kvantifikációs jelenségek tanulmányozásába. A kérdőszók, mint kiderül, a kvantorokhoz teljesen hasonló módon viselkednek ez elmélet egyik modulja, a kötéselmélet szempontjából. A kérdőszók a későbbiekben, a fókusz-szerkezetek kapcsán újra előtérbe (=fókuszba) kerülnek.

Végül e dolgozat utolsó nagyobb részében az inherens kvantornem inherens kvantor szembenállás természetes nyelvekre gyakorolt következményeit vizsgáljuk, ill. bemutatunk egyéb, elsősorban kvantor-hátóköri viszonyokból adódó interpretációs problémákat.

Stilisztika-leíró magyar nyelvészet

Aczél Petra (ELTE BTK)

Hangár

Témavezető: Szathmári István

Amint a cím is mutatja, a dolgozat a hangokkal, hangzással, a hangok stilisztikájával foglalkozik. Ezt a sokat vizsgált témát egy kísérlet segítségével próbáltam felfrissíteni, az eddigi álláspontokat igazolni, vagy megcáfolni. Természetesen a kísérleti tesztben mind a kérdések, mind a válaszok vitathatók, valamit azonban mégis jeleznek a tapasztalati értékek.

Munkám egy rövid bevezetőt követően négy nagyobb fejezetre oszlik. Elsőként az antik görög elképzelésektől egészen a XX. századig vázlatos áttekintés található arról, hogyan, a valósággal milyen viszonyban értelmezték a hangokat. A történeti rész gerincét négy fogalom kijelölése és meghatározása adja (hangmetafizika, hangmetafora, hangfestés és hangszimbolika). Ezek alapján rendszerezem a különböző nyelvészeti elméleteket.

A II. fejezet már a kísérlet elemzését tartalmazza, az egyes feladatok értékelését külön pontokba rendezve. Mivel a kísérleti feladatlapon két nagyobb részt tartalmaz, a dolgozat a III. egységében a teszt második részét tárgyalja.

A IV. pont alatt már a befejezés található, itt igyekszem következtetéseket levonni az addig elmondottak alapján.

A mellékletben az adatokat rendeztem táblázatokba, az átláthatóság érdekében.

A felhasznált irodalom listáján szerepel mindaz az irodalom, amely egyrészt a kísérlet elvégzésére indított, másrészt az eredmények feldolgozásában segített.

Az összefoglalás megírását megkönnyítette az 1994. november 16-án tartott felolvasó ülés, amelynek során a pályázati munka értelmezhető vázlatát kellett elmondanom tanárainknak, diáktársaimnak.

Csicsó Antal (JGYTF)

Az Apró Ábécé

Témavezető: Sándor Klára

A jelen dolgozat bemutatja az Apró Ábécét: felépítését, megírását, funkcióját, valamint egy alapos betekintést ad Moldva történelmébe és mai viszonyaiba; ez utóbbi lehetővé teszi a könyv egészének és a környezetének a megértését.

Moldvában jelenleg kb. 100.000 magyar származású csángó beszél valamilyen csángó-magyar dialektusban. Ezen nyelvjárásokban beszélők száma gyorsan csökken, Moldvában nincs magyar oktatás, semmilyen szinten. Könyv sincs azon gyermekek részére, Tehát ez volna az első ábécéskönyv, amely részükre íródik.

A magyarországi és erdélyi ábécéskönyvek nem felelnek meg abban a környezetben. Ezért van szükség egy "speciálisabb" ábécére.

A dolgozat tárgyalja a könyv írása közben felmerült problémákat. Az egyik nagyobb probléma, amely még nincs teljesen megoldva: pontosan milyen legyen az a nyelv, amelyen íródik; egy másik az, hogy mit tanítsunk meg először nekik.

Dobi Edit (KLTE)

A szaknyelvhasználat kontrukcionális mondatszerkezeti vizsgálata

Témavezető: Hoffmann István
Kis Tamás

Dolgozatomban a szaknyelvhasználat konstrukcionális mondatszerkezeti sajátágaival foglalkozom a mondategység szintjén, s azt vizsgálom, hogy vajon ezek a jegyek időbeli változásukban jellemzőek-e.

A vizsgálat anyaga az 1983-as Szombathelyi Nyelvészkonferencián elhangzott előadásokból kiválasztott ezer mondategységnyi korpusz. A szintén ekkora terjedelmű kontrollanyag a Magyar Nyelv első, 1905-ös számából való.

Munkámban Deme László szövegszintű gyakorisági vizsgálatára támaszkodom, szem előtt tartva, hogy a mondategységek elemzésében felvetődő problémák jelentkeznek a mondategységek szerkesztettségében is. Tizenkétféle mutatót alkalmazok a mondategység három szintjén: a szabad mondatrészekén, a glosszémákén és a lexémákén. Az eredményeim igazolják Deme véleményét a szaknyelvhasználat változásáról, bonyolódó szerkesztettségéről, amit ő a gondolkodás növekvő egzaktásával hoz kapcsolatba. Adataimat összevetve Pusztai István szintén konstrukcionális elemzéseivel ugyanezt az eredményt kaptam.

Külön fejezetekben foglalkozom a kutatás során felmerült problémákkal: így a mondat fogalmának és a mondategység elhatárolásának kérdésével, illetve a nyelv és nyelvhasználat terminusok különválasztásával.

Éliás Erzsébet (EKTF)

"Így írtok ti" - Stílusbírálatok Karinthy-módra

Témavezető: Nagyné dr. Lőrincz Julianna

Dolgozatomban Karinthy Frigyes karikírózó művészetén keresztül Kosztolányi Dezső motívumvilágát, nyelvhasználatát vizsgálom. Munkám célja az alkotó műveinek és az irodalmi karikatúráknak stilisztikai oldalról való összehasonlítása.

A bevezető részben a stílus általános kérdéseivel, a Karinthy-féle irodalmi karikatúrákkal, illetve Kosztolányi Dezső *A szegény kisgyermek panasza*i című kötetének jellemzésével foglalkozom.

A művek elemzését hangstilisztikai jelenségek vizsgálatával kezdem, majd a két-két mű szóállományát hasonlítom össze. Ezt követően a művek motívumvilágával, mondat- és szövegfelépítésével foglalkozom. Végezetül a konkrét Kosztolányi-műhöz nem kapcsolható harmadik karikatúra jellegzetes stílusbeli sajátosságait mutatom be.

Gergely Krisztina (KLTE)

Diákdolgozatok mondatszerkezeti sajátosságai

Témavezető: Mózesné dr. Kabán Annamária

Diákköri dolgozatom témája másodéves magyar szakos hallgatók zárthelyi dolgozatainak vizsgálata a funkcionális mondatszemlélet alapján. A korpuszt tíz nyelvtani dolgozat alkotja, amelyekben először megvizsgáltam a bekezdések s az őket alkotó mondatégszék számarányát s kapcsolódási módjait. Ezután a szövegszervező erő szempontjából elemeztem a szöveget, amit a mondatégszék kapcsolódási módjainak vizsgálata követett.

Dolgozatom következő szakaszában a szövegrészek téma-réma kapcsolódásait elemeztem, példákkal, ábrákkal illusztrálva. Ezt követte a mondatégszék belső felépítésének vizsgálata, a mondatégszék alkotó mondatégszék közti viszonyok, illetve a mondat hosszúsági csoportok elemzése.

Végül a korpusz rosszul szerkesztett vagy szerkesztetlen mondatait gyűjtöttem össze s ez alapján állapítottam meg az egyes dolgozatok szerkesztettségi felépítését.

A diákdolgozatok vizsgálatakor felhasználtam Deme László módszerét (1971), valamint Békési Imre s Frantisek Dane műveit.

Földeáki Andrea (ELTE BTK)

A szövegértő olvasás vizsgálata az általános iskola második osztályában

Témavezető: Gósy Mária

Pszicholingvisztikai dolgozatom témája egy gyermeknyelvi vizsgálat leírása, eredményeinek bemutatása és az ebből adódó következtetések levonása.

A kísérletem célja 7-8 éves gyerekek szövegértő olvasásának vizsgálata volt. Ezen belül három kérdésre próbáltam választ kapni:

- mennyire függ a szöveg megértése az olvasás technikájától;
- mennyiben segíti (vagy hátráltatja) az ilyen korú tanulók szövegértését a hangos olvasás, azaz a vizuális észleléshez kapcsolódó akusztikai visszacsatolás;
- az olvasott vagy a hallott szöveg megértése könnyebb-e, illetve van-e szignifikáns különbség az ezekre a változókra kapott eredmények között.

Az elvégzett kísérletet jogossá teszi, hogy ez a kérdéskör a pszicholingvisztikában - magyar anyagon - szinte alig vizsgált terület, és hogy a beszédértés-olvasásértés problémájával eddig jobbra csak a pedagógiai témájú munkák foglalkoztak.

Jurás László (BGYTF)

Vácz Mihály költői nyelve és stílusa
(A *szegények hatalma* című kötet *Zene* ciklusának
elemzése)

Témavezető: Gáspár László

Dolgozatomban Váci Mihály költészetének egy részletével, a *Szegények hatalma* című kötet *Zene* ciklusának stilisztikai elemzésével foglalkozom. Az itt található versek többségében megtalálható a zene mint vezérmotívum s mint az emberi lelkiállapot kifejezője.

A zeneiség megnyilvánulásain keresztül követhetjük végig a ciklus egészen a tárgyi, valóságos világnak és a költő lelkivilágának kapcsolatát. Az alapvetően szomorú, bánatos hangulat kifejezésére olykor nagyon találó képek egész sorával találkozunk az érő olvasó. Ezekből a képekből persze mindenki saját egyéniségének megfelelő következtetéseket vonhat le. A dolgozatban éppen ezért számos szubjektív elem található a képértelmezések között, de stilisztikai szempontból a tényszerűsége törekedtem.

A ciklus teljes elemzésével - a dolgozathoz kiharadt versek képszerkezeteinek feltárásával együtt - egy későbbi dolgozat keretében szeretnék foglalkozni.

Kozma Edit (EKTF)

Egy angol vers és műfordításának összehasonlító
funkcionális stilisztikai elemzése

Témavezető: Nagyné dr. Lőrincz Julianna

Dolgozatomban William Wordsworth: *The Solitary Reaper* és Kálnoki László: *A magányos aratólány* című versek funkcionális stilisztikai szempontú egybevetésével foglalkozom.

Bevezető részében a fordítás alapvető elméleti és gyakorlati kérdéseit fogalmazom meg elsősorban Klaudy Kinga *A fordítás elmélete és gyakorlata* és a *Thinking Translation* című fordítással kapcsolatos művek alapján.

A dolgozat terjedelmesebb második részében a Wordsworth vers és a Kálnoky-műfordítás összehasonlítását végzem el a Klaudy-féle szakirodalomban leírt szemantikai modell alapján. Elemzésem a vers megközelítésének egyik lehetséges módja, amely csupán része a komplex műelemzésnek.

Batizné Nagyváradai Éva (EKTF)

**Az érzékelést kifejező szavak vizsgálata Kaffka Margit
Színek és évek című regényében
(Pórtelky Magda "átváltozásai)**

Témavezető: Dobóné dr. Berencsi Margit

A dolgozat célja a lélek és a stílus változásának vizsgálata Kaffka Margit *Színek és évek* című regényében. A főhősnek, Pórtelky Magdának az "átváltozásaira" a jelentés, a nyelvi eszközök és az egyéniség változásainak összefüggései lapján térek ki.

Megállapításaimat elsősorban saját elemzéseim alapján tettem, a mű stílusára vonatkozó szakirodalmak közül többek között Radnóti Miklós, P. Dombi Erzsébet, Szabó Zoltán és Bodnár György írásai nyújtottak segítséget.

A vizsgált nyelvi eszközöket a regényszöveg nyelvi-stilisztikai szempontok szerint általam összegyűjtött anyagában, a hős változásaira vonatkozó legjellemzőbb részek (nem a teljes regényszöveg) alapján dolgozom fel.

A dolgozat első fejezetében Pórtelky Magda "átváltozásainak" tartalmi leírása található. A második fejezetben a színhasználattal, a harmadikban az érzékelést kifejező szavakkal, a negyedik fejezetben pedig a zeneiséget hordozó kifejezésekkel foglalkozom. Ezt követi az ötödik fejezet, az összegzés.

Az általam megvizsgált stílusjegyek az impresszionizmus és szecesszió prózastílusát meghatározó nyelvi-stilisztikai kifejezőeszközök. E lírai-szubjektív regényalkotó momentumok az objektív-epikus elbeszélő formákat gazdagítják, kiegészítik. A *Színek és évek* realizmust impresszionista vonásokkal ötvöző ábrázolása Kaffka Margit írásai közül remekműként magashik ki, méltán tartja minden - az életművet vizsgáló, tanulmányozó - kutató regényírói teljesítményének csúcspontjaként számon.

Németh Eszter (EKTF)

"A huszonhatodik év" egyik stíluseszközének vizsgálata

Témavezető: Dobóné dr. Berencsi Margit

Szabó Lőrinc költészetének egyik legfontosabb eleme az önmagát és környezetét egyazon kíméletlen szigorúsággal elemző gondolatiság. A valóság vonatkozásait, önnön belső világát azonban mind-mind ellentéteikkel együtt éli át, és jeleníti meg. Ez a nála már ösztönössé vált dialektika határozza meg költői szemléletét, kifejezőmódját. Szabó Lőrinc költészete az ellentétekben rejlő kifejező érték szinte minden változatát kiaknázza. Ennek megvalósulását kísérli meg bemutatni a dolgozat - a teljesség igénye nélkül -, egyetlen versciklus, *A huszonhatodik év* vizsgálatára szorítkozva.

Az ellentétek teljes rendszere egy rövidebb tanulmány keretei között nem kutatható fel, ezért csupán azt szeretném jelezni, hogy Szabó Lőrinc versciklusa milyen ellentétes nyelvi formákra épül, s ez miként válik a mű egészét (mikroszerkezetet, makroszerkezetet) átfogó, szövegkohéziós erővé. Az ellentéteket ellentéteztést, ami a versciklus egyik fő kompozíciós elve, négy nyelvi szinten vizsgálom: az alaktani és szófajtani kategóriák és elemek (szavak, szóösszetételek) szintjén, a versmondattan (szószerkezetek, tagmondatok) szintjén, a szonettek szerkezetében, s végül a teljes mű struktúrájában.

A szonettciklusban jelentkező nagyfokú ellentéteség nem véletlen, összhangban áll a költő egyéni hajlamaival, lelkialkati adottságaival. Nála minden magában hordja ellentétét. Ennek megfelelően alakul a versépítő, ciklusépítő eljárás; amely lexikai, szemantikai, grammatikai ellentétekben, ellentétekkel terhelt párhuzamokban szervezi meg a mű egészét, tevékeny téve ezáltal a nyelv szinte valamennyi szintjét.

Rangoni Klaudia (ME)

Idegen szavak a mai magyar reklámban

Témavezető: Kemény Gábor

A dolgozat célja az idegen szavak és fejezések tömeges beáramlásának, sok esetben indokolatlan használatának vizsgálata a reklámok nyelvében.

A tömegtájékoztató eszközöknek nagy szerepük van az idegen szavak terjesztésében, terjesztésük megelőzésében és megakadályozásában is. Az idegen szavaknak a köznyelv felé irányuló áradata igen nagy mértékben a reklámok nyelvéből indul ki, ezért e két terület összekapcsolt vizsgálata kiemelt figyelmet érdemel.

A szerző egy újabb rendszerezéssel próbálkozik (szempont: írásmód), amely alapján a nyelvfejlődés állomásain könnyen áttekinthetővé válik, hogyan lesz az idegen szó lépcsőfokokként a magyar nyelv eleme, illetve hol rekedt meg a fejlődésben, hol tart ma a szómagyarításban, esetleg átugrott-e egy kategóriát.

Levonható a következtetés, hogy minden szót külön egységként kell vizsgálnunk, mert nem tudunk általános szabályt felállítani. Így nem lehet pontosan következtetni a bekerüléskor, hogy az adott idegen szónak mi lesz a sorsa nyelvünkben.

Róka Andrea (JPTE)

Angol-orosz-magyar kísérleti közmondásszótár

Témavezető: Lendvai Endre

A közmondások egy-egy nyelvközösség történelmi tapasztalatait kifejező, tanító/meggyőző célzattal használt, szerkezetileg nagymértékben állandósult közlések, melyek poétikai jellemzőiknél fogva is (rím, ritmika) a tömör gondolat kifejezés eszközei.

A közmondások illő használata/megértése célja lehet minden igényes nyelvhasználónak. A kísérleti szótár e cél elérésében kíván segítséget nyújtani azoknak az olvasóknak, akik a fenti két idegen nyelvet vagy azok valamelyikét tanulmányozzák.

A szótár nyelvészeti alapját az angol, orosz és magyar frazeológiai kutatások, valamint e nyelvek közmondásait bemutató lexikográfiai művek képezik (pl.: Longman Dictionary of Contemporary English. Longman, Barth 1982, БУКОВСКАЯ, М. В. и соавт. Словарь употребительных английских пословиц. Москва, "Русский язык", О. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Budapest, Gondolat, 1985.).

A kísérleti közmondásszótár előmunkálatait "Angol, orosz és magyar közmondások összehasonlító vizsgálata" című dolgozatomban (1993) végeztem el, melyben a közmondások közti egyenértékűséget vizsgáltam egy nyelven belül, valamint interlingvális szinten.

A szótár előszóából, szótári korpuszból (169 angol, orosz és magyar közmondás szinonima-blokkjainak bemutatása) és két jegyzékből áll: angol közmondások kulcsszavak szerinti és betűrendes listája.

Az Országos Tudományos Diákköri Konferencián a kísérleti szótár szemantikai, lexikográfiai problémáinak bemutatására, valamint a további feladatok felvázolására kívánok kitérni.

Sipos Marianna (ACSJTF)

Morfológia vizsgálatok a kisiskolás nyelvben

Témavezető: Lendvainé Décsy Kornélia

Dolgozatom megírására az a kíváncsiság ösztönzött, hogy jó lenne " kifürkészni azt a kifürkészhetetlent, egyet legalább a sok születőből, a nyelvet."

Azért állítottam fel dolgozatom megkezdésekor a következő hipotéziseket:

1. A 8-10 éves gyerek képes a szavak morféimákra való felbontására, illetve morféimákból képes glosszémákat alkotni. De problémát okoz számára a szótő és toldalék elkülönítése, ha többalakú névszó - vagy igetővel kerül szembe.
2. Az alsótagozatos tanulók a névszók viszonyragjai közül először az accusatívus ragját használják.
3. A morfológia valamennyi részterülete fontos szerepet játszik a helyesírás megtanításában és megtanulásában. Az alaktan segítségével a diákok a negyedik osztály végére valószínűleg megtanulják a magyar helyesírást.

Vizsgálatomhoz feladatlapokat használtam, ezek segítségével próbáltam feltevéseimet igazolni vagy éppen elvetni.

Az első feladatlap a gyerekek tőteni ismeretanyagát mérte fel. A második feladatlap a főnevek esetében a tárgy ragjának s a különböző határozóragoknak a pótlásával foglalkozott. A harmadik feladatlap a szóalkotástanból a szóösszetétel és a szóképzés témaköreit öleli fel.

Névtan

Fekete Ágnes (ME)

Keresztnevek vizsgálata Miskolcon és Tibolddarócon iskoláskorú fiatalok körében

Témavezető: B. Gergely Piroska

A dolgozat témája az 1970 és 1985 közötti névállomány vizsgálata egy városi és egy vidéki kutatóhelyen, figyelemmel a névgyakoriságra, a névgazdagságra, a névdivatra és a kettős keresztnevekre.

Törekedtem a névadást befolyásoló tényezők feltárására, a névválasztás okainak kiderítésére is. Vizsgáltam, hogy milyen szerepet játszik a társadalmi feltétel, a naptárak hatása, a névöröklés, a névesztés, valamint a kulturális és társadalmi hatás a keresztnevéadásban.

Gergely Katalin (JATE)

Miről vallanak Gyergyószentmiklós helynevei

Témavezető: Hajdú Mihály

Gyergyószentmiklós Erdély keleti részén, a Gyergyói-medencében 800- 820 méter tengerszint feletti magasságban fekszik. A várost észak és kelet felől hegyek övezik, melyeknek legmagasabb csúcsai az 1545 méteres Pricske/Piricske tető és az 1257 méteres Pongrácz tető. Nyugaton és délen a medence három másik településével határos: Szárhegyel, Alfaluval és Tekerőpatakkal.

A településről az első írásos említés az 1332. évi pápai tizedjegyzékben olvasható. A legendák egy bizonyos György pástortól származtatják a helység nevét, mint aki nemzetségével először telepedett le a vidéken, mégpedig nem a település jelenlegi helyén, hanem a várost átszelő Békény patak felsőbb szakaszán, a György patak környékén.

A századok folyamán a település és határa többször változott: az első időre jellemző szabad földfoglalás után kialakultak a birtokviszonyok; a mocsarakat lecsapolták, erdőket irtottak ki, hogy kaszálókát és szántóföldeket nyerjenek. A város területe is megnagyobbodott, a *tizek*ből utcák lettek, az üres telkek benépesültek.

Ezeknek a változásoknak nyomai fellelhetők a település helynév anyagában, melyet a dolgozat helyszíni gyűjtések alapján vizsgált. Az adattárban közölt névanyag (közel 600 név), a népi névadás leleményességét, változatosságát tanúsítja.

Gonda Zsuzsanna (EKTF)

Sajókazinc református keresztnévei (1741 - 1940)

Témavezető: Bíró Ferenc

Munkám történeti névstatisztika. Összegyűjtöttem és gyakorisági sorrendbe rendeztem Sajókazinc református lakosságának 1741 és 1940 közt előforduló keresztnéveit. Összesen 4119 férfinevet és 3733 női nevet gyűjtöttem.

A dolgozat fő részét a névgyakorisági sorrendek teszik ki. Emellett vállalkozom a keresztnévadás okainak, indítékainak feltárására, s a többkeresztnévűség vizsgálatára is. Mellékletben közlöm az egyes nevek első előfordulásának évét s korszakonkénti megterheltségét. Az öt leggyakoribb név népszerűségének változását grafikonon is ábrázolom.

Mivel a település személynévanyagról eddig semmilyen felmérés nem készült, munkám hiánypótló, s segíthet a helytörténeti kutatásokban is.

Kecskés Judit (ME)

Családnévvizsgálatok Törtel község állandó felnőtt lakosságának névállományában

Témavezető: B. Gergely Piroska

A számítógépek korát éljük, jelenleg minden település családnév anyaga megtalálható egy központi adattárban. Úgy tűnik, ma már nincs szükség a Szarvas Gáborék által elindított névanyaggyűjtésre. Vagy mégis? Vagy mégis! A számítógép el tudja végezni a névállomány statikus vizsgálatát: megterheltségi, gyakorisági rendszerezését. Egy jó programmal még a nevek mozgását is lehet szemléltetni. De nem képes rámutatni a névrendszerben felmerülő problémákra, azok megválaszolására még csak kísérletet sem tud tenni. Ezért fogtam hozzá szülőfalum családnévanyag felgyűjtéséhez és vizsgálatához.

A névanyagot mint rendszert fogtam fel, mely statikus és dinamikus. Dolgozatom keretét ezek a rendszer szemléltető vizsgálatok adják, melyeken belüli problémákra rámutatok és kísérletet teszek a megválaszolásukra. Így felmerült pl. a családnév ragadványnévvel való kapcsolódása, a nagycsaládi ragadványnév funkcióváltása, illetve névtani szintek közti mozgása. Példákat hoztam jelentéstani besorolások problémáira. A névrendszer kutathatóságát, megközelíthetőségét érintő kérdéseket vetett fel a dinamikus oldal vizsgálata. Szükségesnek láttam a névanyagot szinkron és diakron oldalról is megvilágítani, miután több tárgyalt probléma felvetette e két szempont együttes alkalmazását.

A fenti példák azonban csak ízelítő jellegűek dolgozatomból, inkább arra szolgálnak, hogy igazolják miért kezdtem hozzá a családnévgyűjtéshez és vizsgálatához.

Kissimon Brigitta (ELTE BTK)

Jászalsószentgyörgy külterületi helynevei, különös tekintettel a tanyanevekre

Témavezető: Juhász Dezső

Az itt bemutatott ötszáznál több név Jászalsószentgyörgy külterületi helynévanyagának eddigi legteljesebb gyűjtését teszi ki.

A névanyag nem egy szinkron nyelvállapotra jellemző: benne vannak a már kihalt nevek és a tartósan vagy rövidebb ideig létező (létezett) nevek is. Egy részük csak szűk körben használatos, általában azok, amelyekben gyenge az egyesítő funkció. A nevek másik része széles körben ismert. Ezek sokszor egybeesnek a régi nevekkal.

A legfőbb célom az elavulófélben lévő nevek összegyűjtése, a második a különböző térképeken és könyvekben szereplő neveknek a többihez való kapcsolása volt. A kihálás veszélye leginkább a tanyaneveket fenyegeti, mivel a tanyák megszűntek, így a nevek funkciójukat veszítették, és nincs ok további fennmaradásukra. Viszont a tanyák évszázadokon keresztül nagy szerepet töltek be: lakóhelyek és tájékozódási pontok voltak. Még harminc évvel ezelőtt is gazdag tanyavilág volt a határban.

A tanyanevek a dűlők rendjében vannak felsorolva, mellettük pedig fel van tüntetve az adott név magyarázata és az előtag szerkezete. A tanyanevekről mellékletben betűrendes mutató van.

A többi külterületi név külön fejezetet alkot. Ezek betűrendben vannak, és szintén megtalálható mellettük a rájuk vonatkozó jelentés-, illetve motivációmagyarázat. Mindegyik név fel van tüntetve a mellékelt térképen. A tanyaneveket szerkezetük, a bennük lévő névelemek funkciója szerint vizsgáltam. A többi külterületi névnél a jelentés szerint történt a rendszerezés. A denotátum szerinti csoportokon belül került sor a neveknek elemeik jelentése, illetve motivációja szerint való osztályozására.

Körülbelül 260 tanyanév és 40 egyéb külterületi név ebben a dolgozatban van először leírva. Ezeket 1993 és 1994 nyarán az általam megkérdezett adatközlők mondták. E háromszáz néven túl szintén először vannak együtt azok a nevek, amelyek különböző térképeken, monográfiákban, földrajzi munkákban kisebb-nagyobb mennyiségben megjelentek.

Kovács Erika (KLTE)

Személynevek vizsgálata Németh László Mezőföld novelláiban

Témavezető: Kornyané dr. Szoboszlai Ágnes

Dolgozatomban Németh László hat korai művét vizsgáltam. Ezek a keveset publikált novellák nemcsak az írói pálya kezdetét jelentik, hanem névanyagát tekintve a későbbi nagy művek forrásául is szolgálnak.

A Horváthné meghal, A pajta előtt, A kurátor ítélkezik, A hajójegy, A kalap, Öregek című novellák a mezőföldi, közelebről a mezőszilasi emberek egy-egy hétköznapi problémáját dolgozzák fel.

Munkám első részében az elbeszélések összesített névanyagát vizsgáltam az írói névadás szempontjából. A szereplők modelljeként többségében családja tagjai szolgáltak fizikai és viselkedésbeli tulajdonságukat tekintve. A vezetéknevek azonban a Mezőszilason élt családok neveivel egyeznek meg. A választásra, a név eredetére néhány esetben maga az író is ad magyarázatot pl.: a Hamar név viselőjének a munkában, az életvitelben tanúsított magatartására utal. A tulajdonnevek használatában tanulmányoztam milyen formákat alkalmaz az író a vezetéknev, keresztnév, ragadványnév kapcsolódásában. A szereplők nem mindegyikét nevezi meg a szerző név szerint. A dolgozat második részében ezekre a sajátosságokra kerestem a választ az egyes novellákban. A helyi szokásokat, a történet menetét szem előtt tartva a nevek helyettesítését is vizsgáltam. A megszólítások, említések sokszínűségében a szereplők viszonya tükröződik. Gyakran a rokonsági fok / apa, sógor, nyanya.../, a foglalkozás megnevezéséről van szó / kurátor, jegyző, szolgáló.../.

Németh László nem ad minden szereplőjéről jellemrajzot, de a nevek kiegészítői sokat elárulnak viselőjük életkoráról, társadalmi

hovatartozásáról / Borbát lelkész úr, öreg Horváthné, Hamar néni.../.

Végül e nevek ismétlődéséről és későbbi előfordulásáról teszek említést, melynek jelentőségét az író is megfogalmazta. "Az itt föl villanó alakok embermitológiám törzsalakjaivá lettek."

Kovács Mária Gyöngyi (JTF)

Tanulói becenevek Kunszálláson

Témavezető: Farkas Ferenc

Dolgozatom céljának a kunszállási általános iskolai tanulók kereszt-, illetve becézőneveinek összegyűjtését, majd névtani szempontú vizsgálatát tekintem. Gyűjtési módszerként kérdőívet használtam. Ez munkámat tárgyszerűvé s áttekinthetővé tette. A kérdőívet a rendelkezésemre álló szakirodalom és az eddig elkészült gyűjtemények alapján állítottam össze. Az íveket a tanulók töltötték ki, majd azokat a tanulókkal folytatott beszélgetések alapján egészítettem ki.

104 leány- és 81 fiútanuló vezeték-, kereszt- és beceneveit vizsgáltam, és igyekeztem a különböző nevek közötti összefüggéseket értelmezni.

Vizsgáltam a nevek hangtani arculatát, azok alaktani, jellegzetességeit, és végül sort kerítettem a nevek név élettani, jellemzőinek a feltárására is. Azt is felmértem, hogy maguk a tanulók hogyan vélekednek becenevükről, értelmezik-e annak pozitív vagy negatív töltését, velejáróját.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a nevek említett jellemzői egybeesnek ugyan általában a közszókéval, de kézenfekvő eltérések is mutatkoznak.

A névtani vizsgálódás jelentős mértékben segíti tanítói munkámat, hiszen a nevek a személyiségek megrajzolásában nem kis szerepet játszanak.

Kriston Judit (ÉKTF)

Borsodbóta földrajzi nevei

Témavezető: Bíró Ferenc

Témaválasztásomat az motiválta, hogy szülőhelyem földrajzi neveiről ez ideig nem készült semmiféle összegző munka. Céлом tehát, hogy e hiányosságot pótoljam.

Munkám két főbb egységet tartalmaz: szerkezeti és keletkezéstörténeti vizsgálatot. Az elsőt a funkcionális-szemantikai, a lexikális-morfológiai és a szintagmatikus elemzés egysége adja. Ennek folyamán került sor a nevek nyelvi elemeinek, illetve a nevekben felhasznált nyelvi kifejezőeszközök különböző szempontú vizsgálatára.

A második nagyobb egységben a történeti helynévelemzés által próbáltam kideríteni az új helyneveket kialakító nyelvi szabályokat és azokat a fő hatóerőket, melyek a nyelvi elemek nevekbe való beépülését irányítják. Ennek a kategóriának a legfőbb csoportjait a szintagmatikus, illetve a morfológiai szerkesztéssel alkotott, a jelentésbeli névalkotással és a szerkezeti változással alakult helynevek.

A munkához függelékként csatolt adattár tartalmazza az összes, 214 elemzésre került helynevet, rögzítve az egyes nevek legkorábbi írásos előfordulását, az elnevezések eredetét és az alakváltozásokat s a mai kialakulásának folyamatát.

Lakatos Marianna (EKTF)

Egri középiskolások ragadványnév-használata a társas kapcsolatok tükrében

Témavezető: Bíró Ferenc

Vizsgálódásaim eredeti célja a ragadványnevek kutatása volt. Megragadta érdeklődésemet ötletességük, humorosságuk, gazdag stílusárnyalatuk. Felkeltette a figyelmemet, hogy a magyar nyelvre jellemző tömörítési tendencia mennyire erőteljesen mutatkozik meg a névadásban is.

A gyűjtéseim során rájöttem, hogy a ragadványnevek vizsgálatában nem elégséges a csak nyelvi szempontú elemzés. Egy-egy ragadványnév ugyanis kifejezheti a másik emberhez való viszonyulásunkat, az egy közösséghez való tartozás fokát is. Az iskolai ragadványneveket egy szűk közösség ismeri és használja, így a közösség összetartozását is erősítik. (Az el nem nevezés a kiközösítés jele is lehet.)

Mindezeket figyelembe véve találtam indokoltnak a nyelvi és a pszichológiai tapasztalatok egybevetését a nyelvvel, azaz a névhasználattal is alátámasztva az egyes osztályok társas szerkezetét.

Dolgozatom első része a középiskolások ragadványneveinek nyelvi feldolgozását tartalmazza. Megállapítottam, hogy -- az egyes települések lakóinak ragadványneveivel ellentétben -- az iskolai ragadványnevek elsősorban érzelmi hatást keltenek, a megkülönböztető szerep csak másodlagos.

Az általam gyűjtött ragadványnevek döntően névvonatkoztatással jöttek létre (59,7%), tehát az egyes nevek információt tartalmaznak a név viselőjéről. Ezek közül a külső és a belső tulajdonságra utalók száma a legnagyobb.

Munkám második része azt tartalmazza, hogyan lehet ötvözni a névtani vizsgálatot a szociometriaival. Egy olyan osztályt figyeltem meg, amelyben az iskolai átlaghoz képest magas az egy

főre eső ragadványnevek száma, és egy olyan osztályt, amelyben ez a szám az átlaghoz képest nagyon alacsony. Bebizonyíthatónak vélem, hogy ennek okát a közösség strukturáltságában kell keresnünk: az erősebb kötődésű csoportban több lehetőség nyílik az elnevezésre, így itt magas a ragadványnevek száma, a gyengén strukturált osztályban pedig alacsony.

A névadást figyelembe véve egyéb összefüggéseket is megállapítottam a közösség egyes tagjairól, helyükről a csoportban. Az egyén ragadványneveinek számát, milyenségét tehát a közösségben betöltött szerepe határozza meg.

Mikesy Márta (BTF)

Írói névadás néhány gyermekirodalmi fantáziaregényben

Témavezető: Adamik Tamásné

Dolgozatomban az írói névadással foglalkozom. A tulajdonnevek sajátos jelentését és hangulatteremtő hatását az írók többnyire kihasználják műveikben, ha nem is mindig tudatosan.

Arra kerestem magyarázatot, hogy valóban motiválja-e valami a szerzőt abban, milyen nevet választ a művében szereplő személyeknek, élőlényeknek és a történet színhelyének. Ez a szándéka megfigyelhető-e a nevek vizsgálatakor.

Vizsgálódásom alapjául mai gyermekirodalmi regényeket vettem. Szám szerint 6 db-ot, mind a fantasy műfajába tartozó munka. Öt angol nyelven íródott, C. S. Lewis és J. R. R. Tolkien műve, és egy magyar munkát választottam, Szentmihályi Szabó Péter Világok virága c. regényét.

Dolgozatomban a beszélő nevek vizsgálatával, a hangalak és jelentés viszonyával, a nevek alakjával és a nevek nyelvtani formáival foglalkozom.

Az irodalmi nevek vizsgálatában az irodalom és a nyelvtan integrációja valósul meg. Úgy gondolom, az érdekességén kívül a magyartanítás keretében is felhasználhatók lennének hasonló vizsgálatok.

Ráczi Anita - Tóth Valéria (KLTE)

Árpád-kori névrendszertani névrendszertani vizsgálata

Témavezető: Hoffmann István

Dolgozatunkban a korai ómagyar kori mikrotoponimák névtani elemzésére vállalkozunk egy összefüggő nyelvterületen, amely az Árpád-kor vármegyéi közül Bodrog, Csongrád, Csanád, Békés, Bihar, Kraszna, Doboka, Kolozs és Beszterce vármegyét foglalja magába. A nagyszámú mikrotoponimiai névanyag mellett Bihar megye településnévi anyagának vizsgálatát is elvégeztük, mintegy szembeesítve egymással a makro- és mikroneveket. A történeti helynévanyag forrásául Györffy György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* című munkájának eddig megjelent három kötete szolgált.

A mikronevek szerkezeti és történeti elemzése mellett névföldrajzi jellegzetességeket mutatok be az adott nyelvterület névanyaga, közel ezer névadat alapján. Az általunk vizsgált és feldolgozott valamennyi nevet szótár formájában is tartalmazza dolgozatunk. A szócikkek felépítése különbözik a hagyományos földrajzinev-szótárakétól, mivel a nevek jelentése mellett közöljük valamennyi előfordulásukat (a korszak időhatárain belül) betűhí formában. Minden névhez olvasatot adunk, s a névre jellemző helyesírás-történeti sajátosságokat, nyelvtörténeti vonatkozásokat, valamint funkcionális-szemantikai megjegyzéseket teszünk. A nyelvi elemzés az egyes nevek etimológiai, keletkezéstörténeti magyarázatát is tartalmazza.

A tudománytörténeti bevezető után áttekintjük a szerkezeti (ezen belül a funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai) elemzés keretében a nevek közötti névrendszertani összefüggéseket. A történeti elemzésben azt vizsgáljuk, hogy milyen nyelvi szabályok szerint jöttek létre a helynevek. A feladatot nehezíti az a körülmény, hogy egy viszonylag homogén, időbeli rétegzettségében kevésbé ismert névanyaggal állunk

szemben, így az egyes nevek történeti alakulásmódja nem minden esetben nyilvánvaló. Elemzésünkben Hoffmann István: *A helynevek nyelvi elemzése* c. művének kategóriái szolgáltak alapul.

Névrendszertani szempontból különösen sok tanulsággal szolgál a településnevek és a mikrotoponimák lexikális és történeti összefüggéseinek felderítése. Külön fejezetben foglalkozunk azzal, hogy rávilágítsunk a két névtípus rendszertani kapcsolódásaira, hasonlóságaira és különbözőségeire, különös tekintettel a keletkezéstörténetükre.

Munkánkat nagy mértékben segítette a számítógépes adatbázis-kezelés és feldolgozás alkalmazása, s mindez lehetőséget adott a dolgozat eredményeinek táblázatokban történő szemléletes bemutatására is.

Munkánk még korántsem teljes, hiszen a vizsgálódást a továbbiakban az Árpád-kor valamennyi megyéjére ki szeretnénk terjeszteni.

Tóth Csaba (KLTE)

Nógrádszakál keresztnév-rendszere

Témavezető: A. Molnár Ferenc

Nógrádszakál, Nógrád megyében, Szécsénytől tizenöt kilométerre fekvő kis falu. A Cserhát és a Mátra találkozásánál terül el. Mintegy hétszáz római katolikus lakója van.

A keresztnév vizsgálata valamivel több, mint száz évet dolgoz fel, 1890. január 1-től, 1994. augusztus 31-ig tartalmazza az adatokat. A falu különleges helyzete, mivel 1920-ban az első világháború után egy része Rárósmulyad, Csehszlovákiához került, összehasonlítható vizsgálatra is alkalmat adott. Az 1920-tól, 1930-ig terjedő időszak rárósmulyadi neveihez sajnos nem sikerült hozzájutnom. Így a vizsgálati időszakokat húszéves periódusokra osztottam, 1930-ig egymás mellett szerepelnek a legnépszerűbb férfi és női nevek, 1930-tól, 1994-ig viszont a párhuzamos Rárósmulyad, (valamint a törzsfalu) Nógrádszakál férfi és női nevei vannak összehasonlítva.

A vizsgálat az első keresztnéveken kívül, a második és harmadik keresztnévekre is kiterjed, valamint annak megfigyelésére, hogy milyen mértékben viselik az újszülöttek a szülők keresztnéveit. Kontroll anyagként összevettem a névváltozásokat a közeli Endrefalva és az ország keleti részén fekvő Szamosangyalos névváltozásaival. Az összehasonlítható vizsgálatok után az egyes nevek időszakonkénti megterhelését ábrázolom. A feldolgozás módja a Magyar Személynévi Adattárnak eddig kialakult gyakorlatának megfelelően történt.

Török Ilona (KLTE)

Németh László személynévadása a Bűnben

Témavezető: Kornyané dr. Szoboszlai Ágnes

Dolgozatom bevezető részében az irodalmi névadás lehetséges fajtáit tekintem át, majd általánosságban szólok Németh László névadási módszeréről. Németh legtöbbször élő személyek alapján alkotja meg hőseit, akik olyan fiktív nevet kapnak, amelyek a modell eredeti nevével részben megegyeznek, vagy emlékeztetnek arra. Önéletrajz-jellegű írásainak számos alakja azonosítható valamely Németh-mű szereplőjével, ezért dolgozatomban nem egyszer felhívom a figyelmet a valós és fiktív alak közötti megfelelésre. A Bűn c. regény szereplői társadalmi hovatartozásuknak megfelelő nevet kaptak az író tollán. De igazán színes, jól osztályozható gazdag névanyagot csak az alsó néposztály tagjainak elkeresztelésekor ad az író. Hogy mennyire illik a név a viselőjéhez, milyen névalakok fordulnak elő, hogyan fejezik ki a regényhősök közötti kapcsolatokat? - ezekre a kérdésekre világítok rá. Megvizsgálom kiknek ad Németh László névteremtő leleménye csak vezeték- valamint csak keresztnévet, s hogy kiket illet teljes névvel; egy-egy szereplő esetében mikor használja a vezeték- és mikor a keresztnévet. Foglalkozom a határozott névelő szerepével a személynévek előtt: mikor fordul elő, s mit hivatott kifejezni. Tanulmányozom a Bűnben felhasznált névkiegészítőket: mit fejeznek ki, mely szereplők esetében, mikor és milyen céllal él velük Németh László. Külön fejezetet szánok a névhelyettesítőknél, mivel nemcsak tulajdonnév helyett szerepel gyakran köznévként, hanem számos olyan figura található a műben, akik nem kapnak tulajdonnevet. Ezek nagy része munkás, számuk jelentős, s ez szándékos írói törekvésnek látszik.

Vigh Hajnalka (ELTE TFK)

Mátyásföld utcanév-változásai (1910-1992)

Témavezető: Raácz Judit

Mátyásföld történelmi múltját nem kell a messzi távolban, a régmúlt időkben keresnünk, hiszen ez a település mindössze száz esztendő. 1887-ben vásárolta meg Kunkel Imre a mai Mátyásföld területét Beniczky Gábor földesúrtól. Az arisztokrácia számára hozott itt létre egy nyaralótelepet. Nem kerülhette el azonban "sorsát" Mátyásföld, ugyanis 1950-ben, Nagy-Budapest kialakításakor a fővároshoz közeli települések sorsára jutott, vagyis a XVI. kerület részeként Budapesthez csatolták.

Mátyásföld utcanéveinek változását öt térkép vizsgálata alapján kívánom bemutatni. A kezdeti állapotot egy 1910-ben készült térkép jelzi számunkra. Itt természetesen még csak Ó-Mátyásföld utcáit vizsgálhatjuk meg, vagyis huszonnyolc utcanévet. A későbbi összehasonlító vizsgálatok eredményeképpen kiderült, hogy ezen utcák között található az a három, amelyeknek neve a mai napig változatlan. Igen jelentős fejlődésnek lehetünk tanúi a következő, azaz az 1936-ban készült térkép vizsgálatakor. Nemcsak az utcák száma emelkedett meg, hanem az utcanévek elő- és utótagjai egyaránt sokkal változatosabbak lettek. Az 1992-ben kiadott térképen már egy fővárosi kerület részeként találkozhatunk Mátyásfölddel. Ezen a térképen megvizsgálva az utcák elő- és utótagját, elrendezését, kialakítását egyaránt azt tapasztalhatjuk, zsbongva él az egykori arisztokrata nyaralótelep. A valamikori Erzsébet liget szintén megváltozott, de sem nevét, sem páratlan gesztenyesétányát nem veszítette el.

Zahuczky Mónika (ME)

**Az asszonynévformák változásai városon és vidéken a 70-
es és 90-es években
(Miskolc-Bodrogkeresztúr)**

Témavezető: B. Gergely Piroska

A magyar asszonynevek vizsgálatára irányuló korábbi megfigyeléseket tapasztalatokat felhasználva és kiegészítve, dolgozatom pontos statisztikával alátámasztva láttatja az egyes asszonynévformák gyakoriságát a házasságkötés utáni névhasználatban. E vonatkozásban ez az első, nagyvárosra (Miskolc) vonatkozó felmérés, szembesítve egy vidéki (Bodrogkeresztúr) település hivatalos- és népi asszonynévhasználatával. A felmérésre kiválasztott szinkron metszetek alapján (1970-es, 90-es évek eleje) lehetőség nyílik az új (1974-es) családjogi törvény előtti és utáni helyzet bemutatására. Az asszonynévtípusok használati arányait tükröző felmérést a különböző névválasztást befolyásoló tényezők vizsgálata követi, így a dolgozatnak sikerül megállapítania, hogy az asszonynévválasztást milyen mértékig befolyásolják a vizsgált nagyvárosban és a vidéki településen a szociális okok, az életkor, a családi állapot, a származás, a nőik társadalmi helyzetének megváltozása, illetve a családjogi törvények.

Zsupponits Beatrix (EKTF)

Márkaneveink világa

Témavezető: Okosné dr. Bozsik Gabriella

Mindennapi életünk során nap mint nap kerülünk kapcsolatba a különféle áruk nevével, az ún. márkanévvel. Ezért választottam ezen nevek vizsgálatát dolgozatom témájaként. Több mint 2000 nevet gyűjtöttem össze.

A dolgozat bevezető részében azokról a dolgokról szoltam, amelyek a márkanévről általánosságban elmondhatók fogalom meghatározás, helye a szófajok rendszerében.

A nevek részletes vizsgálatának menete a következő volt: elsőként egy-egy termékfajta belül vizsgáltam őket, összesen tizenkét termékcsoporthoz általános jellemzőket gyűjtöttem össze. Ezután a márkanévek motiváltságának vizsgálata következett.

A dolgozat második részében a márkanévként használatos szavak eredetével foglalkoztam, részletesen megvizsgálva a magyar, illetve az idegen eredetű szavakat.

Végül szófajta szempontból elemeztem az áruneveket, és a körükben végbemenő köznevesülési folyamattal is foglalkoztam.

A dolgozathoz csatolt mellékletekben rendszerezve szerepel az összes összegyűjtött név, bőséges példaanyagot szolgáltatva a részletes vizsgálatokhoz.

**Magyar nyelvtörténet-
nyelvjárások, csoportnyelvek**

Bacsó Péter - Fogarasi Zsolt (ELTE BTK)

"Bolondnak erszényébe-való fa-pénzek?"
(Kalmár György etimológiai szótárterve és nyelvújítási szavai)

Témavezető: Hajdú Mihály

Dolgozatunkban Kalmár György saját maga alkotta szavait, szóalkotásait vizsgáljuk a tudós *Summa* című munkájában. A bevezetésben rövid áttekintést adunk Kalmár nyelvészeti munkásságáról, majd részletesebben szólunk nagy, etimológiai szótártervéről. Az ezt követő részben nyelvújítási tevékenységét és legfontosabb szóalkotásmódjait vázoljuk fel.

A dolgozat fő része egy ötven szócikkből álló "mini-szótár", mely a *Summában* található, Kalmár által alkotott, illetve a nyelvjárásokból beemelt szavakat tartalmazza. A szócikkekben a szó általunk helyesnek vélt jelentése után feltüntetjük az adott szó előfordulási helyeit a jelentését leginkább kifejező idézettel, és azt, hogy mit tudnak róla fontosabb szótáraink, ill. a Kalmárral foglalkozó egyes tanulmányok. A szócikkek végén a szó létrejöttének - általunk valószínűnek tartott - módját, módjait adjuk meg.

Benő Attila (B-BTE)

A hatalom metaforái

Témavezető: Szilágyi N. Sándor

A dolgozat a kommunista rendszer politikai nyelvhasználatának néhány jellegzetes metaforáját elemzi a korszak sajtótermékeiben tallózva. Figyelmét a vezércikkekre összpontosítva a korszak politikai nyelvezetéről von le következtetéseket.

A dolgozat elsődleges célja a kiválasztott metaforákat a kognitív nyelvészet értelmezésében vizsgálni. A dolgozatíró a Lakoff-Johnson féle metaforaelméletet alkalmazza a politikai metaforák elemzésében arra keresve választ, hogy a metaforahasználat mennyiben tükrözi a korszak hivatalos gondolkodásmódját. Ezért a metafora nem pusztán mint nyelvi jelenség kerül elemzésre, hanem mint gondolkodási művelet, mint világképformáló erő, ahogy az a kognitív nyelvészetben meghonosodott.

Bodó Csanád (JPTE)

Lexikológiai változásvizsgálat a szamosháti nyelvjárásban

Témavezető: Pesti János

A nyelvjárások bomlása, köznyelviesülése - mint ismeretes - leginkább a szókincs változásában érhető tetten. A magyar dialektológia figyelme az elmúlt tíz évben terelődött a lexikológiára, de az átfogó szókészleti kutatásokat jelentősen korlátozza minden változásvizsgálat alapja, az a nyelvjárástörténeti korpusz (szógyűjtések, szótárak), amely esetlegességével a korszerű lexikográfiai követelményeknek nemigen felel meg.

Csúry Bálint szülőfaluja, a szamosháti Egri szókészletének összehasonlító-tipológiai változásvizsgálata a Szamosháti szótár tájszói rétegének elemeit veti össze a mai nyelvállapottal -mindezt kivetítve a tájszótípusoknak a lexikai és szemantikai negatívumokkal kibővített osztályaira. Egy nagyobb tanulmány részeként dolgozatom csak a vizsgált nyelvjárás lehetséges névbeli változásainak (archaizmusok vagy neologizmusok) megvalósulását elemzi a legidősebb (60 éven felüli) korosztály nyelvhasználatában.

A denotatív és a szinonim (hetero-, ill. autonim) értékű tájszók és a valódi vagy jelentésbeli tájszótípusok a sajátosságai és rendszerszerű összefüggései a köznyelvvél a szinkron elemzés szintjén teszi kimutathatóvá a szókészlet változásának főbb tendenciáit.

Czapári Beáta - Várnai Zsuzsa (ELTE BTK)

Hévízgyörk nyelvjárásának változásai 1956-1992 között

Témavezető: Hegedűs Attila

Mit jelent negyven év a nyelvjárások történetében? Lezajlanak-e ennyi idő alatt észrevehető és mérhető változások, s ha igen, a nyelv mely szintjein érvényesülnek ezek leginkább? A nyelvjárás változása milyen mértékben hat az egyes generációkra és a nemekre? Ilyen és hasonló kérdésekre keres választ az a több évre tervezett nyelvjárás, nyelvjárástörténeti vizsgálatsorozat, melynek egyik nyelvi végpontját a Magyar Nyelvjárások Atlaszának 1950-es években felvett anyaga, másikat pedig az egykori kutatópontokon a Magyar Nyelvjárások Atlasza egykori kérdéseit újra feltevő mai adatfelvétel képezi.

Széleskörű kutatásunk a Zagyva-Tarna-Tisza-vidékére terjed ki (összesen 15 kutatópontra). Hévízgyörkön 1992 novemberében végeztük el az adatgyűjtést. Jelen dolgozat ennek az anyagát dolgozza fel.

Dolgozatunkban Hévízgyörk első, második és harmadik generációjának mai nyelvjárását hasonlítjuk össze a Nyelvatlasz adataival, valamint összevetjük a különböző generációk nyelvhasználatát is. Tehát Hévízgyörk nyelvjárásának változását vizsgáljuk úgy, hogy különböző idejű szinkron metszetek megfelelő adatait vetjük egybe, így tulajdonképpen diakrón vizsgálatot is végzünk. Változásvizsgálat szempontjából előnyös helyzetben vagyunk, hiszen Hévízgyörk Nyelvatlasz-kutatópont volt, így viszonyítási alapként az atlasz adatai szolgálnak. A generációs nyelvhasználatnál az egyidejű nyelvállapot szinkron dinamizmusát vizsgáljuk. A nyelvi változás esetén három mozzanatot különböztetünk meg: 1. a változás bekövetkeztét, 2. a változás mibenlétét, 3. a változás nyelven belüli útját a közösség nyelvhasználatában (terjed, elavul). Vizsgálatunk során e három fontos kitétel szerint állapítjuk meg a változás mértékét a három

nyelvi szinten (fonéma-, morféma-, lexémaszint). Mondattani vizsgálatokra az atlasz anyaga nem ad lehetőséget, ezért nem vettük fel dolgozatunkba. Megvizsgáljuk azt, hogy a kifejezésforma és a nyelvi funkció változott-e, valamint azt, hogy hogyan módosult a nyelvi elem és jelentés társadalmi érvénye (neologizáló, archaizáló elemek). Kíváncsiak vagyunk arra, hogy mi, mikor, mivé változott, miért szorult vissza. Az egyes nyelvi szintek vizsgálatánál mindig kitérünk a generációs és ahol lehetett, nemek szerinti nyelvhasználati különbségekre is. Mindezek alapján a következőket állapíthatjuk meg:

1. Hévízgyörkön a nyelvjárás élő és lassan visszaszoruló jelenség.

2. Változás mutatható ki az általunk vizsgált minden nyelvi szinten (fonémák, morfémák, lexémák), de az egyes szinteken és azon belül az egyes nyelvi elernek változásának mértéke nem azonos.

3. Leggyorsabban a hang- és a szókészlet változik, de a tipikusan jellemző elemek erősen tartják magukat (ë, å, ly használata, valódi tájszavak archaikusabb része).

4. A változás a nyelvjárási elemek ritkább előfordulásában nyilvánul meg (pl. a hangtani színesség csökkenése a morfémáknál). Azonban a köznyelvi elemek beszűrődésével a korábbi rendszer destabilizációja, differenciálódása, mely legelőször és a legerősebben az első generáció nyelvhasználatában érhető tetten.

Demjén Béla Adalbert (KLTE)

A tékozló fiú példázata a régi magyar bibliafordításban

Témavezető: A. Molnár Ferenc

Dolgozatom célja a Tékozló fiú példázaton keresztül betekintést nyerni a magyar bibliafordítás fejlődéstörténetének néhány fontosabb állomásába, felkutatni ezen fejlődéstörténet olyan mozzanatait, ható tényezőit, melyek általánosan, a fordítások többségében megmutatkoznak, illetve olyanokat, melyek az egyes munkákra jellemzőek, sajátosan egyediek.

A munka elsősorban a szókincre koncentrált; igyekeztem csak eredeti forrásokra, vagy hasonló kiadásokra alapozni. A dolgozat a következő fordításokat vizsgálja: a Münchener-kódex, a Jordánszky-kódex, az Érsekújvári-kódex, Pesti Gábor: *Wij Testamentum...*, Sylvester János: *Wij Testamentu...*, Heltai Gáspár: *Szent Biblia*, Félegyházi Tamás: *Új Testamentum*, Bornemisza Péter: *Prédicatio*, Károlyi Gáspár: *Szent Biblia*, Káldi György: *Szent Biblia*, Komáromi Csipkés György: *Magyar Biblia*. Céлом megvalósítása érdekében a szöveget 24 részre osztottam, legelőbb közlöm a Vulgatából átvett latin szövegrészt, majd a fordításváltozatok ennek megfelelő részeit, egymás alatt, időrendi sorrendben; ezt követi a szóról szóra való összehasonlítás: egyrészt a latin szöveggel, másrészt egymással, szükség esetén alaktani magyarázatokkal, illetve a területi nyelvváltozatok szerinti összevetéssel kibővítve (ez utóbbiban főleg a magánhangzók terheltségében mutatkozó eltéréseket emelem ki).

A fent említett módon végigelemzem a példázat szövegét, majd levonok bizonyos következtetéseket: a) a fordítói hűség kérdésében, b) a fordítói elvek és megnyilatkozásaik kérdésében, c) a társadalmi, esetleg felekezeti hovatartozás hatásának kérdésében, d) a fordítói tudat kérdésében, e) az egymásra való hatás kérdésében, f) a szinonimahasználat kérdésében, g) alaktani

változatok használatának kérdésében, h) archaikus- újszerű fejlődésvonal kérdésében.

Dolgozatom végén megpróbálom felvázolni azokat az irányvonalakat, melyek mentén tovább szeretnék haladni.

Gherdán Tamás (ELTE BTK)

A szövegtagolás vizsgálata két XVI. századi misszilis szövegében

Témavezető: Papp Lajos

Dolgozomban két 1550-ben írt, egy kéztől származó misszilis szövegtagolási rendszerét vizsgálom. Hangsúlyoznom kell, hogy valóban rendszerről van szó, mivel abban a korban a kézzel írott, tehát nem nyomtatott szövegek tagolásáról ez általában nem mondható el. Ahhoz, hogy dolgozatom fő koncepcióját felvázoljam, fontosnak gondolom, hogy néhány szót szóljak a művelődéstörténeti háttérről, ezen belül a humanizmus és a reformáció magyarországi útjáról. Természetesen csak futólag, amennyire a hely engedi, és a dolgozattal kapcsolatban szükséges. A nagy elődök, Dante és Petrarca nevét mindenképpen meg kell említeni; ők az első nagyjai annak a szellemi irányzatnak, mely figyelmét a nyelv, a nemzeti nyelv felé fordította. Hatásuk Magyarországra csak későn, a XVI. században ért el Németföld felől, már a reformációval összefonódva. (A XIV-XV. századi, közvetlenül Itáliából érkező latin nyelvű humanista szellemiség befolyása a magyarországi kultúrára, a magyar nyelvre e tekintetben nem számottevő.) Rotterdami Erasmus és a nevével fémjelzett irány az, melynek nyomán Magyarországon is kivirágzik egy új szellemiség. Megindul a magyar nyelvű könyvnyomtatás, új evangéliumfordítások készülnek; magyar helyesírási szabályzat, nyelvtan születik az új eszmék hirdetőinek tollán; és lassan kezd kibontakozni egy nyelvjárások feletti irodalmi nyelv. A XVI. század első negyede még a kódexek virágkora Magyarországon. De az irodalmi műveltség megoszlik, új az olvasóközönség; ők már olvasnak, nem felolvasnak nekik. A század második negyede már az újdonszóké. Mint fentebb írtam, ebben a korban a misszilisekre általában nem jellemző valamilyen szövegtagolási rendszer következetes

használata. Ebből a sorból "kilóg" a dolgozatban vizsgált két levél, melyeknek következetességét az előzőekben vázolt nagy íráskultúra változás egyik korai jelének vélem, s a rendszer feltárásával és bemutatásával ezt próbálom igazolni.

A dolgozat két nagyobb, és egy összegző rövid részre tagolódik. Az első részben szólok a levelek írásának idejéről, helyéről, az írástípusról, a helyesírás némely kérdéséről, a szövegekben használt tagolóeszközökről. A második részben a grammatikai kategóriák és a szövegtagoló eszközök sorrendjében részletesen megvizsgálom a szövegek tagolórendszerét. A harmadik rész rövid áttekintése, összegzése a vizsgálatnak. A dolgozathoz mellékletként fűzöm a levelek xeroxmásolatát, betűhív átirását, valamint mindkét levél szóalakmutatóját.

Héjja Zsuzsanna

A kendertermesztés és -feldolgozás szókincse Fedémesen

Témavezető: Bíró Ferenc

A fedémesi kendertermesztés és -feldolgozás szakszókincsét gyűjtöttem össze, és rendeztem szótárba.

Munkám elsősorban nyelvészeti jellegű, de néprajzi vonatkozásai is fontosak, ugyanis egy olyan tevékenységsor szóanyagát mutatom be, amelyet már kb. 30-35 éve nem végeznek a faluban, azelőtt viszont nagyon jelentős tevékenység volt az ott élők mindennapjaiban.

Dolgozatom három fő részből áll. Az elsőben bemutatom Fedémest (földrajzi adottságait, történetét, a kendertermesztés és -feldolgozás szerepét a falu életében, valamint nyelvjárását). A második fő részben leírom a munkafolyamatokat, kiemelve a szakszavakat. A harmadik egység a szótár, amely 184 önálló és 62 utaló szócikket tartalmaz.

Az önálló szócikket a vastagon szedett címszó vezeti be, mellette a szófaji minősítés található, majd dőlt betűkkel jelölöm a nyelvjárasi ejtésváltozatot. Ezt követi új sorban bekezdéssel a jelentés, majd a zárójelbe tett megjegyzés és néprajzi vonatkozás. Végül utalok azokra a szócikkekre, amelyek a tárgyszócikk anyagával szorosabban összefüggenek.

Mivel Fedémeshez személyesen is kötődöm, ezért is örülök, hogy munkám (a nyelvjárás bemutatása és a szótár) megőrzi a falu nyelvkincsének legalább egy töredékét.

Kaszala Claudia (ELTE BTK)

A gyorskorcsolya, a jégkorong és a műkorcsolya sportnyelvi szótára

Témavezető: Antalné Szabó Ágnes

A dolgozatomban a jeges sportok szókincsét tanulmányozom, ehhez különféle statisztikai vizsgálatokat is végeztem. Elkészítettem három jeges sportág: a *gyorskorcsolya*, a *jégkorong* és a *műkorcsolya* sportnyelvi szótárát. Az ebben található 290 szócikkben a három sportág kifejezéseit elemzem jelentésük, szófajuk és alaki sajátosságaik alapján. Minősítem a szavakat a nyelvhasználati körük szerint, és kutatom, hogy az egyes kifejezések honnan kerültek a sportnyelvbe.

A szótár szavainak az összegyűjtéséhez a saját és a családtagjaim ismereteit is felhasználtam, mivel a családkban hagyománya van a jeges sportok szeretetének. Az anyaggyűjtés további forrásaként sporttársaim szóbeli közléseit, különböző szabálykönyveket, szakmunkákat és nemzetközi sportkonferenciákon készített jegyzeteimet használtam.

Ilyen jellegű munka Magyarországon még nem született. 1971-ben jelent meg BÁNHIDI ZOLTÁN könyve *A magyar sportnyelv története és jelene* címmel, ez tartalmaz egy sportnyelvtörténeti szótárt. Ő diakronikus szemlélettel vizsgálta a sportnyelvet, engem viszont elsősorban a szinkron szemlélet vezérelt, és a jeges sportágak mai nyelvállapotát, a mai nyelvének a szókincsét tanulmányoztam. Az általam összeállított sportnyelvi szótár hasznos lehet a sportolóknak, a szakembereknek - a sportszakembereknek és a nyelvészeknek egyaránt -, valamint a sportrajongó közönség számára is.

Koroly Ágnes (KCSSTF)

Divatszlang az ifjúsági nyelvben

Témavezető: Virágné dr. Horváth Erzsébet

A rétegnyelvi vizsgálat az ifjúsági nyelv divatszlang jelenségeire irányul. A nyelvhasználati szokások elemzése a jelenlegi rétegnyelvi állapot leírását szolgálja.

A szinkronikus jellegű, vizsgálódás a szakirodalom diakronikus szemléletű bemutatásával szembeállít.

A kérdőívvel feltárt saját szóanyag százalékos összegzése szemléletes képet nyújt a rétegnyelvben végbemenő változás tendenciáiról; időtartamviszonyokat villant fel, az egyes generációk nyelvhasználata közti konvergencia és divergencia jelenségekre utal.

A divatszlang szóképzési elemei és frazeológiai egységei jellegzetes fogalomcsoportok szerint tagolódik (iskola, megjelenés, táplálkozás, szórakozás, család, háztartás, közlekedés és egyéb). A szóanyag feldolgozását jelentéstani szempontból (jelentésbővülés, jelentésszűkülés, névátvitel, szófajváltás, hangulati és használati érték), ill. a szóalkotás fajtái szerint (szóösszetétel, szóképzés, ritkább szóalkotási módok) végzi el. Foglalkozik a szavak eredetének, származásának a körülményeivel is. Az életkori, foglalkozásbeli és egyéb kontextuális viszonyok nyelvhasználatra gyakorolt hatása a szociolingvisztikai háttér felrajzolására is alkalmas ad.

Az ifjúsági nyelv divatszlang jelenségei a beszélő nyelvi kreativitásának s egyúttal kreatív jellegének is sajátos bizonyítéka; a nemzeti nyelv értékei közé tartozik - vallja a dolgozatíró.

Vaskó Péter (ELTE BTK)

A ferihegyi határőrök nyelve és folklórja

Témavezető: Bartha Csilla

Dolgozatomban egy olyan világot igyekeztem a folklór ill. a nyelvhasználat szempontjából leírni, amely világról a felnőtt férfilakosság döntő többségének saját tapasztalata van, s ahhoz pozitív, ill. negatív élmények egyaránt fűzik. Úgy tűnik azonban, hogy ez az élmény olyannyira egyértelmű és nyilvánvaló, hogy az ezt átélők nem is igen tartják fontosnak rögzíteni ezirányú tapasztalataikat. Talán ebből a kollektív emlékezetre való hagyatkozásból is következhethet, hogy a témáról tudományos igényű feldolgozás szinte alig született magyar nyelven, (alig néhány tanulmány, gyűjtemény az első világháború után, ill. a közelmúltban). Az utóbbi évtizedeket tekintve e hallgatásban talán a téma politikailag kényes jellege is közrejátszhatott. Mindebből azután az a ma is megfigyelhető skizofrén helyzet jött létre, miszerint óriási szakadék tátong a napvilágra kerülő hivatalos brossúraszövegek, ill. propagandaanyagok (pl. a médiákban megjelenő kép), és az embereknek a hadseregről, ill. a katonáskodásról való közvetlen tapasztalata között. Ma, hogy a téma némileg veszített politikai "forróságából" (bár, mint jeleztem, a témakör még mindig sokat megőrzött problematikusságából) a katonák személyes életének, reakcióinak stb. kutatása előtt is szabadabb tér nyílhat.

Fő célom nem a katonaság létének, ill. szükségességének elméleti megvitatása (e témáról már jóval bőségesebb szak- és egyéb irodalom található), hanem a 18-20 éves, sorkatonai szolgálatukat végző fiatalok e szervezet keretei között zajló életének, mindennapjainak bemutatása. Hogyan reagálnak környezetükre, milyen szokásokat hoznak létre, ill. milyen hagyományokat követnek; mennyiben változik, ill. nem változik meg viselkedésük, szemléletük stb.

Mindezen hatásoknak és reakcióknak egyik nagyon fontos és pontos kifejezője a speciálisan a katonasághoz köthető nyelvváltozat; a katonaszlang. A katonaszlangot megvizsgálva a sorkatonák világszemléletének s életérzésének talán legfontosabb elemeihez juthatunk el. A szlang azonban néha még többről is árulkodik, mint amennyit a katonák maguk bevallanának, vagy aminek éppen tudatában lennének. Meggyőződésem ugyanis, hogy a katonaszlang érdekessége nem csupán "nyelvi egzotikumában" rejlik, jelentősége jóval túlmutat ezen. Olyan általános jelenségek, tendenciák vizsgálatához ad kiváló nyersanyagot, mint a közösséghez való alkalmazkodás; a fölény és hatalom, ill. a megalázkodás és behódolás nyelvi gesztusai; a nyelvbővítés és hagyományozódás folyamata; az egzisztenciális és nyelvi környezet szerepe az egyén világképének megalkotásában; a humor feszültségoldó szerepe; a nyelvi viselkedés, mint a szabadság kifejezője stb.

Ezen széleskörű lehetőségekből dolgozatom természetesen csak egy kis részt tud megvalósítani, de remélem, hogy a jövőben egyre több tudományos munka választja témaköréül ezt az érdekes témát.

Veress Márta (B-BTE)

Kétnyelvűek anatómiája

Témavezető: Péntek János

Szociolingvisztikai tipizálás szerint a magyar nyelv Románia határain belül másodlagos nyelvként könnyelhető el, az alapnyelv a román. Ennek következtében a kétnyelvűség törvényszerűen létezik.

Az ideális elképzelés szerint a kétnyelvű egyén képes két nyelven, a született beszélők szintjén "működni" egynyelvű vagy kétnyelvű társadalmi közegben, és képes azonosulni mindkét nyelvi csoporttal és kultúrával, vagy azoknak egy részével. Roman Jakobson szerint a kétnyelvűség patológikus eset. Mások úgy definiálják a bilingvizmust, mint fontos, egyetemes kulturális tejesítményt, egy üzenet átjutását különböző kódokon keresztül.

A dolgozat egy, a magyar-román kétnyelvűség területén elvégzett mikrovizsgálat anyagát mutatja be.

A tanulmány Ch. Hoffmann Egy kétnyelvűségi profil c. vázlatára alapján a két vizsgált alany kétnyelvűként való megnyilvánulását tárgyalja a társadalmi-családi környezet, a tanulmányok, az ismeretek és a minket leginkább érdeklő nyelvhasználat szempontjából. A dolgozatnak az alanyok nyelvhasználatát feldolgozó része a szerző által összeállított kérdőív alapján alapszik.

Az esettanulmány a vizsgált alanyok esetében megjelenő legalapvetőbb kétnyelvűségi jellemzőket tárgyalja/ismerteti, úgymint: a. interferencia - fonológiai, grammatikai, lexikológiai szinten; b. kölcsönzés; c. egyéni szóalkotások; d. kódkeverés; e. kódváltás.

Vida Márta (ÚE)

Középkori Ferenc-legendák összevető vizsgálata (Jókai-kódex - Virginia kódex)

Témavezető: Rajsli Ilona

A dolgozat tárgya két azonos tartalmú Ferenc-legenda. Mindkettő középkori kódexeinkben található, az egyik a Jókai-kódexben, a másik a Virginia-kódexben. Az összehasonlító vizsgálat formája szövegelemzés, amelyet négy fő mozzanat képez:

1. A Jókai-kódexről és a Virginia-kódexről általában

Ebben a részben a két kódex történetéről esik szó, valamint arról, hogy milyen kapcsolatban állnak egymással.

2. A Jókai-kódex és a Virginia-kódex tartalmi összevetése

A farkas megtéréséről szóló legenda fő tartalmi mozzanatai mindkét legendában megegyeznek, ám részleteikben különbözőek: a Jókai-kódex részletezőbb, aprólékosabb, stílusa magával ragadó, míg a Virginia-kódex szigorúan ragaszkodik az elbeszélés fonalához. Ezt a tényt támasztja alá pl. a két kódex tejedelmének eltérése és még számos mozzanat, amelyekre a dolgozat kitér.

3. A szintaktikai és szemantikai összetartó erők vizsgálata A dolgozatnak ebben a részében a szövegszervező elemek felkutatása, milyenségük illetve funkciójuk meghatározása a cél. Az előreutalások és hátrautalások jellegzetes példái mellett olyan szinonimasorokat is megvizsgáltunk, amelyek egyaránt fölfoghatók szintaktikai és szemantikai összetartó erőként is.

4. Összefoglalás

Az összegzés arra próbál feleletet adni, természetesen figyelembe véve a fenti szempontok eredményeit, hogy a két legenda mint szöveg milyen mondanivalót hordoz.

Folklór

Agócs Gergely (ELTE BTK)

Ördögös dudások és egyéb tudományos muzsikuskok

Témavezető: Verebélyi Kincső

A dolgozat célja a rendelkezésre álló adatok alapján behatárolni és különválasztani a tudós zenészekről szóló hiedelmek, hiedelemtörténetek anyagában azokat a motívumokat és motívumcsaládokat, melyek alapján kirajzolódnak ezeknek a hiedelemlényeknek a szerepei és cselekményei a közép-európai néphagyományban. A forrásanyagot részben a néprajzi szakirodalomban fellelhető adatok, részben a különféle folklórarchívumok (EA, MOA) adatai, részben pedig a saját gyűjtéseim során rögzített hiedelemtörténetek képezik. Emellett utalok arra is, hogy a magyar szépirodalomban, illetve a népköltészet anyagában is fellelhetők az ördögös muzsikuskokhoz fűződő hiedelmek motívumai.

Az írás első részében - a bevezető után - megpróbáltam rekapitulálni az eddig elvégzett rendszerezési kísérleteket. Ehhez két tanulmány anyagával foglalkozom behatóbban, ezek Dömötör Tekla : "A világ ajándéka", valamint Cs. Pócs Éva : "Tündér és boszorkány Délkelet és Közép-Európa határán". A dolgozat második részét a motívumcsaládokra és motívumokra való lebontás képezi, míg a jegyzeteket és az irodalomjegyzéket harmadik részként a függelék követi, melyben a fontosabb "típus-történeteket", szépirodalmi részleteket és fényképeket válogattam össze.

Anderla Mária (ÚE)

A boszorkányhit emlékei, a szemverés és gyógyítása a vajdasági Észak-Bánátban

Témavezető: Rajsli Iлона

A boszorkányhit szerves része a népi hitvilágnak. Élő, valós személy ő, kinek alakjához rontó és gyógyító tevékenységek fűződnek. A hitvilág elemei ma is fellelhetők a falusi környezetben. Ezeket a boszorkányokkal kapcsolatos hiedelmeket, történeteket gyűjtöttem elsősorban Törökkanizsán, de a környező falvakban is, főleg Oroszlámoson, 1994 nyarán és őszén. Számos olyan boszorkányhittel, kapcsolatos mozzanatot sikerült begyűjtenem, amely a rá vonatkozó szakirodalomban is szerepel. Ugyanez vonatkozik a szemverésre és a gyógyítására, mely párhuzamos a boszorkányhittel, ugyanis a szemveréssel való rontást is elsősorban a boszorkány tevékenységének tartják. A boszorkány cselekedeteinek a megakadályozásáról és a szemverés megelőzéséről is gyűjtöttem adatokat valamint a rontás elhárításáról és a szemverés gyógyításáról. Dolgozatomban összehasonlítottam az általam gyűjtött adatokat más gyűjtők, elsősorban Jung Károly és Szendrey Ákos gyűjtésében meglévő mozzanatokkal. Párhuzamot vontam közöttük, és ismertettem az eltéréseket is az említett szerzők és a magam anyaga között, valamint ismertettem a csak vidékünkre jellemző vonásokat. A záró részben megemlíttem és példákkal alátámasztom a boszorkányhitnek és a szemverés hiedelmének beépülését mindennapjainkba. A bánati boszorkányhit része az egyetemes magyar boszorkányhitnek, és együtt szervesen beépülnek a közös európai boszorkányhiedelembe.

Bolega Judit (KLTE)

Bénye. Egy evangélikus szlovák falu vallási néprajza összeírások és vizitációs jegyzőkönyvek alapján

Témavezető: Ujváry Zoltán

Dolgozatomban Bénye, egy pest-megyei szlovák falu vallási néprajzát foglaltam össze. Az általam vizsgált időszak a 20. század első két évtizede. Dolgozatom első részében a falu századeleji életéről és a lakosság eredetéről írtam. A második rész az egyházközség szervezetéről és intézményeiről szólva az egyházközség történetét is bemutatja. A harmadik rész az egyházközség életét és a népi vallásosságot vizsgálja a vallásos élet színterein és gyakorlatán keresztül.

Külön fejezetben írok arról, hogy milyen szerepet játszik és játszott az evangélikus vallás a bényeiek életében, mekkora jelentőséget tulajdonítanak vallásuknak, milyen az etnikai tudatuk, illetve van-e kapcsolat a közösség etnikai tudata és vallási mássága között. A falu lakóinak vallásos életét és népi vallásosságát bemutatva választ kerestem arra a kérdésre, vajon mennyiben járult hozzá a közösség vallási elkülönülése az etnikum fennmaradásához.

Dolgozatom elkészítésekor 18-19. századi összeírásokra, az egyházközség vizitációs jegyzőkönyveire és a szájhagyományra hagyatkoztam.

Bölcskei Mónika (EJTF)

Szeremlei hiedelemmondák (Egy monografikus igényű kutatás eddigi tapasztalatai)

Témavezető: Fehér Zoltán

Dolgozatomban kutatásom eredményeképpen összegyűjtött néphitanyagot dolgoztam fel, mely a Szeremlei hiedelemmondák címet kapta. Szeremle, Baja szomszédságában meghúzódó kis település. A gyűjtést 1993 novemberében kezdtem el monografikus jelleggel, mely azt jelenti, hogy a falu teljes néphitanyagának felkutatására szántam el magam. A dolgozatban szereplő adatok nagyobb részét saját magam által magnetofonszalagra rögzített hiedelemközlések és mondák alkotják, kisebb részét pedig mások gyűjtéseiből vettem át. Gondot fordítottam arra, hogy az adatok, melyeket főképp az öregektől gyűjtöttem, megbízhatóak legyenek, hogy minél hitelesebb képet adjanak a valamikori paraszti társadalom hétköznapjainak hiedelmeiről.

Az összes összegyűjtött hiedelemmondát a Magyar Hiedelemmonda Katalógus alapján 20 típusba tudtam besorolni, és 14 típusra nem találtam adatot. Lehet, hogy ezek régen még éltek, de ebben a században, a gyűjtések ideje alatt már nem voltak megtalálhatók. Írtam az álhiedelemmondákról is, melyek a legjobb bizonyítékot adják a hiedelmekbe vetett hit romlására.

A legtöbb monda a természetfeletti erővel rendelkező emberekről szól, közülük is a boszorkányokról, illetve fő cselekedeteikről, a rontásokról.

A gyűjtést ez év szeptemberében zártam le. Távlati célom azonban, hogy falum néphitanyagának felkutatását tovább folytatom, hogy a még élő és fellelhető anyagot dokumentálhassam.

Cseh Zsolt (KLTE)

Kisegyházak Debrecenben

Témavezető: Ujváry Zoltán

Mindig is érdekelt, hogy az egységes gyökerekből táplálkozó, keresztény tanokon felnőtt emberek, miért hoznak létre, egymástól olykor igen sokban eltérő szektákat, kisebb létszámú felekezeteket. Az ideológiai okokon túl, néha profánabb magyarázatokat is sejtettem.

Ezért dolgozatommal ezen kérdést szeretném körüljárni. A gyűjtések a jelenkori Debrecenhez fűződnek. Elsősorban olyan vallási csoportokhoz, melyek élete nagyobb léptékkal nézve, jelenünket jellemzi, vagy napjainkban sokat hallunk róluk.

Hogy jut el az egyén a döntésig, hogy egy kisegyház tagja legyen, mekkora a szerepe ebben a családnak, a szocializációnak, ismerőseinek...? Mit nyújt a jelenkor emberének egy sajátos rítus, esetleg gondolkodás? Miben látja egyháza különbözőségét az egyén?... Sorolhatnám még azokat a kérdéseket, melyekre választ szeretnék kapni.

Gergely Katalin (JATE)

Halottas és temetkezési szokások Gyergyószentmiklóson

Témavezető: Barna Gábor

Régi, kedves ünnepem a Halottak napjának vigíliája, Mindenszentek estéje. Évről-évre a novemberi hűvös, de a gyertyák fényétől felmelegedett estéken nagy élményt jelent a temetőben való kószálás. Saját halottjaim sírjának meglátogatása után még többször körbesétálok, nézelődöm, meggyújtom az időközben kialudt, szélfúttá gyertyákat idegen sírokon is.

Úgy érzem, ez a temetői hangulat ihlette a dolgozatom témáját: kíváncsi voltam, hogy hogyan éli meg a hétköznapjaiban és miként vélekedik a halálról az a közösség, amelyik ezen a napon a jelenlétével ennyire élővé teszi a "halottak városát", ennyire együtt ünnepel elhunyt szeretteivel? Hogyan élik meg az emberi halhatatlanságra törekvés és az élet mulandósága közötti feszültséget és melyek azok a szokások, amelyek segítenek áthidalni ezt az űrt?

Dolgozatom fejezetei: a halálkép, előjelek, a haldokló és halála, a halott ellátása, a virrasztás, temetés, gyász és a legfontosabb színtér, a temető.

Mindez Gyergyószentmiklóson, az emlékezettel elérhető és az aktuális jelenben, elsősorban a többséget alkotó katolikusoknál, de néhol párhuzamot vonva a más felekezetű és etnikumú közösségekkel is.

Granasztói Péter (ELTE BTK)

Az egyszerű ember szórakozása a Városligetben (1872-1938)

Témavezető: Verebélyi Kincső

A Városliget a főváros modern, XX. századi nagyvárossá fejlődésével párhuzamosan vált a századfordulóra a budaiak és főleg a pestiek legfontosabb közparkjává, mulató és szórakozóhelyévé. Különböző társadalmi rétegek fordultak itt meg, de én csak a szegényebb és egyszerűbb rétegek szokásait vizsgálom (kispolgárok, cselédek, munkások, napszámosok stb.).

A munkám központi részében a népi szórakozási szokások jellegét és változását elemzem. A szórakozási szokások ismertetésén kívül (népünnepélyek, korzó, Vurstli, stb.) arra keresem a választ, hogy hogyan és mikor jelentek meg bennük a modern, nagyvárosi értékek, tematika és mentalitás. Meddig uralkodtak a hagyományos, XVIII. századig visszanyúló városi ill. falusias vásári szórakozási szokások (népünnepély, Vurstli, cirkusz). Mikor és milyen hatással jelentek meg a teljesen újak és modernekek (pl. a mozi). Ezekkel a változásokkal párhuzamosan kezdődött a Városliget hanyatlása az I. Világháború után, ezt a folyamatot is be kívánom mutatni.

Keller Henrietta (JPTE)

Die Winterbräuche der Deutschen und Kroaten in der Gemeind Nagykozár (Komitat Branau)

Témavezető: Wild Katalin

In der vorliegenden Arbeit werden die Winterbräuche der deutschen und kroatischen Nationalität in der Gemeinde Nagykozár (Komitat Branau) von den 20er Jahren bis zur Gegenwart behandelt. Die Grundlage der Arbeit bildete ein umfangreiches Quellenmaterial, das vornehmlich aus Tonbandaufnahmen besteht. Befragt wurden Frauen und Männer unterschiedlichen Alters (zwei Altersgruppen: zwischen 50-70, über 70). Da in dem Belegort, Nagykozár Deutsche, Kroaten mit Ungarn zusammenleben, werden die Nationalitätenbräuche parallel zueinander dargestellt um Unterschiede, Gemeinsamkeiten und -eventuelle- Übernahmen seitens der zwei ethnischen Gruppen festzustellen.

Die Forschungen haben folgende Ergebnisse gebracht:

In der Zwischenkriegszeit lebten beide ethnische Gruppen freundschaftlich nebeneinander, aber ihre Bräuche pflegten sie voneinander isoliert.

In den 50er Jahren begann allmählich eine Veränderung, die zur langsamen Annäherung der Nationalitäten führte.

Im Jahre 1969 wurde die erste Mischehe, der in den anschließenden Jahren mehrere folgten geschlossen. Der angeheiratete Ehepartner richtete sich nach den Bräuchen der Familie, die auf ihre Traditionen stärker beharrte.

Die Veränderungen machten sich auch im Brauchtum bemerkbar. Viele Bräuche, wie z.B. das Christkindspiel, das Kindeln, sind ausgestorben. Andere überlebten, und erscheinen heute in neuer, meist vereinfachter Form (Weihnachtstisch bei den Kroaten). Zu dieser Gruppe sind zuwohl die Bräuche zu zählen, die von Deutschen und Kroaten gepflegt werden und die

gemeinsame von beiden ethnischen Gruppen übernommene Elemente beinhalten (Neujahrsanwünschen). Eine weitere Gruppe bilden die Bräuche, die sich im Laufe der Zeit in ihrer früheren Form erhalten konnten, wie z.B. die Weihnachtsspeisen bei beiden Nationalitäten, die leider immer seltener zu finden sind.

Kiss Antal (KLTE)

Állatküzdeldmi motívumok vizsgálata

Témavezető: Ujváry Zoltán

A küzdelem törvénye, az életben maradás ösztönének törvénye, ezért az egész világon minden élőlényre jellemző, az emberi civilizációban azonban ez is szabályozott. A kultúra határozza meg a megjelenítés gyakoriságát és formáját. Szinte minden kultúrában találunk küzdeldmi motívumot, de nem mindenütt jelenik meg a beszélt vagy formanyelvben. A szocializáció során azonban a legtöbb helyen több csatornán is közlik, s az arány a kultúra sajátja.

Az állatküzdeldmi vizsgálatánál első lépésként értelmeznünk kell az állat és a küzdelem fogalmát, felvázolni jellemzőiket. Nem tekinthető az állat pusztán biológiai valójában, hiszen szimbólum is, mely fajspecifikus tulajdonságaival, a kultúrán belül róla kialakított képpel jelenít meg bizonyos paramétereket. Ezért használ például a népi formanyelv is keverék ill. nem létező lényeket, hiszen ezek több állat jelértékkel bíró tulajdonságait egyesítik. A küzdelem vizsgálatánál pedig a táplálkozási láncban betöltött szerepe szerinti viaskodásnál látnunk kell, hogy nem minden esetben egyértelmű a harc megjelenítése. Nehézséget jelent bizonyos esetekben az állatküzdeldmi felismerése is ugyanis nincs látható harc, ezt csupán az állatok viszonya és a róluk szerzett ismereteink alapján feltételezhetjük. Máskor azt kell eldöntenünk valóságos állatokat vagy állatalakban küzdő természetfeletti lényeket látunk-e?

Az állatok valóságos tulajdonságai lehetővé teszik az osztályozáshoz való felhasználásukat. Az állatküzdeldmi motívumok összehasonlítására, hasonlóságaik és különbségeik felkutatására szolgál a többszemponútú csoportosítás.

A csoportosításnál fontos szempont, hogy a folklór más ágainak állatküzdelmi motívumai is behelyettesíthetők legyenek, s így több szocializációs csatorna közlési intenzitása is vizsgálható.

Mihályfi Márta (JPTE)

Veszprém megyei felújított népszokások funkcionális összehasonlító vizsgálata (betlehemezés, christkindl)

Témavezető: Pócs Éva

Önálló kutatómunkaként negyedik éve vizsgálom négy Veszprém megyei faluban a magyar nyelvű betlehemes, illetve a német nyelvű christkindl népszokások felújított változatait. Megpróbálok kimutatni a falvakban élő különböző generációk viszonyulását a felújított játékokhoz. Egy-egy népszokás felelevenítésének vizsgálatakor nem elsősorban a hagyományhoz való ragaszkodást szemlélem, hanem a résztvevők motivációit a felújítással kapcsolatban. Fő szempontom, hogy milyen céllal indították el újra ezeket a karácsonyi játékokat, hogy milyen funkciókat tölt, illetve tölthet be ma egy szokás a vizsgált falvakban. A tényleges funkciók egybeesnek-e azokkal a célokkal amelyek a szervezőket mozgatták? Van-e létalapjuk e népszokásoknak, van-e társadalmi bázisuk?

A könnyebb áttekinthetőség miatt táblázatok segítségével végzem az elemzést. E táblázatok tartalmazzák a játékoknak a vizsgálat szempontjából fontos formai és tartalmi elemeit, a szervezők, résztvevők, a befogadók értékítéleteit.

A dolgozatot fényképek és videoanyag egészíti ki, amelyek szemléltetik a felelevenítéssel kapcsolatos változásokat.

Nagy Judit (JFT)

Kőműves Lajos népi iparművész edényein található motívumok eredete és változása napjainkig

Témavezető: Váczai Gyula

A dolgozat tárgya a népművészet díszítőmotívumainak elemzése egy fazekas munkáin keresztül. Kőműves Lajos Mezőtúron él, 1974-ben kezdte a pályát, 1982-ben kapta meg a Népi Iparművész címet. Bár közben elvégezte a jogi egyetemet, és jogászként dolgozik, a népi fazekasság műveléséhez sem lett hűtlen. Eddigi munkássága három korszakra osztható - ez adja a dolgozat vázát. Az elsőben a mezőtúri, a másodikban az erdélyi hagyományokat eleveníti fel, míg a harmadikban egy sajátos, egyéni stílus kialakulása figyelhető meg a díszítésben. A díszítőmotívumokat egyre tudatosabban alkalmazta, felhasználva néprajzi és szemiotikai tárgyú kutatásait. Abból indult ki, hogy a népművészet egységes egész, s ahogyan más ágazataiban - a népmesékben, népdalokban, a viseletben, stb. - a motívumok információt hordoznak, ugyanúgy jellemző ez a díszítőművészetre is, mely valóságos képanyelvként működik.

A dolgozat mindhárom korszak alkotásaiból mutat be példákat - 17 színes fénykép és 21 rajz segítségével -, és kísérletet tesz azok elemzésére a motívumok történetét, jelentését vizsgálva. Végül választ keres arra, miért van szükség ezekre a kutatásokra, a népművészet újabb és újabb szempontú megközelítésére, illetve mi lehet a szerepe Kőműves Lajos tevékenységének népművészetünk fennmaradásában, továbbélésében.

Ökrösné Bartha Júlia (KLTE)

A török sírjelölés történeti áttekintése

Témavezető: Ujváry Zoltán

Az iszlám halottkultuszban a temetők sokszínű kultikus hagyományt őriznek. Olyan komplex jelrendszert alkotnak, amely évszázadok múltán is sejteti a szakrális hagyomány világát, jelzi a koronkénti társadalmi értékrendet.

A török temetőkultúra az iszlám befolyás alatt álló temetési rítus állandósága mellett, koronként változó sírjelölést mutat, sőt egyes korszakon belül is - feltehetően az etnikai felülrétegződés eredményeként - jelennek meg újabb és újabb sírjelformák.

A szerző Törökország történetét jellemző korszakhatárokon belül, a szeldzsuk kortól az oszmán koron át napjainkig vázolja a sírjelölés formáit, különös tekintettel a vezető réteg és a köznépi temetkezés, valamint napjaink falusi és városi temetőinek sírjelformáira, jelképrendszerére. Ily módon török nyelvű szakirodalomra és helyszíni gyűjtésre támaszkodva, a XI. századtól tekinti át a sírjelformák alakulását. A dolgozatot több ábra és fotó illusztrálja. Szándéka szerint ez összehasonlító néprajzi vizsgálatokhoz végzett anyagfeltárást.

Papp Árpád (ELTE BTK)

"Rossz vér" (Köpölyözés egy vajdasági községben, párhuzamai a hivatalos gyógyászattal)

Témavezető: Verebélyi Kincső

Dolgozatomban egy vajdasági község (Magyarkanizsa Kanjiza, Jug.) népi gyógyászatának egyik gyakorlott és elismert gyógymódját, a köpölyözést mutatom be. A köpölyözés a település egészségügyi szolgáltatásai között helyezkedik el, a század első felében még az orvosok is gyakran folyamodtak hozzá, ha a terápia azt megkövetelte.

A borbélyok mellett a köpölyözést magánszemélyek is végezheték, mint az esetemben is történt. A "köpüzést" végző személyek társadalmi megítélését, ennek változását is megkísérelném.

A gyógyeljárás történeti előzményeit, a magyar érvágás és köpölyözés helyét az európai gyógyászatban belül is körvonalazom.

A hagyományosnak tekinthető eljárás szívós meglétét abban a megrögzült test és betegségfelfogásban kell keresnünk amely nem változott számottevően az elmúlt fél évezredben, de előzményei ennél sokkal távolabbra nyúlnak. Ezt a hagyományos képet is vázolom, rámutatva előképeire.

A köpölyözés mai gyakorlatának és előzményeinek összehasonlításával arra mutatnék rá, hogy a népi gyógyászat (egy konkrét példán keresztül bemutatva) milyen mértékben függvénye a hivatalos gyógyászatnak.

Pilipkó Erzsébet (KLTE)

Etnikai és vallási identitás a salánki görög katolikusok körében

Témavezető: Ujváry Zoltán

Salánk kb. 3000 lelket számláló magyar község a régi Ugocsa megye északnyugati peremén, a Kárpátok lábánál, nagy kultúrák, etnikumok, felekezetek találkozásának határán, egymástól különböző kulturális értékek és tendenciák kereszttüzében. A falu képe jól mutatja e bonyolult kölcsönhatást.

A földműveléssel foglalkozó magyar lakosság mellé a XVII-XVIII. századtól különböző politikai, társadalmi és gazdasági tényezők hatására folyamatosan vándorolnak be a más kultúrájú, vallású ruszin csoportok. Az évszázadok során a magyar többség nyelvileg asszimilálta őket, vallásukat azonban a mai napig megőrizték. Integrációjuk egy sajátos identitásváltással járt, amely a faluközösség egészében egy máig ható bonyolult helyzetet szült. Ezt a komplex kulturális jelenséget történeti folyamatában és részleteire lebontva egy monografikus feldolgozásban szeretném megírni. Jelen dolgozatomban az említett jelenség egyik szegmentumát kívánom kiemelten elemezni.

A XX. század politikai változásainak viharában a bizánci rítus követő, de a római egyházhoz tartozó görög katolikusok határozottan és kitartóan küzdöttek az orosz nemzeti egyház önkénye ellen. A salánki görög katolikusok is megjárták a hatalommal való szembefordulás kálváriáját, és ez a közösséget megosztotta. Ennek a viszonyrendszernek az elemzése szociológiai, néprajzi és történeti szempontok együttes alkalmazásával kutatható.

Pongrácz Judit (ELTE BTK)

A "betegség" jelentésköreinek értelmezései két falu példáján keresztül (Kács, Szer)

Témavezető: Verebélyi Kincső

A témához kapcsolódóan két faluban végeztem terepmunkát, Kácson (Borsod m.) 1993-ban, míg Széren (Szatmár m.) 1994-ben. A kutatás tárgya kezdetben a betegségekhez kapcsolódó metaforikus elképzelések vizsgálata volt, ami a gyűjtés során kibővült a betegségek kialakulásához, terjedéséhez, hatásaihoz és gyógyításukhoz fűződő elképzelések sorozatával. Továbbá kiterjedt a betegség mint jelenség mentalitásbeli hatásaival, és az ezt determináló közösségi normarendszer befolyásoló tényezőivel mind az erkölcsi mind a vallási normarendszer tekintetében.

A témához kapcsolódó irodalom felhasználása során a bennük rejlő általánosításokat bizonyítom saját gyűjtéseim adataival. A két közösség nem tekinthető azonos értékrenddel bíró csoportosulásnak, hiszen Kács infrastrukturálisan és gazdaságilag is fejlettebb szinten áll, mint a sokkal jobban elzárt Szer közössége. Mégis nagyon sokféle sajátos értelmezés övezi mindazokat a betegségeket, amelyek manapság a leggyakoribbak, és amelyek nem foglalnak helyet a hagyományos népi gyógyítás eddig ismert keretei között. Elsősorban a rák, az AIDS, a különböző bőr- és belgyógyászati betegségeket vizsgáltam. Ezen betegségekhez kapcsolódó elképzeléseket a rádióból, a TV-ből és a média különböző termékeiből csipegették össze, amely igen heterogén elképzeléskomplexumot alakított ki tudatukban. Dolgozatomat a beteg- orvos bizalmatlansági viszony elemzésével zárom.

Stencinger Noémi (ACSJTF)

"Kikötöttük a nádbo, mi meg jáccottunk..."

Témavezető: Barsi Ernő

Dolgozatomban Dunasziget gyermekvilágának megírására vállalkoztam. A dolgozat magában foglalja a még fellelhető játékkincset, a gyermeknevelés hagyományait, szokásait, hiedelmeit.

Nemcsak érdekesnek, de fontos dolognak is tartottam mindezeket összegyűjteni, mert ha ezek a "jó mesélős öregek" meghalnak, meghal velük egy kicsi darab magyarság is.

A mi dolgunk megismertetni a gyerekekkel, hogy nagyapáik, dédapáik hogyan és mivel játszottak. Hiszen a most felnövekvő gyermekek - és főleg a városi lakótelepeken felnövekvő gyermekek - játékaik és játéklehetőségei elsilányultak, megkopaszodtak. Az óvoda és iskola feladata lenne, hogy ezeket a kopár ágakat újra kivirágoztassa, kilombosítsa a hagyományok, régi és csodálatos gyermekjátékok, mondókák segítségével. Ezek a mi kincseink, amit meg kell őriznünk.

A játékok és szokások gyűjtését 1990-ben kezdtem, munkámban próbáltam teljességre törekedni, ami megközelítőleg talán sikerült is. A gyűjtés során igénybe vettem nagyszüleim, idős emberek, szüleim és most alsó tagozatos tanulók segítségét.

Szóke László (BGYTF)

Fejfák készítése napjainkban

Témavezető: Lukács Gábor

A születés és az elmúlás, az ember és a halál viszonyának jelképei a fából készült sírjelek, melyek a népi faragókultúra legjellegzetesebb emlékei. Faragott fejfa jelöli a holtak sírhelyét.

Dolgozatomban foglalkozom a fejfatípusokkal, díszít-ményeikkel, Hajdú-Bihar megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye temetőinek fejfaival.

Céлом hogy megismertessem a fejfák készítésének mozzanatait. Fényképek segítségével mutatom be, hogyan készül az oszlopos fejfa Hajdúszoboszlón és a csónak alakú fejfa Szatmárcsekén.

Sztakó Éva (EJTF)

A szüreti multság tartalmi és formai változásai egy szőlőtermesztő homokhátsági faluban Soltszentimrén az 1920-as évektől napjainkig

Témavezető: Fehér Zoltán

A fenti címben szereplő szokásról hiteles képet közöl e sorok írója, aki személyesen is részt vehetett abban.

A szokás maga az őszi szüreti munkához kapcsolódik. A szüreti multság más falukhoz hasonlóan itt is egyházi és világi hatóságok révén, tehát nem spontánul kezdett szokássá válni a 19. század utolsó évtizedeiben. Ennek ellenére sok olyan mozzanat található meg ezen félnépi eredetű szokásban, amely a magyar népi kultúra mélyebb rétegeiből származik.

Az adatközlők személyes élményként meséltek a témáról s természetes, hogy közben kifejezték a szokáshoz fűződő érzelmeiket. Így elevenedhetnek meg előttünk a régmúlt idők emberi kapcsolatokat ápoló multságai.

Takács Eszter (ME)

Tündér Ilona, Szép Miklós és a sárkány
(A bibliai bűnbeesés szüzséje egy magyar népmesében)

Témavezető: Szarvas Zsuzsa

Jelen dolgozatomban egy magyar népmese-feldolgozás részletének motívumait kísérelem meg egybevetni a keresztény hagyományokból közismert bibliai bűnbeesés történetével.

Mivel a témában rejlő valamennyi motívumösszefüggés teljességre, értelmező jellegű kidolgozására nem volt módom, a szokatlannak tűnő, de mások által már feldolgozott egymás mellé rendeléseket a vonatkozó irodalom korántsem teljességre idézésével igyekeztem áthidalni.

Elemzésem szokatlansága - véleményem szerint - abban rejlik, hogy felhívja a figyelmet a keresztény kultúrában jelenlévő két olyan történetre, amelyet a mindennapi tudat egymástól szeparáltan kezel, holott a közöttük fennálló összefüggés tagadhatatlan.

Munkámban - a "Szép Miklós" című mese kapcsán - a főszereplők viszonyrendszerének vizsgálatára térek ki, ezen belül is elsősorban a választott népmeserészlet és a Biblia bűnbeesés története között fennálló párhuzamok bemutatása a célom. Úgy gondolom, hogy ezek a párhuzamok - az elsősorban szájhagyomány útján terjedő népi kultúra és az írásos, ún. "magaskultúrák" között - arra utalnak, hogy mindkét megnyilvánulás egy egyetemes emberi hagyományrendszer része.

Tomán Erzsébet (ELTE BTK)

A kegytárgyak élete (Szociológiai megjegyzések két falu példáján)

Témavezető: Verebélyi Kincső

1993 őszén készítettem "Kegytárgyak-kegyszerárusok" címmel egy dolgozatot, melyben a jelenkori kegszerárusok tevékenységének, az általuk készített és/vagy árult kegytárgyak bemutatására vállalkoztam. Jelenlegi dolgozatom az előző munkám folytatása. Kíváncsi voltam, hogy a "termelő" oldalról megállapított jelenségek miként igazolódnak a "fogyasztói" gyakorlatban: Magyarán szólva, egy átlagos falusi lakásban milyen típusú, esztétikai értékű, funkciójú kegytárgyak találhatóak, hogyan viszonyulnak hozzájuk tulajdonosaik, mennyiben tükrözik azok életmódját, honnan és miként tesznek szert a tárgyakra, mit csinálnak velük, ha már nincs rájuk szükségük, melyek a leggyakoribb kegytárgyak. A deskriptív bemutatás mellett megpróbálok a jelen helyzetet előidéző "miértekre" is feleletet adni, továbbá, hogyan változik meg a kegytárgyak funkciója, jelentése, milyen egyéb dolgok veszik át helyüket és szerepüket.

Gyűjtéseim színtere lakóhelyem Letkés, és a szomszédos Ipolytölgyes község (mindkét falu római katolikus vallású). A felmérést még nem fejeztem be, és előreláthatólag hosszabb időt fog igényelni, mert elsősorban a változás megragadására törekedtem és törekszem. Így felmerültek olyan kérdések is, melyek pontos megválaszolására csak a jövőben kerülhet sor.

Etnográfia-társadalomnéprajz

Czingel Szilvia (ELTE BTK)

**Mosástól a vasalásig
(Higiéniai szokások az Ipoly mentén...)**

Témavezető: Verebélyi Kincső

Dolgozatom egy eddig a magyar szokáskutatás által kevésbé vizsgált témát kíván bemutatni. A higiénia és tisztálkodás témakör széles skálájából egy témát választottam ki, ez pedig az emberi test és a ruha kapcsolatának vizsgálata a tisztaság függvényében. A fő hangsúlyt a ruha karbantartásának módjaira (technikákra) fektettem, mely a "piszkostól a tisztáig" terjedő munkafolyamatokat mutatja be. A néprajzi időhatár melyben vizsgálódom e század első felétől napjainkig terjedő időszak. Azért tartottam fontosnak több generáción keresztül vizsgálni a témát, mert nagy eltérések figyelhetők meg az egyes generációk tisztaságról kialakított véleményében.

A dolgozat nagy része saját gyűjtésen alapszik, melyet az Ipoly szlovákiai oldalán végeztem öt magyar nemzetiségű faluban Paláston, Ipolyfödemesen, Szalatnyán, Pereszlényben és Tesmagon.

Hegedüs Tímea (ACSJTF)

Lányok, asszonyok élete 1920 és 1970 között Héderváron

Témavezető: Barsi Ernő

Pályázatom hazánk egyik legszebb tájának a Szigetköznek egy kis falujába, Hédervárra kalauzolja el az olvasót. Sokak számára biztos, hogy ismeretlen ez a hely, bár jelentős történelmi múlttal rendelkező község. Az ide ellátogató embereknek bőven nyújtanak látnivalót az itt megtalálható műemlékek, például: a Héderváry család kastélya és a hozzátartozó park, a Boldogasszony templom, a plébániatemplom, a Peregrinus kápolna, a szobrok.

Ebben a faluban végeztem gyűjtő- és kutatómunkát annak érdekében, hogy megvizsgálhassam az itt élt és élő lányok, asszonyok nehézségeit és örömeit. Dolgozatomban írtam az életüket végigkísérő szokásokról, feltártam hétköznapjaikat, ünnepnapjaikat. Bemutattam a lakáskörülményeket, a gyermekkort, az ezt követő nagylány kort, a párválasztási szokásokat, a házasságkötés utáni önálló életet és a gyermekgondozást 1920-tól 1955-ig nagymamám és több idős néni visszaemlékezése, majd 1955-től 1970-ig terjedő időszakot édesanyám elmondása alapján. Így két nemzedéken át tudtam ezeket a kérdéseket figyelemmel kísérni. Pályamunkám végén rövid kitekintést adtam saját lányveimről is, majd összegeztem az elmúlt 50 évben végbement hatalmas változásokat. Igyekeztem fényképekkel, ábrákkal, játékleírásokkal és dalokkal is illusztrálni azt a makro- és mikrokozmoszt, amikben ezek a változások végbemehettek.

Nagy Balázs (ELTE BTK)

Székely vándorló méhészkedés

Témavezető: Szilágyi Miklós

A magyar méhészkedés múltjának gazdag néprajzi irodalma van. Ebből a székelyföldi méhészkedésre vonatkozó anyag elenyésző. Az elmúlt évtizedek méhészkedéséhez fűződő néprajzi jelenségek alig kutatók.

Dolgozatom egy, a székelyföldi méhészkedés történetéről írandó monográfia egyik fejezete. Ebben a részben azt mutatom be, hogy az elmúlt két évtizedben a Sepsiszentgyörgy vonzókörzetébe tartozó méhészek miként vándoroltak különböző méhlegelőkre.

A vándorlásnak két típusa van:

1. helyi, általában megyén belüli és
2. távolsági vándorlás

A távolsági vándorlások (akácra, napraforgóra, hársra) kizárólag román nyelvterületre történnek. A románsággal való kapcsolatrendszer bemutatása a dolgozat külön részét képezi.

Nyisztor Tinka (ELTE BTK)

A levesétel szerepe és jellege egy moldvai falu táplálkozaskultúrájában (Pusztina, 1920-1994)

Témavezető: Kisbán Eszter

A tanulmány a romániai Moldva egy magyar községe táplálkozaskultúrájának legjellegzetesebb vonását, a minden étkezésen szereplő levesételt vizsgálja. A kutatást indokolja, hogy a felfutó európai társadalomtudományi táplálkozási vizsgálatokból fájdalmasan hiányzik az összehasonlítható anyag Kelet-Európából. Így igazolásra vár az a hipotézis is, miszerint az újkorban a Keleti-Kárpátok képez határt a táplálkozaskultúra közép- és kelet-európai nagytájai között.

Pusztina a Kárpátoktól 70 kilométerre keletre fekszik. Táplálkozaskultúrája a 20. században két ételosztályon nyugszik. Az egyik a leves, a másik a kukoricapuliszka. A leves változik étkezésről étkezésre, a puliszkát (mint másutt a kenyeret) állandó formában hozzá eszik. A levesek, csekély kivételtől eltekintve, mind savanyúak. Savanyításukra a folyamatosan készített savanyítók négy csoportja használatos. Az ételosztály fő jellegzetessége a savanyú ízlésirány.

A leves-puliszka együttes egy fogásban képezik a mindennapi étkezések menüjét. Ünnepen az étkezés állhat két-, háromféle levesből, vagy egy leves mellett sűrű ételből is. Az ételek mindkét esetben egy fogásban kerülnek az asztalra, a leves nem előétel. A hússal készült levesek többségét egytálételként tálalják.

Az étkezések napi sorozatát tekintve a községben élő gyakorlat az ún. középkori kettős étkezési rend, télen reggeli ebéd és délutáni vacsorával, mindkettőn friss főtt ételekkel, míg nyáron a kettős között is "leülnek enni" az ebédre maradt ételeket. Az utóbbi szerkezet is ismert európai parasztoktól a késő középkortól kezdve.

A pusztinai táplálkozáskultúra egyrészt archaikus szerkezetet, például a Kelet-Magyarország és Erdély képezte régió egykorú állapotainál régiesebb képet mutat, másrészt a savanyú ízlésirány tekintetében igazolni látszik a Keleti-Kárpátoknál feltételezett határt a táplálkozáskultúra újkori formáiban. Ez utóbbi kérdés tovább vizsgálendő moldvai román környezetben. Mivel a pusztinaiak 18. századi székely telepesek, táplálkozáskultúrájuk egyes mozzanatai körültekintő forráskritikával támpontot nyújthatnak a szükséges kora újkori erdélyi forrásanyag, közte az első nyomtatott magyar szakácskönyv (1695 Kolozsvár) értelmezéséhez is.

Pap Gabriella (JATE)

Az ember és környezetének higiénája mint a népi kultúra része
(Népi higiénia Hódmezővásárhelyen és a vásárhelyi puszta a századfordulótól a második világháborúig)

Témavezető: Juhász Antal

Jelen dolgozatom megírására az a gazdag hagyomány és népi kultúra ösztönzött, melyet szülővárosomról Kiss Lajos munkáiból megismerhettem. Hódmezővásárhely néprajza a magyar néprajztudomány által sok szempontból feldolgozott. Igyekeztem az önálló gyűjtőmunkát olyan témában kezdeni, mely kevésbé kutatott, nem csupán Vásárhelyen, de az ország teljes területén. Így született ez a dolgozat, mely kísérlet arra, hogy a vásárhelyi és jellemzően a tanyai paraszti életmód higiénáját felvázolja a századfordulótól a második világháborúig. Dolgozatomban bemutatom az ember közvetlen környezetének higiénáját, majd szűkítve érintőlegesen kitérek a ház tisztaságára, így haladva az ember, a test higiénája, ápolása felé. Dolgozatom célja az, hogy ízelítőt adjon e tisztálkodási kultúrából. A vásárhelyi parasztság életmódjának ezt a kis darabját oly módon szeretném bemutatni, hogy az adatközlők szavain keresztül meg is elevenedjék. Ezért saját gyűjtéseim jó részét idézet formájában a dolgozat szövegébe illesztettem. Elsősorban bemutatni, leírni, s nem értékelni igyekeztem. Az általam tapasztalt és a beszélgetések során kirajzolódott higiéniai viszonyokat a XX. század végén élő ember nézőpontjából nem is lehet értékelni, csupán a korabeli lehetőségekhez, adottságokhoz, szokásokhoz és normákhoz viszonyítani.

Piróth István (ELTE BTK)

Köz-ségi szellem a palackban (A helyi társadalom egyik önszerveződő folyamatának jellegzetességei)

Témavezető: Verebélyi Kincső
Borsányi László

Mint ismeretes, a magyar néprajztudomány igen élénk érdeklődést mutat mind a paraszti polgárosodás kibontakozása, mind a falusi társadalmi folyamatok alakulása iránt. Számos strukturális és funkcionális megközelítésű elemzés is érintette behatóan eddig a falusi társadalmi kapcsolatok típusait és működését (család, rokonság, szomszédság, munkavégzésre társult csoportok, patrónus-kliensi kapcsolatok, leány- és legényszervezetek, vallásos társulások stb.). Azt azonban, hogy egy község társadalma hogyan polgárosodik például az egyesületeknek - mint formális és intézményes szervezeteknek - a hálózatán keresztül, eddig Magyarországon csak elvétve vizsgálta a magyar etnográfia. (Sőt, a társadalmi változásokra olyan érzékenyen reagáló szociológiában is inkább kevesebb mint elegendő a valóban empirikus kutatásokon nyugvó, egyesületeket bemutató és elemző tanulmányok száma.)

Terepmunkám során a Pest megyei Ócsa nagyközségben a két világháború között működő társadalmi önszerveződések, egyesületek jellegzetességeit, működését vizsgáltam. Mivel a kiválasztott helyszínre, illetve a korszakra jellemző differenciálódó helyi munkamegosztás és az előrehaladó társadalmi rétegződés már eleve egy fokozottan polgárosodó község képét engedték sejtetni, kevésbé jelentett meglepetést a jelzett időszak alatt működő ócsai egyesületek viszonylag magas száma (összesen harminckettő, - a kutatásba azonban csak huszonötöt vontam be az adatok hiányos volta miatt).

Dolgozatomban a strukturális és funkcionális egyesületkutatás egy lehetséges módszertanának elemeit mutatom be, ócsai

terepmunkám - mint esettanulmány - eredményeinek az alapján. Ezen belül külön részletezettséggel térek ki az egyesületek matematikai-statisztikai alapú (számítógépes) elemzési lehetőségeinek a bemutatására.

Simon András (JATE)

A Nagykanizsa környéki szőlőhegyek szervezete és őrzése történeti - néprajzi megközelítésben

Témavezető: Juhász Antal

Dolgozatomban egy apró délnyugat-dunántúli szőlőtermő régió példáján keresztül Zala megye és a Dunántúl szőlőhegyi szervezeteinek kialakulásához, működéséhez, változásához kívánok néhány adalékot szolgáltatni. A Dunántúl ősi szőlő- és borkultúrájának hagyományából kiindulva, a vonatkozó szakirodalom áttanulmányozása mellett számba vettem és elemeztem az említett területre vonatkozó írásos források, statisztikai adatok és tárgyi emlékek egy részét.

Vizsgáltam az ún. hegybéli helységek kialakulásának körülményeit, szervezeti felépítésük és működésük fokozatos differenciálódását, valamint autonómiájuk folyamatos csökkenését, a földesúri befolyás erősödését. Átnéztem a szőlőhegyek hegyközséggé alakulását államilag előíró, XIX-XX. századi törvénycikkeket, s kutattam ezek érvényesülését, megvalósulását az általam vizsgált területen.

Dolgozatom utolsó harmadában leírást adtam a hegyközségek megszűnését (1949.) követően létrehozott mezőri rendszerről, a szőlőhegyek tanácsi igazgatásáról. Végül megpróbáltam - a hibákat és eredményeket számba véve - mérlegelni, összehasonlítani a "hegyközséges" és a tanácsi irányítás elemeit, hatékonyságát, a gyökeres különbségeket és a korábbi időkből tovább élő hagyományokat.

Szabó Magdolna (JATE)

A kőrispataki szalmafeldolgozás és társadalmi vonzatai

Témavezető: Juhász Antal

A dolgozat első részében a szalma háziipari feldolgozásának lejegyzése szerepel. A Kőrispatakon létező szalmakalap-készítő háziipar szinte az egész falura jellemző megélhetési mód kb. a múlt század utolsó évtizedeitől kezdve, bár a kalapkészítés jelenleg is létező módjának kialakulására írásos forrást eddig nem találtam. A kalapkészítés munkafolyamatai két alapvető részre oszthatók, melyeket munkavégzőinek megosztottsága (szalmakötő specialisták, kalapkészítő háziiparosok) részben társadalmi rétegeket is lefed. A közösség tagjainak a szalmával való foglalkozás mértéke szerinti megosztottsága a társadalom megosztottságát is maga után vonja. A kalapkészítés munkafolyamatának leírásán túl tehát arra is törekedtem, hogy a falunak egy részleges társadalmi helyzetképét adjak, mert úgy éreztem, ott, ahol egyazon termelésbe szinte mindenki bekapcsolódik, nagyobb jelentőséggel, szereppel bír magában a háziiparban, a szalmafeldolgozásban való részvétel módja. Ez meghatározza a közösségen belüli viszonyokat, mentalitást, egy sajátos értékrendszer kialakulását jelenti. Fontosnak tartottam a történelmi-gazdasági változásoktól érintett falu mai létállapotának rögzítését (nem a teljességre törekedő módon) és a közösség külső és belső szemmel látott jellemzését. Végül az kerül szóba, hogy a kiszélesedő, változó igényekhez hogyan igazodik egy ilyen jellegű háziipar, mennyiben lehet képes fennmaradni.

Tóth Piroska (ACSJTF)

**Életúthoz kapcsolódó hagyományok Nyalka községben,
születéstől ifjúkorig**

Témavezető: Barsi Ernő

Dolgozatommal a Győr-Moson-Sopron megyei Nyalka község 1920-as, 30-as éveinek gyermekvilágába nyújtok betekintést. Előljáróban ismertetem szülőfalum rövid történetét. Feltárom a korabeli családi viszonyokat, kiemelten a gyerekek helyzetét. A csecsemőápolási hagyományok és a gyermeknevelés kérdései hasonlóságot mutatnak a környékbeli falvakéval, viszont a gyermekmondókákban és a gyermekdalokban helyi sajátosságokat is fellelhetünk. Ezen kívül a gazdag játékkincs nagy részét azonban az eszközös, a mozgásos és a szellemi játékok teszik ki. Nagyszüleink, és dédszüleink játékainak már csak egy kis részét ismerik mai kor gyermekei, de vannak máig népszerű változatok.

A régi jeles ünnepnapok nem múlhattak el a gyermekek aktív részvétele nélkül. Ki kell emelnem a szentesti "ínekülíst", melynek érdekességét az adta, hogy minden korosztály a saját dalaival járta a falut. Az általánossal ellentétben Nyalkán a gyermekek nem újév-köszöntővel, hanem szilveszter estéjén óév-búcsúztatóval kopogtak be minden házba. Természetesen az ünnepnapokat követő hétköznapiakban is fontos szerep jutott a gyerekeknek. Egészen kis koruktól fogva ott voltak minden munkánál, és ahogy nőttek egyre nagyobb és komolyabb feladatot bíztak rájuk, így lettek a család és a falusi társadalom hasznos tagjai.

Klasszika-filológia

Domonkosi Ágnes (KLTE)

Kazinczy Sallustius - fordításának kérdései

Témavezető: Havas László

1836-ban jelent meg Kazinczy egyik legkedvesebb fordítása, C. Sallustius C. történeti műveinek magyar tolmácsolása. A Kazinczy-kéziratok között e latin auctor munkásságának még két, a kiadott szövegtől eltérő teljes fordítása maradt ránk, a *Bellum Catilinae*-nek pedig egy harmadik tőle származó magyar szövegváltozatát is ismerjük.

Dolgozatomban e munka műfordítói koncepcióját, a fordítási folyamatot, s az általunk ismert fordítási változatok stílusbeli sajátosságait, illetve a szövegek eltéréseit tárgyalom, s ezen keresztül azt is próbálom megvizsgálni, hogy milyen problémákat vethet fel öt különböző megformáltságú, de azonos alaptartalmú szövegnek - az eredeti sallustiusi, s a négy Kazinczy által fordított "Catilina"-nak a dialógusa, vagyis, hogy milyen fordításelméleti állásfoglalást és milyen stilisztikai nézeteket mutathat ezeknek a szövegeknek az egymásra vonatkoztatott olvasása.

A széphalmi mester, az anyagot újra meg újra elővéve, csaknem harminc éven keresztül dolgozott ezen a munkáján, közvetítő szöveggént felhasználva az általa elérhető összes kiadást és különböző nyelvű fordítást. Kéziratos feljegyzéseiből, leveleiből, a szövegváltozatok előszavaiból kiderül, hogy számtalan fordítása közül ebben a művében törekedett leginkább az általa ideálisnak tartott műfordítói elvek megvalósítására. Célja volt egyrészt a latin és a magyar szöveg stílusekvivalenciájának létrehozása, vagyis olyan stilisztikai összehatás teremtése, mint amilyen az eredeti szövegben rejlett, másrészt olyan szöveg megfogalmazása, amelyből érezni lehet a mű eredeti nyelvét, annak grammatikai sajátosságait.

Kazinczynak a fordítás folyamán - a különböző befogadói elvárásokra is számítva - az az elképzelése alakult ki, hogy

Sallustius történeti műveinek fordítását különböző stíluszinteken fogja elkészíteni.

A fennmaradt, s Kazinczy említett stilisztikai törekvéseit mutató szöveginvariánsok nagymértékben eltérnek, s önálló értelmezésre adnak lehetőséget, de nincs olyan releváns sajátosságuk, amelyek alapján bármelyiket egy meghatározott stíluszintet teljességében megvalósító szövegnek tekinthetnénk.

Kiséry Zsuzsanna (KLTE)

Francesco Petrarca: Vita Caesaris

**(Egy szöveg kalandja a hagyományban - az olvasó
kalandja a szövegben)**

Témavezető: Havas László

Dolgozatomban Petrarca De Viris illustribus című életrajz-sorozatának egy különös sorsú darabjával, a Vita Caesarissal foglalkozom. A művet hosszú ideig nem Petrarca, hanem a Caesar-kortárs Iulius Celsus alkotásaként tartották számon. Ez a félreértés egészen az 1827-es Schneider-féle kiadás megjelenéséig nem tisztázódott annak ellenére, hogy a műhöz kapcsolódó filológiai irodalomban többször merült fel kétely Celsus szerzőségét illetően.

A dolgozat konkrét szövegvizsgálat segítségével arra próbál választ keresni, vajon a mű maga mennyiben szolgáltatott okot a szerző körüli homály kialakulására. A szöveg vizsgálatának szempontja Petrarca elbeszélői magatartásának megfigyelése: Mennyire azonosul a korról, amelyet leír? Mennyire fedí fel magát a szerző, vagy mennyire rejtőzik forrásai mögé? Nem lehetséges-e, hogy tudatos szerepjátszásról van szó? Az elbeszélői pozíció elemzése során egyfajta hullámváz mutatható ki: Petrarca hol teljes egyértelműséggel fedí fel kilétét, érezteti távolságát a leírt kortól, hol pedig feloldódik, eltűnik az ábrázolt események, személyek világában.

Az írói pozíció váltakoztatása nem csupán öncélú játék, hanem annak a sajátos öntudatnak a tükré, amely a latinul és anyanyelvén is író Petrarca és később a többi itáliai humanistára is oly jellemző: a történet újrírója egyrészt tisztában van az őt a leírt kortól elválasztó távolsággal, másrészt magát az antik kultúra örökösének érzi. Az azonosulás és távolságtartás magatartásának az elbeszélői pozícióban érezhető hullámvázusa tehát

részben arra vezethető vissza, hogy Petrarca érzi és éreztetni kívánja a két kor közti kontinuitást ill. diszkontinuitást.

E konkrét szöveg vizsgálata során kibontakozó írói magatartás a humanista történetíró tipikus attitűdje: a nagy mintát követő utódé.

Kőríz Imre (ELTE BTK)

Metrica verbalis - metrica pedalis
(A latin hexameter egynémely sajátosságáról)

Témavezető: Harmatta János
Adamik Tamás

A magyar klasszika-filológia általában meglehetősen kevés érdeklődést mutat a metrikai problémák iránt. Az antik szerzők kommentáros kiadásainak bevezetésében legfeljebb elemi metrikai tudnivalókról olvashatunk, gyakorlati megközelítésben. Szorosabban vett szakirodalom az időmértékes verselésről egyáltalán nincs, legfeljebb átfogó metrikai kézikönyvek szólnak rá néhány oldalt. Tárgyunkkal, a hexameterrel foglalkoznak ugyan szakemberek, kutatásaik azonban a magyar hexameterre korlátozódnak, és ez komoly különbség: a sajátosan latin hexameter sajátosan latin sajátosságait (melyek még a görögétől is nagyban különböznek) csak önálló vizsgálatok révén remélhetjük kiismerhetni.

A nemzetközi tudomány jelenlegi állapotának bemutatása mellett a dolgozat megpróbál választ adni néhány vitatott kérdésre, és tisztázni azt a terminológiai meglepően homályos kérdést, hogy mi is a hexameter tulajdonképpen.

Az ún. német és angolszász, valamint a francia iskola közti különbségeket elemezve a szinte csak az utóbbi köreiből művelt "métrique verbale"-ra fordít különös figyelmet, nem csupán azért, mert bizonyos kérdésekre ez megfelelőbb válaszokkal szolgál, hanem azért is, mert eredményeihez képest Magyarországon meglehetősen kevésbé ismerik.

Alapvetően a mellett érvel, hogy a hexameter szerkezetét célszerűbb a sorokat alkotó szavak, mintsem a daktilusok és spondeusok sematikus váltakozása felől vizsgálni, mivel ez utóbbi tulajdonképpen csak elvonatkoztatás, a szavak prozódiai jellege viszont máshogyan nem magyarázható gyakorlati következmények forrása.

Nagyillés János (JATE)

"Haemonidum decus"
(Kérdések Lucanus Erichtho-ábrázolásában Phars. 6,
413-830)

Témavezető: Tar Ibolya

Az ókori műkritika számára gondot okozott, hogy a műfajok addigi elméletében az eposz történeti válfaját elhelyezze. A történeti és hőseposz kritériumai közötti összhang megteremtése azonban maguknak a műfaj művelőinek sem volt könnyű feladat. Marcus Annaeus Lucanus történeti eposza, a Pharsalia avagy Bellum civile Róma történetének azon szakaszával foglalkozik, amely a végzet rendelkezésének megfelelően Róma számára a köztársaság korának utolsó, zavaros évtizedei után elhozta a békét, átvezetvén a principátus korába. Ebben a harcban Lucanus szerint nem az erkölcsileg jobbik fél győzött ugyan, de a sztoikus felfogás, és egy, a Vergiliushoz hasonló teleologikus szemlélet jegyében, e győzelem mégis jó volt, mert ez előlegezte meg Rómában az "isteni" Nero uralkodásának áldásos korszakát.

Lucanus irodalmilag, retorikailag képzett, sokoldalú ember láthatólag küzd a "modern", epikus istenapparátust nélkülöző történeti eposz megformálásával, s csak Ennius által, az epikus tradíciónak inkább megfelelő műfaji követelményeivel.

Ahelyett, hogy párhuzamosan vezetné az isteni és emberi világban folyó történetet, a kor historiográfiájával szervesen összefüggő, történeti ábrázolásmódot választotta. Lucanus eposzából ennek ellenére nem az istenek hiányoznak, hanem a sztoikus etika szerint jó ember válik istenivé, a történet formálásában pedig az istenek szerepét átveszi a fatum, az istenség univerzális fogalma.

Kora vallási szempontból meglehetősen eklektikus szemlélete sem hagyta azonban szemléletét, amennyire művéből

kikövetkeztethető, érintetlenül. Éppúgy megjelenik eposzában a jóslat, sőt a mágia, valamint az eposzban szinte követelménynek számító nekya, mint Homérosznál, Apollónios Rhodiosnál és Vergiliusnál. Lucanus azonban ezeket nem teszi a történet szerves elemévé, netán vezérfonalává. Mi végre hát történeti hagyománynak néhol meg sem felelő leírásuk? Tétélezhetően természetes, s a korszellem által diktált érdeklődésének megfelelően szentelt igen nagy figyelmet a divinációnak és mágiának, mégis inkább az egyes ember életét illető tényezőnek mutatja mindkettőt, nem pedig olyasminek, ami az egész nép sorsát befolyásolja. Sőt még azt a kérdést is felteszi, hogy van-e jelentőségük az egyén (Appius Claudius, Sextus Pompeius) esetében. Eljátszik a gondolattal, hogy mi lenne, ha valóban erőt lehetne venni a halál kapuin. Sok kérdése azonban felelet nélkül marad. Lucanus láthatólag küzd azzal, hogy hogyan hozza összhangba Senecáéval párhuzamba állítható sztoikus iskolázottságát a thesszáliai boszorkány, Erichtho univerzális hatáskörével. Honnan és miért e szinte felfoghatatlanul széleskörű mágikus hatalom? Jóslatai valóban többet mondanak-e el, mint amennyit embernek tudni szabad? A dolgozat erre keres választ.

Óbis Hajnalka (KLTE)

Lorenzo Valla De libero arbitrio-jának antik forrásaihoz

Témavezető: Havas László

A dolgozat Vallának A szabad akaratról írott művével foglalkozik és célja a mű inspiráló forrásainak a megállapítása, mely hozzájárul Valla önálló filozófiai koncepciójának pontosabb körvonalazásához is.

Vizsgálódásaink eredményét a következőképpen összegezhetjük: A De libero arbitrio megírásakor Valla legfontosabb forrásai Boethius Consolatio-ja és Augustinus művei lehettek. Boethiusszal vitatkozik, gondolatmenetét kritizálja, Boethius nevét többször is említi. Augustinusra közvetlen utalás nincs a műben. Felmerülhet az a gondolat, hogy az ágostoni koncepció egyes részleteit Valla Boethiustól vette át, aki maga is rengeteget merített Augustinus műveiből.

De a De libero arbitrio dialógusának szerkezeti, megfogalmazásbeli és gondolati hasonlóságai miatt inkább Augustinus közvetlen ismerete valószínű. Az a gondolat, ami a vallai mű bizonyításának alapja lesz, szintén Augustinusnál van meg a De libero arbitri III.39-ben. Ezt a gondolatot fejlesztette tovább, vagy mondjuk úgy, tette kézzelfoghatóvá Valla azáltal, hogy Apollónt és Iuppitert emlegetve különválasztotta Isten előretudását akaratótól és hatalmától.

Augustinus közvetlen ismerete azért is tűnik elfogadhatónak, mert a korban legfontosabb művei közkezen forogtak a humanisták körében, így Valla is találkozhatott velük tanulmányai során.

Pataki Elvira (ELTE BTK)

Orpheus és Eurydice (A Georgica IV. könyve)

Témavezető: Bollók János

A Georgica IV. könyvének formai s tartalmi szempontból sokat vitatott mitikus zárórésze Orpheus és Eurydice történetét, melynek eredetiségét s esztétikai értékeit a kutatás egyaránt megkérdőjelezi. A költemény szövegének stilisztikai vizsgálata olyan rejtett mitológiai utalásrendszer meglétére hívja fel a figyelmet, melynek tudatos alkalmazása nem magyarázható csupán a *variatio poetica* elvével. E mítoszok legtöbbje halandók s istenek szerelmére utal, s a "deina pathe" lírai toposzával rokonítható. A mítoszok egyben átváltozások történetei is: a Georgica természetleírásai mögött az égi szerető óvatlanságából vagy bosszújából földi életüket növényi, állati léttel felcserélő halandók alakja rejtőzik. A mű implicit szerelmi utalásrendszerének kiteljesedése Orpheus és Eurydice története, mely ezáltal a vergiliusi koncepció eredeti elemének, s nem kényszerű átdolgozás eredményének tekinthető. A IV. könyv felépítésének problematikája, a méhfejezet s a zárómítosz kapcsolata szintén a mitológiai utalások alapján értelmezhető: egy, az antik hagyomány megőrizte mítosz a méhek keletkezését hasonló szerelmi tárgyú átváltozástörténettel magyarázza. A kaptárbeli élet szenvedélymentességének rendkívüli erejű ellenpontja Aristaeus, Eurydice és Orpheus mítosza, a "durus amor" tematikájának összegző lezárása. Aristaeus brutális tette majd felmentése a Georgica számos mítoszában szereplő, az amor törvényét érvényesítő, istenileg jóváhagyott erőszak igazolása. Orpheus és Eurydice mítosza a kiszolgáltatottság, a reménytelenség története: a kedves elvesztésének fájalmát a "por-mélyi királyi pár" kétszínű játékkal tetézi.

Rácz Annamária (KLTE)

A XVI. századi humanista történetírás és a históriás énekek összefüggései

Témavezető: Németh Béla

A dolgozat célja annak bemutatása, hogy a XVI. századi kiváló és híres történetírójának, az itáliai Paulus Joviusnak (Paolo Giovio) kora történéseit megörökítő "világtörténete" (Pauli Jovii Novocomensis episcopi historiae sui temporis) milyen hatást gyakorolt a kortárs erdélyi históriás énekszerzőre, Valkai Andrásra, konkrétan annak "CRONICA, auagy, SZÉP HISTORIAS Enec, az Barbarossáról, és Tunetum országnac elueszéséről" című munkájára. Annak ellenére, hogy a CRONICA-jában Valkai is említést tett arról, hogy művét Paulus Jovius könyve alapján írta, s erről a témával foglalkozó szakirodalmakban ugyancsak szó esik, talán mert a klasszika-filológiai kutatás - jelentősebbnek érzvén az antik szerzők tanulmányozását - jelenleg még kevésbé vette vizsgálat alá a 16. századi latin nyelvű humanista történetírásnak a szélesebb társadalmi körökben ismert, népszerű históriás énekekre gyakorolt hatásait, így a két fent említett mű közötti párhuzamokat és egyezéseket eddig még senki sem mutatta ki.

E dolgozat szűkre szabott keretei között erre az összevetésre tett kísérletet, és arra, hogy ráirányítsa a filológusok figyelmét a méltatlanul elfelejtett humanista Joviusra és a magyarországi latinul kiválóan tudó, művelt értelmiségi réteg olyan szerzeményeire, mint a Barbarossa-krónika.

Simon Attila (KLTE)

A bizonytalanság változatai (Menandros Samiájának világképéhez)

Témavezető: Tegye Imre

A dolgozat Menandros Samia című darabjának néhány szemléleti vonását igyekszik megvilágítani. E szemléleti jellemzőket mint egy poétikai világkép megformált, esztétikailag megalkotott összetevőit elemzi, a művészi hatás felől közelítve, az irodalmiság lényegét szöveg és olvasó dialógusában látva.

Menandros műveinek legfőbb jellemzőjét a jellemek, a cselekmény, a reprezentált értékvilágok és gondolkodásmódok bizonytalanságában látja. E bizonytalanság három megjelenési formáját vizsgálja: a tudás, a hitvilág és a személyiség bizonytalanságát.

Az első fejezet a darabnak a tudás természetéről közvetített képét a téma gazdag szakirodalmára néhány mozzanat önálló kiemelésére támaszkodva az előítéletek, az információk, az eltérő értelmezések és a kommunikáció szempontjából vizsgálja. Samia világában a tudást az esetlegesség, a hiányosság és a korlátozottság jellemzi.

A dolgozat második része az istenekről és mítoszokról kialakított képzetek bizonytalanságát az isten- és mítoszvilág, valamint a vallási szertartások ironikus és parodisztikus ábrázolásának néhány példáján keresztül mutatja be.

A harmadik rész a szereplők "szubsztanciáltságát", nyelvi magatartását, személyiségalkotó komponenseit elemzi. Végül a darab egyik - a főhős jellemében és a cselekményben is megjelenő - fő problémáját, a származás bizonytalanságának kérdését elemzi.

Tóth Tünde (JATE)

"...haec sunt inventiones poeticae"

Témavezető: Jankovits László, Latzkovits Miklós

Az esztergomi "Magyar Amphion" - konferencián hangzott el Bartók István "...habet etiam suas inventiones rhetorica" Balassi inventio poeticája című előadása. A vitában felhívták a szerző figyelmét az "inventio poetica" kifejezés egy antik előfordulására is, melynek tanulmányozása valószínűleg érdekes adalékul szolgálna Balassi inventio poeticájának értelmezéséhez. Bartók István dolgozata a korabeli irodalomelméleti hagyomány kontextusában vizsgálta a kérdést, az antik előfordulások elemzése tehát nem is lehetett az ő feladata.

Ebben a dolgozatban áttekintettük az "inventio poetica"-kifejezés lehetséges értelmezéseit, majd a donatusi Terentius-kommentárok segítségével meghatároztuk Balassi Bálint inventio poeticáit, felhíva a figyelmet arra, hogy a Júlia cikluson belül bizonyos szerkesztettségre vall az inventio poeticának minősíthető és az inventio poeticának nem minősíthető énekek sorrendje.

Régészet

Gerócs Ferenc - Kovács Valéria - Torma Andrea (JPTE)

**Régészet és archeobotanika (További adatok
Magyarország fosszilis mag- és termésleleteihez Gőr kora
vaskori, Dunakömlőd - Lussonium római kori és
Szécsény XVI-XVII. századi régészeti feltárása alapján)**

Témavezető: Visy Zsolt

Célunk az volt, hogy a számszerű adatok közlésén kívül az eredmények több szempont szerinti vizsgálatával felvázoljuk az adott korok emberének környezetét, növénytermesztését és táplálkozási kultúráját.

Megpróbáltunk választ keresni a következő kérdésekre:

Milyen technikák használatával termelte meg és raktározta növényi táplálékát a kora vaskor embere? Indokolt-e gabonásvermekre gondolnunk Gőr esetében?

Milyen hatással van egy terület földrajzi fekvése a település agrokultúrájára, kimutatható-e a római erőd növényleletei segítségével a hódítók és a Kárpát-medencében élő népek kereskedelmi kapcsolata?

Mennyiben cáfolható az archeobotanikai leletanyag és a korabeli források felhasználásával a török uralom pusztító hatása a hódoltság területének kertkultúrájára?

Hüse Lajos - Gurály Edina (KLTE)

**Észak-Tiszántúl 10-12. századi népességének
paleodemográfiai viszonyai**

Témavezető: Szathmáry László

Csoba Judit

A szerzők Hajdúdorog-Temetőhegy 620 síros 10-12. századi, illetve a Püspökladány-Eperjesvölgy 602 síros 10-11. századi temetőjéből származó csontvázleletek elemzése révén olyan stabilis demográfiai paramétereket határozhattak meg, amelyek a Felső-Tisza-vidék töredékesen ismert 10. századi kronopopulációinak megítéléséhez támpontul szolgálhatnak.

Egy sírfeliratok nélküli temető demográfiai vizsgálata a halotti anyakönyvek adatait használó halandósági táblák készítésének, elemzésének elve alapján épül fel. Az elhalálozott egyének életkorából függvények alkalmazásával korcsoporti és nemek szerinti megoszlásban vizsgálható a meghaltak száma, aránya, a továbbélési arány, a halálozási esély és a várható élettartam. Mivel a jeltelen sírok leleteit nem lehet pontos életkorhoz, nemhez kötni, a demográfiai vizsgálatoknál fontos az antropológiai jegyek pontos ismerete, valamint a tárgyi sírmellékletek felhasználása. Egy, a szerzők által készített számítógépes program mind a recens, mind a paleodemográfiai halandósági táblázatok elkészítésére alkalmas.

A szerzők munkájukban leírják a két említett populáció demográfiai állapotát, s az utóbbi temető tárgyi mellékleteit is elemzik.

Iványosi-Szabó Andrea (JATE)

**A Csongrád-ellésmonostori középkori templom
díszítőkönyagának történeti - földrajzi - geológiai
vizsgálata**

Témavezető: Szónoky Miklós
Pávai Éva

Az Árpád-kori monostor Csongrádtól 3 km-re északra a Tisza bal parti árterületén helyezkedik el, egy észak-dél irányú homokdomb vonulat északi részén. Régészeti feltárása 1990-ben kezdődött, az eddigi ásítás során egy három hajós templom és annak déli apszisához csatlakozó épület, valamint távolabb, a domb nyugati részén egy temető kápolna került felszínre a hozzá tartozó temetővel.

A hét vezér egyikétől, Ondtól származtatott Bór-Kalán nemzetség az Árpád-korban Csongrád vármegyében rendelkezett a legnagyobb birtokokkal. Két "nemzetségi" monostoruk, a szeri és az ellési - amelyek építése egy időszakban talán párhuzamosan is folyt - jelentős szerepet töltött be a térség életében. A nemzetség országos és vármegyei tiszteket is viselő tagjai közül kiemelkedő Kalán pécsi püspök szerepe, akit III. Béla kancellárjaként, majd Horvátország és Dalmácia kormányzójaként az ország harmadik legvagyonosabb emberének tartottak. Az ellési templom díszítőkönyaga is az építettő gazdagságát és kiterjedt kapcsolatait bizonyítja.

A díszítőkövek a kor közlekedés-földrajzi viszonyaiból is adódóan nagy valószínűséggel folyami szállítás útján érkeztek az építkezés színhelyére, feltehetően a Gerecse-hegységből, a Tokaji-hegység területéről, és az erdélyi bányákból. Az alapozáshoz használt "darázskő" a Duna-Tisza közéről származik, a monostor tégláit feltehetően az ellési dombtól 2,5 km-re, észak-keletre fekvő várháti tégláégetőben készítették.

A makroszkópos és kőzetmikroszkópos elemzési eredmények és a feltételezhető bányahelyek kőanyagának összehasonlítása, valamint az adott korszak történelmi, történeti-földrajzi viszonyainak vizsgálata révén közelebbi képet kaphatunk az építkezés körülményeiről és egy középkori magyar nemzetségről is.

Kiss Péter (ELTE BTK)

Az avar továbbélés lehetőségei a IX. századi Kárpát-medencében

Témavezető: Bóna István

A dolgozat a címben megjelöltek a régészet és a történettudomány eredményeinek összehangolásával kívánja ismertetni, s a keretekhez mérten próbálja összegezni a régi és új paradigmákat, paradigmaváltásokat.

Az első rész a szlávok VI-IX. századi történetét tárgyalja, egyben a Kárpát-medence etnikai viszonyainak változását követi nyomon, főleg források alapján. Ezután az avarok kihalásával kapcsolatos - a feldolgozott szakirodalomból megismert - nézetek tárgyalása következik.

A dolgozat nagyobb részét a IX. századi avarokra vonatkozó források ismertetése után a jelenleg rendelkezésre álló régészeti eredmények összefoglalása teszi ki, régióként csoportosítva a leleteket, a feltárások tapasztalatait.

Az avarság mindezek alapján kimutatható a IX. században, az anyagi kultúrában beálló változás fokozatai jól követhetők a leletek alapján.

Lengvári István (JPTE)

Mezőgazdasági vaseszközök Dunakömlőd-Lussoniumból (Adatok a késő-római népességhez és annak gazdálkodásához)

Témavezető: Visy Zsolt

A dolgozat az 1969-90 között Lussonium (Paks-Dunakömlőd) római erődjében Visy Zsolt által végzett ásatások során előkerült mezőgazdasági vaseszközök feldolgozása alapján szolgáltat adatokat a 4-5. sz. fordulóján élt lakosság mezőgazdasági tevékenységéhez.

Az első részben bemutatom az előkerült leleteket, valamint analógiáik és stratigráfiai helyzetük alapján datálom és értékelem azokat.

A dolgozat második részében áttekintem a késő-római katonaság azon jellemzőit, melyek fontosak a dunakömlödi tábor késő-római népességének vizsgálatához, s vázolom a római birodalomra vonatkozó gazdaságtörténeti elméleteket. Áttekintem a pannoniai védelmi rendszer azon létesítményeit, ahonnan értékelhető adataink vannak a késő-római népesség mezőgazdasági tevékenységéről, s kitérek az írott források értékelhetőségére is.

Végül a Lussoniumban folyó mezőgazdasági tevékenységet értékelem. Kísérletet teszek az erődben feltárt késő római építmény két gödrének értelmezésére: ezeket gabonátároló veremnek határoztam meg, melyekbe a következő évi gabonát tárolták. Összevetem pannoniai párhuzamaival, s úrtartalma alapján az írásos és régészeti források alapján kísérletet teszek az erőd népessége által művelt föld nagyságának becslésére.

A dolgozat végkövetkeztetése szerint az erődben a 4.-5. sz. fordulóján vegyes katonai és polgári és egyben kevert etnikumú népesség élt és gazdálkodott, egy, a római központi hatalom gyengülésével felemelkedett katonai vezető irányításával.

Szabó Gábor (ELTE BTK)

**A délkelet-erdélyi Vargyas-patak szorosának 1200/9.
számú barlangjában talált kora bronzkori
bronzeszközlelet és kapcsolatrendszere**

Témavezető: -

A Kárpát-medence kora bronzkori fémművességének egyik legjellemzőbb terméke az egyélű nyéllukas balta, amelynek nagyszámú változata ismert e terület kisebb földrajzi régióin belül is. Annak ellenére azonban, hogy mára már több száz ilyen balta került elő, lényegében bizonytalanok tekinthetjük származásuk, pontos kulturális hovatartozásuk kérdését, mivel az ismert balták nagy számához képest elenyészően csekély a nem szórványként talált, hanem leletgyűttek részeként előkerült, precízen közölt darabok mennyisége.

Amennyiben a dolgozatban ismertetendő két darab nyéllukas bronzbaltából és két darab bronz spirál karperecből álló kincsleletet beillesztjük szűkebb erdélyi és tágabb középkelet-európai kapcsolatrendszerükbe, újabb adalékokat nyerhetünk egy regionális baltatípus problémáinak a megoldásához.

Tóth Csaba - Kozák János (KLTE)

**Régészeti kultúrák kagylófogyasztása és ebből levonható
táplálkozási és környezeti következtetések paleozoológiai
vizsgálatok alapján**

Témavezető: Sümei Pál

A Polgár-Kenderföld Hatvani kultúrához sorolt bronzkori tell telepből származó kagylóhéjak, többlépcsős feldolgozása azt mutatja, hogy a kagylóanyag a bronzkori ember táplálkozásában fontos szerepet játszott. A beágyazódási-feltárási, a statisztikai és méréstechnikai problémák ellenére, a recens ökológiai megfigyelések, morfológiai és élettani vizsgálatok segítségével sikerült megközelítő pontossággal leírni az elfogyasztott kagylók mennyiségét. Az élő tömegben a telep egészére kapott 2,7-5,4 tonna, illetve a lágyszövetre kapott 0,9-1,9 tonna közötti tömeg igen jelentős táplálékmenyiségnek tűnik.

Ugyanakkor a Polgár-Kenderföldi leleteken elvégzett radiokarbon elemzéseket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a feltárt kagylómennyiség több évszázadnyi idő alatt, tudatos emberi tevékenység nyomán halmozódott fel. Az évekre lebontva a gyűjtött kagylók mennyisége, így csak pár kilogrammos értéket mutat, ezért a kagylókat az egykori emberi táplálkozásban -bár fontos fehérjeforrás- csak kiegészítő tápláléknak tekinthetjük. A szezonális, tavaszi maximummal végrehajtott gyűjtések nagy valószínűséggel arra mutatnak, hogy ennek a kiegészítő tápláléknak az év egy meghatározott szakaszában, a téli tartalékok kimerülése után, igen fontos szerepe lehetett a táplálékhiányos tavaszi hónapok "átvételében". Az sem kizárható, hogy a kagylóanyag jelentős része egy-vagy több rossz termésű, táplálékhiányos év következtében fellépő kényszertáplálkozás következtében gyűjtötték be. Erre utal a begyűjtött, szelektált "populáció" méret és koreloszlása is.

Természetesen a kagylóanyag vizsgálati eredményeit nem lehet elkülönítve kezelni a többi táplálékforrást vizsgáló tudományág (paleobotanika, vadászati zoológia, paleozoológia) eredményeitől, hiszen csak azokkal együtt értelmezhető a kagylók emberi táplálkozásban betöltött szerepe. Ezekkel történő összehasonlítás meghaladja a dolgozat kereteit és több szakember koordinált tevékenységét feltételezi.

Dolgozatunk egy lépés a magyarországi régészeti telepeken található kagylóanyag komplex természettudományos elemzéséhez, az ember és környezet viszonyának feltáráshoz a magyar Nagyalföldön. Vizsgálatsorozatunk azt bizonyítja, hogy munkánk őslénytani, paleoökológiai, ökológiai és élettani vizsgálati módszereken alapul, de az értelmezése és a kapott eredmények értékelése elsősorban a régészetben nyerhet teret.

Művészettörténet

Balázs Andrea (BTF)

Gustav Klimt és Egon Schiele nőábrázolásai

Témavezető: Krassói Erna

Gustav Klimt és Egon Schiele életműve az utóbbi években egyre több művészettörténeti tanulmány tárgya.

E dolgozat a nőábrázolások középpontba helyezésével vállalkozik a bécsi szecesszió két legjelentősebb festője művészetének és alkotásainak összehasonlító elemzésére.

A bevezető rész konkrét életrajzi eseményekhez kapcsolva bemutatja a századforduló korának társadalmi és kulturális arculatát, Bécs és a monarchia ellentmondásos világát, a szecessziós stílus műfaji és formai sajátosságait. Mindeközben előrevetíti azt a szellemiséget, mely Klimt és Schiele művészetében a nő alakján keresztül kerül megfogalmazásra.

A konkrét képelemzések témacsoportokra bontva mutatják be a két művész bensőjét emésztő létkérdéseket, problémákat, emberi érzéseket - minden esetben hangsúlyozva a nő, a nőiség jelképes szerepét. A portrék, aktok, erotikus rajzok, szimbolikus festmények összehasonlító elemzései során fokozatosan rajzolódik ki két festői világ és emberi egyéniség azonos és eltérő vonásai - Klimt dekoratív pompába burkolódzó zárkózottsága, Schiele expresszív eszközökkel megjelenített örökös szorongása, fájdalma.

Az albumszerűen elrendezett elemzések fő gondolatait az összegzés foglalja össze, kiemelve a két festő nőszemléletének, nő képében látott világának legfontosabb tartalmi és formai jegyeit.

Kötél Emőke (JATE)

Gauguin néhány vallási témájú képe Bretagne-i korszakában

Témavezető: Cserjés Katalin

Dolgozatomban Paul Gauguin Bretagne-ban festett vallási tárgyú képeinek bemutatására teszek kísérletet. A Jákob harca az angyallal, a Sárga Krisztus, az Önarckép sárga Krisztussal és a Breton kálvária című képek elemzésével próbálom meg bemutatni Gauguin "vallásosságát", illetve azt, hogy az általa keresett ősi, primitív vallású emberek hogyan élik meg saját hitüket.

Az elemzéseknél sajátos - bár a témából adódó - megközelítési módot, a vallási interpretációt követtem. A szépség és a harmónia mítoszának keresésénél, helyreállításánál írok azokról az új technikákról és módszerekről, melyekkel Gauguin megpróbálta elérni célját.

Takács Béla (JATE)

Gulácsy Lajos festményeinek és írásainak viszonya a Na Conxypan képeken és írásokban

Témavezető: Cserjés Katalin

Dolgozatomban áttekintem azokat az interpretációs problémákat, amelyek Gulácsy Lajos életművének kutatását nehezítik. Ha vannak alkotások, melyek önmagukban, alkotójuk személyétől elszakítva, műközpontú elemzés eszközeivel is megközelíthetők, akkor Gulácsy művei a legkevésbé sem azok. Képeinek, írásainak megértéséhez, a művek mögött álló személyiséget is meg kell ismernünk. Ezért felidézem életének néhány mozzanatát, barátainak, kortársainak, bírálóinak észrevételeit, megemlékezéseit. Majd megpróbálom jellemezni festészetét, képeit. A festmények elemzése után bemutatom a művek mögött levő (vagy inkább a képeken jelenlevő) alkotót írásainak segítségével. Végül Na Conxypannak (az ilyen témájú írásoknak és képeknek) a tárgyalása következik. E mesevilág nagyon szubjektív, összetett hangulatokból álló tartomány, amelynek megvannak a maga lakói földrajzi helyei, állatai, növényei. Azt is vizsgálom, vajon miért keresett magának Gulácsy egy képzeletbeli világot. Talán egy különcködésre hajlamos fantáziadús unaloműző játékról van szó? Többről ennél? Művészi magatartásformáról, menekülési kísérletről a sivár valóságból "egy valóságon kívüli világba", a képzelet birodalmába?

Tóth Henrietta (JPTE)

Pannóniai síremlékek mitológiai domborművei

Témavezető: Tóth István

A dolgozat a pannóniai művészet kérdését vizsgálja, azon állásponttól kiindulva, mennyiben lehet egyáltalán pannóniai művészetéről beszélni. A témával kapcsolatban számos érdekes probléma merült fel. Róma művészetével szemben a ránk maradt emlékek - többnyire joggal - inkább csak kőfaragó mester munkáinak, sem mint művészi alkotásnak nevezhetők. Ugyanakkor a provinciában olyan művészi áramlatok, amelyek egy nagy művészet kialakítására alapot szolgáltathattak volna (pl. Dél-Gallia: görög hatás, Noricum; Észak-Itália közelsége) nem voltak. Pannónia egy katonai szempontok szerint megszervezett provincia, a határmenti tartományok jellegzetes életkörülményeivel. Az ide telepített katonaelemek szükségletei főként a birodalomból importált használati cikkekre irányultak, a bennszülött lakosság sem jön számításba, tehát nincs igény, lehetőség az igazi művészeti alkotások megjelenésére. Jelentős változás következik be a II. században, amikor a provincia jelentősége megnő, e század jelenti igazából Pannónia "történetét". Az első, romanizált réteg keresi a kapcsolatot a hódító rómaisággal s ez az új igények megjelenésében is megmutatkozik. A II. század magában a birodalomban is a művészet csúcspontja ("antoninusi klasszicizmus"), s a változás a síremlékek domborművein is - témaválasztás, egyes motívumok, mítoszok gyakori ábrázolása - tükröződik. Pannónia életét döntően befolyásolják a markomann és az utána következő háborús pusztítások, ami szintén jól nyomon követhető az ábrázolásokban is. Új, az élet-halál problematikájával foglalkozó motívumok válnak uralkodóvá s a korábbi mítoszok szimbolikus átértelmezése figyelhető meg.

Összefoglalva tehát céloml képet adni a mitológiai domborművek tükrében az I-II. századi Pannónia művészetéről, vallási képzeteiről.

Trencsényi Katalin (JPTE)

Kánon és egyéniség az orosz ikonfestészetben (Andrej Rubljov: Szentháromság ikonjának elemzése)

Témavezető: Gilbert Edit

Dolgozatomban Ervin Panofsky ikonológiai módszerének segítségével vizsgálom Rubljov ikonját. A módszerből adódóan írásom három részből áll. Első harmada a kép részletes ikonográfiai leírása. (Itt egy-egy kérdésben - pl. az angyalok ruházata - vitatom a témában ismert szakirodalom álláspontját.) Utána a kép szimbólumrendszeréről szólok, illetve annak a keresztény tipológiában betöltött szerepét elemzem. Kitérek arra is, hogyan kapcsolódik a tipológiai gondolkodásmód az ikonfestészeti hagyományhoz. Mindezt irodalmi példákön is igazolni próbálok. Itt, dolgozatom második részében tárom fel az ikon létrehozásában szerepet játszó kanonikus elemeket, valamint összehasonlítom a képet a téma egyéb (főként Rubljov előtti) ábrázolásaival. Elemzésem harmadik, ikonológiai részében a hészükhazmusra (mint a kép háttérében lévő eszmei irányzatra) térek ki, szemügyre veszem istenképeket, a szavakról (illetve a hallgatásról), a fényről és az isteni energiák befogadásáról való elképzeléseiket. Dolgozatom záró részében pedig mindezek ismeretében arra próbálok választ keresni, hogyan jelenik meg e szigorú kánonban Rubljov egyénisége, egyedisége.

Ókortörténet

Balogh Piroska (ELTE BTK)

Mykénéi vallás - mykénéi vallásosság

Témavezető: Hegyi Dolores

A dolgozat, felhasználva a tudományos kutatás újabb eredményeit, sajátos megközelítésben mutatja be a mykénéi kor vallási világát. A mentalitástörténeti szempontok eddig figyelmen kívül hagyott összefüggésekre hívják fel az érdeklődést: elsősorban arra, hogy a mykénéi vallási kultúra nemcsak a minósi és a klasszikus görög vallás fényében értékelhető, hanem vannak specifikus vonásai is. Fontos a mykénéi bürokrácia újraértékelése is: épp a vallási gyakorlat mutatja, hogy ez nem feltétlenül leszorító, elnyomó erő, hanem a kultúrjavak széleskörű elterjedésének megszervezője. Ezekhez az eddigi értékelésektől eltérő következtetésekhez két terület részletesebb vizsgálata során jut el a dolgozat. Először a vallásos gondolkodásmód "kinyomozható" területeit veszi sorra: az isteneket és a hozzájuk kapcsolódó, különleges világot; majd az elvont vallási struktúrát, különösen a halálhoz kapcsolódó képzeteket. A második rész a közösség, a család és az egyén szférájában vizsgálja a vallási gyakorlatot; befejezésképp a vallási praxis vizsgálatát megnehezítő szinkretizmus jelenségével. Ezt követik a fentebb említett konklúziók, melyek a megközelítés újszerűsége mellett a dolgozat főbb eredményeit foglalják össze.

Bruhács Kinga (PPKE)

A Genézis 23. jogi háttere

Témavezető: Vargyas Péter

A szóban forgó, vagy a fogság, vagy pedig az azt követően lejegyzésre került bibliai fejezet egy pátriárkák korabeli eseményt rögzít. Ábrahám elhalt felesége, Sára számára kíván temetkezésre alkalmas földre szert tenni, tárgyalni kezd tehát a kiszemelt föld birtokosaival. A felek közt létrejövő párbeszéd tartalmi elemei befolyásolják a lehetséges interpretációkat. A tranzakció természete, a birtok fajtája, a felek szándéka, motivációja és szerepe, a használt terminusokkal és formai elemek együttesen lehetőséget szolgáltatnak a közel-keleten létező jogszokások, az e bibliai szakaszban felmerülő jogi kifejezésekre és tevékenységekre gyakorolt hatásának körvonalazásához.

A dolgozat első felében az interpretációkat vázolom, melyek között az eladó fondorlatos manipulációján, illetve Ábrahám ravaszságán alapuló feltevések mellett szerepel a kölcsönös ajándékozás, a hettita rendelkezések hatását feltételező, valamint a kettős átadás fiktív ajándékozással járó teóriája is.

Végezetül a dolgozat másik felében a formai egyezések lehetséges forrásait kísérlem meg tisztázni, különös tekintettel a bibliai szöveggel igen sok parallel vonást mutató újbabilóni dokumentumokra.

Buhály Attila (ME)

Identitástudat a királyság előtti Izraelben

Témavezető: Gaál Ernő

Izrael királyság előtti törzsi berendezkedésének vizsgálatához elsősorban a szövetséget létrehozó ember gondolatvilágát kell megismernünk. Az archaikus ember gondolkodásában kiemelkedő szerepet kap az eseménynek, mint hierophaniának, azaz isteni megnyilatkozásnak értelmezése. Ugyanakkor, a közösen átélt történés egyben csoportképződési tényező is: egyfajta szövetségi állapotot hoz létre a csoportalkotó személyek, vagy kisebb közösségek között.

Az esemény hierophaniaként való megélése pedig a megnyilatkozott isten kultuszaként folytatódik a csoporton belül. A kultusz a múltbeli esemény újra megjelenítése.

A honfoglalás- és a bírák-korabeli zsidóság esetében a József-törzsek és a Benjamin-törzs közti szoros genealógiai kapocs (mindketten Ráhel fiai) feltételez egy közösen átélt eseményt, ami lehetett éppen a Jordánon való átkelés. A sémi genealógiai leírások ugyanis a nomadizmus szövetség-fogalmát jelentik. Ezzel magyarázhatók a transzjordániai és a dél-palesztínai közösségek bonyolult leszármazási viszonyai is, amikhez nem maradtak fenn egyértelmű eseményleírások.

Fennmaradt azonban az északi törzsekkel kapcsolatban, a Debóra-éneken keresztül. Sisera legyőzése számukra a közép-palesztinaiakkal együtt Jahweh-hierophania, ők ezzel tagozódnak be a Jahweh-kultuszba.

Csapláros Andrea (BDTF)

Kereskedők a Borostyánkő-út mentén (különös tekintettel Sallétól Carnuntumig)

Témavezető: Landgrafné Mózer Ibolya,

A Borostyánkő-út fontos szerepet játszott Itália és a Balti-tenger összekapcsolásában. Az út Poetovio és Carnuntum közötti szakasza Pannonián vezetett át. A dolgozatomban témája a személykutató és névkutató a Borostyánkő-úton. Vizsgálatom a kereskedelemmel foglalkozó személyekre terjed ki, az I. és II. században, tekintettel a források adta lehetőségekre.

Régészeti kutatások eredményeit a munkámban felhasználtam, de nem volt célom a Borostyánkő-út vizsgálata régészeti szempontból. A személyek neveinek kutatásában nem szerepelnek a katonák nevei, csak abban az esetben, ha személyük a kereskedelemmel valamilyen kapcsolatban volt, ezért a veterán katonák névanyagát használtam fel. A hangsúlyt a kereskedő családokra fektettem: honnan jöttek, milyen felemelkedési lehetőségeik voltak, milyen kapcsolatok vannak a családok között, mi volt a szerepük a vámállomások és a postaszolgálat személyzetének a kereskedelemben.

Kovács Ábrahám (KLTE)

A kánaáni vallások hatása a bibliai hagyományra, különös tekintettel Ugaritra

Témavezető: Puskás Ildikó

Ugarit felfedezése rendkívüli jelentőséggel bír a bibliai hagyományvilág eredetének vizsgálódásakor. A megtalált régészeti leletek nemcsak bőséges, de széleskörű anyagot tártak fel, amelyből az izraeli nép történetének, világának vallásos gondolkodásának az eredetét vizsgálhatjuk, összehasonlíthatjuk. Ugarit mint a kánaániak egyik legjelentősebb kereskedő városa, hatással volt a korabeli környező népekre, vallásokra, kultúrákra és azoktól át is vett dolgokat beépítette saját világába csak úgy mint Izrael népe is amely sok esetben kimutathatóan sok mindent átvett a környező népektől. A kultuszi élet számos területen párhuzamokat, s hasonlóságokat figyelhetünk meg, ebben segítségünkre van a nyelvészet, a régészet a korabeli dokumentumokkal, vallásos szövegekkel egyetemben. Az áldozati szertartások, a papi rend funkciója és szolgálata az ósatyák korától a bírákon keresztül a királyok koráig jelentős változáson ment keresztül: a szertartások bonyolultabbak lettek, a vallásos teológiai gondolkodás elemzőbb, kicsiszoltabb. Az egyistenhit, a monoteizmus kialakulása meghatározóvá lett Izrael életében, s ezzel a környező népektől különösen elhatárolódott. Ha figyelembe vesszük hogy minden idegen nép meg olyan nem sémi népek, mint a hurriták és később a filiszteusok nagyon hamar elfelejtették saját vallásukat, amelyet a Kánaánba érkezésükkor magukkal hoztak rendkívülinek kell tartanunk, hogy az oly sokáig tartó küzdelem Jahwe és Baál között még bizonyos kompromisszumok és hitetlenségbe esések ellenére is a küzdelem a jahwizmus győzelmével zárult le.

Mészáros Zsolt (ELTE BTK)

Julius Caesar galliai hadjáratának és Makedóniai Alexandrosz indiai hadjáratának összehasonlító elemzése

Témavezető: Sarkady János

Julius Caesar és Nagy Sándor olyan vezérei voltak az ókor virágzó századainak, mint amilyen Odüsszeusz az archaikus görög földnek. Távoli hadjárataikon újabb és újabb kalandok, furcsaságok, kihívások vártak rájuk.

Alexandrosz volt az, aki "Egy viszonylag csekély területű félbarbár állam uraként, kb. 38 ezer főnyi seregével, csaknem üres hadipénztárral, szegényes felszereléssel mindössze egy hónapi élelmiszertartalékkal, maga mögött egy nyugtalan hátországgal - amellyel az összeköttetést csak gyenge és felettébb megbízhatatlan hadiflotta tartotta fenn - megtámadta és megdöntötte a mintegy két és félmillió négyzetkilométer területű, 30 millióra becsülhető lakosságú, páratlan anyagi erőforrásokkal rendelkező Akhaimenida birodalmat, és (alighanem ez is a szerencse kedvezése) még a fiatalság ragyogásában, hatalma teljében halt meg."

Plutarkhosz pedig így emlékszik Caesar cselekedeteire. "Caesar volt az első, akinek hajóhada eljutott a nyugati óceánra, és serege átkelt az Atlanti-tengeren." "Ő volt a történelemben az első, aki hadsereggel kelt át a Rhenuson."

Mi indította ezeket az embereket hódító utakra? Milyen népeket, törzseket hajtottak igájukba? Milyen hadseregekkel indultak hódításaikra, és hogyan tudták leküzdeni ezen népek ellenállását?

Mráv Zsolt (ELTE BTK)

A pannoniai sírfeliratok formulakincse

Témavezető: Borhy László

A sírversek és az egyedi fogalmazású, spontán sírszövegek mellett a formulák alkotják a sírfeliratok szövegének harmadik s egyben leggyakoribb elemét. Ezek az ismétlődő, közkedvelt szófordulatok meghatározott célból és szövegkörnyezetben kerülnek fel a sírfeliratokra. Jelentőségük abban rejlik, hogy előfordulásukat és feledésbe merülésüket divatok határozzák meg, amelyek időkorlátok közé szoríthatóak, ezért a formulák keltező értékkel bírnak egy sírfelíratra nézve.

A római epigráfiával foglalkozó szakirodalom nem ismerte fel a formulák természetében rejlő lehetőségeket, s ebből az okból kifolyólag a kutatás sem fektetett kellő hangsúlyt gyűjtésükre, osztályozásukra és területi megoszlásuk vizsgálatára.

Dolgozatom első felében megkísérlem összegyűjteni, definiálni és csoportosítani valamint kronológiai keretbe helyezni a pannóniai feliratok formulakincset, némely esetben tárgyalva a hozzájuk kapcsolódó túlvilág-elképzeléseket is. Az elhunytak vagy az állítók nevéhez kapcsolódó felsőfokú jelzők a társadalom elvárásait tükrözik. A formulák nemcsak időben, hanem térben is elkülönülnek, ezért Pannóniában is találunk egy városra, illetve territóriumára szűkíthető formulát. Megjelennek más provinciákból származó, idegen szófordulatok is.

Nagy Ágnes Anna (KLTE)

Az epikléros

Témavezető: Puskás Ildikó

Az ie. IV. századra a görögök tudatában az örökös nő és az örökség fogalma szinte teljesen egybemosódik. Mindkettőt epidikasia révén lehet igényelni és elnyerni, mindkettőre joga van a legközelebbi apai férfirokonnak. Azonban ez nem volt mindig így, ami nem csak Homéroszt olvasva válik nyilvánvalóvá, hanem az ie. V.-IV. század folyamán a jogosulatlanság tisztázatlansága miatt megindult perek is erre utalnak.

A dolgozat két kérdést vesz vizsgálat alá: egyrészt megpróbálja nyomon követni az örökös nő helyzetében bekövetkezett változásokat nagyjából a sötét kor végétől a klasszikus kor végéig, másrészt pedig megkísérli feltárni e változások okait.

Mivel közvetlen forrásanyag az ie. VI. századnál korábbi nem áll rendelkezésünkre, rendkívül problematikus a kérdés megközelítése. Éppen ezért e korszak örökös nőinek vizsgálatához rendhagyó és talán merész utat választottam: a homéroszi eposzok és az attikai tragédia epiklérosainak sorsában megfigyelhető tendenciákat, egyezéseket és ellentmondásokat vetem össze egyik oldalról a környező keleti államok joggyakorlatával, másik oldalról a törvényszövegekből s törvényszéki beszédekből kiolvasható ie. VI-IV. századi valósággal.

Patkó Ildikó (BDTF)

Az alexandriai zsidók helyzete a Római Birodalomban a zsidó háborúig

Témavezető: Landgráfné Mózer Ibolya

A diaszpóra kérdése ma kevésbé kutatott téma Magyarországon. A téma nehézsége abból fakad, hogy kevés korabeli forrásanyag áll rendelkezésre. Josephus Flavius csak annyiban foglalkozik a térség problémáival, amennyiben ez Júdea története szempontjából fontos. Alexandriai Philón munkái pedig nem igazán történetírói munkák inkább történeti háttérbe ágyazott filozófiai írások.

Dolgozatomban a diaszpóra zsidóság legnagyobb központjában az Alexandriában élők helyzetét vizsgálom a római hódítás és a zsidó háború közötti időszakban. A vegyes összetételű városban (görög, zsidó, egyiptomi) a görög és zsidó lakosság évszázadokon át, ha nem is baráti viszonyban, de látszólagos békekességben élt. A római hódítás után egyre ellenségesebbé vált a viszony köztük. Alexandria általános bemutatása után a kialakuló fokozatosan erősödő ellentétek jogi, gazdasági, politikai és vallási okait igyekszem felvázolni.

A harmadik részben bemutatom, hogy miért robbant ki az i.sz. 38-as pogrom és ebben milyen szerepet játszott a város és a megváltozott uralkodói politika. Milyen változást idézett elő Alexandriában az erősödő antiszemita mozgalom; sikerültek-e a probléma megoldására tett császári kísérletek?

A gyűlölet tovább fokozódott, a zsidó háború újabb véres incidenseket idézett elő, aminek az alexandriai zsidó lakosság nagy része áldozatul esett.

Tóth Renáta (JGYTF)

"Nunquam satis quaesitus Osiris" (Az örökké hiába keresett Ozirisz)

Témavezető: Tóthné Horváth Ágnes

Máté Zsuzsanna

Kapcsolódási pontokat kerestem az óegyiptomi, a görög, római, zsidó és keresztény mítoszok között, mert hasonlóságokat vettem észre bizonyos motívumok, pl. szájfelnyitás, csend, szűzi fogantatás, utolsó vacsora különböző korban való felbukkanásai között.

Ozirisz - Zeusz - Jupiter - Jahve - Krisztus alakja mintegy kultikusan hagyományozódott: egy személyisten-lény több néven és koronként más tulajdonsággal felruházva. Olyan ez a hagyományozódás, mint egy szellemi reinkarnáció, a régi civilizáció halálával halnak és az újjal születnek.

Dolgozatom régészeti, földrajzi, történeti, vallástörténeti ismeretekre, de legfőképpen az irodalmi szövegek, mítoszok összehasonlítására épül. E sokoldalú vizsgálódás oka az, hogy amikor ezek a mítoszok keletkeztek, még nem különült el egymástól a filozófia, a tudomány, a művészet, a vallás és a mindennapi élet.

Dolgozatom legfőbb újdonsága, hogy empirikus eredményeim, valamely hasonlóságon, vonatkozáson alapulva egy toposzrendszer körvonalát indukálták. A több mítoszban előforduló, valamely analógiás, konvergáló és/vagy divergáló metamorfózis viszonyon alapuló elem többszöri visszatérését nevezem toposznak.

A dolgozatom első fejezete kutatási témámat, az Ozirisz mítoszt mutatja be alapváltozataiban, a kereszténység megszületéséig.

A második fejezetben az általam feltételezett Ozirisz - Jézus (mint két legszélsőbb pólus) toposzláncot elemzem, úgy, hogy közben rávilágítok a görög és a római mitológiában általam

felderített összekötő kapcsolatokra. Itt körvonalazódik ez a toposzrendszer, melynek a következő típusait különítettem el: metamorfózis, implicit antitézis, divergencia, kölcsönzés elidegenedéssel, transzpozíció, analógia.

Vit Olivér (ELTE BTK)

Rút sybarita váz (A luxus és virtus toposza a görög-római történetírásban)

Témavezető: Németh György

A dolgozat azzal az ókorban széles körben elterjedt toposszal foglalkozik, mely szerint az államok erkölcsi hanyatlása békeidőben, jólétben és gazdagságban következik be. A munka ezen toposz kialakulását vizsgálja Hérodotosz művében, aki a lyd nép történetén keresztül mutatja be a hanyatlás fokozatait. Lydia (Ázsia, Kisázsia) gazdagsága az V. században válik hírhedté. Görögország első ízben az ión városok közvetítésével ismeri meg a lyd civilizációt. Minthogy Lydián keresztül érkeznek az ismeretek a Közel-Keletről a Mediterráneumba, ez a terület különleges fontossággal bír. Hérodotosz elmélete az alábbi elemekre bontható: Lydia földje aranyban gazdag (ez a Paktólos folyó aranypor tartalmú vizének volt köszönhető), a lyd király vert először aranypénzt (ezt régészetileg igazolták), a lovas életmód következtében a lydek elférfiatlanodnak (ezt a véleményt Hérodotosz a hippokratészi corpus egyik opusából vette át), Kyros parancsára a lydeket megfosztják fegyvereiktől, így végleg feminálódnak.

A hérodotoszi elmélet több pontja átkerült a római történetírásba: a lydek, akiknek a játékok feltalálását tulajdonítja Hérodotosz, válnak az etruszk nép ősvé, és ismertetik meg a színházat a rómaiakkal. Az első században, Hérodotosz és a polgárháborúk hatására Rómában is megjelenik az az elgondolás, hogy Ázsiából érkezik minden rossz, mely Róma hanyatlását okozza. Bár ez a vélemény több római író munkájában kimutatható, Sallustius életműve kivétel, hiszen ő a poseidóniosi metus hostilis-elméletre építette fel egységes koncepcióját. Mint ahogy a pun háborúk korában a karthágóiakról alakultak ki negatív sztereotípiák, a mithridatészi háború idején az "elpuhult

Ázsia" válik a propaganda eszközévé Rómában. A császárkorra a sallustiusi elmélet helyett mindinkább ez utóbbi került előtérbe.

Zöldi Éva (JGYTF)

Megjegyzések a kereszt alakú jelképek és szimbólumok történetéhez

Témavezető: Szegfű László

A szimbolika története azt mutatja, hogy minden dolog felvehet szimbolikus jelentést és hogy valójában az egész világmindenség potenciális szimbólum. Így van ez a kereszt alakú jelképekkel és szimbólumokkal is. Ennek bemutatására tettem kísérletet.

Számunkra szokatlan tény, de a kereszt már évszázadokkal Krisztus születése előtt szent jelül szolgált, s hogy azokban az országokban, amelyeket a keresztény egyház tanítása érintetlenül hagyott, ugyancsak szent jelképnek tekintették. Az európai kultúrtörténetben nemcsak vallási szimbólumként ismerték, hanem mint a legkegyetlenebb büntető- és kivégzőeszközt alkalmazták. A keresztény vallás, majd pedig Európa legismertebb, legegységesebb szimbólumává azáltal lett, hogy Jézus Krisztust ezen eszköz által végezték ki.

Dolgozatomban megkíséreltem vázlatosan annak bemutatását is, hogy a kereszténység kereszt használatának megjelenése előtt hol, hogyan és miként használták e szimbólumot. Számba vettem az ókeresztény előfordulásokat, melyeket a "vizes jelképekkel", a legkorábbi Krisztus-szimbólumokkal vezetem be. Megpróbálkoztam a kereszt, mint ókori büntetőeszköz bemutatásával és a témám végén a művészettörténeti vonulatát is érzékeltettem. Meg kell azonban jegyezni, hogy dolgozatom nem művészettörténeti-jellegű. Az ez irányú kitérést a korabeli megjelenések miatt vettem be néhány gondolat erejéig a munkámba.

**Középkori és kora újkori magyar
történelem**

Bartal Csaba (ELTE TFK)

Hatalmi súlyok és esélyek egykorú megítélése

Témavezető: Szabó Péter

Vajon helyre állt-e a béke Erdélyben azáltal, hogy Barcsay Ákos lemondott a fejedelmi trónról Kemény János javára? Miért kellett Thököly Istvánnak oly sokszor mentegetőznie a Barcsayval való szoros kapcsolata miatt? Szándékosan, avagy merő véletlenségből hiányzott azokról az országgyűlésekről Rhédey László, amelyeken Barcsay Ákos, volt fejedelem ellen hoztak döntéseket?

Az 1660-1661. évi erdélyi hatalomváltás körülményeit R. Várkonyi Ágnes és Péter Katalin kutatásai megnyugtatóan tisztázták. Az erőviszonyok - a vetélkedő fejedelmek között - ma már jól ismertek. A hatalmi súlyok és esélyek kortársi megítélése azonban merőben eltér a visszatekintő vizsgálat eredményeitől. A dolgozat a közvéleményt formáló elit nézeteinek, reflexióinak bemutatására vállalkozott. Az alulinformáltság, a magán - és politikai érdekek ütközései, a létbiztonság napi, vagy távlati igényei egyaránt föllelhetőek az elemzett forrásokban. A tanulmány célja elsősorban a nemesi mentalitás egy rétegének modellezése volt a vizsgált időszakban.

Gacsályi Csaba (KLTE)

A magyar eredetmondák elemei

Témavezető: Puskás Ildikó

A dolgozat feladata az eredetmondák elemeinek vizsgálata alapján némely történeti következtetések levonása. A honfoglalás korának világszemléletének kialakulása rekonstruálható. Ebben a munkában a kialakuló és formálódó magyarságra ható, vele kapcsolatba kerülő népek mitológiájának összehasonlító elemzése a fő támpont. Az eurázsiai nációk világszemléletével parallel volt az elődeinké. Ez egy, egységes tér-idő szemlélet. Erre épülnek a pogány kor mítoszai, sőt a mindennapi élet szakralizált elemei is. Az uralmi rendszer mellett az anyaság és a közösségi élet részei is ennek megfelelő tartalommal töltődnek fel. A turul és csodaszarvas mondának legfőbb elemei levezethetők az ősi magyar képzetkörből. Emese álmában a folyó motívum eredete, visszavezethető a Tejút-őszanya kultuszára. Ennek az őszanyának másik megjelenési formája a szarvas a másik elemzett történetben. A mitikus ősz mintegy reinkarnálódik az utódokban szakrális küldetésével együtt. Az uralkodóház Attila hagyománya szintén visszavezethető a pogány időkig. Levonható az a történeti következtetés, hogy az Attilát szintén ősének valló Dulo dinasztia kapcsolatban állt az Árpád-házzal. A Dulo névből ered a gyula szavunk, tehát Árpád viselte a gyula tisztséget.

Homonnai Sarolta (JATE)

"Cum sigillis abbatis et capituli Sancti Martini..." (A pannonhalmi apátság pecséthasználata a hiteleshelyi tevékenység rendszeressé válásáig)

Témavezető: Koszta László

A pannonhalmi apátság a 13. század első felében azok közé az egyházi testületek közé tartozott, melyek legkorábban adtak ki saját pecsétjükkel megerősített oklevelet.

A káptalanoknál jellemző, de a konventeknél nehezen kimutatható védőszent pecsétje Pannonhalmán létezett. Legkorábbi bizonyítéka egy 1201-ben kelt oklevél.

Az első, az "egyház pecsétjé"-nek nevezett pecsét és a monostor apátja, Uros (1207-1242) pecsétjének együttes használata során jól nyomon követhető, hogy jogi szempontból miként különült el egymástól apát és konventje.

Vélhetően a védőszent pecsétjével volt hitelesítve az első, leginkább hiteleshelyi formáknak megfelelő pannonhalmi oklevél is 1231-ben.

A rendszeres hiteleshelyi tevékenységet jelző pecsét váltásra a 13. század közepén került sor. Az új pecséten Szent Benedek vagy Szent Márton látható mint főalak.

Az első pecsét használatával párhuzamosan érdekes apáti pecséthasználat feltételezhető. Uros pecsétjét már önmagában különössé teszi az, hogy egy ritka gyűrűspecst van belenyomva. Véleményem szerint a custosnak vagy a notáriusnak pecsétjéről lehet szó, melyet a konvent képviselőjében nyomtak az apát pecsétjébe olyan ügyekben, amelyek esetében a terminológiaiag testületi pecsétté váló védőszent pecsétje nem lett volna hiteles. Pannonhalmi pecséthasználatának fenti egyedisége jól tükrözi a 13. század első felére jellemző, még alakuló gyakorlatot.

Hunyadi Zsolt (JATE)

A székesfehérvári johannita konvent hiteleshelyi tevékenysége az Árpád korban

Témavezető: Koszta László

A dolgozat feltárja és bemutatja a székesfehérvári johannita konvent közhitelű szerepének kialakulását. A vizsgálathoz röviden áttekinti a rend nemzetközi és hazai történetét a magyarországi hiteleshelyek tevékenységét feldolgozó szakirodalmat, illetve vázlatosan ismerteti a hasonló tevékenységet folytató johannita konventeket is.

Az egyes fejezetek a konventben folytatott hiteleshelyi tevékenység előzményeit és az első oklevelet részletesen elemezve megpróbálják rekonstruálni a kialakuló írásbeliség kezdetét. A konvent által kiállított valamennyi Árpád-kori hiteleshelyi kiadványt külső és belső formai-, illetve tartalmi jegyeik alapján dolgozzák fel. A kialakított tipológia értékelése bizonyos értelemben kijelöli a konvent tevékenységének helyét a hiteleshelyi intézményrendszerben.

A dolgozat a konvent hiteleshelyi pecséthasználatának bemutatása során kitér a szabálytalan megpecsételésekre, valamint a zárt és a pátens okleveleken használt memoriális pecsét előfordulásának ante quemjét az eddig ismert időpontnál korábbra helyezi. Az írószervvel és a hiteleshelyi tevékenységet végző személyekkel kapcsolatban viszont - rendkívül csekély forrás birtokában - csak hipotetikus megállapításokra vállalkozik. A területi illetékességről pedig megállapítja, hogy a székesfehérvári johannita konvent Árpád-kori hiteleshelyi tevékenysége egy néhány vármegyéből álló régióra terjedt ki, azaz ekkor még nem volt országos hatáskörű intézmény.

Kenyeres István (ELTE BTK)

A trencsényi vár a XVI. században

Témavezető: Ágoston Gábor

A tanulmány témája a trencsényi vár XVI. századi történetének főleg levéltári forrásokon alapuló feldolgozása. A kérdéskör beható vizsgálatára mindeddig nem került sor, mivel a témára vonatkozó levéltári anyag jelentős része a Magyar Országos Levéltárban található, és talán éppen ezért a szlovák kutatók figyelme nem terjedt ki a Vág-parti vár kora újkori történetének alaposabb tanulmányozására. A vár Mohács utáni története mindeddig alig volt ismeretes, jóllehet birtokosai között olyan jelentős személyek is találhatók, mint Thurzó Elek helytartó, vagy a későbbi nádor, Illésházy István.

A tanulmány első fejezete a Szapolyai és Ferdinánd közti párviadalra is jelentősen kiható 1528. évi ostromra és annak diplomáciai vetületeire szolgáltat adalékokat, majd a zálogbirtoklás történetébe nyújt betekintést. A második fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a Mohács után alapvetően megváltozott körülmények miképpen hatottak Trencsén történeti szerepére, és a század közepétől kiépülő végvárrendszerhez hogyan viszonyult a középkorban oly fontos vár. Öt szempont alapján vettük vizsgálat alá a várat: 1. földrajzi tényezők, 2. a vár erődítményei és erődítési munkálatai, 3. várbirtok és igazgatása, 4. a várbeli katonaság, 5. a vár felszereltsége, tűzfegyverkészlete. A fenti szempontok alapján megállapíthatjuk, hogy Trencsén egy fontos kereskedelmi útvonal jól ellenőrizhető pontján feküdt; nagy kiterjedésű, jól kiépített vár volt; várbirtoka pedig a legjelentősebbek közé tartozott, bár annak kezelése során visszaélések is történtek; falai között viszonylag kevés katonaság állomásozott; fegyverkészlete viszont jelentősnek mondható, különösen figyelmet érdemel a szakállas- és egyéb puskák nagy száma, ami alapján feltételezhető, hogy abban az időszakban,

amikor Trencsén királyi kézen volt (1549-1564), a vár hadszertáráként működhetett.

Kiss Gergely (JPTE)

A somogyvári bencés apátság alapításának (1091.) motivációi

Témavezető: Font Márta

Kutatásaimat az 1993/1994-es tanév második félévében kezdtem meg, akkor az alapítás körülményeinek tisztázása céljából. Ezek során olyan, az eseményt szélesebb kontextusba helyező forrásokra bukkantam, melyek indokolták tették a téma ilyen értelemben vett kitágítását. Jelenlegi kutatásaim így az alapítás miértjére kívánnak választ adni, az itthon elérhető és az ide vonatkozó franciaországi, szentszéki források és feldolgozások bevonásával.

Ezek ismeretében, reméljük, választ tudunk adni a következő alapkérdésekre. Tekinthető-e I. László alapítása kompenzációnak a pápa irányában a horvátországi foglalás miatt? Vagy a dél-franciaországi Saint-Gilles (az anyamonostor), s ezen keresztül a Santiago de Compostella felé irányuló zarándokút egy új állomásáról van szó? Avagy a kizárólagos szentszéki joghatóság és az ennek következtében létrejövő mentesség (exemptio) vonzó jellege állna az aktus hátterében?

Számos hasonló kérdés merül fel a téma tanulmányozása kapcsán, ezekre adott, adatolható forrásokra alapozott érvek, ellenérvek válaszolnak.

Céлом tehát nem egyedül az 1091. évi alapítás tényeinek felsorolása, hanem azt megelőző elhatározás, motiváció hátterében álló események, megfontolások felvázolása és rangsorolása.

Molnár Antal (ELTE BTK)

Az udvarhelyi jezsuita Missio Siculica kezdetei az 1650-es években

Témavezető: Bertényi Iván
Jean Berenger

A tanulmány az erdélyi egyháztörténelem egyik kevésbé ismert fejezetét, a XVII. századi székelyföldi katolicizmus múltját vizsgálja levéltári források alapján, szándéka szerint ezzel járulva hozzá az erdélyi felekezeti és kulturális sokszínűség alaposabb megismeréséhez. A dolgozat első része azt a sajátos feltételrendszert elemzi, amely a katolikus egyház működését befolyásolta az Erdélyi Fejedelemségben. A püspök hiánya, a világi papság képzetlensége és életmódja, a ferences és jezsuita missziók tevékenysége, a világiak egyházkormányzati szerepe, az interkonfesszionális viszonyok hatása a népi vallásosságra - címszavakban néhány fejlődésbeli sajátosság. Katolikus népesség egy tömbben csak a Székelyföldön élt, lelkipásztori ellátásuk megoldatlansága ösztönözte a jezsuitákat, hogy monostori és gyulafehérvári rendházaik mellett a Székelyföldön is missziót alapítsanak (1650). Az új alapítás székhelyéül a jelentős Udvarhelyt választotta a rend. 1651-től dolgozott a városban világi papként P. Sámbar Mátyás a jelentős hitvitázó. Őt követte 1655-ben P. Bucsányi György, aki a Sámbar által megvetett alapokat szilárdította meg. A város és környéke lelkipásztori ellátása, illetve a kisgimnáziumban való oktatás jelentette a misszionáriusok tevékenységének legfontosabb részét, ehhez járult még a főesperesi vizitációkban való részvétel és a katolikus érdekvédelem a protestáns hatóságokkal szemben. A munkát több ízben megakasztották a történelmi események, de a misszió mindig újjáéledt. Az udvarhelyi jezsuita misszió történetének első korszaka (1650-1661) esettanulmányként mutat rá az eddig javarészt feltáratlan jezsuita források gazdagságára és a

katolicizmusnak a fejedelemség-kori Erdély művelődéstörténetében játszott nem lebecsülendő szerepére.

Nagy Kornél (ME)

I. Simon georgiai király és Báthory Zsigmond szövetségének története a 15 éves háborúban

Témavezető: Bessenyei József

A régi georgiai (grúz) királyságok az oszmán-ellenes küzdelmek kezdetétől végéig Perzsiával együtt Magyarország elsődlegesen fontos potenciális szövetségesei voltak.

A szövetséget a közös létérdek és a valóban rendelkezésre álló katonai erő jelezte.

Fontos momentuma volt ennek I.Simon kartalíniai király és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem szövetsége a 15 éves háborúban. I.Simon kaukázusi sikereire felfigyelt a Szentszék, valamint az Erdélyi Fejedelemség.

A híreken értesülve a pápa utasította Alessandro Comuleo nunciust, hogy vegye fel a kapcsolatot a kaukázusi uralkodókkal, valamint Perzsiával. Mindamellet Báthory utasította krími követeit, hogy lépjenek érintkezésbe az előbb említett felekkel. A követjárások felélénkülésével I.Simon megbízta örmény követét - Don Jacobot - hogy konkretizálja a kapcsolatfelvételt a "nyugati hatalmakkal". Ezt bizonyítja az a görög ill. örmény nyelvű levél, amelyet I.Simon írt II.Fülöp spanyol királynak. A levél tartalmából kitűnik, hogy Erdély és I.Simon szövetséget kötöttek, de az a tény, hogy ezt ki hozta tető alá, mind a mai napig ismeretlen a történettudomány előtt.

Maga a szövetség Báthory habozásának és "pálfordulásainak" köszönhetően kudarcot vallott, amelyhez a földrajzi távolság is hozzájárult.

Nádor Zsuzsa (KLTE)

Rövid áttekintés a holland-magyar kapcsolatok történetéről a XVII-XVIII. században

Témavezető: Beke Dezsóné

A holland-magyar kapcsolatok a XVII-XVIII. sz.-ban éltek fénykorukat, amely kapcsolatok főként az egyetemjárást (peregrináció) foglalták magukba. A kapcsolat a külföldi és holland egyetemekkel addig is fennállt, azonban csak a reformáció korában nyert vallási színezetet, - főként a protestáns egyetemeket látogatták - és a kapcsolatok 1526-ig szabadok voltak, azonban a török birodalom keresztényellenes lévén, a bécsi udvar pedig katolikus, ezért a "két pogány közt" a hazai protestáns értelmiség holland kapcsolatai révén próbált fennmaradni és a nyugati civilizációt terjeszteni. Bethlen Gábor (1613-1629) uralkodása alatt válik fontossá a holland kapcsolat, a fejedelem biztosítja a diákok tanulását Hollandiában alumnusi rendszerrel, majd munkáját Bethlen Miklós (1642-1716) teljesíti ki. A kapcsolat az ellenreformáció korában bizonytalanná válik, majd III. Károly és Mária Terézia is megnehezíti azt (útlevél-rendelet, osztrák és hétéves háború). II. József Tolerancia-rendelete jótékony hatású, de 1789 után Hollandia francia megszállása (1795) megakadályozza a peregrinációt. A peregrinusok útinaplókban, levelekben tájékoztatnak diákéletükről. Tanulmányútjuk több évig tartott, eközben teológiát, filozófiát, jogot és orvostudományt hallgattak, majd hazatérve - magas szintű képzést és a peregrináció jelentőségét igazolva - a protestáns kollégiumok tanárai vagy fejedelmi udvar (Erdély) tanácsadói, orvosai lettek.

Négyesi Lajos (ZMKA)

A ménfői csata

Témavezető: Csikány Tamás őrnagy

Pályamunkám a ménfői csata 950. évfordulójára készült. A korabeli források csak szűkszavú leírásokat hagytak ránk a csatáról, ennek ellenére terepbejárásokon végrehajtott pontosításokkal, valamint a meteorológiai statisztika, asztrometriai számítások, a menetképesség objektív törvényszerűségei és a terület régészeti kataszterének felhasználásával megkíséreltem a lehetséges mértékben rekonstruálni az eseményeket. Ezen módszerek alkalmazása lehetővé tette, hogy rámutassak a korábbi feldolgozások tévedéseire is.

A csata politikai hátterének bemutatásánál szükségesnek tartottam rámutatni az I. Péterről kialakult kép hibás voltára, valamint Aba Sámuel trónra kerülése és a kabar népeességnek a törzsszövetségben elfoglalt helyzete közötti összefüggésre.

Somogyi Judit (JPTE)

**Az "Einrichtungswerk des Königreichs Hungarn"
protestantizmus-képe (Kollonich Lipót protestánsokkal
kapcsolatos képe)**

Témavezető: Varga J. János

A dolgozat - három részre tagoltan - végigkíséri Kollonich Lipót protestánsokkal szemben mutatott magatartását 1670-től az 1700-as évek elejéig. Kollonich a magyar politikai élet egyik sokoldalú egyénisége volt a XVII. század második felében. I. Lipóttal rendkívül jó kapcsolata volt; az ő támogatásával kaphatta meg a máltai lovagrend tagjaként eltöltött hét éves katonai szolgálat után néhány évvel, 1659-ben a császári tanácsos címet. A későbbiekben megmutatta, hogy nem véletlenül nyerte el az uralkodó bizalmát. Saját hozzáértésének is köszönhetően haladt előre a közeleti és egyházi pályán. Végigjárva a ranglétrát 1692-ben a Titkos Tanács élére nevezték ki, 1695-ben pedig esztergomi érsek lett. A különféle hivatalok élén megismerhette Magyarország politikai, gazdasági, egyházi életét, és részt vehetett a politikai irányvonal kialakításában. Nevét elsősorban a protestáns prédikátorok gályára küldése 1674-ben, valamint a személyével összekapcsolt, 1688-89-ben készült *Einrichtungswerk des Königreichs Hungarn* (A magyar királyság berendezésének műve) című tervezet tette hírhedtté.

Az első fejezet a történetírásban megjelenő Kollonich - képet vázolja fel. A történészek általában magyarellenességét, protestánsellenességét, és túlzott Habsburg - pártiságát bírálják. A dolgozat e három szempontot követve értékeli a róla kialakított képet, amely korántsem teljes, mivel a legújabb kutatások mintegy tíz évvel ezelőtt indultak el, hogy a közfelfogásban és a történeti munkákban élő szélsőséges véleményeket tárgyilagosabbá tegyék.

A második rész konkrét példákkal illusztrálja, milyen szerepet játszott Kollonich a templomfoglalásokban és a legnagyobb prédikátorperekben az 1670-es évek második feléig. Ekkor a bécsi udvar különböző bel- és külpolitikai okok miatt engedményekre kényszerült. Kollonich azonban kitartott az erőszakos rekatolizáció mellett, ezért 1681 után néhány évre mellőzte a császár. Csak az 1680-as évek közepétől került előtérbe, ekkor viszont ismét a megkezdett úton haladt tovább.

A befejező rész a tervezet *Ecclesiasticum* fejezetének protestánsokkal foglalkozó részeit elemzi, amelyek tartalmaznak ugyan a protestánsokra nézve előnyösebb javaslatokat, de ezek csak elgondolások maradtak.

Sudár Balázs (ELTE BTK)

Az ásikköltészet és Magyarország

Témavezető: Ágoston Gábor

A XVI-XVII. században törökök és magyarok között kulturális kapcsolatok szövődtek. A török hatások elsősorban a főnemesség anyagi kultúrájában mutathatók ki, de a népművészetben is megjelennek. A zenei kapcsolatok leglátványosabb példája a töröksíp. Vajon az irodalom terén megfigyelhetünk-e hasonlóságokat? Halvány nyomok mutatják, hogy a magyar kéziratos énekköltészet és a török ásikköltészet között fennálltak ilyen kapcsolatok. (pl.: Balassi törökből fordított versei, Palatácskódex "Fekete szemü szemüdükü" kezdetű verse, vagy a "Török noták".) Számos hasonlóság figyelhető meg közöttük. Eredetileg énekelték ezeket a verseket, a lejegyzés másodlagos, általában nem egykorú. Ezzel magyarázható a szöveg nagyfokú módosulása. Mindkét költészet egy szűkebb társadalmi csoporthoz köthető. Itt inkább a nemességhez, tágabban talán a vitézlő rendhez, a törököknél egyértelműen a katonákhoz. Mindkettő a népköltészet, és a műköltészet között helyezkedik el, a törököknél ezt támasztja alá a tiszta török nyelv használata, szemben az udvari költészet elperzsásodott nyelvvel.

E hasonlóságok fényében szükségesnek tartom egy összehasonlító vizsgálat elkészítését. Jelen munkámban ehhez szeretnék alapokat teremteni. Az első részben az ásikköltészet formai kérdéseivel, a zene és a szöveg összefüggéseivel foglalkozom. A második rész a magyarországi ásikköltészet emlékeit foglalja össze. Véleményem szerint már a XVI. században tagolt ásik társadalom jött létre itt. Sőt, nem csak a hagyományok ismeretéről, hanem azok továbbfejlesztéséről van szó. Elképzelhetőnek tartom, hogy magyar hatásra egy helyi másik hagyomány alakult ki.

Tóth Annamária (KLTE)

Kolozsvári céhek Bethlen Gábor korában

Témavezető: Barta Gábor

Az általánostól eltérő aspektust választottam a korszak vizsgálatára, a városokét és ezen belül a céhekét. Kolozsvár ez idő szerint a taxás városok közé tartozik az adózás szempontjából, ez lényeges, hiszen ez az a város csoport, amelynek Bethlennel való kapcsolata hasonlít a nyugat-európai normákhoz. Ezen városok sorában Kolozsvár magasan az első helyen áll. Ebben a korszakban vizsgáltam meg többféle szempontból a céheket.

Iparrégióként a céh folytatja évszázados hagyományait, szabályzatokat alkot és hagyattat jóvá, de intézkedéseinek célja a helyzet, a régi szokások megmaradása és konzerválása.

A városi közéletben részt vesz a céh: egyrészt testületként, másrészt tagjai révén, akik tanácsstagok, esküdtek lehetnek, de elérhetik akár a bírói tisztséget is. Am korszakunkban Kolozsváron létrejön az ún. osztóbírói intézmény is, melynek feladata az örökség megosztásának törvényes végrehajtása és felügyelete. Ez nagyon nagy tapasztalatot és szakértelmet igényel, ezért nem ritka, hogy tekintélyes céhmestereket is választanak közéjük.

A fejedelem és a céhek kapcsolatai közül, a legszemélyesebb talán az ötvösökkel alakul ki. Ez a kapcsolat esetenként az országos szintet is elérheti, erre példa, hogy a fejedelem első árszabályozása kidolgozásakor néhány céhtől kért javaslatot, ezek közül a kolozsvári szabócéh javaslata máig fennmaradt.

Tóth Péter (JPTE)

**"Ez három szó: hamar, messze, későn, Pestis ellen
orvosságod léssen". Túlélési stratégiák az 1738-1742. évi
pestisjárványok idején**

Témavezető: Pócs Éva

A XIV-XVIII. századi Európa mindennapi életének velejárói voltak - a kortársak által is a "vészek hármasságának" nevezett - pestis, éhínség és háború. A mindennapi élet szükséghelyzeteiben különböző túlélési stratégiákat lehetett választani. Pestis ellen a következőket alkalmazták:

(i) A futás: "Bolondság ott nem futni, ahol idő s alkalmatlanság van a futásra. ... Aki pedig elmegy a dög előtt, ugyan messze menjen mindjárt, mielőtt hallja, s későn térjen vissza, másképpen nem sok hasznát veszi a futásnak" (Páriz Pápai, 1690.)

(ii) A helyben maradás: "Az döghalált helyváltással, futással el ne kerülj, mert azzal nem használod. "...Micsoda hely hát az ahova azelőtt magát ember elvonhatná? Hanemha az Utopia, az hely nélkül való hely, földetlen föld?" (Komáromi Csipkés, 1664.)

(iii) A vesztegzár: "Hogy mind azok, valakik ... Pestis tilalma ellen szabadon utasító irásokat tudva koholnak, vagy azon hamis levelekkel járnak ... vagyis Pestisből való tisztulásnak helyeit elkerülhessék, halálunk, azaz felakasztásunk halálával büntessenek ... A' Nemesek pedig, avagy más szabadsággal élők az őket ítélhető Bírak kezeikben adattassanak." (Mária Terézia rendelete, 1766.)

A vesztegzár alkalmazása fokozatosan a futás és a helyben maradás stratégiáját szüntette meg, számos konfliktust okozott, és a betegekkel és betegségekkel szembeni "feszélyzettségünket" erősítette fel. Ez pedig mai gondolkodásunk erőteljes "higiénizációjához" vezetett.

Török Enikő (ELTE BTK)

Mikoviny Sámuel első rézmetszetű megyetérképe

Témavezető: Bak Borbála

Mikoviny Sámuel (1700-1750) a 18. század jelentős polihisztorja volt, aki többek között elméleti és gyakorlati kartográfiával is foglalkozott.

Dolgozatom első részében Mikoviny elméleti munkásságát ismertetem. A térképkészítés során a tanulmányaiban megfogalmazott, matematikai alapokra támaszkodó térképészeti alapelveit alkalmazta.

Mikoviny egyik legjelentősebb alkotása 1735-ben jelent meg Bél Mátyás "Notitia..."-jának első kötetében. Ez Mikoviny első rézmetszetű megyetérképe, mely Pozsony vármegyét ábrázolja. Mivel még nem készült részletes elemzés róla, ezért választottam dolgozatom témájául.

Elemzem a térkép domborzat-, sík- és névrajzát, ezenkívül összehasonlítom néhány, Pozsony vármegyét ábrázoló Mikoviny-féle térképpel. Lipszky János térképét és Repertoriumát is felhasználtam az elemzéshez, valamint még néhány 18. és 19. századi leíró munkát.

A Függelékben szereplő történeti helynévtáblázatban az általam használt források helynévanyagát dolgoztam fel, de Mikoviny rézmetszetű megyetérképéből indultam ki. A helynévtáblázat használatát jegyzetek segítik.

Külön táblázatban szemléltetem az egyes források eltérő adatait a mezővárosok és a falvak számára vonatkozóan.

Végül a Helynévmutatóban megadott névalakokkal próbálom segíteni a települések visszakeresését.

**Középkori és kora újkori egyetemes
történelem**

Bárány Attila (KLTE)

**The Participation of the English Aristocracy in the First
Phase of the Hundred Years' War (1337-1360)**
(Az angol arisztokrácia részvétele a Százéves Háború első
szakaszában, 1337-1360)

Témavezető: Barta János

Tudományos Diákköri dolgozatom témája a királyi hatalom és az arisztokrácia közötti kapcsolatrendszer, illetve e viszony döntő jelentőségű megváltozása a 14. század közepének Angliájában. A későközépkori angol arisztokrácia összetételében, származásában, szerkezetében és jellegében bekövetkezett nagy hatású átalakulás elsősorban III. Edward (1327-1377) újnemesség-teremtő tevékenységére alapozódik, melynek elsődleges célja volt a címmel rendelkező (earl-i vagy duke-i méltóságot viselő) főnemesség megújítása.

Dolgozatom központi motívuma a királyhoz való hűség, a király szolgálata, illetve az ennek fejében kapott juttatások. Mindenekelőtt vizsgálódásaimat az Edward által felemelt új-arisztokrácia lojalitására korlátozom; a hűség megnyilvánulási területei közül pedig teljes mértékben a háború színterére koncentrálok. Míg korábban csak elbeszélő források segítségével kerestem bizonyítékot az edwardiánus újnemesség a "rég" arisztokrata családoknál jóval nagyobb mértékű katonai szerepvállalására, most levéltári források (hadí összeírások, zsoldlisták, nemesi almanachok stb.) felhasználásával próbálok érvényt szerezni annak a hipotézisemnek, mely szerint Edward új-arisztokratáinak "hálája", fokozott hadi aktivitása volt az, amely lehetővé tette, hogy a király háborút indítson, sőt, nagyrészt az új earloknek köszönhetőek a korai angol sikerek. Természetesen munkám nem lehet teljes a címmel nem rendelkező bárók királyi hatalomhoz való viszonyának kutatása és az intervallum kiszélesítése nélkül, de ez adja meg kutatásaim irányát.

Bátonyi Nóra (JPTE)

**A 17. század politikai gondolkodásának tükröződése egy
angol röpiratban**

Témavezető: Sashalmi Endre

Dolgozatom alapjául egy tizenhetedik századi angol nyelvű forrást használok fel. Az 1650-ben Alekszej Mihajlovics orosz cár neve alatt kiadott röpiratban a szerző kifejezi I. Károly angol király kivégzése miatt érzett felháborodását. A keresztény világ uralkodóit felszólítja, hogy egymás közötti sérelmeiket félretéve hozzanak létre egy szövetséget, és egy közös hadsereg felállításával torolják meg az angolokon I. Károly kivégzését és segítsék hozzá II. Károlyt jogos trónja elfoglalásához.

Dolgozatom három fő részre bontható. Az első harmadában a forrás eredetének kérdését vizsgálom. Mivel szerzője bizonyíthatóan nem orosz származású, felmerül a kérdés, Alekszej cár tudtával, parancsára adták-e ki a röpiratot. Keletkezésének előzményeit és körülményeit felvonultatva keresem erre a kérdésre a választ.

A dolgozat második részében a 17. század közepén átalakulóban lévő politikai terminusok történetével foglalkozom, vizsgálom ezek előfordulását a forrásban.

A harmadik részben a királyi hatalomról szóló elméletekkel foglalkozom. Mivel a röpirat nem valamiféle politikai elmélkedés, célja nem a királyi hatalom elemzése, a szerző e témában vallott felfogását csak a szöveg szóhasználatának, kifejezéseinek vizsgálatával ismerhetjük meg. Ezek alapján azt igyekszem bizonyítani, hogy a röpirat szerzője az abszolutisztikus elméletek egyik variánsát, a királyok isteni jogáról (divine right of kings) szóló elméletet fogadja el.

Dezse Boglárka (JPTE)

I. Jakab abszolutizmus elméletének fő vonásai írott művei és parlamenti beszédei alapján

Témavezető: Sashalmi Endre

A dolgozat egy, a magyar történeti szakirodalom által méltánytalanul elhanyagolt kérdéskörrel foglalkozik: az abszolutista elméletekkel. I. Jakab király elméletének legjellemzőbb vonásait mutatja be első írott művének (The Trew Law of Free Monarchies (1598)) és néhány parlamenti beszédének felhasználásával. E szövegek a "divine right" elmélet kinyilatkoztatásai, ahol azonban a szerző a királyi hatalom legitimizálását már a jog alapján kísérli meg. Annak ellenére hogy Jakab is gyakran operál az istenség fogalmával, érvelése nem a teológián nyugszik. A Szentírás példázatai, a hétköznapi élet és a természet analógiái, a történelem példái csupán "illusztrációk". A királyi hatalom valódi alapja viszont a törvény. Értve ez alatt az isteni/természeti törvény kritériumait, de a monarchia alaptörvényeit is. Ezek alapján sorakoztatja fel Jakab az alattvalók és uralkodó kötelességeit, miközben egyértelműen különbséget tesz az abszolút monarchia ("free monarchy") és a zsarnokság között.

A dolgozat második része némileg merészebb vállalkozás, hiszen a keleti hatalomfelfogás egyes misztikus elemeit próbálja megragadni a Nyugat gondolatvilágában Jakab Basilicon Doronjának (1599) és egy meglehetősen ismeretlen bizánci szerző, Agapetus királytükrenek párhuzamba állításán keresztül. De amint kiderül, a hasonló elemek egészen más funkciót töltenek be a két kultúrkörben.

Györkös Attila (KLTE)

A közvetítő szerep alakulása a nyugat-európai eretnek mozgalmaknál (XI-XIV. század)

Témavezető: Papp Imre

Dolgozatunkban a közvetítő szerep alakulását vizsgáltuk a nyugat-európai eretnek mozgalmaknál a XI-XIV. században. Elemzésünkhöz elsősorban korabeli dokumentumok angol és francia nyelvű fordítását használtuk.

A bevezetőben röviden bemutatjuk, hogy az egyházi közvetítés monopolisztikus jellegű, mivel az üdvözülés egyházi személyekhez és rítusokhoz van kötve.

Az első részben, mely a XI. század elejétől a XII. század közepéig tartó időszakot öleli fel, megemlíttük, hogy az egyházi közvetítés válságát mindenekelőtt a klérus erkölcsösségében mutatkozó hiányok és a szertartások bonyolultabbá válása idézte elő. Itt kitérünk olyan - még az ortodoxia keretein belül maradó - mozgalmakra, melyek ezen a válságon próbálnak segíteni. Ezen a helyen a gergelyi reformok, a remetemozgalmak és a ciszterciák tevékenységét említjük meg, a részletes elemzés szándéka nélkül.

Az eretnekmozgalmak tanait vizsgálva megállapítjuk, hogy ezek teljesen elvetik az egyházi közvetítést, tagadják a kultuszok és a papság szerepét az üdvözülésben. A szekták vezetőinek és híveiknek a kapcsolatát elemezve azonban kiderül, hogy az egyházi keretek elutasítása nem jelentette az Isten - ember kapcsolat intímabbá válását. Bár az eretnekségek zöme nem hoz létre alternatív rituálét vagy dogmarendszert, valamint hiányoznak a szervezeti keretek is, vezetőik mégis közvetítőként lépnek fel, megszabva az üdvözülés feltételeit.

A katarok esetében a helyzet annyiban más, hogy az egyházi közvetítés szintén morális indokú elvetése után, egy teljes, minden elemében kidolgozott rendszert állítanak fel, amelynek van - a

vallási dualizmuson alapuló - dogmarendszere, saját rituáléja és szervezete. A vezetők és híveik kapcsolatában erős hierarchiát figyelhetünk meg. Mindez lehetővé teszi, hogy a katharizmus - különösen a Languedocban - a katolikus egyház alternatívájaként lépjen fel.

Komolay Szabolcs (BGYTF)

I. Pál és diplomáciája

Témavezető: Czövek István

Dolgozatomban az orosz történelemnek az I. Pál uralkodására (1796-1801) eső szűk öt éves periódusát igyekeztem feldolgozni.

Munkám első részében egy részletesebb személyiségrajzot vázoltam fel, egy kicsit tágabb időintervallumban gondolkodva. Ezt azért tartottam fontosnak, mert I. Pál külpolitikájának megértéséhez ezen háttér ismerete szerintem elengedhetetlen.

Ezt követően uralkodásának diplomáciai lépéseit mutattam be, ahol talán sikerült egyértelműen kiemelni és a fontosabb csomópontokon keresztül érzékeltetni a páli külpolitikai vezetés sajátosságait, azt, hogy:

- Mik mozgatták, milyen tényezők befolyásolták az orosz külpolitikát ebben az időszakban ?

- Milyen szerepe volt I. Pálnak az orosz diplomácia útjainak kijelölésénél ?

A szakirodalomra támaszkodva az a következtetés vonható le, hogy I. Pál uralkodása alatt az orosz külpolitika esetleges és kapkodó volt. Általában az események hatására cselekedett, és gyakran teret kaptak személyes érzelmei. Mindezek mellett időszakosan céltudatosság is megfigyelhető.

Dolgozatom célja, hogy végigvigyem az orosz külpolitika lépéseit I. Pál uralkodása alatt, a bemutatassam az orosz történelem egy viszonylag feltáratlan szakaszát.

Molnár Mónika (JPTE)

Az oszmán hadszervezet egy olasz polihisztor, Luigi Ferdinando Marsigli szemével

Témavezető: Ágoston Gábor

A bolognai születésű Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730) korának kiemelkedő tudósa volt, igazi polihisztor. Egyszerre volt csillagász, régész, geológus, tengerkutató, etnográfus, festő, filológus, s ami minket leginkább érdekel, kiváló hadmérnök. Mint császári tiszt részt vett a török elleni felszabadító háborúban, s mi magyarok, különösen sokat köszönhetünk itteni tevékenységének, hiszen élete egyik fő célja a török kiűzése volt a keresztény Európából.

Az általam ismertetni kívánt két műve - azaz I. Lipót császárhoz felterjesztett *Luigi Ferdinando Marsigli gróf tapasztalatai a török hadsereg és Buda állapotáról 1683-ban* című levele (IN: Buda visszafoglalásának emlékezete 1686, Szakály Ferenc, Bp. Európa kk., 1986) és *Stato militare dell'Imperio Ottomano, incremento e decremento del medesimo del Sig. Co. Marsigli* című 1732-ben olasz és francia nyelven két könyvben kiadott műve, amely magyar nyelven mindmáig nem jelent meg - is eme nemes célt szolgálja.

Dolgozatom célja a fent említett két mű ismertetésén túl, azoknak a részleteknek a kiválasztása, bemutatása és a szakirodalommal való egyeztetése, melyek e két írásban az oszmán hadszervezet leírásán túl, valamiféle értékelést (akár pozitív, akár negatív irányban), illetve az oszmán hadsereg korábbi állapotát, Európához viszonyított fejlettségét ill. elmaradottságát mutatják be.

Ezeknek a turkológiával és főleg annak hadtörténeti részével foglalkozók számára oly fontos forrásoknak az összegyűjtése, ahol szükséges, lefordítása és bizonyos szintű kritikai elemzése jelentené tulajdonképpen dolgozatom lényegét.

Nemes Krisztina (JPTE)

A királyi hatalom legitimitása a kora középkorban

Témavezető: Sashalmi Endre

A dolgozat a nyugat-európai sémát igyekszik felvázolni a királyi hatalom legitimitásának forrásaiból kiindulva.

Három fő forrást különböztetünk meg:

A barbár törzsi királyságok alkotmányos szokásait és hagyományát; Róma örökségét a császárkultuszt és a római jogot; a kereszténységet s azon belül a Biblia, az egyházatyák és a kánonjog autoritását.

Mindegyik forrás alapján a királyság isteni eredetű intézmény, legitimitását tehát egy nagyobb, nem földi hatalomtól nyeri - fölülről jövő legitimáció - s mindegyik forrás tartalmazza a népszuverenitás elemeit is: germán választó királyság, a római jog Lex Regia formulája és az egyházi felfogás a királyságról mint a nép keresztényi kormányzására és megváltására irányuló intézmény - alulról jövő legitimáció. Az elemek ötvöződése tehát egy szabad királyválasztó, szerződéses jellegű, szent intézményt eredményezett.

A dolgozat második része a téma gyakorlatbani angolszász variánsát kívánja felvázolni az öröklési rend vizsgálatán keresztül. Köttört öröklési rend nem alakult ki sokáig, a trónöröklést a szokás szabályozta. A királyi cím az isteni eredetű királyi családban öröklődött, s lassan általánossá vált a királyság felosztás nélküli, egyetlen örökösre hagyományozása az öreg király végakarátának megfelelően. A witan szerepe csökkent, de megmaradt és vitás esetekben döntővé válhatott. Az egyházi szentesítés a 9. századtól elmaradhatatlan része lett a királlyá avatásnak.

A harmadik rész egy konkrét történelmi példán, Hódító Vilmosnak az angol trónra kerülésén át, a legitimációs sémák

működését és az erő politikájának mindenkori jelentőségét próbálja bemutatni.

Obrusánszky Borbála Anna (ELTE BTK)

A perzsiai ilkánok és a nyugat-európai uralkodók levelezése

Témavezető: Birtalan Ágnes
Sárközi Alice

Belső-Ázsia népei között a nesztoriánus kereszténység a VIII. századtól elismert vallás volt. Erről Nyugat-Európa csak a XIII. században szerzett tudomást, mikor a mongolok meghódították Közép-Ázsiát, az orosz fejedelemségeket, Perzsiát, és eljutottak a Közel-Keletre is.

IV. Ince pápa 1245-ben Plano Carpini ferences-rendi szerzetest a mongol nagykánhoz küldte: ez volt az első követség a keresztény államok és a mongol birodalom között, amit az évtizedek során több is követett.

Az európai (angol, francia) királyok a Perzsiában uralkodó kánokat keresték fel követeikkel, ugyanis ez a mongol "részállam" érdeklődött a Közel-Kelet iránt. (Az ilkánok első követei 1248-ban tárgyaltak Cipruson IX. Lajossal.) Az angol és a francia király az ilkánokkal a mamelukok szentföldi uralma ellen szövetkezett, kevés sikerrel. Az ilkánokat keletről állandóan fenyegették a közép-ázsiai Csagatajidák betörései, ezért nem tudtak a Szentföldre ütőképes haderőt küldeni. Az angol és a francia uralkodókat, valamint a pápákat pedig ez európai események foglalták le.

Pete László (KLTE)

Értekezés Firenze város rendjéről és kormányzatáról

Témavezető: Pósn László

Girolamo Savonarola (1452-1498) Értekezés Firenze város rendjéről és kormányzatáról (*Trattato circa il reggimento e governo della città di Firenze*) című műve az olasz, s egyben az európai politikai gondolkodás értékes dokumentuma, amely Magyarországon lényegében ismeretlen. Ebben az 1498-ban írott munkájában Savonarola az államról alkotott azon nézeteit foglalta össze, amelyeket a megelőző négy évben a gyakorlatban már igyekezett megvalósítani.

A munka három fő részre tagolódik, amelyek sorrendben elbeszéli, hogy miért van szükség kormányra, általában véve melyik a legjobb, illetve a legrosszabb kormányforma, végül, hogy milyen legyen a firenzei köztársaság. Az értekezés főbb vonalaiban, s néhol részleteiben is Aquinói Szent Tamás *De Regimine principum* című munkáját követi, de sok tekintetben újdonságokat fogalmaz meg. A két munka közti legfontosabb különbség az, hogy míg Szent Tamás szerint a monarchia a legjobb kormányforma, addig Savonarola úgy vélekedik, hogy a firenzeiek természetük és hagyományaik miatt alkalmatlanok az egyeduralomra, ezért "polgári kormányt", azaz köztársaságot kívánt bevezetni.

Savonarola tárgyalt művének jelentőségét elsősorban az a tény adja, hogy ezen értekezés az utolsó jelentős kísérlet a politikabölcseletnek valláserkölcs alapokra való helyezésére.

Rada Krisztina (JATE)

A genfi máglya (Egy tizenhatodik századi eretnek élete)

Témavezető: Kukovecz György

Servet Mihály történelmi jelentőségéről nagyon eltérőek a vélemények. Elvitathatatlan azonban vallástörténeti szerepe, hiszen az antitrinitarizmus egyik kiemelkedő alakjáról van szó, akinek neve szorosan összefügg az unitárius vallással és egyházal. Ez a vallási irányzat pedig Európa számos országában, például Lengyelországban, Magyarországon különösen Erdélyben, elterjedt. A spanyol teológusra nagy mértékben hatottak Erasmus tanai, és sokat tanult kora más nagy reformátoraitól is. Három fő művében, a *De Trinitatis erroribus*-ban, a *Dialogorum de Trinitate*-ban és a *Christianismi Restitutio*-ban, megkérdőjelezte a keresztény vallás olyan alaptételeit, mint például a Szentháromság, a gyermekkeresztelés, a lélek halhatatlansága. Elutasította a pápa primátusát és Krisztus igazi egyházának visszaállítására törekedett. Nézeteivel, amelyekkel egy neoplatonikus panteizmust vallott, azt hirdette, hogy a Szentháromság tana egy felülmúlt elmélet, és radikális változtatásokat látott szükségesnek. Emiatt mind a katolikus, mind a protestáns inkvizíció üldözte. Végül is fő ellenfelének, Kálvin Jánosnak sikerült őt elfogatnia és 1553-ban eretnekség vádjával kivégeztetnie. Servet Mihály a vallási intolerancia áldozata lett, hiszen a tizenhatodik század még nem ismerte a tolerancia fogalmát. Megégetése nagy visszhangot keltett már saját korában is: míg a protestánsok egyetértéssel fogadták, addig a humanisták elítélték Kálvin tettét. Mártíromsága azonban nem volt hiábavaló, mert már korának gondolkodói körében elindította a vallási tolerancia eszméje körüli vitákat. Ez a kérdés pedig a későbbi századokban egyre inkább előtérbe került.

Szűcs Andrea (JATE)

A bikaviadal újkori formájának kialakulása Spanyolországban (Forráselemzés)

Témavezető: Anderle Ádám

Dolgozatom témájához a hazai történeti szakirodalomban nem lelhető fel anyag, ezért főleg a madridi Biblioteca Nacional ezzel foglalkozó feldolgozásaira és forrásaira támaszkodtam.

Vizsgálatom tárgya a XVIII. századi bikaviadal. Ez ugyanis az a század, amikor gyökeres változás kezdődött mind a bikaviadal technikájában, mind annak tartalmában.

Feladatomban azt tekintem, hogy ezt a folyamatot a források segítségével rekonstruáljam. Hangsúlyozni kell, hogy az elemzett, nyomtatásban megjelent korabeli források mind torreadorok tollából születtek. Érdekeségük, hogy először foglalkoztak a torreadorral, aki már nem lóról küzd a bikával, hanem egy köpennyel és egy szál karddal, gyalogosan. Ez a torero már nem a lovagi tornák hőse, csupán a népből származó egyszerű ember. Ennek következtében megváltozik a küzdelem koreográfiája és közönsége is. A forrásokból kibontakozó másik jellegzetesség az, hogy a bikaviadal a spanyol nemzeté válásban a nemzeti karakter egyik elemévé is lett, a másság büszkén említett jegyeként. A paradoxon mindezek után az, hogy miközben Spanyolország a XVIII. századra egységesíti és modernizálja bikaviadalát amely jórészt ekkor nyeri el mai formáját - ezek az egységesítő és modernizáló törekvések a század spanyol gazdaságát és társadalmát egyáltalán nem jellemzik.

Terei György (ELTE BTK)

A Szent Adalbert kultusz közép-európai emlékei

Témavezető: Romhányi Beatrix

Adalbert nem csak Csehország, hanem hazánk és Lengyelország kereszténnyé válásában is fontos szerepet játszott. Rövid élete alatt ezeken a területeken csak kevés időt töltött, ott-tartózkodásai mégis jelentősek voltak, bizonyítja ezt a prágai püspök kultusza, mely többnyire a királyi udvarokban terjedt el. A középkori magyarországi emlékek közül a legjelentősebb a XI. századi esztergomi Szent Adalbert székesegyház, itt állt III. Béla uralkodása idején a Porta speciosa. A kapun két Adalbert ábrázolás is látható. A jobb szarkövön Szent János és Szent Péter társaságában, az ívmezőben Mária, Jézus, és I. István mellett. Szent Adalbert a védőszentje több plébániatemplomnak és prépostságnak is (pl.: Mátraverebély, Egerfarmos, Udvard, Túrsámson, Garabonc). Ezen kívül az esztergomi székeskáptalan kisebb pecsétnyomóján, néhány szárnyasoltáron figyelhetjük meg alakját. Prágában, a Szent Vid székesegyházban a miseruháját, és az egyik reliefen ábrázolását őrzik. Temetési helyén, a lengyelországi Gnieznóban találhatóak a legjelentősebb emlékek. A bronzkapu az életét mutatja be, a sírkövén a magyar térítésről is olvashatunk. Kultusza a középkor folyamán többször megerősödött (török kor, ellenreformáció), ennek ellenére csak szűk réteg számára volt igazán ismert. Ez a réteg a középkor elején az uralkodói réteg volt, és István megkeresztelőjeként tisztelték.

Tombor András (ELTE BTK)

A seculares regulares vita alapjai, és kánonjogi vonatkozásai Hostiensis "De magistris" című műve alapján

Témavezető: Klaniczay Gábor

A XIII. században, az egyetemek nagy évszázadában, az egyetemek a világi és az egyházi hatalmak közti függetlenségi harcában egyik döntő pillanat volt a koldulórendiek megjelenése a főiskolai oktatásban, mely hatalmas küzdelmek alapján adta meg, és a korabeli értelmiség megosztottságát eredményezte. E küzdelemben döntő szerepet vállaltak a kánonjogászok, kiknek a témában való mellőzését igyekszik írásom részben pótolni.

A dolgozat első fele a koldulórendi barátok és a világi magisterek közti viszály politikai-, és eszmetörténeti hátterét tárgyalja, az egyetemek történetének korábbi olyan mozzanatait említve, melyek e vita kialakulásában újra helyet kapnak. Röviden szól a szerzetesség és a tudomány kapcsolatának fejlődéséről, különös tekintettel a ferencesek és a domonkosok magatartásáról, a gondolkodásukban beállt változások okairól. Ezen belül tér rá a szerzetesek és az egyetemek közti viszony, és a kitörő viszály ebben megjelenő okainak a szegénység - vita, a tanári javadalmak, és a megsértett testületi jogok jellemzése.

A második rész a fentiek tekintetében eddig még nem vizsgált kánonjogi forrás elemzése. Szó van röviden a mű keletkezésének körülményeiről, szellemi előzményeiről, s a dolgozat ezután tér rá a szövegelemzésre, mely elsősorban a textus és a benne megjelölt glosszairódalom egybevetését, értelmezését öleli fel.

Vörös Károly (ELTE BTK)

Bizánc és a besenyők 895-972

Témavezető: Kapitánffy István

A besenyők 895-ben foglalták el a magyar törzsektől Etelközt a bolgárokkal szövetségben. Ezt követően másfél évszázadon át uralkodtak a Fekete-tengertől északra elterülő sztyeppén. Kezdetről fogva élénk kereskedelmi kapcsolatokat ápolnak a bizánciakkal elsősorban Cherszónon keresztül. A gazdasági kapcsolatokat politikai szövetség követi 914-ben, amikor a besenyők a bizánciakkal együtt Bulgária ellen fordulnak. Ezt követően Simeon bolgár cár haláláig bizonyosan szövetségesei Bizáncnak. A bolgár veszély elmúltával a besenyő szövetség veszít súlyából a bizánci politikában. Ekkor a besenyők a magyarokkal együtt indulnak el Bizánc ellen 934-ben. A bizánci politika ennek ellenére sem mondott le a besenyőkkel való szövetségről. Bíborbanszületett Konstantin a X. század közepén a besenyőkkel fenntartandó jó viszonyt a bizánci külpolitika fontos alapelveként tekinti. A bizánciak addig nem adhatták fel a besenyő szövetséget, amíg északi szomszédaik expanzív politikát folytattak. Szvjatoszláv kijevi fejedelem ugyan képes volt 970-ben rövid időre eltántorítani a besenyőket a bizánci szövetségtől, de az első vereségek után Bizánc újra maga mellé tudta állítani elpártolt szövetségeseit. 972-ben azonban alapvetően megváltozott a külpolitikai helyzet: Kelet-Bulgária bizánci annektálásával a besenyők közvetlenül határossá váltak a birodalommal, így már közvetlenül veszélyeztethették annak határait. A besenyők ezt követően egyre nagyobb veszélyt jelentettek a bizánciak számára, és mint szövetségeseik elvesztették jelentőségüket.

Új és legújabb kori egyetemes történelem

Csősz László (JATE)

Az 1941. július 30-i lengyel-szovjet szerződés

Témavezető: Pándi Lajos

Lengyelország határainak kérdése és ezzel összefüggésben a Szovjetunióhoz fűződő viszonya központi helyet foglal el a második világháború diplomáciatörténetében. A két állam kapcsolatait helyreállító szerződésről ennek ellenére kevés szó esett a hazai szakirodalomban.

Munkám célja a megegyezés körülményeinek megvilágítása, s (a dolgozathoz csatolt függelék révén) legfontosabb dokumentumainak hozzáférhetővé tétele volt. A téma kifejtése három fő pont köré csoportosul:

Az előzmények elemzésekor az a központi kérdés, hogyan változtatta meg az antifasiszta koalíció létrejötte a lengyel emigráció külpolitikai lehetőségeit, s hogyan volt képes a kormány (Sikorski és köre illetve az ellenzék) ehhez alkalmazkodni.

A tárgyalások leírása a megegyezés kompromisszum jellegét emeli ki, részletesen bemutatva a felek álláspontjának változásait, s az ezeket befolyásoló tényezőket.

Kihatásait vizsgálva ismerteti a megállapodást értékelő különféle nézeteket, s végrehajtásának lépéseit (legfontosabb eredményként kiemelve az amnesztiarendeleetet, és a hadsereg létrehozását.) Zárópontja 1941 decembere, mint az utolsó lehetőség az emigráció számára pozíciója javításához.

Az általánosabb tanulságokat elemezve arra a kérdésre keresi a választ, hogy a lengyel emigráció részéről a szerződés révén tett engedmény, a határok elismertetésének feladása a kormány politikai hibája volt, vagy az adott körülmények között az egyedül lehetséges megoldás. Továbbá hogy a kormány - s személy szerint Sikorski - felelős-e az emigrációs törekvések

kudarcaért, vagy csak áldozata a Nyugat Kelet-Európát kiszolgáltató politikájának.

Györffy Viktor (JGYTF)

The Oregon Trail 1840s - 1860s

Témavezető: Csillag András

The Oregon Trail was a predominant feature of the greatest western expansion which took place in the middle of the nineteenth century, a period of Manifest Destiny when the nation realized its dream of stretching from ocean to ocean. First it was called the "Oregon fever", but soon a New York journalist coined the slogan: "our manifest destiny" is to overspread the continent. Of the various western trails used by fur traders, missionaries, gold seekers and emigrants, the Oregon Trail became the most famous.

The motive was supplied from several sources. A nation wide depression in 1837 and 1842 coupled with the beginnings of the industrial revolution drove men off the land and led to their search for a better way of life. The age of Manifest Destiny was also dawning in America, supported by politicians, explorers and missionaries who preached the obligations and opportunities which awaited those who were willing to conquer the vast unsettled territory of the West. The feeling was fanned into a fever by the presence of Great Britain - still regarded by Americans with hostility and suspicion - in the Pacific Northwest. The combination of patriotism, economic hardship, and the promise of rich and fertile lands in Oregon provided a powerful motive for emigration.

But the route was very dangerous. Between Missouri and Oregon lay 2,000 miles of prairies, mountains, deserts, swollen rivers and other unknown hardships. The journey took six months to complete. Historians have estimated that between 250,000 and 300,000 emigrants used the Oregon Trail to move from the Missouri River to the Pacific Ocean between 1840 and 1869. Not all of them completed the trip because the hardships were

numerous and accidents and deaths were frequent. Approximately 30,000 emigrants died along the route, leaving an average of 15 graves for every mile of the trail. Diseases and accidents were the leading causes of death.

There were some forts on the trail that helped emigrants to hardships. Forts were oases in the middle of nowhere. They could take a fresh provisions, care for the sick and injured, clean and repair everything. Their protective role was just apparent.

After six months of sleeping in bedrolls in the open, repairing wagons, eating rabbits cooked on buffalo chips they arrived in Oregon. For some emigrants the route was a great adventure, but for others it was the grave of their friends.

The route saw continuous use until it was gradually replaced by the transcontinental railroads in the late 1860s and early 1870s. Inevitably much of the route has been lost to other uses and natural forces. Fortunately some segments of the trail and many historic sites associated with it are still intact; especially West of Fort Laramie, Wyoming. Despite the great use still 310 miles of discernible ruts mark the original line of the Oregon Trail.

Lakatos Judit (KLTE)

A dekabrista mozgalom szerepe az orosz alkotmányosság történetében

Témavezető: Bodnár Erzsébet

Az orosz liberalizmus létének, gyökértelensége és szegényes eredményei ellenére legszebb bizonyítéka az a jó néhány alkotmánytervezet, amely a XVIII. század végén, XIX. század elején keletkezett. I. Sándor uralkodásának különös jelentősége az, hogy a kormánykörök maguk váltak az államreformok kezdeményezőivé, s a korábbinál kiterjedtebb alkotmányozó munka folyt. A dekabrista mozgalom ugyanennek a kornak legjelentősebb liberális csoportja volt, de a hatalomtól távol. A kormányzati körök és a dekabristák egyaránt alkotmánytervezetekben fogalmazták meg reformprogramjukat, vagyis a liberalizmus képviselői voltak, bár más-más módon. Tervezeteiket a nyugat-európai (angol, francia) és amerikai alkotmányosság tapasztalataiból tanulva, közös forrásokat felhasználva készítették. Az azonos elvek mögött azonban többnyire eltérő célok, szándékok húzódtak meg, így született meg Oroszország modernizációjának két eltérő, bár egyaránt liberális programja. Míg kormányzati oldalon az állam megerősítése volt a cél annak törvényes alapokra helyezésével, a dekabristák az egyéni szabadság kiteljesítését, a társadalom érdekeinek védelmét várták az alkotmányos átalakulástól. E két liberális kör alkotmánytervezetei közötti hasonlóságok és különbségek bemutatása a dolgozat fő célja.

Mayer János (JATE)

A nyugati megoldás (Út a bonni Alaptörvényig)

Témavezető: Pándi Lajos

A második világháború elvesztése után Németország egy időre elvesztette teljes állami szuverenitását, és megszállási zónákra szabdalták szét a győztes nagyhatalmak. E folyamat utolsó állomásaként két önálló német állam jött létre az egykori birodalom területén. Jelen dolgozat e két esemény közötti időszakot dolgozza fel a vonatkozó (magyar és külföldi) szakirodalom, valamint források és visszaemlékezések alapján. A vizsgálat tárgya elsősorban a három nyugati zóna belső fejlődése az önálló államiság felé. A dolgozat egyúttal figyelemmel kíséri a világpolitika fő változásait, és a Németországgal kapcsolatos (német és nagyhatalmi) elképzeléseket is. A dolgozat befejező része a "nyugati megoldás" kulcsdokumentumával, a bonni Alaptörvénnyel foglalkozik az előzmények és kisebb részben a következmények tükrében. Ezen belül elsősorban a német belpolitika néhány kulcskérdésére koncentrálni: az új nyugat-német állam a múlthoz (főleg a weimari köztársasághoz) való viszonyát, az alkotmányozás-ideiglenesség problémáját és az ország új felépítését vizsgálja. Egyik fő következtetés, hogy az ország ilyen kettéosztása a hidegháború alatt nem egyszerűen a nagyhatalmak hibája volt, hanem a német demokrácia megőrzésének egyik - és adott helyzetben talán az egyetlen - lehetősége volt.

A munka nem kívánja a német kérdés minden aspektusát részleteiben vizsgálni, de talán megfelelő adalék lehet e Magyarországon még alig feldolgozott témakör jobb megismeréséhez. A dolgozat részét képezi az irodalomjegyzék és egy a jelentős eseményeket áttekintő kronológia, amely a munka olvasásakor jó eligazodási lehetőséget nyújt.

Máthé László Eduárd (ELTE BTK)

Kamerun és Togó a világpolitikában az 1880-as évek közepétől az 1930-as évek végéig

Témavezető: Bede Rita

Dolgozatomban két nyugat-afrikai állam, Kamerun és Togó történetét dolgozom fel a világpolitikai események tükrében az 1880-as évek kezdetétől az 1930-as évek második feléig.

Több fő részre tagolom munkámat, amelyeket további alpontokra bontok ott, ahol ez szükséges. A fő pontok a következőkként oszlanak meg. Elsőként egy általános bevezetőben nézem meg a korszak világpolitikai felosztását, részletesen kitérve az afrikai gyarmatosításra, ezen belül is az angol, francia és német kolonizációs törekvésekre. Másodjára, egy, a nyugat-afrikai régiót érintő rész következik, ahol külön részt szentelek Kamerun részletesebb történetének. Az első világháborút illetően a térség stratégiai felosztását veszem szemügyre, ill. a harcokban majdan résztvevő felek hadicélpolitikáját és katonai doktrínáit részletezem. Ezután következik a togói és kameruni hadjárat, majd a háború második szakaszában az említett két terület megszállása alatti angol és francia szembenállás. Szintén külső szempontok alapján értékelem a hadiesemények közvetett és közvetlen hatásait a régióban, konkrétan a két gyarmaton. Dolgozatom utolsó két pontja a béketárgyalások vonatkozó részeit érinti, ill. a francia és angol mandátumkezelés sajátosságait vizsgálja.

Pál Mónika (ELTE)

A 'man with a mission' (Some aspects of Neville Chamberlain's policy of appeasement, 1937-39)

Témavezető: Lajkó Miklós

British foreign policy between 1937-39 is labelled with the term 'appeasement'. The policy was aiming at conciliating the dictators in order to buy lasting peace for Britain and the world. However, the Chamberlainian line of giving concessions proved to be a total failure by March 1939, when Czechoslovakia was overrun by Nazi troops. The main brunt of criticism fell on Neville Chamberlain, Prime Minister 1937-1940, who was accused of having taken inadequate steps that whetted Hitler's appetite instead of putting it off, which led to the Second World War.

Firstly, this paper intends to shed some light on the origin and the modification of the term 'appeasement'; how a phrase with a positive and good connotation in the 1920s became a word of condemnation and blame by the 1930s. The process, how it developed into a synonym of cunctation and opportunist surrender by Chamberlain's time, will be introduced. Special emphasis will be given to the P.M.'s *persona* and his governmental style since his actions and their execution reflected a very marked system of ideas, deep-seated convictions, unique in a way. Behind his seemingly unambiguous personality, firm grip over foreign affairs and an undeviating policy, two opposing theories were fighting under the surface; the remnants, the techniques of the Old Diplomacy and the challenges of the new world had to be reconciled. 'Appeasement' was a uniquely British phenomenon charged with the burdensome heritage of traditional isolationism, the tenets of the 'balance of power' and later, 'collective security'. It was an ill-fated attempt to pretend to be a great power and deter Germany with prestige and negotiation instead of sufficient rearmament.

Delay, indecisiveness, the impotence to realise that Hitler wanted to dominate the world remained characteristics of the policy until the outbreak of the World War. However, to see reason, a kind of 'New Realism' and ideological footing behind the diplomacy will, hopefully, help to disperse the simplified myth according to which the whole policy was based on naiveté and it was doomed to failure from the very outset.

Simon Ágnes (ELTE BTK)

A Very British Miracle (The Rise and Fall of Thatcher)

Témavezető: Lojkó Miklós

One can experience a very close identity between the private character, the personal origins and the political performance of the former British Prime Minister, Mrs Margaret Thatcher. She was the first woman to lead a major industrial country, the longest serving premier of Britain in the twentieth century and a leader who had never lost a general election. This is why her ousting was a shock for many in November 1990. She provided a *mobilising* style of leadership, resembling in some respects the leadership style of her great predecessors, prime ministers Lloyd George and Churchill, but unlike them she did not come to office during wartime emergency. The famous 'Winter of Discontent' in 1979 seemed some kind of wartime experience and accordingly she was impatient with the status quo and the traditional way of decision-making by compromising with entrenched interests, especially of the trade unions. Thatcherism was possible because of the bankruptcy of the post-1945 Keynesian social democratic consensus, the term which, since 1979, disappeared from the political vocabulary of Britain. Thatcher, a middle-class success story, an Oxford graduate, a self made personality representing 19th century Liberalism, was the first to mount a real challenge to the consensus turning British society into an entrepreneurial society. Mixed with her own moral and political values, Thatcherism stood for the spontaneous order of the free market and a strong state. The formidable political operator, a pragmatist in the cause of her objectives, was mainly criticised for her way of cabinet management and her inflexibility about main issues like the Poll Tax and closer European union.

Szabó Loránd (JPTE)

Léopold II en quête de colonie

Témavezető: Máté Györgyi

Brabant hercege, a későbbi II. Lipót 1860-ban elhangzott első jelentős szenátusi beszédében hangsúlyozza a gyarmatszerzés szükségességét az ország virágzásának még erőteljesebbé tétele érdekében. Azonban az ország lakossága és a politikai vezetés (korábbi kudarcok és a belső viszályok következtében) egyáltalán nem lelkesedik az ötletért, és ha nem is kifejezetten ellenséges, de legalábbis teljesen közömbös mindenfajta Európán kívüli területi expanzió iránt.

A gyermekkori hatások, fiatalkorában szerzett ismeretei, apja példája és saját "kutatásai" ösztönzik II. Lipótot arra, hogy "gyarmatszerzésre adja a fejét".

A herceg, aki 1865-ben trónra lép, nem adja fel, és a holland példát - Jáva szigetének kiszipolyozását - szem előtt tartva minden lehetőséget igyekszik megragadni, hogy elsődlegesen valahol a Távol-Keleten vagy bárhol másutt szert tegyen egy gyarmatra. Ennek érdekében kiterjedt diplomáciai tevékenységet folytat levelek, követek és személyes találkozások révén az európai nagyhatalmak vezetőivel, akik rangja, a konfliktusmentes politikai viszony és megnyerő személyisége miatt mindig fogadják.

Mindezen erőfeszítések dacára a sok szóba kerülő terület egyike sem lesz belga gyarmat, és hogy pontosabbak legyünk, nem is belga gyarmatok lennének ezek, hanem a belga király saját, országától független birtokai, mert a gyarmatszerzés érdekében az uralkodó a kormányától független külpolitikát folytat, minden vállalkozását magánvagyonából finanszírozva.

Tószegi Attila (EKTF)

Propaganda és a Harmadik Birodalomban

Témavezető: Szilágyi Erzsébet

A nemzetiszocializmus a XX. század legvisszataszítóbb ideológiai képződménye, a náci rendszer a legembertelenebb és legpusztítóbb társadalmi-gazdasági alakulata volt. Mégis több millióan fertőződtek meg ezzel az eszmével és lettek az új vallásnak nemcsak kiszolgálói, hanem fanatikus hívei is. Mindez annak a tökéletesen kifejlesztett propagandagépezetnek volt köszönhető, melynek szükségességével, szerepével és hatásaival a nemzetiszocialista vezérkar tagjai elsősorban Hitler és Goebbels egyértelműen tisztában voltak és amelyet így működtetni tudtak.

A film a XX. század új technikai találmánya és művészeti ága. Újdonsága és speciális tulajdonsága (a vizuális és auditív hatás együttes megjelenítése, a montázstechnika alkalmazása, a mozgás, erő, lendület ábrázolásának újfajta lehetősége, frissesség, hitelesség stb.) azonnal a propaganda egyik legfontosabb eszközévé tették.

Dolgozatomban szeretném bemutatni azt a folyamatot, amelynek révén a propaganda a náci Németországban egyre inkább átszövi az élet minden területét és ahogyan ebben a filmre egyre nagyobb hangsúly helyeződik. Mindehhez szükségesnek tartottam felvázolni a nemzetiszocialista vezetésnek a propagandával szemben támasztott alapvető követelményeit (ehhez a Mein Kampf-ot használtam alapnak), a hatalomra kerülés előtti felhasználási lehetőségeket és módszereket.

Az 1933 utáni időszakban azt kívántam bemutatni, hogy milyen módon zajlik le az egyenirányúsítási-politika és hogyan válik a propaganda egyik legfontosabb részévé a film. Írásom egyik legfontosabb részének tartom azt a kísérletet, amelyben egy filmen keresztül (Leni Riefenstahl: Az akarat diadala) igyekszem nemcsak a filmpropaganda leglényegesebb módszereit

összegyűjteni, hanem a náciizmus vallásként való értelmezésének lehetőségét is alátámasztani.

Dolgozatommal elsődleges céloom nem valamilyen új alap kutatás elvégzése volt - ehhez nem voltak adva a feltételek -, mindössze arra vállalkozhattam, hogy a magyar nyelven kiadott irodalmak és források alapján illusztráljam (ahogy a cím is mutatja), milyen szerepet játszott a propaganda és a film a Harmadik Birodalomban.

Vági Zoltán (ELTE BTK)

A Szovjetunió közvetlen demográfiai vesztesége a II. világháborúban 1941-45

Témavezető: Vargyai Gyula
Kun Miklós

A világtörténelem eddigi legnagyobb háborúja arányaihoz mérten óriási anyagi és emberi veszteségekkel járt. Az észak-afrikai, az olaszországi, a nyugat-európai és a távol-keleti hadműveletek történetét rengetegen dolgozták fel hitelt érdemlően. Több olyan mű született, amely az említett frontokon lezajlott csaták közben és következtében elpusztultak számát megfelelő pontossággal határozta meg.

Ugyanakkor a Hidegháború évtizedeiben ez a történelmi feldolgozás Közép-Kelet-Európában ideológiai okokból elmaradt. Az össz világháborús emberveszteségek mintegy 80%-a azonban az említett régió országait sújtotta.

Az exkommunista országok történészei az erős ideológiai nyomás miatt nem juthattak hozzá a lezárt archívumok anyagaihoz. A nyugati történészek a számukra elérhetetlen levéltárak adatai nélkül nem vállalkozhattak hitelt érdemlően a téma teljes feldolgozására.

A gorbacsovi nyitás jegyében a 80-as évek második felében egymás után nyíltak meg az addig kutathatatlan archívumok, amelyekből nagy tömegben kerültek elő új iratok. A hatalmas dokumentumhalmazban több olyan adat látott napvilágot, amely megkérdőjelezte a Szovjetunió világháborús veszteségeként elfogadott 20 milliós számot.

Ezek alapján kíséreltem meg egy árnyaltabb és pontosabb veszteségkép kialakítását.

Dolgozomban felvázoltam a szovjet veszteségekkel foglalkozó publikációkban és szovjet hivatalos jelentésekben szereplő adatok változásait, illetve az óriási veszteségekhez vezető okok közül

néhányat. Mivel a II. világháborúra jellemző volt, hogy a polgári áldozatok száma meghaladta az elesett katonák létszámát, ezt a két témát külön kezeltem. A Vörös Hadsereg kapcsán foglalkoztam az un. pótolhatatlan és az egészségügyi veszteségekkel. A téma legvitatottabb részének a szovjet hadifoglyok száma bizonyult, ezért ezt külön fejezetben dolgoztam fel, tekintettel arra, hogy nagy számuk jelentősen befolyásolta a hadsereg összveszteségét.

A polgári áldozatokkal kapcsolatban erős hangsúlyt helyeztem a német megszálló politika néhány fontosabb elemére, az Endlösungra, és a veszteségek területi elhelyezkedésére.

Munkám során a legújabb orosz statisztikai kiadványokat, angolszász és német tanulmányokat, szovjet marsallok visszaemlékezéseit és magyar, angolszász illetve szovjet-orosz hadtörténeti munkákat használtam.

Rengeteg akadályt jelentett, hogy elismert szerzők írásaiban gyakran találok egymásnak ellentmondó adatokkal. Ezek közül a végső konklúzió levonásakor igyekeztem a levéltári kutatásokon alapuló műveket előnyben részesíteni.

Dolgozatom elkészítése során világossá vált, hogy a téma pontosabb feltárásához még évtizedes kutatómunka szükséges. Annyi azonban kétségtelenül bebizonyosodott, hogy a szovjet veszteségek kb. 40-58%-kal meghaladták az elmúlt évtizedekben általánosan ismert és akceptált 20 milliót.

XIX. századi magyar történelem

Bernát Judit (EKTF)

Művelésági és birtokviszonyok Tass községben

Témavezető: Kozári József

A dolgozat kísérletet tesz Tass község művelésági és földbirtokviszonyainak feltárására az 1875. évi VII. tc. által létrehozott kataszteri telekkönyv alapján.

Tass község az Alföldön, a Duna menti síkság észak-nyugati részén, Budapesttől 57 km-re és a Dunától keletre 3.5 km-re, közigazgatásilag a történelmi Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében, a mai Bács-Kiskun megyében található. A dolgozat alapjául az 1909-ben keletkezett telekkönyv szolgált. E forrás adatait felhasználva igyekszik a szerző felvázolni a település határának kiterjedést, a kül- és belterület megoszlását, a művelésági viszonyokat, és számításokat végez a kataszteri tiszta jövedelem meghatározására is.

Ezt követően számba veszi a községben földingatlanul rendelkező személyeket, és a tulajdonukban lévő földterület alapján birtokkategóriákba sorolva vizsgálja a tulajdonosi csoportok kezén lévő földterületek kiterjedését, összetételét és minőségét, valamint az azokból előállítható kataszteri tiszta jövedelmet is.

Egry Gábor László (ELTE BTK)

Az 1873-as tőzsdekrach és gazdasági válság hatása a magyarországi hitelszervezetre

Témavezető: Pölöskei Ferenc

A dolgozat a XIX. századi gazdaságtörténet egyik legfontosabb eseményének, az 1873-as tőzsdekrachnak egy fontos problémáját vizsgálja: hogyan hatott a válság a magyarországi hitelszervezetre? Különösen jelentős ennek a kérdésnek a vizsgálata egy kapitalizmussá alakuló gazdaságban, amilyen a magyar is volt a kérdéses időszakban.

A szerző, forrásként a Magyar Statisztikai Évkönyvre és a Magyar Compassra támaszkodva, nem csak összevonva vizsgálja a hitelszervezetben domináns pénzintézeteket, hanem hitelintézeti áganként is, melyeknek gazdasági és társadalmi kapcsolatrendszere jelentősen különbözik. A differenciált vizsgálat lehetővé teszi, hogy a krach és a rákövetkező válság következményeiről árnyalt képet kapjunk, mely jóval kevésbé egyértelmű, mint azt várnánk, mind az összeomlások okait, mind a válság mértékét tekintve.

A szerző következtetései szerint a válság a vizsgált körben kevésbé volt súlyos, mint azt eddig vélték, a takarékpénztárak körében például csak nagyon feltételeken beszélhetünk róla, de tény, hogy a gazdasági funkciók különbözősége miatt a válságban lévő ágak helyzete nem tette lehetővé a hitelszféra feladatainak maradéktalan ellátását.

Katona Csaba (ELTE BTK)

Balatonfüred és közönsége: változatosság és folyamatosság a fürdővendégeknel

Témavezető: Kósa László

A dolgozat célja a balatonfüredi fürdővendégek társadalmi és lakóhely szerinti összetételének vizsgálata a XIX. század derekán három év, 1840, 1852 és 1868 reprezentatív megfigyelése alapján, valamint az e tekintetben bekövetkezett változások okainak feltárása.

A XIX. századi Európa fürdőinek és az ehhez szorosan kapcsolódó tényezőknek (szellemi áramlatok, közlekedési viszonyok, társadalmi változások) ismertetése után konkrétan Balatonfüred helyzetének elemzése a fenti tényezők szerint, részletesebben kitérve a füredi költségekre és Füred korabeli sajtójának ismertetésére.

A statisztika általános szempontjainak és buktatóinak feltárása után a fürdőlisták alapján készített táblázatok és diagramok elemzésének segítségével a fürdőközönség társadalmi és lakóhelyi viszonyainak tényleges feltárása, kiemelten tekintve a legjellemzőbb vonásokat, mind a lakóhelyek, mind a társadalmi hovatartozás esetében. A tények és az azokban bekövetkezett változások magyarázata után a nők, majd a zsidóság fürdőkön betöltött szerepének ismertetése, végül a három év legnevesebb vendégeinek bemutatása.

A dolgozat anyaga korabeli forrásokra, elsősorban a fürdőlistákra épül, nem nélkülözve a szépirodalmi jellegű forrásokat, megfelelő forráskritikával kezelve.

Kertész Botond (ELTE BTK)

Protestáns unió kísérlet Magyarországon az 1840-es években a sajtó és a vitairatok tükrében

Témavezető: Kósa László

Magyarországon a reformkorban kísérelték meg a református és evangélikus felekezetek egyesítését. Dolgozatom tárgya ez az unió kísérlet.

A porosz unió 1817-1841 közötti történetének rövid összefoglalása után a magyarországi unió kísérlet előzményeit mutatom be, majd részletesen tárgyalom az 1841-48 közötti időszakban az egyesítés irányában tett lépéseket. Az unió kísérlet utóéletét 1945-ig ismertetem.

Munkámhoz Rácz Kálmán 1897-ben és Patay Pál 1918-ban megjelent tanulmányai, valamint az egyháztörténeti összefoglalások és a kézikönyvek adatai mellett felhasználtam a kortársak nyomtatásban megjelent unió tervezeteit és a Pesti Hírlapban majd a Protestáns Egyházi s Iskolai Lapban megjelent uniót taglaló dolgozatait. Az egykorú sajtóban megjelent tanulmányokat részletesen bemutatom és elemzem.

Az események áttekintése után úgy tűnt, hogy az egyesítés ügyét 1841-43 között minden érdekelt támogatta. Dolgozatom utolsó fejezete arra próbál választ adni, hogy ennek ellenére miért bukott el a legjelentősebb magyarországi unió kísérlet.

Krámli Mihály (JATE)

Az IMPLACABILE (Az önálló magyar haditengerészet felállításának kísérlete 1848-ban)

Témavezető: Pelyach István

Dolgozatomban a magyar történelem egy eddig feldolgozatlan kis szeletét, az önálló magyar haditengerészet felállítására tett egyetlen újkori - 1848-as - kísérletet kívánom bemutatni.

1848 tavaszán-nyarán, miután a császári- királyi flotta nagyobb része velencei kézre jutott, a Magyarországhoz tartozó Fiume kereskedelmi hajói magyar lobogó alá kerültek, a magyarok Dalmáciának az országhoz csatolásában reménykedtek, felmerült az önálló magyar haditengerészet felállításának gondolata. A hajóhad gyakorlati megvalósításának kezdeményezése Fiuméből indult ki, amikor Spiridion Gopcevic nyolc hajóját május 12-én megvétele felajánlotta a magyar kormánynak. Mindezek hatására Kossuth augusztus 3-án utasította a fiumei kormányzót 2-3 vitorlás hadihajó felszerelésére. A tárgyalásoknak azonban véget vetett az, hogy a horvátok augusztus 31-én elfoglalták Fiumét.

Bár Magyarország nem rendelkezett többé tengerparttal, Kossuth mégis megvásárolta Gopcevic-től az IMPLACABILE brigget. A hajó parancsnokává V. Dominit - volt cs. kir. tengerésztisztet - nevezték ki, a hajó pedig novemberben Londonba hajózott, hogy ott felfegyverezzék. Ez azonban nem történhetett meg, részben az angol kormány tiltó rendelkezése, részben Gopcevic tisztességtelen ajánlata miatt. Végül február 12-én Domini jelentette az ügyet az osztrák követségen.

Munkámban az események részletes ismertetésén túl azok politikai hátterére kívánok rávilágítani. Dolgozatomat az IMPLACABILE briggre vonatkozó publikált, valamint az Országos Levéltárban általam felkutatott forrásokra alapoztam.

Lázár Zsuzsanna (EKTF)

Vál község birtokviszonyai az 1884-es kataszteri telekkönyv tükrében

Témavezető: Kozári József

Dolgozatom az 1884-ben Vál községről készült kataszteri telekkönyvvel foglalkozik. Ennek a forrásnak a feldolgozása azért fontos, mert egy-egy település birtokviszonyairól pontos információkat csak ezekből kaphatunk.

Vál község területe 1884-ben 7045.93 kh, s ez 50 dűlőre oszlik. A megművelt földterület főként szántó (67,71%), ezenkívül még jelentős a szőlő (7,46%), a rét (7,35%) és a legelő (7,2%); míg az erdő (3,2%), a kert (2,04%) és a nádas (0,01 %) kis kiterjedésű. A földek nagyrészt jó minőségűek, II., III., IV., V. osztályúak. A terület 1055 birtokos kezén oszlik meg. Többségük törpebirtokos (56,3%), míg velük szemben az összbirtokosok 0,1%-át kitevő, Dreher Antal tulajdonában lévő, nagybirtok áll.

Lesfalvi Tibor (JGYTF)

Szlovák egyesületek a dualizmus korában (1867-1918)

Témavezető: Bezdán Sándor

A társadalom- és művelődéstörténet még alig tárgyalta a magyarországi egyesületek történetét, jóllehet az egyesületek rendkívül fontos szerepet tölthettek be a polgári átalakulás idején. Magyarország dualizmuskori történetében a nemzetiségek részaránya különösen fontossá teszi a nemzetiségi egyesületek vizsgálatát. A nemzetiségi egyesületek tehát mind a polgári átalakulás, mind a nemzeti mozgalom szempontjából elemzést érdemelnek.

A dolgozat elsődleges célja a szlovák társadalmi egyesületek számbavétele, tipizálása.

Elsődleges forrásul szolgált az Országos Levéltár Belügyminiszteri Irattára, melyben fennmaradtak az egyesületek központi forrásai. (kérvények, alapszabályok, alakulási jegyzőkönyvek, tagnévsorok stb.). Később elemzésre kerülő forrásként itt is megemlíjtjük a felvidéki megyék alispáni iratait, ill. az egyesületek alakulásának és tevékenységének sajtóját.

A dualizmuskori szlovák egyesületi mozgalom legfontosabb előzménye a Matica Slovenska, valamint ennek néhány helyi szervezete.

A liberális nemzetiségi politika Magyarországon a kiegyezés után 115 szlovák egyesület alakulását ismerte el. Az egyesületek településtörténeti szórtságának vizsgálata nemcsak e nemzetiség táji tagozódása miatt fontos, hanem az egyes települések helyi társadalmának szerveződése miatt is. A Felvidéken 70, az Alföldön 29 szlovák egyesület jött létre. Ez megfelel e nemzetiség lakossági arányának és tagozódásának.

Az egyesületek tipizálásának alapja lehet a cél és funkció (kulturális, politikai, felekezeti stb.), a helyi társadalom kor és

nem szerinti tagolódása (ifjúsági- és nőegylet) ill. a szakmai foglalkozási önszerveződés.

Az egyesületek szervezeti felépítése demokratikus jellegű, amennyiben tisztikarukat és választmányukat titkosan választották a község vagy város vagyonos, ill. műveltség alapján tekintélyes polgárai közül.

Mátyus Sándor (EKTF)

A Gyöngyös környéki vízimalmok és molnárak a XVIII-XIX. században

Témavezető: Misóczki Lajos

A forrásokat a Heves Megyei Levéltár, Gyöngyös város irataiból és a Hadtörténeti Intézet Térképtárából (a II. József kori térképek és kimutatások) gyűjtöttem.

A dolgozat három egységre oszlik:

I. Történeti áttekintés

II. Gyöngyös környéki vízimalmok és molnárak a XVIII-XIX. században

- Vízimalmok a Nagy- és Kis-patakon

- Vízimalmok a Bene-patakon

- Vízimalmok szerkezete, őrlés

- A Gyöngyös környéki molnárak sorsa a XVIII-XIX. században

III. A gőzmalmok térhódítása a Vízimalmok rovására.

Bemutatom azt a folyamatot, hogy amíg a XVIII-XIX. század első felében a Vízimalmok fejlődtek, és a század derekán, különösen az 1867 utáni tőkés fejlődés idején a vízimalmok finomabb lisztet és többféle változatot adtak, a munkát pedig pénzben is lehetett fizetni. A vízimalmok nem tudták felvenni a versenyt a gőzmalmokkal, a kisgazdaságok megszűnésével a kicsiny malmaink küldetése is beteljesedett: manapság boltban vásároljuk a lisztet...

Néhány kicsiny, még üzemképes malomban ritkán, s jobbára csak azért maradt meg a malomkerék, hogy látványosságként szolgáltasson...

Nagy Tamás (JGYTF)

Fejezetek a Déli Vasút történetéből

Témavezető: Marjanucz László

Százharmincnégy évvel ezelőtt, 1859-ben hozták létre a Déli Vasúttársaságot, amely alapításakor a Habsburg Birodalom legnagyobb vasútja volt, és a dualizmus korában is a legjelentősebb magánvasút maradt.

A teljes nevén Császári és Királyi Szabadalmazott Déli és Lombard-Velencei és Közép-itáliai Vaspálya Társaságnak nevezett társulat a valóságban csak néhány hónapig létezett. A solferinói követő zürichi béke alapján Ausztria elvesztette Itália jelentős részét, így a Déli Vasút is az ottani vonalakat.

Vesztes háború ide vagy oda, a Déli Vasút néhány év alatt kiépítette magyar vonalait, ezzel megvalósította a reformkor régi álmát: Pest-Buda összeköttetését az Adriával. Igaz, a vonalat az osztrák érdekeknek megfelelően nem a magyar Fiuméba, hanem az osztrák Triesztbe vezette.

A dolgozat megpróbál betekintést nyújtani a Déli Vasút nyolcadfél évtizedes történetébe. Nagy hangsúlyt helyez a vasútvonalak építésére, hisz egy vasútnak a megszületése sokkal érdekesebb, mint működése. A szerző feladatát néhány fontos kérdés megoldásának nehezíti:

- hogyan lehetett életképes a Déli Vasút, amikor a többi magánvasút panamába, korrupciókba süllyedt;

- milyen körülmények között élte túl szinte egyedül Baross vasútminiszter valóban áldásos államcsőd törekvéseit;

- hogyan maradt alig hétszáz kilométeres hálózatával a hatalmas MÁV méltó vetélytársa?

A tanulmány bemutatja a vasúttársaság tárgyi kellékeit is: a későbbi mintává váló állomás épületeket és a legendás, kéményén arany csíkos, zöld színű gőzparipákat. Külön ódát zeng a 109.

sorozatú gyorsvonati mozdonyról, ami a maga korában ugyanolyan nevezetes volt, mint a MÁV 424-ese.

Szabó Gyula (KLTE)

Egyesületek Gyöngyösön a dualizmus utolsó évtizedeiben

Témavezető: Miru György

Az utóbbi években megnőtt az érdeklődés a történészek körében az egyesületek iránt, úgy országos mint helyi szinten, ez indokolja a témaválasztást. Dolgozatom első részében igyekeztem háttérként nagyon röviden vázolni Gyöngyös társadalmának és gazdaságának dualizmuskori fejlődését. Az összkép inkább stagnálást mutat, ennek ellenére az országos statisztikák szerint a városban élénk egyleti élet folyt.

A vizsgálat határaiként 1890-et és 1914-et jelöltem meg, ezen határok közé 88 működő egyesület került. Az ezekről gyűjtött adatok alapján először az egyleteket általában érintő kérdéseket vizsgáltam meg, a hangsúlyt itt a pénzügyi háttérre, a működés nehézségeire és a gyakori feloszlás okaira helyeztem.

A következő nagyobb egységben az egyesületeket funkciójuk szerint soroltam csoportokba, közben pedig, legalább csoportonként, alapításukról, céljaikról is igyekeztem említést tenni. Ezután röviden megemlékeztem az egyesületek felekezeti megoszlásáról is, majd az egyes társadalmi csoportok egyleti aktivitását mértem fel, és megpróbáltam megvilágítani, mennyire érzékelhető a különböző társadalmi rétegek elkülönülése ezen a téren.

Egy külön fejezet szól a gyöngyösi szabadkőműves páholyról, mint speciális egyesületről, mely a megyében egyedül itt működött. A fejezetben röviden ismertettem a páholy történetét, majd a tagság összetételével, más egyletekben játszott szerepükkel kapcsolatos kutatási eredményekről írtam.

Vaczkán Melinda (JGYTF)

**Családrekonstrukciós kutatói módszer eredményei
(Alapadatok Röske 1836-1910)**

Témavezető: Kovács Zoltán

Az I. fejezetben Röske község helytörténetére vonatkozó legfontosabb adatokat, azok értékelését végzi el a középkortól kezdve 1949-ig, a község önállóvá válásáig. A Szegedtől 15 km-re lévő község népessége a török hódoltság idején meggyérült. A XVIII. század elejétől kezdve előbb szerb, majd magyar családok települtek ki Szegedről, itt bérelte földet a várostól. Dohányt, majd paprikát termeltek piacra.

A II. fejezet bemutatja a legfontosabb össznépességi, népmozgalmi adatokat, valamint a belőlük számított arányszámokat 1869-től 1990-ig. Különválasztja a természetes és a mechanikus (költözések) népmozgalomból adódó arányokat. Áttekintést kapunk a népesség fejlődéséről, majd fogyásáról, annak mértékéről évtizedről-évtizedre.

A III. fejezet a nemzetközileg elismert Henry és Fleury francia történeti demográfusok által az 1950-es években kimunkált ún. családrekonstrukciós módszerrel dolgozza fel az egyházi anyakönyvek keresztelési, házasságkötési és halotti adatait 1836-tól 1910-ig. A Röskére vonatkozó adatokat 1836-tól kezdve (ekkortól tüntetik fel a helyet) lehetett kiválasztani a Szeged Belváros római katolikus anyakönyveiből. A család rekonstrukciós módszer segítségével több mint 70 demográfiai összefüggést lehetne kimutatni. A következők kimunkálására, értékelésére került sor: korszecifikus házasság termékenységi arányszámok; teljes házasság termékenységi együtthatók átlagos gyermekszám a családokban, gyermekek születése közötti intervallumok hónapokban, csecsemőhalandóság. Mindezeket három időmetszetben: 1836-1849; 1850-1869 és 1870-1889 időszakokban kötött házasságok esetén.

Az adatgyűjtő és feldolgozó munka kezdete 1990. októbere. Az anyaggyűjtéshez Röske község önkormányzata nyújtott anyagi támogatást.

Vörös Andrea (JPTE)

Az emancipáció hatása a zsidóság gazdasági szerepvállalására.

Témavezető: Katus László

Az 1867: XVII. törvénycikkkel ("Az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében") Magyarországon is megvalósult a zsidóság emancipációja. Amilyen tömör és rövid magának a törvénynek a szövege (mindössze két paragrafusból áll), olyan hosszú, bonyolult fejlődés és kemény küzdelmek előzték meg, és következményei is igen mélyrehatóak voltak.

Vizsgálódásaim elsősorban az emancipáció gazdasági vonatkozásaira irányultak. Arra kerestem a választ, hogy az említett törvény, illetve a korszak egyéb fontos gazdaságpolitikai intézkedései, amelyek a zsidóság számára nagyobb mozgásteret biztosítottak a gazdasági életben, hogyan jelentkeztek konkrét személyek, családok életében. Tudtak-e élni a felkínált lehetőségekkel, s ha igen, hogyan? Dolgozatom középpontjában a pécsi Engel család 19. századi - 20. század eleji története áll.

A család felemelkedése Engel Adolfnak köszönhető, aki nagy szegénységből küzdötte fel magát Pécs leggazdagabb polgárai közé. Mint ilyen, évekig tagja volt Pécs város törvényhatósági bizottságának; később fia, Engel József is a virilis listák állandó szereplőjévé vált. Engel Adolf karrierje több zsidó kortársáéhoz hasonlóan alakult: a kezdetben szerény jövedelmet biztosító terménykereskedéstől felvitte egészen a nagykereskedőségig és a naggyárosságig. Ezenkívül birtokokat is vásárolt, és sok más közeleti tevékenység is fűződött a nevéhez. 1886-ban ő és leszármazottai - "jánosi" előnévvel magyar nemességet kaptak. Dolgozatom érinti azt a kérdést is, hogy vajon mennyire tipikus az Engel család sorsa a 19-20. századi Magyarország zsidó társadalmában.

XX. századi magyar történelem

Majoros Szabolcs (KLTE)

Zsidókérdés a szélsőjobboldali sajtóban (1938-1944)

Témavezető: Tímár Lajos

A sajtó zsidóság elleni uszítása nem csupán az általunk vizsgált korszak sajátja. Már a harmincas évek előtt léteztek nyílt antiszemitizmussal fellépő folyóiratok, mint például az Istóczy mozgalma által indított 12 röpirat, a fajvédők Szózata, a Böszörmény-lapok. A dolgozat forrásanyagát azonban kizárólag az 1938 után jelentkező és a Szálasi-féle nyilasmozgalom mellett kötelezettséget vállaló Bátorság, Függetlenség, Új Magyarság, Összetartás, Virradat című szélsőjobboldali lapok által közölt források jelentik.

A harmincas évek végén a hatalom megszerzésének útját a szélsőjobboldal vezetők - elsősorban német mintára - a tömegek mozgósításában jelölték meg, így a nemzetiszocialista mozgalom számára kiemelkedő fontosságúvá vált a tömegakarát és a jobboldali ideológiát integráló propaganda megteremtése.

A téma vizsgálata során arra a kérdésre keresem a választ, hogy a vad antiszemita gyűlölet milyen összefüggésben áll a gyakran homályos szélsőjobboldali ideológiával, milyen törekvések szítják azt, s milyen formában kap teret a propagandában, jelen esetben a sajtó hasábjain.

Kaiser Ferenc (KLTE)

A magyar királyi csendőrség újjászervezése (1919-1927)

Témavezető: L. Nagy Zsuzsa

A csendőrség Európában francia minta alapján terjedt el. Magyarországra osztrák közvetítéssel került, ahol azonban csak a kiegyezés után tudott igazán meghonosodni. 1914 augusztusára a magyar királyi csendőrség európai szintű, jól bevált erőszakszervezetté vált, amelyre a kormányzat mindenkor számíthatott. Azonban az elkövetkező háború és az azt követő forradalmak szinte teljesen szétverték a testületet.

Dolgozatomban a csendőrség történetét 1919-1927 között próbáltam nyomon követni. A magyar királyi csendőrség újjászervezése olyan helyzetben kezdődött, amikor az ország területének nagy része idegen (román) megszállás alatt állt, a fennmaradó részen pedig a Horthy vezette nemzeti hadsereg gyakorolta a hatalmat, amikor az antant párizsi főtanácsa döntött a magyar belpolitikai kérdésekben. Ezek az erők határozták meg 1919-ben a csendőrség újjászervezésének menetét. A trianoni béke után a megváltozott viszonyokhoz alakították a csendőrséget. Megnőtt a testület jelentősége, mert katonai fedőszervvé vált. Több változás után 1927-re kialakult a végleges szervezet, és a csendőrség újra egy abszolút megbízható közbiztonsági és karhatalmi szervvé vált. A legénység gondos válogatásával és megfelelő kiképzésével sikerült elérni, hogy egy, a parancsnak minden körülmények között vakon engedelmessé szervezettel jöjjön létre. A közcsendőrt a falvak adták, élete a szabályzatok által alaposan behatárolt mederben, a testület legkisebb szervezeti egységében, az őrsön folyt.

Ablonczy Balázs - ifj. Bertényi István (ELTE BTK)

"Alkalmatlan. Nem ajánlom."

(Az Eötvös Collegiumba fel nem vettek társadalmi és földrajzi katasztere)

Témavezető: Kósa László

Dolgozatunkban összefoglaljuk az Eötvös Collegiumból elutasítottak származásáról nyerhető adatokat (mind társadalmi, mind vallási, mind földrajzi tekintetben), ismertetjük a felvételi módját, az ajánlások rendszerét, és a Collegium tanárai által a bírálásnál figyelembe vett szempontokat, továbbá bepillantást nyerünk néhány egyéni életútba is. A tárgyalt anyag bősége miatt öt év, 1927, 1931, 1935, 1939 és 1944 adatait dolgoztuk fel, de ez a néhány esztendő jól tükrözi a lejátszódó folyamatokat. Dolgozatunk "ikerpárja", Kovács Tímea és Szabó Pál Tibor dolgozata az Eötvös Collegiumba felvettek társadalmi és földrajzi háttéréről. Az általunk feldolgozottak valós értékeléséhez az ő kutatásuk eredményei is nagyban hozzájárulnak. A pontosabb eligazodást függelék és hét táblázat segíti.

Rókus Róbert (JGYTF)

Jászszenlászló története és népesedési viszonyai

Témavezető: Kovács Zoltán

Az I. fejezet történeti áttekintése réz-, bronz-, majd szarmatakorai szórványos adatokat mutat be. A középkorban létező falu a török hódoltság idején elpusztul. A XVIII. század elejétől kezdve messzi földről bérlik e területet legeltetés céljából a jászságiak. Az 1850-es évektől kezdve nem csak a Jászságból (Jákóhalma, Felsőszentgyörgy), hanem a környező nagyobb településekről (Kiskunfélegyháza, Kiskunmajsa, sőt a távolabbi Szeged) a szegényebb népesség állandó jelleggel megtelepül. Az első bérlők és megtelepülők jászok voltak, így lett a község neve Jászszenlászló, bár távol esik a Jászságtól. A Historia Domus szerint 1874-ben lett önálló község. E fejezet még áttekinti a község múltjának főbb eseményeit 1990-ig.

A második fejezet tartalmazza az 1900-tól 1989-ig terjedő időszakra összegyűjtött népmozgalmi adatokat egy-egy évtizedre átlagot számolva, valamint a pontos össznépeségi adatok birtokában jól meghatározhatóvá vált az ezer lakosra jutó népmozgalom mértéke. Igen magasak a születési arányok XX. század első három évtizedében. A halandóság mértéke az országos átlaggal egyezik meg. Az elvándorlás megindulása is kimutatható bár az 1940-es évtizedtől kezdve, az 1950-es évtizedben már itt is terjed a születéskorlátozás, mai kifejezéssel élve családtervezés. Az elvándorlás és a születéskorlátozás együttes hatásaként az 1980-as évtizedben az elöregedés oly mértékű, hogy az ezer lakosra jutó 13.5 születési aránnyal szemben 19.3 a halálzási arány, tehát ezer lakosra 5.8 fogyás jut.

A III. fejezetben a Jászszenlászlóra feltárt népmozgalmi arányok egybevetésre kerültek az országos átlagokkal, valamint egy magas termékenyséű területen (Szabolcs-Szatmár) lévő városka, Mátészalka arányszámaival. A születési arány még az

1980-as évtizedben is kicsit jobb az országos átlagnál, alig rosszabb a mátészalkainál. A halandósági arány azonban kiugróan magas, elmondhatjuk Jászszentlászlóról is, hogy két végen égették a gyertyát: el is vándoroltak, de a születéskorlátozással is hozzájárultak az előregedéshez, a népességfogyáshoz.

Forró Lajos (JGYTF)

Magyarellenes szerb atrocitások Kanizsán és környékén 1944-ben

Témavezető: Nyulassi Ágnes

Ami a témaválasztást illeti el kell mondanom, hogy Jugoszláviában élek és mindig foglalkoztatott az ottani magyarság sorsa. A téma amivel foglalkozom mindig egy eltitkolt, főleg a fiatalok számára ismeretlen világ volt. Kiskoromban mindig azt kérdeztem apámtól, hogy hol van a nagyapám. Hiszen mindenkinek két nagyapja van. Apám akkor még egyetlen mondattal elintézte a dolgokat, azt mondta, hogy nagyapa elveszett a háborúban.

A iskolában mindig ódákat tanultunk a hős partizánokról. Az, hogy mi történt a délvidéken a háború végén csak az utóbbi években kezdett napvilágot látni. 1944 végén ártatlan magyarok tízezreivel végeztek a legkegyetlenebb, legbrutálisabb módszerekkel, mindenféle bűnvádi eljárás, és ítélet nélkül. Ezeknek az embereknek egyetlen bűnük, hogy magyarok voltak, magyarnak vallották magukat. Bácska területén 1944 október, november, decemberében a Jugoszláv Néphadsereg katonái és helybéli sovinszta szerbek kb. 40000 magyart küldtek a másvilágra az istenként számon tartott Josip Broz Tito hallgatólágos beleegyezésével. Apám csak néhány éve mesélte el nekem, hogy nagyapám is így halt meg teljesen ártatlanul.

Dolgozatomban megpróbáltam visszamenni egészen a korai gyökerekig. Munkám egész a kezdetektől vizsgálja a magyar-szerb viszonyt. Központi témaként Magyarkanizsát, Martonost és Adorjánt választottam. Hogy miért pont ezeket? Egyszerű a válasz: Martonoson gyilkolták meg a nagyapámat, Kanizsa a szülővárosom, Adorjánról pedig igen sok információ került elő. Dolgozatom az említett három helység életét a magyar felszabadítástól egészen a szerb és orosz agresszióig követi

nyomon. Nem szűkölködik a gyilkosok megnevezésétől sem, ezenkívül bőven tárgyalja a megtorlás napjait.

Mivel elég kevés írott forrás állt rendelkezésemre (az utóbbi időben csupán két könyv jelent meg a témával kapcsolatban Matuska Márton *A megtorlás napjai* és Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című munkája) ezért munkámban főleg tanúkkal folytatott beszélgetésekre támaszkodom.

Jancsák Csaba (JGYTF)

Zsidó mentés és ellenállás a magyarországi Holocaust alatt

Témavezető: Nyulassi István

Dolgozatom témája Magyarország 1944. március 10-e és 1945 áprilisa közötti belpolitikai történéseinek egy szelete. A téma bonyolultságát már az időhatárok megállapítása is érzékelteti. Ugyanis a mentési akciók 1942 márciusától, a Lengyelországba deportálás előtt Magyarországra menekült szlovákiai (magyar anyanyelvű) zsidók befogadásával már folytak. Magyarország ezidőtájt Európa nácik által megszállt részén a béke szigete volt. Noha az ország zsidósága az igen komoly jobbratulódás, az állandó antiszemita propaganda, és a zsidótörvények hatásra belátta, hogy védettségének tartópillérei, a jobboldali konzervatív politikusok, meggyengültek, a baloldali haladó értelmiség pedig tehetetlenül vergődik; hivatalos szerve a Zsidó Tanács (annak ellenére, hogy ekkor már számukra ismertek voltak az (úgynevezett Auschwitz-i jegyzőkönyvek) hamis illúziókba ringatva a bennük hívőket, azt a hangulatot keltette, hogy Magyarország nem kerül Szlovákia és Románia után a végső megoldást választók táborába.

A mentőbizottság (Waad Haezra we'Hatzalah be Budapest) 1943 januárjában jött létre, szoros kapcsolatot tartott fenn a pozsonyi mentőbizottsággal (Pracovna Skupina), és a genovai, valamint az isztambuli Yishuv-val. Vezetői Komoly Ottó (ekkor a magyar Cionista Szövetség elnöke), Kasztner Rezső (aki Joel Brand-dal a Blut gegen Ware - "fegyvert a vérért" - néven elhíresült sikerű akciót szervezte), Weiss Dov, Frankel Jenő voltak.

A mentőbizottság mellet a földalatti mozgalmak (Hasomér Hacair és Dror csoportok) sokkal hatékonyabb önmentési akciókat hajtottak végre. A mentés egyik útja az ún. Tiyul (kirándulás)

volt, melynek során több ezer, hamisított iratokkal ellátott zsidót csempészték a deportálásokat már lezáró Romániába. Az ország határait elérő keleti front megszakította a határok átjárhatóságát. A mentés ekkor a hamis iratok gyártását és a már gettóba gyűjtött hitsorsosok kiemelését (az illetékesek lefizetésével, háborús bűnösként való elítélés-fenyegetéssel védett házakba vitték a kimentetteket) jelentette. Pest szovjet hadsereg általi bekerítése idején a gettó és a külvilág kapcsolatát (élelmiszer, gyógyszer becsempészése) egyedül a baloldali zsidó fiatalság említett szervezetei ápták. Kidolgozták az esetleges gettófal-áttörések és a fegyveres ellenállás tervét is, de az előbbire a szovjet betörés miatt már nem került sor. Fegyveres összetűzések a város több pontján voltak.

Munkámban a szóbeli ismeretközlések mellett, Randolph L. Braham, Asher Cohen, Nathaniel Katzburg, Josef Shefer angol nyelvű publikációit, illetve a magyar nyelvű forrásokat dolgoztam fel.

Rétháti Zoltán (BDTF)

Adalékok a magyarországi cionista pártok és ifjúsági mozgalmak történetéhez

Témavezető: Szántó Imréné

A XX. században a cionizmus, mint szellemi eszmeáramlat, éleltszemlélet és politikai mozgalom a magyarországi - döntően kormánypárti és csak részben ellenzéki - zsidóság között csak mérsékelt hatású volt. A kevésbé ismert és a történetírás által is mostohán kezelt magyarországi cionista szervezetek történetéhez kívánok újabb adalékokat adni.

A cionizmus az 1920-30-as évek Magyarországon is éreztette hatását: A cionisták létrehozták saját pártjaikat, kiépítették intézményeiket, kinevelték vezetőiket. A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége és a Magyar Cionista Szövetség a húszas évek végén aktivizálódott, mindkettőjüket támogatta a Cionista Világszervezet.

Dolgozatomban a Magyar Cionista Szövetség kapott fontosabb szerepet, melynek szakosztályain belül három egymástól ideológiailag is pregnánsan elkülönült frakció működött.

A középútas Klál frakció tagjai a Magyar Cionista Szövetség vezetésében kaptak nagy teret.

A baloldali blokkot az Erec Izrael Haovedethez tartozó négy csoport (Hasomer Hacair, Dror, Stam Halutz, Poale Cion) alkotta. Ennek a blokknak a tagjait a belügyi szervek az illegális kommunistákhoz hasonlóan kezelték, sok tagjuk került rendőrségi nyilvántartásba.

A vallásos cionisták szervezete a Mizrachí volt, tagjai identitásában a nemzethez és a zsidó valláshoz való tartozás egyformán fontos szerepet játszott.

Ugyan az Agudat Izrael nem sorolható a cionista szervezetek közé, de mivel a vallásos cionizmus legfontosabb ellenfele volt, nem lehet nem írni róla.

Harmat László (EKTF)

A kazincbarcikai kényszermunkatábor története 1951-1953

Témavezető: Kozári József

Az ötvenes évek századunk magyar történelmének egyik ellentmondásos korszaka. A nem kevés fehér folt által tarkított időszak feldolgozása még korántsem teljes. Jelen dolgozat a kazincbarcikai kényszermunkatábornak feldolgozásával a még feltáratlan problémák megismeréséhez kíván adalékokkal szolgálni.

Kazincbarcikán több mint ezer, Szovjetunióból hazatért hadifoglyot őriztek és fogtak kényszermunkára a Borsodi Vegyiművek építésénél 1951 és 1953 között. Kik is voltak ők valójában? Mi volt a bűnük? Kinek az érdekében állt, hogy a közel hat évi orosz fogságban megtört embereket itthon újra kényszermunkára fogja?

A kérdésekre nem könnyű választ adni. Dokumentumok csak csekély számban állnak rendelkezésre. Munkája során a szerző kénytelen volt elsősorban a még élő tanúk vallomásaira támaszkodni, mint elsődleges forrásra, de természetesen tanulmányozta a korabeli újságcikkeket és rendeleteket is. A dolgozat alapjául szolgáló visszaemlékezéseket a szerző hang-, illetve videokazettára rögzítette.

A dolgozat kitekintést nyújt a magyar hadifogoly-kérdés néhány mozzanatára is, valamint Nagy Imre kormányának néhány rendelkezésére.

A dolgozat közlése korántsem jelenti a kutatás végét. Nap mint nap új tények és dokumentumok kerülhetnek világra amelyek tovább árnyalhatják a dolgozat által kialakított képet.

Ungváry Krisztián (ELTE BTK)

A budapesti csata végső felvonása: német-magyar védősereg kitörési kísérlete

Témavezető: Szerencsés Károly

A Budapestet védő német-magyar csapatok kitörési kísérlete a háború legvéresebb eseményei közé tartozott. Három nap leforgása alatt a kitörő csapatok kb. 50%-a elpusztult, 22.250 fő fogságba esett, és csak mintegy 650 embernek sikerült elérnie a saját vonalakat.

A kitörés mint hadművelet részben a főváros szívében játszódott le, olyan helyeken, ahol mindennap elhaladnak a főváros lakói. Ennek ellenére a kitörés történetét még nem írta meg senki, csupán részfeldolgozások születtek.

E hadművelet jó példa arra, hogy hová vezet, ha a parancsnok értelmetlen és megvalósíthatatlan vállalkozásba hajszolja alárendeltjeit. A rossz döntés következtében katonák ezrei gondolkodás nélkül "mint a lemmingek" hajtották végre a pusztulást jelentő parancsot.

A parancsnokság Ördögárkon keresztüli menekülése sem sikerült. Pfeffer Wildenbruch tábornoknak, a német-magyar erők parancsnokának mégsem kellett osztozni a kitörők zömének sorsával: míg a szovjetek a német hadifoglyok, és sebesültek nagy részének nem kegyelmeztek, Pfeffer Wildenbruch hadifogságba kerülhetett.

Régi magyar irodalom

Apor Péter, Forgó Zoltán (ELTE BTK)

Az akrosztichon a XVII. század magyar költészetében

Témavezető: Hargittay Emil

E dolgozat célja elsősorban egy adattár elkészítése volt. Az 1993. végéig megjelent források alapján feldolgoztuk a XVII. századi magyar költői műveket, s ezekből kigyűjtöttük az akrosztichonokat. További feladatul tűztük ki ezek egyfajta csoportosítását, valamint magának az akrosztichonnak illetve történetének rövid áttekintését. Mindezeknek némiképpen határt szab a magyar nyelvű szakirodalom szűkössége, és az idegen nyelvű szakirodalom nehéz hozzáférhetősége.

Munkánkon túl természetesen szükség van még további vizsgálatokra, bár ezek iránya már nyilvánvaló. Meg kell néznünk az akrosztichonokat tartalmazó verseket tartalmi szempontból is: milyen eszmék, ideológiákat, gondolkodási módok köthetők hozzájuk. Nyilvánvalóan fontos a témájuk szerinti csoportosítás, ez sokszor magyarázza a akrosztichonok típusait is. Nem feledkezhetünk el a nyelvek szerinti vizsgálódásról sem, hiszen a latin nyelvű sokáig fontos része a magyar irodalomnak. Érdekes lehet az akrosztichonok tartalmát és koronkénti keletkezési gyakoriságát összevetni a történelmi háttérrel.

Jelen dolgozatban először néhány szót szólunk magáról az akrosztichonról, majd bemutatjuk rendszerezésüket, végezetül az általunk használt művek alapján összeállítjuk a témára vonatkozó, itthon is hozzáférhető művek bibliográfiáját.

Berta Izabella (ELTE BTK)

Balassi kozmosza

Témavezető: Dukkon Ágnes

Dolgozatomban a színek, ízek és a négy őselem szerepét vizsgálom a Balassi-életműben.

A Balassi-versekben a színek lényeges szereplők: a fekete, fehér, piros, zöld, sárga és kék szín 36 költeményben fordul elő. A fekete a gyász, halál, az alázat jelzője, a fehér a szeretett kedves tökéletességének, tisztaságának kifejezője. Központi szerepű a versekben a zöld, mely a megújulás színe. A piros a szerelmi szenvedély és a vér toposza.

Őselemek:

A víz megjelenési formái: könny, tó, patak, tenger, hó, jég, harmat, eső ill. az ont, folyik igék. A föld konkrét, fizikális jelentésben, "világ" értelemben vagy kozmikus képpé tágítva fordul elő.

A levegő "ég" vagy "szél" alakjában található a versekben.

A tűz motívumát Dukkon Ágnes: Élmény és konvenció című tanulmánya fejti ki részletesen.

Az ízek közül az édes-keseríz ellentéte szolgál a szerelem ambivalenciájának érzékletessé tételére.

Bíró Gyöngyi (JATE)

Egy XVII. századi hitvita lehetséges irodalmi és művelődéstörténeti vonatkozásai

Témavezető: Keserű Bálint

Az 1630-as éveket követő négy évtized a magyar hitviták korának végét jelenti. Az ekkor keletkezett magyar vagy latin nyelvű nyomtatott vagy akár csak kéziratos formában fennmaradt hitvitáknak nincs igazán dogmatörténeti jelentőségük, politikai, irodalmi és művelődéstörténeti szempontból azonban igen érdekes vonatkozásaik lehetnek.

E dolgozat egy még nem publikált, sárospataki hitvitáról szóló összeállítás segítségével felderíti a Felső-Magyarországon 1660 után lejátszódó református-katolikus hatalomváltás kezdetének hátterét. Emellett pedig rávilágít a pataki asztali beszélgetés szövegének furcsaságaira.

Bubryák Orsolya (PPKE)

Weber János és a Wappen der koenigl. freyen Stadt Epperies

Témavezető: Hargittay Emil

A XVII. századi magyarországi irodalom egyik - mára szinte teljesen elfeledett - alakja Weber János eperjesi orvos-gyógyszerész, akit élete során tizenötösör választottak Eperjes főbírójává, s a maga korában a Felvidék legjelentősebb politikusai közé tartozott. Városa érdekeit szem előtt tartva taktikázott a magyarországi főnemesség és a Habsburg trón között, kapcsolatot tartott fenn Wesselényi nádorral éppúgy, mint az akkori kancellárral, Szelepcsényi György érsekkel.

Négy műve jelent meg nyomtatásban; közülük az 1640-es évek közepén kiadott pestis-elleni könyv három nyelven, németül, magyarul és szlovákul -, két fejedelmi tükre párhuzamosan egymás mellett futó latin-német szöveggel, a *Wappen...* pedig németül jelent meg.

A dolgozat első része Weber János eddig tisztázatlan életrajzával, második része az utolsó, 1668-ban megjelent eperjesi város címerről írt művével foglalkozik.

A *Wappen...*-t Weber városa negyvenöt céhének ajánlotta. A mű a város címerében látható nyolc emblémából (griff, kard, korona, rózsza, oroszlán, oszlop, sas, eper) indul ki, s mindegyik jelkép egyben a könyv egyik fejezetének címe is. Célja azonban itt is az - akárcsak előző két művében -, hogy megrajzolja az ideális uralkodó arcképét, s a könyv lapjaiba burkolva szabadon kifejtse uralkodásról alkotott nézeteit.

Gáspár Annamária (JATE)

Júlia szép leány

Néphit és kereszténység egy középkori népballadában

Témavezető: Cserjés Katalin

A "Júlia szép leány" című balladánk, melyet 1864-ben Kriza János tett közzé "Vadrózsák" című gyűjteményében, megjelenése óta szakadatlanul foglalkoztatja a néprajztudósokat, az irodalmárokat és az olvasó közönséget.

Több, mint száz évet felölelő szakirodalmának tanulmányai - melyek közül dolgozatomhoz Domokos Pál Péter, Gyulai Pál, Szabédi László, Vargyas Lajos és Vikár Béla elemzései nyújtottak segítséget - már bebizonyították, hogy balladánk gyökerét elsősorban a középkori legendairódalomban, a magyar népballadák között, a menyasszonysíró és a temetési énekekben valamint a népi hiedelemvilágban kell keresnünk.

A "Mennybe vitt leány" típusú balladánk e változatának jelkép- és motívumrendszere olyan pogány és keresztény elemeket foglal magába, melyeket szétválasztani aligha lehet, az európai legendairódalom és a magyar népköltészet adta példák segítségével azonban értelmük világosabbá tehető.

Dolgozatomban e gondolatmenetet követve próbálom feltárni a ballada eredetét, értelmezni szimbólum- és motívumrendszerét.

Gönczöl Andrea (JATE)

Egy ismeretlen dialógusról (A "Különböző Vallású két gyermekeknek egymás között való beszélgetések" című hitvitázó dialógus eszme- és műfaj történeti háttére)

Témavezető: Balázs Mihály

Dolgozatom tárgya Erdély egyik XVIII. századi kéziratos hitvitázó dialógusa, melynek bemutatására, szerzőségének, keletkezési időpontjának behatárolására ezideig senki nem vállalkozott. A kérdésekre a példányok lapszéli feljegyzései alapján próbálok választ adni. A három kéziratmásolat a Kolozsvári Unitárius Teológia, valamint az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából került elő.

E dolgozat elsősorban a mű dogmatikai, valamint műfaj történeti elemzésére irányul, egyúttal összeveti a szóban forgó dialógust Heltai híres Dialogusával.

A dialóguspoétikai elemzés mindenekelőtt azt igyekszik bebizonyítani, hogy a "Különböző Vallású két gyermekeknek egymás között való beszélgetések" című mű esetében nem a klasszikus dialógus típusával állunk szemben.

Dolgozatom a mű teológiai, dogmatikai elemzésére is kísérletet tesz olyképpen, hogy a dialógusban szereplő vitapontokat összeveti az unitárius vallás dogmatikai összefoglalójának tekinthető, Szentábrahámi Lombárd Mihálynak "A Keresztény Hittudomány Összege..." című munkájával.

Beigazolódtott, hogy a Dialógus hasonló, olykor csaknem azonos módon fogalmazza meg a párbeszéd során előkerülő hittételeket.

Győri Levente (KLTE)

**Tyukodi Márton exemplumhasználata A tiszta életű
Joseph Patriarcha életének, Szenvedésének Sz. Írás szerint
való Magyarázattya**

Témavezető: Győri L. János

Dolgozatom célja egy kevésbé ismert protestáns prédikátor kötetének, exemplumhasználatának bemutatása, a 17. század prédikációirodalmában való elhelyezése volt.

Az exemplumokat csoportosítva igyekeztem megtalálni Tyukodi exemplumhasználatának legfőbb jellemzőit. Az egyes csoportok vizsgálatának eredményeit felhasználva következtettem Tyukodi műveltség-eszményére. A további kutatások célja lehetne a részletes eszmestílus-történeti vizsgálat.

Kedves Csaba (BGYTF)

Történeti rétegek a csíksomlyói misztériumdrámákban

Témavezető: János István

A ferences színjátékok adatainak és szövegeinek feltárásával, publikálásával egy időben lehetőség nyílik arra, hogy a szövegeket alaposabb elemzésnek vessük alá.

A csíksomlyói misztériumdrámák egy igen régi, középkori gondolkodásmódot örökítettek át a XVIII. századra, megőrizték a középkori szemléletmód igen sok elemét. A fennmaradt szövegek módszeres vizsgálata igen értékes adalékokkal szolgál a magyar középkor irodalom- és művelődéstörténetéhez. A drámák népies jellege a népi kultúra mindmáig ismeretlen aspektusaira világít rá. Szükségesnek látszik egy átfogó, minden szempontra figyelő tartalmi-tematikus rendszert felállító vizsgálat.

A szövegek tartalmi, szerkezeti sajátosságain túl a külföldi (elsősorban német) drámákkal, a magyar kódexirodalom dramatikusságával, a középkori ikonográfiával, a folklórhagyományokkal, illetőleg a katolikus énekköltéssel is össze kell hasonlítanunk e szövegeket, dolgozatunkban erre a feladatra vállalkozunk.

Kiss Farkas Gábor (ELTE BTK)

Zrínyi és Boissardus

Témavezető: Kovács Sándor Iván

Dolgozatomban Zrínyi Miklósnak, a *Szigeti Veszedelem* költőjének és egy XVI. századi a Török Birodalom történetével is foglalkozó későhumanistának, Boissardusnak a viszonyát vizsgálom. Zrínyi könyvtárában megvolt Boissardus *Vitae et icnes Sultanorum...* című kötete és ebből nagy számban vett át adatokat, személyeket és neveket. Összehasonlítva a szereplők XVI. században ismert történelmi egyéniségét azzal, hogy milyen formában szerepelnek az eposzban, próbálok rámutatni Zrínyi forráskezelési technikájára. Zrínyi ugyanis a történelemkönyv mellékszereplőit tette meg főszereplőnek a török oldalon, ezzel adva magának szabad kezet az eseményváz felépítésében. Ezzel szemben a történelem nagy alakjai csak a korfelidéző háttéralkotják. Majd azt vizsgálom, hogy ez a kötött történetiességet kiszorító és a mű önszerveződésének teret engedő írásmód miként hatott azokra a költőkre, akik olvasták az eposzt a XVII. század második felében. Két példával (Listius Lászlóval és Gyöngyösi Istvánval) mutatom be, hogy a korabeli recepció nem vette észre a mű magasabb struktúráit, megszerkesztettségét, vagy legalábbis ezt nem alkalmazták saját eposzaikban.

Nagy Szilvia (ELTE BTK)

Egy XVIII. századi mesterségvita

Témavezető: Kilián István

A magyar drámairodalom jelentős, de ritkán taglalt része a XVI-XVIII. századi iskoladrámák időszaka. A XVI. századtól 1792-ig, a Magyar Nemzeti Játékszín Társaság megalakulásáig tart ez a drámatörténeti korszak; fénykora a XVIII. század. A kor drámairodalma a szerzetesrendi iskolákban élt. A vallási örökségből a kitérést elsősorban a vígjátékok jelentették (erre utal magas arányuk is). A polgárosodás folyamatát is jelző komédiák sajátos fajtája a mesterségvita, amely a középkor hitvitáiban és polemikus drámáiban gyökerezik, azok paródiája. Céljuk az iskolába járás ügyének propagálása. Az egyes mesteremberek megpróbálják a végzős diákokat a maguk foglalkozására csábítani, de a tanulók rendre kigúnyolják őket. A paródiák paródiájának foghatjuk fel Miklósi Ambrus *Stolander procator és négy mesteremberek a diétán* című vígjátékát, amellyel azonban nem a tanulás mellett kardoskodott, hanem a társadalmi visszasságokat tette nevetség tárgyává. Fő célpontja a korrump, buta, pünkösdi bíróságában páváskodó Stolander, aki nem tudja eldönteni, melyik megvesztegetőjének kedvezzen, s végül a legjelentéktelenebb ajándékhoz ragaszkodik a legjobban. A harmadfél éve a semmin vitázó, hamis álmokat dédelgető, a perben teljesen leszegényedett mestereket sem kíméli a szerző. Ez a mű nem fakad közös töről az előzőekkel, inkább az antik minták (Plautus, Terentius), valamint Moliere és Holberg hatása érződik. Keményebben, szatirikusabban támad, mint a protestáns mesterségdrámák; míg amazok az iskolán belül, ez szélesebb körben jelöli ki célját és fejt ki hatását.

Obernauer Gréta Imola (ELTE BTK)

Egy XVIII. századi minorita iskoladráma

Témavezető: Kilián István

A minoriták megjelenése Magyarországon s az oktatásban kifejtett tevékenységük szerepet játszott az iskoladráma fejlődésében. Bene Demeter: *Nagypénteki actio* című darabját elemeztem a szakirodalom és a szöveg tükrében. A tartalom ismertetésén túlmenően azokat a címrészeket emeltem ki, amelyek rokoníthatóak vagy szószerinti egyezést mutattak vagy a Bibliával, vagy az Ómagyar Mária siralommal.

Próbáltam rávilágítani s hipotéziseket felállítani annak a kérdésnek a megfejtése érdekében, hogy minek tulajdonítható a XVIII. századi iskoladrámáknál nemcsak a szerkezeti, de a szövegbeli hasonlóság, esetleg egyezés. Ezt a Juhász Máté darabjával, melynek címe *A Krisztusnak érettünk való kinszenvedéséről* való párhuzamba állítással igyekeztem igazolni.

A szerkezet felvázolása is nyomatékosította sejtésemet. Az alapvető elemek (nap, hold, csillagok) és más természeti képek, valamint a szereplők száma is majdnem azonos, Módosításnak tekinthető az idősfkokkal való játszadozás, amit Juhász Máté alkalmaz. A Bene Demeter darabot költői szemmel is vizsgáltam s megállapíthatom, hogy a rugalmasságot adó felező tizenkettesben íródott, rímképlete a a a a.

Kiemeltem a minoriták jelentőségét az iskoladrámák keletkezésében, fejlődésében és megőrzésében. Sajnálom, hogy szakirodalom magára a színjátszásra vonatkozóan kevés van, ezért elég nehéz elképzelni, milyen is lehetett egy ilyen előadás.

Remélem az idő majd fényt derít erre.

Oláh Szabolcs (KLTE)

"magokat de ökis meg nem iobittyac, az halaltul magokat hogy ohatnac"

(Kulturális emlékezet, szövegalkító eljárások Pesti György haláltáncénekének szövegváltozatában)

Témavezető: Imre Mihály

A Pesti-féle haláltánc három szövegforrásának létmódját a szinoptikus szövegköziségben feltételezve történeti igénnyel értelmezem az eltéréseket. Kontextust a magyar nyelvű kódexirodalom halálemlékedései, a Bornemisza-énekeskönyv második rendjének verses prédikációi, a XVI. században tartott protestáns zsinatok határozatai révén biztosítok.

A Pesti énekében újraírt kulturális emlékezet történeti-poétikai leírásán át vizsgálom, hogy a haláltáncnak a keresztényi önértelmezés alapsémáit örökíti-e tovább, vagy speciálisan protestáns jellege a wittenbergi történet szemlélet közelségébe rendeli az ének valamely változatát?

Értékítéleteimet a bibliai szóra irányuló aktualizáló allegorézis és a prédikációban megvalósuló tanító-vigasztaló-intő hármas üdvtörténeti funkció által megrajzolt kereten belül alakítom ki. Úgy látom, a későközépkor és a wittenbergi reformáció eltérő, de közös kulturális emlékezetet is működtető kulturális gyakorlatába a haláltánc a hitépítő funkció által egységesített halálematikájú műfajcsoport alosztályaként tagozódik be. E műfajcsoport szövegeinek összetettségét szervező eljárásokat vizsgálom, azt, hogy hogyan működnek egy pragmatikusan meghatározott jelfolyamat közlés- és hatásmechanizmusaiaként.

Papp Noémi (ME)

Újabb gondolatok egy elmélethez

Témavezető: Kilián István

A dolgozat Julow Viktor 1972-ben megjelent tanulmányát véve alapul Balassi Bálint: Egy katonának című versének elemzését gondolja tovább. A Julow Viktor által felfedezett Krisztus monogram hitelességére keres válaszokat.

A dolgozat írója megpróbálta (német és amerikai szakirodalmak segítségével) az európai kultúrában előforduló Krisztus-monogramok szűk körű bemutatásával bizonyítani, hogy a jel létezése nem ismeretlen és egyedi eset a költészetben. Ugyanakkor Balassi talán személyesen, és saját korából is láthatott hasonló munkákat, melyre Kilián István derített fényt. Ulrichus Schrober ugyanis Báthori István tiszteletére egy ilyen verset alkotott, 1586-ban. Ezt a munkát talán Balassi Bálint is láthatta. A továbbiakban a dolgozat írója újabb - több szempontból is - kulcshelyzetben lévő szó (vég, vitéz) bevonásával megkísérli bizonyítani, hogy Balassi Bálint nem csupán a fent említett képvershez hasonlót alkotott, hanem költészeti bravúrral egy teljes Krisztusmonogramot - khi és rhó betűket - rejtett el versében. Indoklásában többek között az aranymetszés kompozíciós elvére, a számszimbolika versbeli szerepére hivatkozik. A dolgozat befejező része két munkahipotézist tartalmaz. Ezek iránymutatásul szolgálhatnak a verssel kapcsolatos további kutatások számára.

Sz. Schaffer Andrea (JATE)

Egy kolozsvári kéziratörredék nyomában

(Adalékok egy lengyelországi szociniánus szerző, Johann Preuss erdélyi recepciójához)

Témavezető: Balázs Mihály

A dolgozat kiindulópontja az a német nyelvű kéziratörredék, amelyet a Kolozsvári Unitárius Kollégium Kéziratára őriz, címe: *Gespraech zwischen zween Handwercksleuten von der Religion*.

A másolat alapjául szolgáló mű, amelynek címe: *Theologia* . . . , Johann Preuss (1620?-1696) elfeledett lengyelországi szociniánus szerző munkája, akinek kalandos életútját mutatja be a dolgozat első fele.

Ennek során utalunk frónk erdélyi recepciójára, amelyet nemcsak főművének, hanem énekeskönyveinek jelenléte is jellemez.

Végül a *Theologia* . . . 1682-es kiadásának bemutatása mellett kísérletet teszünk annak megfejtésére, mi célból készült másolat Preuss dialógusából és vajon miért is maradt töredék.

Varga Bernadett (ME)

Kereszturi Bíró Pál életútja
(Arcképvázlat egy elfeledett pedagógusról)

Témavezető: Heltai János

A Bethlen Gábor és a két Rákóczi György körül kialakult protestáns értelmiség némely kiemelkedő alakjának - mint Szenci Molnár, Alvinczi, Apáczai - életpályáját monografikusan is feldolgozták. Ezzel szemben azonban érdemes elhelyezni a kor művelődéstörténetében ugyanezen kör más tagjait is. Erre tettem kísérletet Kereszturi Bíró Pál életművére nézve.

Kereszturi személyiségének tüzetes tanulmányozásával közelebből láthatjuk azt a társadalmi és lelki folyamatot, mely a puritanizmus előretörését kísérte. Nyomon követhetjük az udvari értelmiség szerepköreinek átrendeződését is.

Kereszturi életművének legjelentősebb része pedagógusi működése, melyben haladó eszméivel jelentősen megelőzte kora hazai szakembereit. Ennek gyökerei visszanyúlnak hét éves peregrinációjához, s leginkább Wolfgang Ratke nézeteiből eredeztethetők. Kereszturi tanítómódszerét Bethlen Miklós önéletírása és egy új forrás, a Csecsemő Keresztyén alapján mutatom be.

Dolgozatom tartalmazza ezen felül Kereszturi életútjának eddig feltáratlan pontjait is és egybegyűjti mindazt az adatmennyiséget, mely e témában fellelhető volt.

Varga Zsófia (ME)

Bornemisza Péter és az európai ördögirodalom

Témavezető: Heltai János

A dolgozat Bornemisza Péter: *Ördögi kísértetek* című munkájában megjelenő ördöggépet próbálja elhelyezni az ördögre vonatkozó korábbi képzetek és kortárs elképzelések között. Először az ördögi kísértetekkel kapcsolatos hazai szakirodalmat foglalja össze, továbbá áttekinti az ördöggép legfontosabb fogalmi jegyeit a világ és az európai kultúrtörténetben, valamint a XVI. század teológiai gondolkodásában. Majd Luthernek a "gonoszra" vonatkozó nézeteit, élményeit összegzi. Ez után következik az ördögi kísértetek elemzése, amelyből kiderül, hogy Bornemisza ördöggépe szorosán kötődik a korábbi teljes kultúrtörténeti hagyományhoz, elsősorban mégis a Biblia, főként pedig az Újszövetség hatása alatt áll. A dolgozat megkísérli Bornemisza ördög-fogalmának sokoldalú leírását, annak a "lelki harcnak" a bemutatását (még grafikus ábrázolással is), amelyet a bűnre hajlandó ember vív a kísértésekkel üdvössége elnyeréséért. Végül szövegösszehasonlítással demonstrálja Luther és Bornemisza gondolkodásának rokonságát.

A függelék az *Ördögi kísértetek* néhány történetének Eckhardt Sándor és a korábbi szakirodalom által még fel nem tárt forrását próbálja meghatározni.

**A felvilágosodás és a romantika korának
irodalma**

Dede Franciska (ELTE BTK)

Katona József nőalakjai a Bánk Bán második, 1819-es kidolgozásában

Témavezető: Bíró Ferenc

Katona József nőalakjai a Bánk bán második, 1819-es kidolgozásában című dolgozat megírásakor a dráma női szereplőinek tulajdonságai, helyzete, más szereplőkhöz való viszonya elemzésén keresztül a nők általános, örök kérdésként felmerülő élethelyzeteit, lehetőségeit, megítélhetőségüket szempontjait próbáltam keresni. A magyar nemzeti irodalom egyik legnagyobb műve az e szempontok szerinti vizsgálódásokhoz különleges lehetőséget nyújtott.

Célom volt, hogy dolgozatomban átfogó, mindegyik női alakot egyaránt vizsgáló elemzést adjak.

Rámutattam, hogy a három fő női alak három eltérő személyiséget takar, három eltérő életlehetőséget jellemez.

Vizsgáltam élethelyzeteiket és ott játszott szerepeiket. Nem megcáfolhatatlan válaszokat kerestem a felmerült kérdésekre, inkább válaszlehetőségeket, mert úgy vélem, Katona drámája épp azért igazán nagy alkotás, mert megadja a különféle lehetőségek közötti választás szépségét.

Devescovi Balázs (ELTE BTK)

A mítosz és Fanni

Témavezető: Szilágyi Márton

Van ugyebár az elmélet. Például, hogy mindig lekéssük beszéd közben, amiről. Nem lehet elérni semminek a jelentését, a jelölés folyton mögé lő. (Beszélni.) A középpont megadja rendszere szabályait, de maga kivonja magát alóla. Egy szöveget megérteni mindig azt jelenti, hogy önmagunkra alkalmazzuk. Vedd fel. És akkor az ember ül a könyvtárban, úgy tesz, mintha ülne. Sok ezer dolog történik mindennap életnek álcázva. Olvas, jön az elv, jól hátba veregeti. Hogy te majd el bírod mondani, mi? Megmutatkozik valójában. Ostobán még csak ellent sem tud neki tenni. Amit nem oly régen még kaján mosollyal, ügyesen legyártottam egy könyvtestből szövegeimet, most megbosszul. Hihetetlen bizonytalankodás, hátha tényleg nem egyezik semmi önmagával. Azt hiszem, ez ténykérdés. Hol a könyv? OK, de miért pont az? Néz.

Sajnos többet annál, hogy lazán elgondolhassa amit nem oly régen még látni vélte. Kijelöl egy pontot a rendszerben, azzal szeretné kicselezni, a tapasztalati érzései behozatalát, a köré épít mindent, hogy majd akkor arról, miként szeret, nem kell beszélni, s rögvest kiderül, ez újabb kp-t okoz, s nyilván ott is csak mulatságos, mint bárki más, egy valami körül toporgok. Elkezd fejteni, de mindig sajnál valaki/mi olyan olvasottat, ami lemarad, odamegy, elmondja, ezzel persze ellentmondásba kerül, folytatva újabb után indul, teljes káosz. Nincs alvás!*

Ui.: A szerző ezúton kér elnézést a felháborító, ízetlen, gusztustalan írásba került hatalmas mennyiségű jelöletlen idézetekért. (Dehát ha egyszer annyira szépen mondják.) Ő is fel van háborodva,

* Garaczi László könyvének a címe.

Egri Zsolt (BDTF)

A félreértett Szécsi Mária

Témavezető: Fűzfa Balázs

A dolgozat célja, hogy Petőfi Sándor *Szécsi Mária* című költeményéről újszerű megfigyeléseket tehessünk egy elemzés keretében. A vizsgálati módszer esszémisztikus jellegű: a téma, a forma analízisének megállapításait igyekszik rögzíteni és szintetizálni szerves egésszé.

A tanulmány elsőként arra a kérdésre próbál választ találni, hogy volt-e valami különleges jelentősége a Júlia-szerelemnek a *Szécsi Mária* kapcsán, s ha igen, akkor milyen párhuzamok vonhatók. A másik probléma műfaji természetű: helytálló-e fenntartani a kompozíció ismeretében azt a tételt, hogy az alkotás egyszerű elbeszélő költemény, vagy pedig más, új vonatkozások is lehetnek a háttérben?

Az első problémára adott válasz az, hogy a Petőfi szemével látott Júlia-szerelem lefolyása tetten érhető a műben, figyelemre méltó párhuzamban a *Szécsi Mária* történetének szereplőivel. A második kérdésre különös választ ad a dolgozat: elképzelhető és lehetséges annak a feltételezése, hogy Petőfi új műfajjal kísérletezett, hogy költőnk az *operettlibrettók* területére merészkedett, amikor e művét megírta. Ezt támasztja alá, hogy a mondott műfaj számos kellékét adaptálta.

A tanulmány a további kutatások előkészítésében segíthet, valamint illusztrálhatja a Petőfi élete és költői énje közötti harmóniát is.

Gere Zsolt (JATE)

Vörösmarty eposztöredéke

Témavezető: Szabély Mihály

Vörösmarty Mihály epikus költészetét kezdetektől fogva meghatározta a klasszicizmustól örökölt feladat, a nemzeti eposz megalkotásának igénye. Az 1822-ből származó, töredékben maradt kísérlet (*Árpád Zalán ellen*) után; végül 1825-ben jelenik meg a sokak által várt mű, a *Zalán futása*. Kevésbé ismert, hogy a következő év januárjában Vörösmarty ismét tervbe veszi a magyar őstörténet feldolgozását, s megírja az újabb eposz vázlatait tartalmazó kéziratot, a *Jegyzéseket*. A Zalán futásának kritikai értékelésére sem váró, hirtelen elhatározást Horvát István *Rajzolatok a' magyar nemzet legrégibb történeteiből* (1825) című munkájának hatása magyarázza. Horvát műve ugyanis sokak - köztük Vörösmarty - számára választ adott a magyarság eredetére, rokonaira, őshazájára vonatkozó kérdésekre, s így lehetőség nyílt a honfoglaló harcok *előtti* időszak költői ábrázolására is.

A *Jegyzések* vázlata elsősorban a *Magyarvár* és *A Délsziget* címen ismert töredékek előzményének tekinthető, de itt szerepel először *A Rom* záró eseményének, a parthus-perzsa háborúnak az időpontja is.

Dolgozatunk azt kísérli meg bizonyítani, hogy *Vörösmarty nem tért el a Jegyzésekben fölvázolt tervtől, vagyis a Magyarvár, A Rom és A Délsziget egyetlen eposz töredékének tekintendő*. Az egység, összetartozás bizonyításán, illetve a töredék elemzésén kívül a dolgozat tárgyalja a keletkezéstörténet és a Horvát-hatás néhány kérdését is. Meglátásunk szerint a töredék fontos előzmény, adalék lehet *a Csongor és Tünde* értelmezéséhez is.

Gerencsér Teodóra (JPTE)

**Ungvárnémeti Tóth László Nárcisz vagy a gyilkos
önn-szeretet című tragédiája a neoklasszicista szintézis
felbomlásának tükrében**

Témavezető: Nagy Imre

A Nárcisz vagy a gyilkos önn-szeretet című tragédiája egy modern kísérlet, maga Ungvárnémeti is "merész darab" -nak nevezi. Dolgozatomban a dráma egy lehetséges értelmezésére vállalkoztam, kiindulópontként használva Ungvárnémeti egyéniségének és költészetének Kerényi és Weöres által hangsúlyozott modernségét. Erre a modernségre, a tragédia merészségére egy lehetséges válaszként a neoklasszicizmus modern inspirációját illetve az érett neoklasszicizmus szintézisének a meghaladását adtam.

A korával, az őt körülvevő konzervatív környezettel szemben többféle aspektusból is tudatos oppozíciót megvalósító Ungvárnémeti mint felvilágosult szabadgondolkodó a nemes önszeretet fogalmának megalkotásakor a felvilágosodás illetve a neoklasszicizmus embereszményét dolgozza ki, folytatva ezzel azt a munkát, amit Faludi Ferenc valamint Bessenyei és íróársai végeztek egy új felvilágosult emberkonceptió kialakításáért. Ungvárnémeti modernsége költészetének görögös ihlete mellett abban rejlik, hogy megsejti a neoklasszicizmus sajátos középhelyzetét, s ezzel egyidőben ráérez az objektív és szubjektív neoklasszicista szintézisének a lehetetlenségére, előremutatva ezzel a romantika modern szubjektívizmusa felé.

Az életrajzi és az eszmetörténeti összefoglalás a dolgozat második részében a dráma szövegközpontú elemzésével egészül ki, az Ungvárnémeti által megvalósított biográfiai, elvi-esztétikai oppozíció valamint a kor meghatározó szellemi áramlatai összefüggésének továbbgondolásaként s egyben bizonyítékként is.

Herbut Ildikó (ÚE)

Batsányi János: A magyar író

Témavezető: Gerold László

Az életművel foglalkozók Batsányi költészetének két csúcspontként a kassai és a kufsteini korszakot jelölik meg. Valóban: legismertebb versei munkásságának ebben a két időszakában keletkeztek. A *magyar író* az 1820-as évek terméke, a költő linzi száműzetésében írja, és egyaránt felismerhető benne a felvilágosodás korának hite, a nemzeti felemelkedés gondolata, a keserűség és a fájdalom, valamint a remény hangja.

A sokszólamú költemény formáját tekintve a költő klasszicizmusát idézi, a szigorú forma alá szorított emberi indulatok, a hazáért élni vágyó és a setétben "égő fáklya"-ként világító költő nemzeti múltat és jövőt összekapcsoló magatartására, szemléletére utal. A dolgozat második felében a verset motívumai alapján kapcsolom össze az életmű néhány darabjával, illetve a leglényegesebb versépítő elemeket (ellentét, párhuzam) mint a struktúrát meghatározó tényezőket vizsgálom.

Elemzésem a vers három idősfkjának (múlt-jelen-jövő) meghatározó-értelmező értékű szerkezetének vizsgálatával zárom, lévén ez Batsányi János emberi-költői végrendeletét tartalmazó költemény gondolati egységét biztosító, poétikai elemeit műalkotássá szervesítő erő.

Jászberényi József (KLTE)

Között
(Kazinczy Ferenc és a szabadkőművesség)

Témavezető: Debreczeni Attila

Dolgozatunkban Kazinczy Ferenc és a szabadkőművesség konkrét, illetve műveken keresztül megszülető kapcsolatait vizsgáljuk.

Munkánk első fejezetében a szabadkőművesség témánk szempontjaiból fontos jellegzetességeit vizsgáljuk, s külön kiemeljük a kétféle rend (jános-, és andrásrend) különbözőségeit. A második szegmensben a magyarországi szabadkőművesség történetének első időszakáról szólunk, külön kiemelve Kazinczy és a Draskovics-rendszer kapcsolatát. A harmadik részben a felvilágosodáskori magyar irodalmárok és Kazinczy szabadkőművességen belüli kapcsolatait kísérjük figyelemmel. Hangsúlyozottan foglalkozunk Báróczi Sándor, Aranka György és Pálóczi Horváth Ádám szerepével illetőleg az Ignatius Born-Kazinczy kapcsolat elemzésével felvetjük azt a lehetőséget, hogy Kazinczy bécsi páholy tagja is volt. E viszony analízise juttat el minket a patriotaság fogalmához. Ennek körülírásával érünk el a *közöttiséghez*, melyet e szellemi alkat legfontosabb létmódjaként tételezünk, módosítván az eddigi értelmezéstörténet viszonylag szilárd tételeit.

A negyedik fejezetben néhány olyan konkrét, történeti elemet vizsgálunk, amelyek Kazinczy és a szabadkőművesség kapcsolatára vonatkoznak. Ezek között elemezzük Kazinczy szabadkőműveskötényét (amelynek feliratát megfejtettük), s az analízis következtetéseit beillesztjük a közöttiség problémakörébe. Még e fejezetrészen belül szólunk az Orpheus szabadkőműves vonatkozásairól, majd a negyedik szegmentum második felében néhány, szabadkőműves szemléletet tükröző vers szemantikai vizsgálatára kerül sor. Itt közöljük azt a két, eddig publikálatlan,

s interpretálatlan lírai szöveget is, amelyeket kutatásaink során találtunk. A verseket értelmezzük, s a többi vizsgált alkotás jelentéshorizontjaival együtt beillesztjük őket a szellemi alkat értelmezésébe.

Az ötödik szövegrészben a befogadástörténet Kazinczy-képét árnyaljuk tovább, immáron a megtalált és a régi (különösen filozófiai-világnézeti, és művészi jellegű) momentumokból eredő következtetések összefoglalásával, és továbbgondolásával. A hatodik egységben dolgozatunk összes következtetésének rövid összefoglalását adjuk, a tételezett fő momentum, a létmegértő, flexibilis, dialogikus közöttiség keretében.

Manheim Ágota (ELTE BTK)

Ujfalvy Krisztina

Témavezető: Hubert Ildikó

Egy régi magyar költőnő, Ujfalvy Krisztina (1761- 1818) monográfiáját állítottam össze. Munkám tartalmazza a költőnő életét, összes verseit, közöttük három, máig kiadatlan költeményét is. Mind az életrajzot, mind a verseket illetően megvilágítottam az egyes szakirodalmak-beli eltéréseket. A három kiadatlan verset az ELTE könyvtárának kéziratárában találtam, Ujfalvy Krisztina naptáraiban, saját kézírásával lejegyezve. Ezeket is csatolva a kiadott verseihez, az általam ismert költemények száma 21. Mivel keletkezési évszámok nincsenek a versek mellett, ezért a tematikus besorolást választottam, majd értelmeztem az egyes témakörökhöz tartozó verseket. Továbbá közöltem még két levelét (édesanyja halálára, illetve férje halálára írtakat), könyvtárának listáját és családfáját is. Végül megadom kutatásom során következő, jövőbeli lépéseit is. Azonban célomat - úgy érzem, hogy - már azzal is elértem, hogy megpróbáltam teljes képet adni egy rég elfeledett frónőről és munkásságáról.

Milbacher Róbert (JATE)

A magyar irodalom "pórias" paradigmája (?)

(Az "önfertőző" Vörösmarty)

Témavezető: Kukoveczné Zentai Mária

Minden kánon (kulturális, irodalmi) csak úgy épülhet föl, ha válogat a rendelkezésére álló elemekből. Ez a válogatás, szelektálás bizonyos jelenségeket beépít a születő kánon rendszerébe, másokat pedig kirekeszt abból. Az elfogadott elemek adják a kánon identitálásának alapját, míg a kihagyottak mechanikusan ezen önazonosság állandó megkérdőjelezői, rombolói lesznek, amennyiben "szóhoz" juthatnak. Természetszerűleg a kánon igyekszik a rajta kívül álló elemeket negligálni vagy ha kell írtani, hiszen kizárólagosságra való törekvése nem tűri a másság létét.

A XIX. század első felének irodalmisága egy erőteljes kanonizáció időszaka. A kor kánonjának egyik alappillére a népiesség, amely hosszú időre meghatározta irodalmunk lehetséges irányát. E népiesség a már meglévő civilizációs trend ízlésvilágának megfelelő, abba zökkenőmentesen beilleszthető kultúra-képző fogalomná nemesült. Nemessé válása azonban azzal járt, hogy a "népi" jelleg csak bizonyos attribútumokat jelentett, leválasztva róla a magas kultúra számára "használatlan", szalonképtelen jellemzőket. E jellegzetességek mégis ott kísértének, és be-betörnek a szalonok szőnyegeire trágás talpukkal. Ilyen "bemerészkedésnek" tekinthetők Vörösmarty Mihály *A holdvilágos éj*, *A kecskebőr* című novelláinak világképe, illetve a *Csongor és Tünde* bizonyos aspektusai. A korabeli kritika a két novella kapcsán egyértelműen "veszélyt" érez, és igyekszik "megsemmisíteni" azokat. De a későbbi tudós méltatások sem igen tudtak mit kezdeni velük. Tanácsstalanságukat a másság előtti értetlenségükben látom, hiszen olyan világgal kerültek szembe, amelynek megközelítéséhez nem rendelkeztek

megfelelő nyelvvel. (Egyébként ezt a nyelvet Bahtyin teremti meg a Rabeláis-ról szóló könyvében.) Dolgozatomban Bahtyin fenti művének ismeretében teszek kísérletet Vörösmarty műveinek interpretációjára.

Nyáry Krisztián (JPTE)

Hagyományozhatatlan hagyományok

(A magyar felvilágosodás dunántúli modelljének kanonizációs problémái)

Témavezető: Rohonyi Zoltán

A dolgozat a 1770-1820 közötti magyar irodalom konkrét példáin keresztül vizsgálja a kanonizáció, áthagyományozódás és autorizáció problémáját, ezen belül pedig a dunántúli költői csoportok alternatív poétikai modelljeivel foglalkozik. Ez az irodalmi korpusz, - amely a vizsgált korszakban debreceni iskola mellett a Kazinczy névvel fémjelezhető kánon ellenében a legerősebb poétikai alternatívát kínálta - egy a vers-, stílus- és nyelvújítás sajátos értelmezésén alapuló, napjaink olvasójának is sok tanulságot hordozó lehetséges irodalmat modellál.

A kanonizációt külsőleg meghatározó szempontokon kívül, mint a képzés, az intézményes háttér és a nyilvánosság, megkísérlem rekonstruálni a dunántúli modell szerzői által jelentősnek ítélt művek s érvényesnek elfogadott értelmezések rendszerét is. Emellett azokat az általános poétikai tendenciákat emelem ki, amelyek leginkább jellemezték a dunai alkotói gyakorlatát: a imitációs technikán alapuló originalitást, az archaizáló beszédmódot és a populáris regiszter sajátos integrálását.

Arra keresek választ, hogy ez az alapvetően a hagyományokra alapuló modell miért nem lett része mégsem a ténylegesen áthagyományozódó kánonnak, s hogy mik azok a felszín alatti kulturális mélystruktúrák, amelyek megakadályozták, hogy mindez bekerüljön a közvetkező nemzedék (s így az elkövetkező kétszáz év) irodalmi elvárásainak intézményesedett rendszerébe.

Onder Csaba (KLTE)

"Rómát, Athenát, Spártát, álmodtam. . ."

(Berzsenyi közösségeszményének vonásai kötetkompozíciójának
Második könyvében)

Témavezető: Debreczeni Attila

Berzsenyi már 1803-ban, a Kazinczyhoz eljuttatott három versében felvillantotta költői arcának közösségi (váteszi) és magányos (amathusi) alapvonásait. A két élménykör közötti, a későbbiekben még erőteljesebbé váló, polarizáció 1810 tavaszán-nyarán, az ekkor összeállított kötetében, manifeszt költői szándékként is megjelent.

A Második Könyve egybegyűjtött, publikusnak ítélt nemzeti-közösségi tárgyú ódák (az Első és a Harmadik Könyvhöz hasonlóan), sajátos elrendezettséget mutatnak. Véleményünk szerint a Második Könyv elrendezésében Berzsenyi saját eszményeihez igazított közösségének képmására, ehhez fűződő viszonyának változására ismerhetünk.

A dolgozat a Második Könyv alapvonásait, az abból kirajzolódó (implicit) közösségeszményt elemezve igyekszik árnyalni Berzsenyi társadalomképéről, annak 1809-1810 körüli változásairól (fordulatáról) szerzett tudásunkat.

Sitkei Edit (PPKE)

Egy XVIII. századi költőné hajdani sikereinek titka

Témavezető: Szilágyi Márton

A dolgozat egy XVIII. századi, ma már ismeretlen költőné, Molnár Borbála egykori népszerűségének okát kívánja feltárni.

A sikernek számos bizonyítéka van: Molnár Borbála és a pályatársak levelei, a költőné tiszteletére rendezett névnapi ünnepségről szóló tudósítás, műveinek "kalózkidásai", a támogatók és a követők nagy száma.

A siker azonban nem volt osztatlan, a költőné Batsányival való konfliktusa, valamint Kazinczy gúnyolódó megjegyzései az akkori irodalmi közvélemény megosztottságára utalnak. A népszerűség időben is korlátozott, az 1896-es évekre tehető.

Molnár Borbála népszerűségének számos összetevője van: egyrészt a költőné lírája a korban kedvelt szélsőséges érzelmeket kifejező élménylíra; másrészt költészetére a tanító-nevelő szándék, a didaktikusság jellemző. A leghangsúlyosabb mozzanat azonban, hogy Molnár Borbálában az első magyar költőné látták. A róla szóló reflexiókban az a fajta büszkeség jelenik meg, hogy végre mi, magyarok is fel tudunk mutatni egy nőíró. Összefoglalva: Molnár Borbála sikerének titka abban rejlik, hogy a korban divatos hangon és formában megszólaló divatos, jelenség volt, de népszerűsége elmúlik, amikor a jelenség már nem egyedi, s az irodalmi ízlés is megváltozik.

Szilczl Dóra (JPTE)

Racionális himnuszok

Témavezető: Nagy Imre

A felvilágosodás korában egy sajátos tematikájú verstípus jelenik meg, melyet racionális himnuszoknak nevezek. Az egyénileg átélt vallásos téma megszólaltatása és a technikai kidolgozottsága mellett feltűnik ezek egységes gondolati szervezettsége, jellegzetes toposzrendszere, mely egy a korábbtól eltérő kollektív vallási látásmódra enged következtetni.

A vallási megjelenítés módjának megváltozását legfőképpen az idézte elő, hogy ebben a korban a rációt hangsúlyozó új paradigma megjelenésével szükségessé vált az immanens és a transzcendens viszonyának az átértelmezése, a hit fogalmának újradefiniálása. A dolgozatban a hangsúlyt azokra a mozzanatokra helyezem, ahol és ahogyan ez a kicserélés megtörténik. A szakrális szövegek beszédmódjában történt változás megragadásával igyekszem feltárni, hogy a bevált vallási formanyelv mellett jelentkező paradigma gyökerei hol keresendő, s mennyire határozza meg az a gondolatrendszer, melyet mi a felvilágosodás fogalommal illetünk.

A kor vallási rendszerét, az általuk elfogadott és legitimált racionalizált gondolkodásmóddal valamiféleképpen egyeztetni kellett. Ez jelenik meg, abban a fordulatban, mely során az addig jól használható misztikus elemeket felcserélték egy racionális képvilágra, ésszel bizonyítható, tapasztalható "igazságokra". Racionalizálniuk kellett a vallásos gondolkodást, azért, hogy beszélni tudjanak a szakrális körébe tartozó dolgokról egy olyan "világban", ahol az igazság, a hitelesség, a jóság, a valóság erőteljesen az "ész uralmához" kötődött.

Tóth Orsolya (JPTE)

Tokaji és Slovoicza

Témavezető: Rohonyi Zoltán

V. Hortváth Károly

A dolgozat az Árkádia-pörről mint kétféle ízlés alapján megfogalmazódó, kétféle kánon konfrontálódásáról szól. A vita módszeres leírása első lépésben megelégedhetne a Kazinczy-tábor, illetve a debreceniek körében megfogalmazódó ízléskategóriák rendszerezésének, a hozzájuk társuló kulturális háttér feltárásának kísérletével, majd a kánon művelődéstörténeti összefüggéseinek körvonalazásával, végül a fogalom hatalmi eszköz jellegére célozva, kánon és ellenkánon összezapásaként értelmezhetné a polémiát.

A címmel mégsem erre a lehetséges értelmezési keretre szeretnék utalni. Ennek oka részben a felmerülő filológiai problémákban rejlik: a debreceniek táborához rendelhető vélemények decentráltsága, ill. a fennmaradt megnyilatkozások töredékessége miatt nehezen rekonstruálható és tulajdonítható a debrecenieknek olyan egységes álláspont, melyet minden további nélkül a "debreceniség" címkéjével láthatnánk el; másrészt a Julow által is jelzett problémában: "inkább éreznek, mintsem megfogalmazni tudnának", valamint ugyanennek egy másik aspektusában: a Debrecen védelmében kiálló Fazekas Mihály szinte kizárólag Kazinczy ad hominem érveire reagál, láthatólag mit sem érzékelve a vita kánon-ellenkánon jellegéből.

Hogyan igazolható akkor a címben jelzett - ráadásul többszámú - kánon- és ízlésfogalom? Elkerülendő a történetietlenség vádját, a dolgozat a Kazinczy által is alkalmazott ízlés és kánonfogalom használatát kísérli meg körüljárni, melynek ebben az esetben egyetlen lehetséges módszere, ha a Kazinczy-levelezés hatalmas korpuszából megpróbáljuk kiválogatni az erre vonatkozó utalásokat.

Zwikl Erika (JATE)

**Csokonai Vitéz, a debreceni hazard-játékos,
poéta-praeceptor-diák**

Témavezető: Szabély Mihály

A debreceni diákból felcseperedett százalakú Protheusz-költő játékos-poéta arca jól ismert már az olvasó utókor előtt. Ez a *játékosság* azonban nála a klasszicizmust keményen konzerválni kívánó korabeli költői gyakorlatban (költészetében) épp úgy megcsillan, mint az iskolai fegyelmet szigorúan megkövetelő "Helvét Hitvallású Nemes Kollégium" falai között (életében).

A költő kollégiumi "kicsapatásával" kapcsolatosan számos hipotézis született már (a politikai okoktól a pénz-sikkasztás vádjáig) A "valódi" ok azonban szüntelen újabb találgatásokra késztet.

Ennek a játékosságnak a nyomába szegődve indult el egy 200 éves értelmezési kísérlet, mely a ránk hagyott és fennmaradt írásokra támaszkodva nyomoz, és próbál - teljes bizonyossá immáron soha ki nem deríthető - feltevésekkel játszani. . .

XIX. századi magyar irodalom

Bagoly Csilla (ME)

Arany János: Tetemre hívás

Témavezető: Szili József

A három részből álló dolgozat Arany János *Tetemre hívás* című balladájának értelmezését kísérli meg más-más (interpretációs) logikát alkalmazva. Az első rész a történet abszurditásának lehetőségére hívja fel a figyelmet (Bárczi Benő tettének esetleges motivációit keresve).

A második rész az öngyilkosság pszichológiájának érintésével éppen a motiválatlanságot próbálja bizonyítani, fölvetve egy, a motiválatlanságon alapuló verspoétika lehetőségét.

A harmadik rész néhány hangtani értelemben hangsúlyos helyzetben levő szó szimbolikus jelentéseinek feltárásával a ballada ortodox értelmezésével ellentétes interpretációt ad.

Az értelmezés különös jelentőséget tulajdonít a szöveget strukturálni látszó szavaknak, mint Benő, tőr, Abigél, leginkább ezek magánhangzóit, magánhangzómegfeleléseit vizsgálva.

A három rész tehát a vers mikropoétikai szintjén (hangok, anagrammák, egybehangzások) összeér.

Bényei Péter (KLTE)

A történelmi regény mint Létmódellem Kemény Zsigmond: *A rajongók* című művében

Témavezető: S. Varga Pál

A dolgozat Kemény Zsigmond: *A rajongók* című regényének az esztétikailag utánképzett múlt révén születő, a műben immanensen megragadható, jelentéshorizontját igyekszik feltárni. Két nagyobb egységből áll. Az első a történelmi regény hipotetikus (a dolgozat keretei között csak Keményre vonatkoztatott) létmódját vázolja fel, melynek mint a múltábrázolás egy fajtájának sajátossága, hogy egy zárt, öntörvényű kompozíció keretében egyszerre épít fel történetiségében és általános létmodellként (történetiségtől független emberi tényezők jelenléte) egy világot. Ez a létmodell az egyén metafizikai meghatározottságára való reflektálás révén Létmódellemként is értelmezhető.

A második egység az összetett Létmódellemként (felszíni világ, mélység világa (végzet, gondviselés)) felfogott *A rajongók* elemzése. A mű fő jelentéshorizontját az egyén válságában jelöli ki, mely a felszíni világ hamis értékrendjének elfogadásában érhető tetten, ami az egyes személyek vetületében a mű létállapotát és a téves önmegértést eredményezi. Ez végül a Balázsfalvi tragédiához: a céltévesztettség lelepleződéséhez vezet a mélyvilág (végzet, halál rettenete) felszíni világtól elkendőzőtt értékrendjének felsejlése révén. Az önmegértés válsággal szembeni módját képviseli Bodó Klára (nőiség), ki a mélyvilágot is a végig jelenlévő gondviselés formájában éli meg.

Deés Andrea (JGYTF)

Vajda János és az önkényuralmi magyar tragédiaírás

Témavezető: Bene Kálmán

Dolgozatom Vajda János művészi portréját szeretné árnyalni, felmutatni a portrén egy új - eddig kevesek által észrevett - színt, Vajda kritikus munkásságát. Vajdáról a publicistáról sokat tudunk, kritikus munkássága "határterület": szervesen kapcsolódik hírlapírói tevékenységéhez, így ilyen jellegű írásainak egy része bekerült publicisztikai munkái közé. (Főleg azok, melyek hosszas viták kiindulópontjai lettek, mint például a Prielle Kornélia pesti vendégjátékát bíráló cikk, melyből "a vidék" és Vajda között nagy port kavaráó vita keletkezett.

Két szempontból is fontosak a kritikák:

1. Megmutatják Vajda szilárd, kristálytisza és következetes elveit a színházzal, művészettel, házával kapcsolatban
2. Betekintést nyújtanak az önkényuralom-kori magyar közéletbe (melynek fő színterei a szaporodó sajtótermékek hasábjai és a széles tömegekre hatni tudó színház).

E dolgozat Vajda színikritikus munkásságának csak egy részletét mutatja be, de meggyőződésem, hogy fontos és tanulságos részletét. A műfaji megszorítás a tragédiára, a nyelvi megszorítás a magyar tragédiákra, az időbeli az önkényuralom első évtizedeire szűkíti a feldolgozott anyagot. Így a vizsgálat tárgya az önkényuralom-kori magyar tragédiaírás, ahogyan Vajda (és kortársai) látták. Bevonandó volt azonban még egy tragédia, mely nem e kor szülte, Vajda írásaiban azonban igen fontos helyet foglalt el. Ez a mű "a" magyar tragédia, Katona József *Bánk bánja*, mely Vajda számára - ezt is szeretném megláttatni - a mércét jelentette mind eszmeiségében, mind szerkesztésben, mind pedig nyelvezetben.

Ma már látjuk, hogy kortársainak műveit néha igazságtalanul keményen bírálta, vannak darabok, melyek operaként vagy

felújításként még ma is megállják a helyüket. (Dobsa IV. Lászlóját néhány éve Vérmennyegző címen felújították, Az V. László c. opera ma is él.) A Bánk bán körüli esztétikai viták pedig máig nem csitulnak, sőt, újabb és újabb fordulatot vesznek, de értékét és nagyságát egyetlen elemző, átiró sem vonta még kétségbe.

A Nemzeti Színházban történtek - ha megengedhető e profán hasonlat - a nemzeti futballhoz hasonló érdeklődésre számíthattak a korban, így fontos és nem kevésbé tanulságos a színház életének, gondjainak és fejlődésének megjelenése ezen írásokban.

Célom, hogy Vajda írásain, gondolatmenetén keresztül az olvasó is megismerje az önkényuralom korának művelődési és közéleti hangulatát, törekvéseit, harcait, művészeti termésének egy szeletét, és meglássa: Vajda János e területen is maradandót alkotott.

**"(. . .) ki az egésznek harmóniáját többé visszazengeni,
nem tudja."**

(Nietzsche hatása Péterfy Jenő tragikum-elméletében)

Témavezető: S. Varga Pál

Péterfy Jenő esszéinek olvasása közben merült fel a dolgozat írójában az a kérdés, hogy miért kap kitüntetett helyet a tragikum mibenlétéről való gondolkodás Péterfy esztétikájában, holott a magyar tragédiaírás kevés jeles művet jegyez, s a tárgyalt időszakra egyáltalán nem jellemző a tragédiaköltészet.

A dolgozat célja: hatástörténeti vizsgálódás segítségével megragadni a válaszadás lehetőségeinek egy perspektíváját. Péterfyből ambivalens reakciókat váltott ki Friedrich Nietzsche filozófiája. A német gondolkodó hatásának kimutatása megvilágítja Péterfy tragikum-elméletének ellentmondásait is. A nietzschei út járhatóságának vagy elutasításának kérdése Péterfy számára lezáratlan marad. A nietzschei hatás és ennek tagadása az individualitás problémája köré csoportosul; és ezzel -részben- összefüggésben az autonóm esztétika köré. Péterfy a metafizikát is ki akarja zárni az esztétika területéről, ugyanakkor "metafizikai vigaszt" kér számon a tragédián.

A dolgozat írója a két szerző tragikum-elméletét párhuzamosan vizsgálva szeretné bizonyítani, hogy Péterfynek teljességgel nem sikerülhetett autonóm esztétikát teremteni, mert a tragikumról való gondolkodás mindig magába foglal valamilyen szintű létértelmezést, sőt, feltehető, hogy őt magát is épp a létmagyarázat keresése indította arra, hogy kiemelt helyen kezelje a tragikum kérdését.

Lapaj mint Faust - avagy szövetség az ördöggel

Témavezető: Fried István

A világ egy. Egységét az ősi időkből örökölt archetípusok adják. Az archetípusok a művészi alkotásokban szimbólumokként vannak jelen. Ilyen ősi szimbólum az ördöggel kötött szövetség aktusa, mely az irodalom, zene, képzőművészet számos művét kapcsolja egy egyetemes láncba, hol a láncszemek közti kapcsolatot egy szimbólum valósítja meg. Felfűzhető erre a láncra az őskeresztény idők Theophilus papjának esete, Mária legendák sora, Johann Faustus és Hatvani István története, Weber operája és ide sorolható Mikszáth Kálmán novellája - a Lapaj, a híres dudás. Lapaj, a császár szövetségre lép az ördöggel, érzéseiért cserébe a Sötét hatalom egy bűvös dudával és az azon való művészi játék képességével ajándékozta meg. E szimbólum meglétét a műben irodalmi, zenei, képző- és filmművészeti alkotások vizsgálatával, a duda jelképiségével és magával a Mikszáth-szöveggel próbáltam igazolni. A megkíséretés és az ördög által kínált szövetség elfogadásából következően mégsem jut kárhozatra Lapaj lelke. A novella a kiengesztelődés aktusával végződik - egy kislány, az "Örök Női" képviselője váltja meg Lapajt. E "megváltó" szerep újabb irodalmi párhuzamokra ad lehetőséget: Szűz Mária, Beatrice, Margit - irodalmi rokonai a Lapajt megmentő kislánynak. Dolgozatomban elsősorban az ősi szimbólumok által létrejövő összefüggésekre, irodalmi, zenei képzőművészeti alkotások közti kapcsolatok megvalósulására figyeltem bizonyítva ezzel a világ és az emberek közösségének egységét.

Csák Máté-motívumok a XIX. század második felének drámaiban

Témavezető: Hubert Ildikó

Manapság már szinte csak a történelemkönyvek lapjain találkozunk azzal a kevésbé rokonszenves oligarchiával, akiből a romantika és a reformkor megteremtette "a szeplőtlen szabadság" hősét. Ez a hős Csák Máté, a korabeli irodalmárok megfigyelése szerint Világos után irodalmi reneszánszát éri. Dolgozatunkban a korszak Csák-ábrázolásait vizsgáljuk. Áttekintjük az előzményeket is: először Vörösmarty Mihálynál jelenik meg romantikus hősszerelmes alakjában 1826-ban. Kunoss Endre (Bústavi) az Aurorában ír Csák címmel költeményt. Petőfi levélben buzdítja Aranyt egy Csák-eposz írására. Hübele Balázs is hősnek formálná a Délibábok hősében. Bizonyítani próbáljuk az első drámai ábrázolások - Kisfaludy Károly drámatörredékének - meghatározó szerepét a későbbi alkotókra. Részletesen bemutatjuk Madách Imre Csák végnapjai két változatának Csák-alakjait.

A Magyar Tudományos Akadémia Teleki-pályázatából három, míg Karátsonyi-pályázatból öt drámakísérletet mutatunk be. A kéziratos munkák ma az Akadémia kéziratárában találhatóak.

Az összkép változatos, de ezek között is a nemzeti hős beállítás dívik. Egy 1860. évi Karátsonyi-pályaműben véltük fölfedezni P. Szathmári Károly eltűntnek hitt drámáját. Szász Károly Trencsényi Csákjába is betekinthetünk epikus volta ellenére. Foglalkozunk Nagy Miklósnak, a Vasárnapi Újság egykori főszerkesztőjének drámájával.

Összegzésként megállapítjuk, hogy a szerzőnek - ha tehették volna - Arany János következő megállapítását kellett volna szem előtt tartani: ". . . megadjuk a históriának, ami az övé, de nem serkentjük, ha lacunái a költői alakításon is meglátszanak."

"Csonka élete a költészetben lett egészé"

Témavezető: Szabély Mihály

"Bizonyos tartalmi elemek, amelyek jórészt művön kívüliek, talán egyetlen írónk esetében sem befolyásolták annyira a történeti-esztétikai megítélést, mint Keménynél" - írja Wéber Antal. Kemény Zsigmond regényeit az utókor egyöntetűen meghatározó jelentőségűnek ítéli a magyar (próza)irodalom szempontjából. Az életművel foglalkozó irodalmat olvasva azonban kiderül, hogy az értelmezések döntően Kemény utolsó három regényére (*Özvegy és lánya*, *A rajongók*, *Zord idő*) összpontosítanak. Ezeket kitüntetve a többi regényt és novellát csak annyiban méltatják figyelemre, amennyiben fellelhető bennük a "három nagy" művet előkészítő elemek. E fejlődéstörténeti interpretáció következményeként Kemény Zsigmond történelmi regényeivel vált azonossá, a kánonból kiszorult kisregények pedig, fogódzók híján, olvas(hat)atlanná lettek. Vajon nem túlzott fényűzés-e egy életmű egyik felétől eltekinteni, még ha ezzel a másik felét fel is értékeljük?

A dolgozat Keménynek az 1850-es évek első felében keletkezett művei közül *A szív örvényei* (1851) és a *Ködképek a kedély láthatárán* (1853) című regényeket teszi értelmezés tárgyává. A fejlődéstörténeti megközelítésmód helyett - némileg kiszakítva e szövegeket a történelmi regények szorításából - a regények narratív szerkezetét vizsgálja. Főként azokra az elemekre összpontosít, melyek Kemény újszerűségét, időszerűségét bizonyítják. A két regényből így kirajzolódik egy olyan ismeret(és regény)elmélet, amely nem hisz valóság és szöveg szükségszerű kapcsolatában, illetve az elmondott elsőbbségében az elmondással szemben. Az elbeszélés és történet viszonyát tekintve az elbeszélőre és annak elbeszélésére helyezi a hangsúlyt, mindkét regény szövegében végig sejtetve egy titkos, soha el nem érhető

történetet, melynek létét bizonyítja és ugyanakkor el is fedti a regényekben olvasható seregnyi másik, egymást folyton átértelmező történet.

Schneider Beáta (JATE)

Egy átmeneti kor érték középpontú vizsgálata

Témavezető: Takáts József
Szabély Mihály

A XIX. század közepén induló *modernizációs folyamat* ideje az, amit a dolgozat vizsgál, az értékek változásának szempontjából, mintegy szociológiai körképet adva. A cím egy átfogó elemzést sugall, a figyelem valójában a *középnemesi* réteg értékviselésére, szerepzavarára irányul. A választás nem véletlen, "ő" a kor - illetve az irodalomtörténeti kánon - főszereplője.

A dolgozat módszere: A korban keletkezett *regények* alapján vizsgálja néhány erkölcsi értékhez való viszony változását, Eötvös Károly *Balaton utazás* című regényét tekintve kiindulópontnak. Az általa nosztalgiával felidézett értékeket követi nyomon korábban keletkezett regényekben, azt kutatva, hogy hogyan és miért vált néhány múltban volt érték a jelenben nosztalgia tárgyává, egy letűnt, de visszavágyott világ részévé.

Ilyen legfontosabb értékek például az idő, a tér - aminek leszűkülését illetve elvesztését éli meg a modern ember. A ráérő, karosszékben csibukozó vidéki nemes alakja vágyképként jelenik meg a "boldogtalan gyorsvonaton utazó" előtt.

A hagyományok, a biztonságos életvilág az élet ismétlődő egyformasága mindaz a legfőbb - talán nem is érték, hanem annál több - létfeltétele, ami már a múlté. Aztán a becsület, az igazmondás, a szavahihetőség, a szerelem, a tekintély, a szeretet mint legfőbb erkölcsi értékek is elveszni látszanak, de legalábbis súlyukat veszítik.

Az egyetlen érték, ami nem le, hanem felértékelődik, illetve erkölcsi értékek helyébe is léphet: a *pénz*.

A dolgozat mindezt együtt vizsgálja a *polgárosodás* problémájával, hiszen az új világban a polgár az, aki átveszi a főszerepet, és ennek a szerepnek kellene megfelelnie a

középnemesi réteg tagjainak is - ahogy azt egy regény főszereplője sugallja. És nem is akárhogyan: elhagyva mindazt a múlt értékei közül, amelyek a jelenben gátolnák, és megőrizve mindazt, amik segítségével megőrizheti "ártatlanságát" a "bűnös" modern világban.

Szeredi Orsolya (KLTE)

**Néprajzi és mitológiai elemek szerepe Mikszáth Kálmán
A jó palócok című novellaciklusában**

Témavezető: S. Varga Pál

A dolgozat Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című művét novellaciklusként, azaz egységes, zárt világot alkotó műalkotásként tárgyalja. Az I. fejezet *A jó palócok* legfontosabb ciklusképző tényezőit (visszatérő hősök, azonos helyszín, belső idő, a hősök életformája) veszi számba. Elemzésük arra a részeredményre vezet, hogy mivel a mű zárt világa látszólag egyetlen tájegységhez, a Palócföldhöz kötődik, a novellák Palórcországnak részletesebb megismerése a néprajztudomány eredményeinek felhasználásával történhet.

A II. fejezetben kísérlet történik *A jó palócok* "görbe tartomány"-ának néprajzi elemzésére. A tárgyi néprajz elemein belül megtörténik a természeti és tárgyi környezet, a gazdaság és a háztáj, a berendezések és használati tárgyak, a ruha- és hajviselet, a hétköznapi élet és jellegzetes munkák, a szellemi néprajzon belül pedig a népszokások és jeles napok, a babonások és a nyelvi jellegzetességek műbeli ábrázolásának leírása.

A III. fejezet a néprajzi elemzésből levonható következtetéseket tartalmazza. Ezek közül a legfontosabb, hogy az általánosan elterjedt véleménnyel szemben *A jó palócok* - bár külön-külön hiteles néprajzi elemeket tartalmaz - nem köthető egyértelműen a Palócföldhöz: Mikszáth Palórcországa fiktív népiességgel megrajzolt, teremtett világ. Éppen teremtettsége okán kísérlelhető meg a mű világának mítoszkritikai elemzése.

A IV. fejezet a mitopoétikai elemeknek (mitikus idő, tér és hősök), a mitologikus gondolkodás elemeinek (szimpatetikus mágia, bináris oppozíciók, stb.) és a nyelvi elemeknek

(sztereotípiák, fogadkozások, átkozódások) megjelenését és funkcióját vizsgálja a Mikszáth-műben.

A V. fejezetben az eddigi elemzés konklúziója található. A dolgozatíró úgy véli, hogy *A jó palócok*ban Mikszáth az európai irodalommal párhuzamosan kísérletet tett az "aranykor" feltámasztására, mégpedig nem a "magas kultúra", hanem a szubkultúra anyagának felhasználásával. A világnak a "kisvilág" perspektívájából való bemutatása azt eredményezi, hogy a szerző egyrészt eleve lemond a világ teljességének ábrázolhatóságáról, másrészt a világegyetem az ember számára birtokba vehető, meghitt lakhelyként mutatkozik meg.

A XX. század I. felének magyar irodalma

Farkas Krisztina (ELTE TFK)

Sinka István hiedelemballadái

Témavezető: Cs. Varga István

Sinka István költészete egy népréteg életének, vágyainak, lelkivilágának megrendítően hiteles rajza. Lassan már eltűnőben lévő, a magyar népköltészet és néphit legősibb elemeit még őrző világ üzenetét hozta a magyar irodalomba. A paraszti világ misztikus, babonás légkörét éppúgy ábrázolta, mint a halált, a pusztulást.

A Sinka István balladáiban megjelenő népiség nem kordivat. Ő nem visszatért a népköltészetéhez, hanem annak formakincsét, szellemiségét, abból a világból hozta magával, melyből kiemelkedett. A Sinka balladák többségében találhatunk babonás, mitikus elemeket, de azok csupán a vers világát színező, a háttérben meghúzódó motívumok. A hiedelemballadákban azonban a babonás-mitikus világ a vers egészét meghatározó vezérmotívummá válik.

Fekete Zoltán (JPTE)

"A hetedik te magad légy".

(A személyiség-konstrukció lehetséges motivációi
József Attila *A hetedik* című versében)

Témavezető: Szigeti Lajos Sándor

A József Attila szakirodalmat, úgy tűnik, nem igen foglalkoztatja a költőnek *A hetedik* című verse. Nem sorolják az ún. nagy költemények közé; mintha különösebb életrajzi vonatkozása sem volna és talán emiatt vált mellőzöttté, avagy egyszerűen csak némi értetlen idegenkedést vált ki az olvasóból, már-már szürreális képeivel. Füst Milán például így nyilatkozott a versről: József Attila "olykor bizony odáig megy már a szabad asszociációs kép- és hangzattársításban, hogy némely versének nem több művészi értelmét találom, mint, teszem fel, a ráolvasási rigmusoknak. (Ilyen például a *Regös ének*, *A hetedik* című vers, de még a *Medvetánc* is.)"¹ József Attila levelezése, prózai írásai és költeményei alapján, a költő önmeghatározásainak lehetséges aspektusait összevetve, véleményem szerint megállapítható, hogy milyen személyiséggé, milyen emberré akart válni és hogy egyáltalán látott-e vágyai megvalósulására lehetőséget. Ezért a verset, -az életművön belül-, egészen különleges státuszba helyezi az, hogy egy olyan én megkonstruálására irányult, amely személyiségének szinte minden addigi szerepváltozását, fejlődését magában foglalta, s mégis ontológiai kívánságot az individuumot meghatározni. Ezt a látszólag paradox helyzetet József Attila a különböző szerepeken keresztül megnyilvánuló ének, a létezésében való megragadásával próbálta megszüntetni. Tette ezt akkor, amikor az őt körülvevő világ már nem igazolta vissza identitásának egyedülvalóságát, amikor kudarcot vallott mind társadalmi (költő, pártmunkás), mind magánéleti (férfi, barát) szerepeiben. Egyedül az a lehetőség maradt meg számára, hogy

én-azonosságát, önmaga egyetlen lehetséges definícióját, saját egzisztens voltában ragadja meg.

¹Füst Milán: József Attiláról. (Nyugat, 1935. március)
IN: Kortársak József Attiláról I.

Győrei Zsolt (JATE)

Istenek alkonya (a lámpafény motívum Kosztolányi és Babits korai lírájában)

Témavezető: Fried István

A századfordulón vidéki fiatalemberek, ifjú poéták érkeznek Budapestre, az ifjú nagyvárosba, ahol új, ambivalens élmények érik őket gyors egymásutánban. Ezek feldolgozása során felnőttek lesznek, önmagukra eszmélnek, régi otthonuktól s szüleiktől elszakadva önállósulnak, elvesztik ábrándjaikat, az egykori idillt. Ugyanakkor általuk is változik az irodalom, az életmód változását végre követve a Nyugat irodalmához, mégpedig a "Nyugat alkonyá"-nak irodalmához közelít, mesterségesen konzervált egységét elvesztve nagyvárosi irodalommal fejlődik. E világ szintén elvesztette ábrándjait, otthonát és teremtőjét, s önállósult - és ennek a világnak váltak ők hű kifejezőivé.

Ezt a folyamatot próbálja meg a dolgozat egy motívum, a lámpafény segítségével érzékeltetni. A dekadencia ábrázolására persze kínálkozott volna sok más motívum is, például a legalább ilyen jelentős őszé, azonban ez inkább magába foglalja e folyamat ambivalenciáját is, vagyis azt, hogy e bizonyos kor egyszerre hozza egy világnak, az isteni világnak alkonyát, s egy másiknak, az emberi világnak hajnalát. Ennek az emberi világnak szimbóluma lesz a lámpa, mely ambivalensen viszonyul a búcsúzó, isteni fényforrásokhoz: egyszerre utánozza és előzi meg őket: *több náluk és kevesebb.*

Több, mert a lámpa immáron nem egyetlen abszolút fény, mely egy egész világot világít, hanem közös elnevezése számtalan különféle saját fényecskének, kóválygó szentjánosbogárnak. És kevesebb, mert ez a sokaság többé képtelen egyetlen fényre összeállni, a különféle fények zavaros világa tűnik fel, az istenek alkonyán az ember alkotta nagyvárosokban a fények Bába.

A lámpafény motívuma tehát, vélekedésem szerint, nem csupán egyike az irodalomban oly hirtelen felbukkanó technikai csodáknak, hanem, legtökéletesebb kibontakoztatásában, a fiatal Kosztolányi és Babits költészetében, tipikusan erre a korra jellemző költői magatartás szimbóluma is. Ugyanakkor megvilágítja a nagyvárosi civilizáció túlértsége miatti dekadenciába fordulását is, és a párhuzam két síkon párhuzam: a kivilágítatlan vidékről a lámpafényes nagyvárosba érkező fiatalemberek, és a maradi honból a modern Nyugatra csöppenő irodalom szintjén. E vélekedésemet szeretném a korai Kosztolányi- és Babits-líra e szempontbóli részletesebb vizsgálatával igazolni.

Kelemen Zoltán (JATE)

Drámai hős vagy regényes jellem?

Témavezető: Fried István

Szerző dolgozatában Márai Sándor *Vendégjáték Bolzanóban és Egy úr Velencéből* című műveit hasonlítja össze, a bennük megjelenített Casanova-figura szempontjából. Drámaiság és epika, jellem és hős fogalmainak egybemosására, összekapcsolására mutat rá, valamint ebből következtet a Márai-hősök általánosan közös jellemvonásaira: vagyis a világban való lét megélésének hasonlóságaira a magányos hősök, alkotó-művész hősök esetében (Szindbád, Casanova, Kazinczy, János mester stb.)

Casanova esetében egy olyan hősről van szó, aki ráébred önnön jelentőségére és életét - legalábbis a külvilág számára - felvett szerepével kezdi el azonosítani. Ő az, aki szemléli a - heideggeri értelemben vett - lételvonódást, visszahúzódat, úgy, hogy emlékezetében még él egy gazdagabb, más minőségű kor képe. Személyisége Márai számára kísérleti egő - a kunderai értelemben - melynek segítségével az egy és a sok filozófiai problémájának gyakorlati vetületét vizsgálja Márai, pontosan az én és a más, az objektum szubjektívizálódásának lehetőségeit, az ennek a más felé irányuló önmeghatározási módszereit. Itt ismét kunderai fogalommal, az epikus és a lírai szoknyavadász megkülönböztetésével él a szerző. Casanovát epikus szoknyavadásznak tartja, abban az értelemben, hogy számára minden nő az örök nő megértéséhez, a vele való szembesüléshez vezet el. Ezáltal éli meg Giacomo Casanova a teljességet a kalandor szerepében, hivatásos csábítóként, Léte, szerepe botránykő a (polgári) közerkölcs számára, értékrendszerrel bíró és értékes ember, értékteremtő. Talán éppen azáltal, hogy minden értéket átértékel.

Keresztúrszky Ida (JATE)

Harc az időbeli determináltsággal Csáth Géza novelláiban Motívumvizsgálat

Témavezető: Szajbély Mihály

Csáth Géza epikus műveinek több, mint felében jelenik meg a halál motívuma. A pusztulás, a múlandóság ilyen gyakori szerepeltetése hívta fel a figyelmet az emberi élet végességének problémáját feldolgozó novellákra.

Miután kiválasztottam, hogy az abszurd végpontok közé szorított élet szűkössége elleni küzdelem mely szövegekben jelenik meg, e motívum összetevőit, alkotóelemeit vizsgáltam. Közelebbről: a végességgel szembeálló figurákat, az elmúlásról általuk alkotott fogalmakat, viszonyukat a végességhez, és az ellene való küzdelem módjait és eszközeit.

Dolgozatom írása közben igyekeztem a novellák által alkotott szövegvilág egészén belül értelmezni a jelenségeket.

Kovács Eleonóra (JATE)

A szelíd és kegyetlen József Attila A Kettősség szervezőereje

Témavezető: Cserjés Katalin

Dolgozatomban a Kettősség nyomait kutatom, melynek sajátos és József Attilára nagyon jellemző megnyilvánulási formája a szelídség és a kegyetlenség. Megpróbálok kimutatni, mennyire összefügg a két pólus, néhol azonos is.

Vizsgálódásaim során felbukkannak más fogalmak is, a szelídségen és kegyetlenségen kívül, melyek szintén beilleszthetők a Kettősség meghatározta rendszerbe; ezeknek rokonságát, összefüggését is igyekszem bizonyítani.

A Kettősség jelentkezhethet cím és szöveg kölcsönhatásában. Második szinten a szöveget szervező fogalmak között bukkan fel. Harmadik, egyben legelemibb szintje az ún. "negatív kifejezési formula".

Tíz kiválasztott vers elemzésével igyekszem bizonyítani a fentieket. Mindig hivatkozom más szövegrészekre, ezzel is bizonyítandó a kapcsolatot, a szövegek közötti átjárást.

Kitérek az ideális olvasó és az olvasás kérdésére is. Kapcsolatot próbálok kimutatni közöttük és a Kettősség rendszere között.

Véleményem illusztrálására más szépirodalmi szövegeket is idézek.

Dolgozatomban mellékelem azoknak a József Attila verseknek a címét, melyek e vizsgálat alapját képezik.

Kövesdy Ágnes (BTF)

Babits Mihály és Móricz Zsigmond a Nyugat szerkesztői

Témavezető: Csíkváry Gábor

Célja: hogy a levelek ismertetése mellett, és tükrében ismertessem meg Babits és Móricz barátságának kialakulását és folyamatát. Ezt főleg a Nyugat közös szerkesztése alatti időszakban vizsgáltam.

Konkrét vizsgálataim:

- a levélszünetek okainak felderítése;
- az írói célkitűzések összehasonlítása;
- a levelek végén szereplő aláírások vizsgálata.

Módszereim: Az Országos Széchényi Könyvtárban és a Petőfi Irodalmi Múzeumban fellelhető kéziratok átolvasása és jegyzetelése; az e témában írt könyvek olvasása és jegyzetelése; a sajtóban megjelent cikkek olvasása és csatolása a dolgozathoz. Eredményeim:

a, a levelek nem kerültek mind a nyilvánosság elé; a személyes nézeteltérések a Nyugat közös szerkesztése alatt jobban domináltak,

b, a Nyugattal mind a ketten mást akartak elérni,

c, Babits konzervatizmusa a baráti levelekben is nyomot hagyott.

Nyáry Krisztián (JPTE)

Egy párizsi Hunniában (Illyés Gyula költői beszédmód-váltásának poétikai háttere)

Témavezető: Szigeti Lajos Sándor

Kulcsár Szabó Ernő

A huszadik századi magyar irodalom egyik legélesebb költői beszédmód-, stílusos formaváltását a szürrealistaként induló, később az újnépí költészet, majd a nemzeti klasszikus irány főalakjává váló Illyés Gyula poétikájában figyelhetjük meg.

A dolgozat azt kísérli meg bizonyítani, hogy Illyés költészetének változásait egy olyan általános poétikai tendencia eredményezi, amely a húszas évek szürrealista alkotóinak jelentős részét egy népi alapú kollektív-tudatos tárgyiassághoz vezet, majd a későbbiekben az újklasszicizmus áramához csatolja. A francia szürrealizmus legfontosabb poétikai tendenciái, a psziché művészi felszabadítását elősegítő tudati kollektivitás és a primitív népek szociális felemelkedését és művészetük átvételét szorgalmazó politikai-társadalmi kollektivitás eszméi nagyban hozzájárulnak Illyés hazatéréséhez és arra készítik, hogy a rendelkezésére álló ősi-népi tradíció, a magyar népköltészet beszéd- és formakincsét, tárgyas ábrázolásmódját vegye át.

Az új népies költői hang egyszerre viseli magán az avantgárd újító lendületét és cseng mégis ismerősen a közönség számára, ezért amikor magyar irodalomban a húszas-harmincas évek fordulóján kérdéssé válik a későszecessziós jellegű versnyelv továbbvihetősége, a Nyugat első nemzedéke Illyés költészetét felhasználva teszi meg a szükséges lépéseket a klasszikus modernség megújításához. Ennek következtében: Illyés népies szürrealista költészete az újklasszicizmus formai elemeit is integrálja, s formai konzervatizmusával és avantgárd

intenciójával hagyomány- és műfajbresztést hajt végre a magyar irodalomban.

Sepsi Andrea (KLTE)

Bizonyosságon innen, keresésen túl...(A halálhoz mért lét és az út motívuma Füst Milán költészetében)

Témavezető: Dobos István

Dolgozatom Füst Milán lírájában a halálhoz mért lét problematikáját és az út, illetőleg a halál motívumát vizsgálja. E közelítéshez elsőként a költő egzisztencialista irányultságait vizsgálom, Szabó Lajos és Tábor Béla nyomán meghatározva e bölcséleti irányzat sajátosságait. Az általam megfogalmazott teremtő-művészi attitűd kifejezést részben ezen analízis, tanulmány- és esszékötete, illetőleg az eddigi befogadástörténet intenciói jegyében fogalmazom meg, majd lírájában megállapítom az eddig is gyakran említett objektív líra fogalmának általam vélt használati létjogosultságát. Ezek után a költői életművet behelyezem abba a 30-as évekre tételezett költészeti paradigmaváltásba, melyet a legújabb közelítések preferálnak. Ennek kapcsán kitérek az éneliminációs versszerkesztésmódok, a dialogicitás, illetve bizonyos vonatkozásokkal a nyelviség kérdésköreire.

Ezek révén jutok el a bizonyosság hite, a groteszk realizmus, az abszurd, a mitologikusság, és a devalvációs történelemszemlélet fogalmakig, melyek létjogosultságát konkrét példákkal illusztrálom.

Munkám második részében a kialakított teóriát gyakorlati síkon alkalmazom: az életmű több, mint 20 pregnáns versének jelentésvilágait interpretálom megmutatva általuk egyfelől a két vizsgált motívum, másfelől a kialakított fogalmak alkalmazhatóságát.

Vass Judit (ME)

Kosztolányi Dezső metrikai pályaképe

Témavezető: Kecskés András

Kosztolányi Dezső költészeti össztermékének vázlatos metrikai vizsgálatát tartalmazza dolgozatom, rámutatva arra, hogy a költő melankolikus életérzésének legfőbb formái alapja a jambus, és a jambusi sorfajtákon belül az ötös és hatodfeles jambikus sorok. Dolgozatom célja, hogy Kosztolányi Dezső verseit metrikai szempontból rendszerezsem, költeményeit verstanilag összegezzem. A költő öt éves korától haláláig alkotott 670 versét korszakoltam metrikai szempontok szerint, de dolgozatomban külön bemutatom a köteteket is - szem előtt tartva a költemények tartalom és forma közötti kapcsolatának érzékeltetését. Nyolc korszakra bontottam a verseket:

Zsengék (első korszak), Négy fal között (második korszak), A szegény kisgyermek panaszai (harmadik korszak), Őszi koncert, Kártya, Mágia, Lánc, lánc, eszterlánc, Tinta, Mák, Kenyér és bor (negyedik korszak), A bús férfi panaszai (ötödik korszak), Meztelenül (hatodik korszak), Zsivajgó természet, Számadás (hetedik korszak), Hátrahagyott versek (nyolcadik korszak).

Dolgozatom végén mintaként metrumstatisztikákat mutatok be, amelyek a dolgozatban foglaltak alátámasztására szolgálnak, s ezek a metrumstatisztikák a továbbiak folyamán teljessé bővülnek, tehát az összes verset feldolgozom e szempontok szerint. A szonetteket - mint Kosztolányi kedvencét - teljes egészében statisztikai táblázatba foglaltam, összegezve a költőnek e középkori strófával való "játékát".

Legújabbkori magyar irodalom

Ács Mariann (JPTE)

Szilágyi István *Agancsbozót* című regényének mitopoétikai elemzése

Témavezető: V. Gilbert Edit

Szilágyi István az erdélyi magyar irodalom kiemelkedő prózaírója, aki az 1975-ben megjelent *Kő hull apadó kútba* című regényével emelkedett a magyar irodalom élvonalába. Második regénye, a sokak, így mindenekelőtt Thomka Beáta, Kiss Valéria által méltatott *Agancsbozót* 1990-ben született meg. Eseménysora, a *Kő hull apadó kútba* c. regénytől eltérően abszurd, modellszerű. Motívumvilága koherens szerkezetet mutat, amelynek megfejtésével a regény mély jelentésrétegeinek feltárásához juthatunk.

A regény metaforarendszerének kiemelkedő pontjai - bolyongás az erdélyi havasok között, a barlang a mitológiai neveket viselő kovácsokkal, a kardok kovácsolása, a szarvasvadászat rítusa, stb. - párhuzamba állíthatók a mitológiai labirintus vonásaival. Ezek az ismétlődő motívumok kapcsán merülnek fel a regényben olyan problémák, mint az identitáskeresés, a csapdászituáció, valamint a lágerirodalomból jól ismert léthelyzet, amelynek lényege, hogy a hatalom a munkát mint eszközt arra használja fel, hogy saját érdekeinek szolgálatába állítsa az egyén akaratát. Az író a világot mint labirintust értelmezi, s ily módon merül fel az emberi szabadság elérhetőségének kérdése.

A Szilágyi Istvánnál felmerült emberi létproblémákat mindenekelőtt Dosztojevszkij, Szolzsenyicin, Zamjatyin műveiben megjelenő gondolatokkal vetem össze.

Beck Zoltán (BDTF)

Dimenziók

Témavezető: Fűzfa Balázs

Holdosi József egy regényének, a *Kányáknak* elemzésére vállalkozom, lehetőség szerint számba véve azon jellemzőket, melyek az író majd minden munkájában megtalálhatók: a *Kányákból* kiindulva, s mindig vissza is térve oda.

A dolgozat szerkezeti felépítését azonban nem ez adja meg. Sokkal inkább kívánok a regényszintek szerint haladni. Holdosi József munkáinak szerkesztési elve ez: mesél, lineárisan haladva előre az időben, ám e cselekménysort mintegy hálóként fogja össze a mítoszok és motívumok egymásutánja, átjárást biztosítva ezzel a transzcendens világa, melynek szereplői a valóság részeivé válnak, ahogy a valóság elemei sem tartják meg csupán konkrét jelentésüket. Mindehhez járul még egyfajta líraiság, mely az értelmezési kört tovább tágítja, jelentkezzék az egyszerű csúfolódókban, rigmusokban vagy akár önmagukban is "működő" költeményekben. Holdosi munkái ugyanakkor élesen bírálják a társadalmat, cigányokét és nem cigányokét egyaránt, okokat magyarázva és megoldást keresve.

Birkás Éva (JPTE)

Rákos Péter hungarológiai tevékenysége

Témavezető: Nádor Orsolya

Rákos Péter, a Csehországban élő magyar irodalomtörténész és kritikus már több, mint negyven éve képviseli a magyar kultúra értékeit Prágában. 1945-ben végzett a prágai Károly Egyetemen filozófia-történelem szakon, majd később tanítani kezdett. 1950 óta ad elő itt magyar irodalmat és történelmet.

Számos mű, tanulmány látott napvilágot tolla alól, amelyek segítik a magyar filológiát tanuló egyetemisták és főiskolások munkáját. Ezek közül néhányat röviden említék dolgozatomban.

Ma Rákos Péter a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság elnöke, amelynek munkájában annak megalakulása óta részt vesz.

Dolgozatomban részletesebben kitérek két előadására, amelyekben fontos hungarológiai kérdésekre hívja fel a figyelmet, és amelyekben olyan nézeteket fogalmaz meg, amelyek példaértékűek lehetnek mindenki számára, aki hungarológiával tudományos szinten foglalkozik. *A dolog és a szó* című előadásban a hungarológia elnevezés problémáit, a szó által jelölt tudomány mibenlétét taglalja. A másik előadás címe: *A hungarológia felső fokú oktatása*. Ebben a magyar filológia külföldi oktatásának problémáit tárgyalja, valamint jövőre vonatkozó irányelveket említ.

Rákos Péter sikerrel gondoskodik megfelelő utánpótlás kineveléséről, a hungarológiával mind gyakorlatban, mind elméletben foglalkozik, folytatva azt a tevékenységet, amelyet Riedl Szende, az első hivatalosan kiküldött magyar tanár megkezdett.

Bódis Zoltán (KLTE)

A Hamvas-írás

Témavezető: Görömbei András

"Az idő az ember szándékától, függetlenül, kivétel nélkül mindenkit gondolkozásra kényszerít. Gondolkozni pedig nem egyéb, mint meginogni abban, hogy az adott világ valóság." (H.B.) A Hamvas-írás valósága mindenekelőtt: kérdés. A válaszok, melyeket Hamvas e kérdésre az archaikus kultúrák, a traditio, a kereszténység valamint a művészetek (és leginkább az irodalom) alapján próbált megadni, sohasem merítették ki a kérdést, az mindvégig megmaradt kérdésnek, ami valószínűleg az egyik oka annak, hogy Hamvas az írás szenvedélyéről nem tudott lemondani.

A Hamvas-olvasat, amelyik inkább Hamvas válaszai felől közelít Hamvashoz e ponton kérdésessé válik, mert leolvashatónak vél valamilyen Hamvas-képet, amely ugyan valóban Hamvasról szól, de amelyben nem Hamvas szól. A jelen dolgozat e Hamvas-képek mellé a Hamvas - írás-képet kísérli meg odaállítani, amely ugyan szintén a Hamvas-írásról szól, de - remélhetőleg - a Hamvas-írást is szóhoz juttatja.

A Hamvas-írás ugyanis magára az írásra is kérdez, az írás valóságát, s így irodalom, filozófia eredetét, létmódját kutatja. Kérdése az, hogy van-e 'szent írás', létezik-e az írásban 'szent hely'. A *poeta sacer*, a "szent költő, szent művelő" - a lét rendjének legutolsó őre, ahogy *A láthatatlan történetben* írja - ugyanis "a hagyományt nem csak őrzí, hanem mindig újjáteremti a logos, a szó erejével." A Hamvas-írás mindig Hamvas-olvasás is. Azt lehetne mondani, hogy Hamvas az írásban nem tesz mást, mint olvas. De nem úgy, hogy elolvassa, leolvassa azt, amit már valahol valaki leírt, megfestett, lekottázott. Amit olvas, az az olvasásban születik meg. Az olvasás, az olvasó írás a hamvasi személyesség és személy létrejöttének helye.

Hamvas egy helyen a "lét szövegéről" beszél. Vagyis az olvasás szorosan kapcsolódik a valóság kérdéséhez, s nem csak 'szövegolvasásról' van szó. Ha az olvasás nem csak az írás megfejtését, leolvasását jelenti, ha az olvasás másik értelmezését is szem előtt tartjuk, úgy a hamvasi kérdés - anélkül, hogy az válaszként lenne értelmezhető - Hamvas egy - Joyce-ról írott - mondatát hívja elő: "semmi sem maradt a száraz valóságból és közhelyből: ez így most már tiszta imagináció".

A dolgozat, az olvasás olvasata, ennek nyomait rajzolja újra - másképp.

Bognár Barbara (EKTF)

A közéletiség felvállalása a vallomásos költészettől a látomásos líráig (Ratkó József 70-es évek közepéig tartó lírájának jellegzetes vonásai)

Témavezető: Szentesi Zsolt

Ratkó József a parasztsors legmélyéről indult, gyermekkori megrázkódtatásaiból származó lelki sérüléseit később újabb csalódások tetézték. E megpróbáltatásokat idézi fel kegyetlen s egyben leplezetlen őszinteséggel a *Félelem nélkül* (1966) című első verseskötetében és a hozzá függelékként illesztett *Önéletrajz*-ban. Ratkót itt még egy magáénak vallott, mélyen átélt József Attila-i élmény irányítja.

A nagy távlatokat sugalló pályakezdés után megtorpanást, elbizonytalanodást jelez a második, *Fegyvertelenül* című kötete (1968). Itt már korábban is meglevő, a szegénység ügyének elkötelezett erkölcsi felelősségérzet a "mindenért felelős vagyok" etikai parancsává szélesedik. Az etikus indulat áramában meglazul a versszerkezet, gyakori az önisméltés és a moralizálás.

A harmadik könyvet (*Egy kenyéren*, 1970) szintén átszövi még az etikus indulat, amely itt már a belső eszmélkedés medrének szigorúbb formafegyelméhez igazodik. Magatartása szegények iránti szolidaritása most is töretlen, de higgadtabb, meditatívabb; figyelme egyre inkább az emberi létezés, az élet halálhoz kötöttségének rejtélye felé fordul.

Múlt és jelen, holtak és élők viszonya képezi tárgyát *Törvénytelen halottaim* (1975) című kötetének. Az ötlet, miszerint a halottak tartják a földet, már korábbi költeményeiben is fellelhető; most ez negyven verset összekapcsolva látomássá tágu. Kidolgozottságát, nyelvi megformálását tekintve az előzőekhez viszonyítva e kötetben nyújtott Ratkó a legtöbbet.

Czigány Ákos (ELTE BTK)

A mély tautológia beszédmódja

Témavezető: Balassa Péter

Pályázatom Pilinszky művészetének egy keveset vizsgált jegyéről ad első közelítést. Megpróbálom feltérképezni azokat az erővonalakat, melyek mentén a költő az irodalmi hagyomány egyik - s számára talán - legfontosabb művét, a Bibliát olvassa és újraírja. Az életmű feldolgozásának módja a szakirodalomból jóformán csak Kuklay Antal könyvére tekinthet vissza előzményként. A szerző, szándéka szerint, az eddigieknél nagyobb alapossággal közelíti meg Pilinszky különböző műfajainak átjárásait, összefüggéseit. Az idő és az adott terjedelem miatt természetesen ez a dolgozat csak első próbálkozás lehet e feladat fölvállalására. Továbbvitele az "életmű" fogalmának és létmódjának átfogó vizsgálatát is jelentené.

Menete egy kritikaelméleti problémával indul, a *tautológiáéval*, melynek elemzését az *ismétlésen* keresztül szövegre viszem vissza (I. fejt.). Ez megfelel annak az általános törekvésnek, hogy az értelmezés - lehetőség szerint - a műből vegye terminológiáját azért, hogy a tisztán fogalmi metanyelv elidegenítő és napjainkra kétségessé vált ideálját megkérdőjelezve autentikusabb és elevenebb nyelvezetre leljen. Ha ideiglenesen fenntartható a szembeállítás: hermeneutikai típusú problémák dekonstruktív "módszerű" megoldására törekszem. A mű érzékiségének, jelölő felületének, az olvasat implicit jellegének hangsúlyozása elsősorban Paul de Man munkásságára támaszkodik.

A mű és hagyománya közti viszonyra is értett *ismétlés* infra- (vagy inter-) textuális fogalmának intratextuális, tropikus megfelelője itt a *tautológia*. Ez a Bibliában egy transzcendens Jelölt beszédmódjának jellegzetessége. Az ismétlésnek és a tautológiának nincs "jelentése", sokkal inkább (beszéd)aktus- vagy (írás)gesztus-jellegűek. Ezért a 2. fejezetben az *erőnek*

irodalomszemantikai fogalomként történő bevezetését javaslom. Ez lehetőséget biztosít az irodalmi tapasztalat, hatás (olvasás) és a hatástörténet (irodalomtörténet) kevésbé elszigetelt kritikai kezelésére.

Ennek képi működését a *látás* érzékletében részletezem, mivel az erő szemantikája leghatékonyabban az érzékelés (ill. azok hiánya) metaforáira alkalmazható. A látás -, hallás stb.

- tropusai köztes helyzetet foglalnak el jelölő-jelölt, reprezentáló-reprezentált között, így nem csak a tartalom-forma dichotómia, a tematikus kritika és a pusztá formavizsgálat zsákutcáiból kínálnak kiutat, hanem "kijáratokat" teremtenek a szöveg határán túlihoz is. Ezt a problémát a dekonstrukció hajlamos egyoldalúan, a nyelviség javára elintézni. Az érzékelés metaforái újfajta referenciális csatornát képezhetnek a mű belső világtapasztalata (a reprezentáció) és az ember, az olvasó elsődleges és reflexív világtapasztalata közt.

A dolgozat ellenőrzött, az értelmezés szolgálatába állított intertextuális rétegvizsgálatot is tartalmaz. Megemlítem Pilinszky szövegeinek egy-két magyar irodalmi szövegösszefüggését (*Pupilla* - Juhász: *A tékozló ország*; *Költemény* - Maróti: *A kolostor*), s kapcsolatuk felemlítését szorosan az inherens textus-működésekhez kapcsolom.

Írásom a dekonstruktív irodalomkritika módszereiből merít. A retorikus olvasásban Paul de Man eljárásait próbáltam nem dogmatikus, hanem pragmatikus módon hasznosítani. Ezzel a dekonstruktív iskolának a divat és az elutasítás közti harmadik, gyakorlatban tesztelő, óvatos kritikával próbálgató hazai recepcióját célzom meg. Ezen amerikai pragmatisták kiemelt erényének tartom a pontos, akkurátus szövegvizsgálat és a kritikai látomásra való képesség együtt tartását, amit Geoffrey H. Hartman a zsidó és keresztény bibliai hermeneutika hagyományaiig vezet vissza. Közülük leginkább Harold Bloom sajátos, heterogén pszichopoétikáját használtam fel. Fogalmi mellett egyes szélesebb bázisait, a pszichoanalízist és a misztikus hagyományt külön is bedolgozom az értelmezésbe. Nem

indokolatlan ez Pilinszkyre nézve, aki a misztikával nyílt, a pszichoanalízissel némileg rejtettebb párbeszédet folytat. Nem véletlen, hogy mindkettő gondolatrendszernek fontos jellemzője a nyelv érzékisége és negativitása, a tagadás.

Az ismétlés-tematika felvezetésekor újraolvasást adok egy közismert újszövetségi példabeszédről. Biblia és irodalom kapcsolatának lehetséges tisztázásához Bloom egyik utolsó könyve mellett Northrop Frye monográfiájához folyamodtam. Fontosnak tartottam felvetni szent szöveg és profanizáció, hit és szöveg viszonyának, a blaszfémiának szigorúan kontextualizált problémáit. Ez a témakör képezi jelen érdeklődésem legáltalánosabb keretét. A dolgozatban kísérleti jelleggel kritikai terminussá terjesztettem ki a *teremtés*, *inkarnáció*, *kenosis* stb. és kiemelten a *corpus* fogalmait. Hasonló módszert követek, amikor Pilinszky legfontosabb elméleti írásait veszem szoros olvasás alá. Ennek során, kellő körültekintéssel, kiküszöbölhetők azok a homályos közhelyek, miszerint a költő a legjobb/rosszabb értelmezője volna saját műveinek, poétikájának.

A dolgozat a jövőben további nélkülözhetetlen, terv vagy vázlat formájában meglevő fejezetekkel fog kiegészülni, ebben az értelemben sem tekinthető tehát lezártnak. E mellé további Pilinszky-tanulmányok társulnának, melyek az életmű újraolvasását adnák ki.

Munkám s a kutatás önállóan folyt, tartalmi szakmai konzultációval nem éltem.

Császár Csilla (JATE)

Weöres Sándor: A teljesség felé

Témavezető: Cserjés Katalin

A dolgozat megírásának, a téma kiválasztásának oka, hogy a későbbiekben tárgyalt "válságot" ma, napjainkban is érzem, élőnek tartom, és ennek a Weöres-műnek az elolvasását, értelmezését és ismeretét - nemcsak a magam, hanem minden ember számára is - lényegesnek, mindenhol, mindenütt és mindenkor öröknek gondolom, Céлом a mű értelmezése és annak megvilágítása, hogy miért lényeges a ma emberének *A teljesség felé* ismerete, melyek azok a gondolatok, amelyeket ismernünk kell a műből ahhoz, hogy ma is teljes életet élhessünk, emberek legyünk a szó nagybetűs értelmében. A módszerem a következő: "tömbökben, blokkosítva" összefoglalni azokat a gondolatokat, csomópontokat, melyek átjárják, átölelik a weöresi-művet.

A továbbiakban olvassuk a költő önvallomását: "Mondanivalóm lényege: igyekszem az olvasókat emberi lényegük tágabb regiszterére ébreszteni, a reflexek dinamikus működésére, az ösztönök hullámmorajára, az értelem rendező-tágító és nem korlátozó, leszűkítő hivatására, s a tudat fölötti alig dimenzionált tág térségekre. "Ismerd meg önmagadat!" ez a célom. Úgy vélem, hogy a tágabb önismeretű ember kevésbé rabja személyes igényeinek és szenvedélyeinek, békésebb, munkájában eredményesebb... A mélységet és magasságot kutatom, nem a közvetlenül érzékelhető szintet. Az ösztönvilág mélyeit és magasságait. Munkám irreálisnak látszik, de hát a parány - és csillagvilágról készült fényképek sem azonosak a napi látványokkal, mégis a realitás a céljuk és a tudásnak és a társadalomnak a továbbsegítése."

Hajas Gabriella (EKTF)

**A váteszköltészet kiüresedésétől a posztmodernig
(Petri György lírája)**

Témavezető: Szentesi Zsolt

Petri György költészetét az utóbbi évekig kizárólag egy szűk réteg ismerhette, hiszen ellenzéki kapcsolatai miatt a költő hosszú évekig csak szamizdatban publikálhatott. Nyilvánvalóan ez a fő oka, hogy szakirodalom is alig olvasható róla, s az eddigi életmű alapos feldolgozásával mindezt adós maradt az irodalomkritika. Természetesen én sem erre vállalkoztam; dolgozatom célja az volt, hogy rámutassak Petri György lírájának legjellemzőbb vonásaira, s kötetének összehasonlításával költészetének fejlődési tendenciáit is feltárjam.

Fontosnak tartottam felmutatni azokat a jegyeket, amelyek bizonyítják, hogy Petri romantikus költő: erre utal világképének alapszerkezete. Lírájának rendkívül fontos újítása, hogy a szerelmi tárgykör a többivel azonos súlyú témaként-motívumként épül be verseibe, hiszen az érzelmeket is determinálja a költő egyetemes pesszimizmusa. Petri további lírai újítása a költői technika témává avatása, a szó- és fonológiai játékok (különösen a '80-as években), valamint a halál problematikája - élményköre: részben az elveszített szerettek, részben a legmélyebb emberi félelem, a pusztulástól való gyötrő rettegés kapcsán.

Dolgozomban azt is vizsgáltam, hogy a lírai szereptudat demisztifikálódásával miként válik hiteltelenné és ezáltal elfogadhatatlanná Petri számára a hagyományos váteszköltői attitűd, s hogyan jut el a posztmodern szemléletig.

Horváth István (BGYTF)

**Balassi Bálint: Szép magyar komédiájának magyarországi
bemutatói**

Témavezető: János István

A XV. századi drámairodalom jeles drámáját választottam vizsgálódásom tárgyául, hiszen Balassi Szép magyar komédiája ma is aktuális. Ezt bizonyítják az 1961-től 1994-ig terjedő időszakban bemutatott előadások is.

Dolgozatom ezen bemutatók történetét öleli fel, pontos kronológiát, színházi perspektívát követve, a bemutatók pontos időrendjében.

Nem kívánok tehát az ismert irodalom tükrében filológiai, stilisztikai, irodalomtörténeti értekezést végezni.

Tanulmányomat keretbe illesztettem: a II. fejezetben kísérletet teszek annak bemutatására, hogy Balassi korában hogyan valósulhatott meg műveinek előadása, a keretet záró IV. fejezetben pedig - a tapasztalatokat összegezve - megpróbálom felvázolni, hogyan valósulhat meg Balassi művének rekonstrukciója a huszadik század színpadán.

Horváth Zsuzsa (PPKE)

**"Ez volt Jeruzsálem? Nyoma sincs."
(Katona József - Spiró György: Jeruzsálem pusztulása)**

Témavezető: Szilágyi Márton

Katona József 1814-ben írt *Jeruzsálem pusztulása* című darabját Spiró György 1982-ben írta át Ruszt József felkérésére. Az átírást a személyes indítékokon kívül a nyolcvanas évek fiatal íróinak úgynevezett nemzedéki jelensége is motiválhatta.

Kerényi Ferenc szerint Katona a megkésett klasszicizáló tragédia megírására tett kísérletet a Jeruzsálem pusztulásában. Ez a dráma a vitézi játék, a végzetdráma és az érzékenyjáték sajátosságait egyszerre hordozza magán. A hatáskeltő borzalmak - a kisfiú megölése és megfőzése - bevett, sokszor gyakorolt megoldások voltak a kor rémdrámáiban.

Az eredeti dráma fő cselekményvonala szinte követhetetlen, a szereplők motiválatlanok, egymáshoz való viszonyuk kifejtetlen. Spirónak szinte újra fel kellett építenie a darabot, így a főbb konfliktusok is kirajzolódtak, s a cselekmény is nála vált érthetővé. Az átírást a megőrzés és a változtatás kettőssége jellemzi. Katonánál egy magasabb cél - a város megmentése - volt a szereplők motiváltsága mögött, míg Spirónál az egyéni érdek és a kegyetlenség kerül előtérbe. Spiró megőrzött az eredetiből számos elemet, ám kibővítette történelemszemléletének megfelelő motívumokkal.

E sikeresen átírt dráma színpadon is megvalósult, melyet Ruszt József neve fémjelez. Nála a hangsúly átkerült a gyászra, s a Spirónál már meglévő áthallások - holocaust, zsidók deportálása - a színpadi látványban is megvalósultak.

Így Spiró György, illetve Ruszt József aktív közreműködésével és radikális átértelmezésével egy "átváltozásnak" lehettünk tanúi.

Jánó Judit (JGYTF)

Embléma és motívum Farkas Árpád költészetében

Témavezető: Kovács András

Mind az embléma, mind a motívum alapja az ismétlés. A szimbolikus tartalom is ebből alakul ki. A két eszköz a szimbólumból ered. Ez az egyik legősibb ábrázolási mód, hiszen a szavakhoz több jelentés kapcsolódhat, és ezt bizonyos szövegváltozatok, -fajták erősen ki is használják, például szépirodalom, mitológia. A szimbólumok bár állandóan változtak mégis megtartották eredeti jelentésük egy részét. Dolgozatomban az így felfogott embléma - és motívum fogalmat használok.

Farkas Árpád köteteit elemezve kiemeltém az ismétlődő motívumokat. Két fő motívumot találtam nála: a "csend" -et és az "ének" -et, melyek több jelentést hordoznak, és amelyekhez a következő mellékmotívumok tartoznak: "tűz", "lő", "csont", "kés" és "kő". Ezek más szövegvilágokban is megtalálhatók például Ady Endre, József Attila, Nagy László és Kányádi Sándor költészetében. A szövegkülső ismétléseket, a vándormotívumokat - a mai szaknyelven - emblémának nevezem.

Kulcsár Szabó Zoltán (ELTE BTK)

Az emlékező regény

Témavezető: Szegedy-Maszák Mihály

A dolgozat Nádas Péter *Emlékiratok könyve* c. regényének elemzésére tesz kísérletet. A magyar epikai tradíció sajátosságainak felvázolásából kiderül, hogy a mű olyan irodalomtörténeti "úrt" tölt be, mely igazából csak "virtuális" előzményekhez kötődik, s így különösen problematikus e hely elhatárolása pl. Esterházytól, ill. egyáltalán a Nádas-epika és a posztmodern közötti viszony értelmezése.

Az elemzés két részre bomlik, mindkettő a szövegre irányul. Az első a szövegbe "beleírt" implicit szerző (Wayne C. Booth), a másik az implicit olvasó (Wolfgang Iser) felől értelmezi a narratív "felépítményt". A - hosszabb - első rész az alaktani narratológia különböző módszereivel a szöveg mnemotechnikai eljárásait mutatja ki, a második - részben leszűrve az első megközelítésből következő befogadási "szabályokat" - az olvasói szerepstruktúrákból következtet az emlékező stratégiák funkcióira. Az interpretáció mindemellett felhasználja a mű hazai recepcióját, valamint az utóbbi években fellendült németországi emlékezetkutatás eredményeit. Az emlékező formáiból a hagyományhoz való viszony biztosabban értékelhető, így az irodalomtörténeti következtetés is: a regény szembeáll a posztmodern korszakküszöbvel, ám annak cusanusi (azaz "előtti" - Hans Blumenberg) aspektusából.

Merényi Annamária (JPTE)

Weöres Sándor Psychéje felvilágosodás és a kanonizáció szemszögéből

Témavezető: Rohonyi Zoltán

Weöres Sándor 1972-ben megjelent kötete beleépít irodalmi tudatunkba egy soha nem létezett költőnőt, a Psyché álnéven író Lónyay Erzsébetet. Az alkotó tradícióhoz való viszonya a kánonképződés kérdésköréhez tartozó fogalmakkal (archaizálás, diskurzus, hagyomány, intertextualitás, szerző) adható meg. A *Psyché* visszatérés egy konstitutív módon elfelejtődött korhoz, kísérlet a hagyomány újrafogalmazása tekintetében. Weöres eljárásával a totális intertextualitást valósítja meg: nyelvi, stílári és tematikus imitálást végez, szövegek adoptálásával dolgozik.

A szerző pályáját két jelentős elem kíséri végig: különös tehetséggel utánoz (*Merülő Saturnus, Tűzkút*), és érdeklődésének fontos területe a régi magyar irodalom (*Három veréb hat szemmel*). Korai lírájában a metamorfózis komponensei (férfi-lélek nővé alakulása, nyelvi sajátosságok, verstani eszközök felhasználása stb.) előlegezik a Psyché-kérdés kötet-szintű megoldását.

A hajdani költőnő írásai az átalakulás-jelenség és az archaizáló szándék szintéziseként születtek. Psyché a megszerkesztett kötet szintjén több mint szerep, ugyanis a lírai én tökéletes módon korrelál egy tőle időben távoli korról és idegen nemmel.

Weöres Sándor munkája archaizáló poétikai törekvésből született: visszatérés elfeledett alakzatokhoz, műfajokhoz, nyelvhez és versformákhoz. A *Psyché*-anyag a feledésből egy új értékkomponenst adva előhívja Ungvárnémeti Tóth László verseit és *Nárcisz*-drámáját, eljárásával kánon részévé emeli a felvilágosodás szerzőjének alkotásait, lehetővé teszi a mű magasabb szinten való olvasását.

Weöres átveszi az imitált kor egyik öndefiníciós eljárását, a kötetkompozíció-megoldást. Ungvárnémeti magyar nyelven közölt művei és Psyché-kötet kapcsán a dolgozat fontos vizsgálati területe a maga-értelmezés lehetősége. Az 1816-os anyag végén olyan glosszákat találunk, melyek segítségével értelmezhetőek a költemények és a tragédia. Weöres Sándor munkája hasonló a belülről értelmezés szintjén: az életregény, a versek, a korabeli kritikák és az 1971-re datált utolsó elemzés összefügg egymással.

Molnár Gábor Tamás (ELTE BTK)

Auschwitz mint írott világ? (Fikcióalkotás és történelemszemlélet - Kertész Imre: Sorstalanság)

Témavezető: Bogoly József Ágoston

A dolgozat Kertész Imre sokat emlegetett, ellenben igen ritkán *értelmezett* regényével, a *Sorstalansággal* foglalkozik. Abból indul ki, hogy a regény és a Kertész-életmű jó része azért lehetett sokáig alkalmatlan a befogadásra, mert az Auschwitz jelenséggel és a róla szóló irodalommal szembenézők csak következetesen *leképezéselvű* pozíciókból voltak képesek közelíteni az esztétikai tapasztalatot hordozó szövegekhez. Így a lágerirodalom kívül rekedt az irodalmi folyamatokon, és önmagába zárt egységként csak a történelmi valósághoz fűződő viszonya válhatott kérdéssé.

Ezzel szemben - főként irodalomhermeneutikai előfeltevések közegében - kísérli meg a dolgozat rehabilitálni a Sorstalanság *esztétikai érvényét*, amely éppen Auschwitz-cal párbeszédbe lépve próbál kilépni ebből a bezártságból. Nem az irodalmiság alkalmazkodik a történelmi tényvalósághoz, hanem - tudatában saját fikció-voltának - a regény Auschwitz megszólaltatásával teremt lehetőséget a történelemmel való *párbeszédre*, amely így esztétikai párbeszédé lesz.

Mindezt - és ennek bemutatása és igazolása a dolgozat célja - olyan *poétikai* eljárások teszik lehetővé, mint a *köznapi kalandregény* szüzséjének (a barkácsolás értelmében vett) *dekonstrukciója*, a többsíkú emlékezet-funkciók össze- és szétjátszása, valamint - mindezek legmélyén - a túlélőként megjelenített *elbeszélőnek* mint jelentésképző centrumnak *visszavon(ul)ása*, aki így megszűnik uralni az Auschwitzról való beszédet, és Auschwitzot mint a róla szóló diszkurzusnak fölérendelt *metadiszkurzust* képes felmutatni.

És ez a szemlélet - amely feltűnően emlékeztethet akár a hagyománynak mint játéktérnek elsőbbségére a mindenkori

szubjektummal szemben - teszi lehetővé Auschwitznak olyan megszólaltathatóságát, amely nem uralom-, produkció- és miméziselvű, hanem képes szabad játéklehetőségeket nyitni a befogadó, a regény és Auschwitz világa között, hogy ezen dialógusban képződhessék valamilyen tapasztalat.

Molnár Rita (BDTF)

"Beszéljetek, költők..." A Kortárs című folyóirat története (1957 szeptemberétől 1991-ig)

Témavezető: Fűzfa Balázs

A dolgozat a Kortárs történetét vázolja fel. Olyan történetet, amit egy olvasó lát a kiadott írások és az elmúlt, közel negyven év tükrében.

Az egyes fejezetek, a történelmi változásokkal párhuzamban, a Kortárs egy-egy korszakát tekintik át.

A mai napig nyomon követhető a folyóiratnak az a törekvése hogy a magyar irodalom színe-javát jelentesse meg. A nyolcvanas évek végéig a politika, később pedig a gazdasági nehézségek szorítják korlátok közé a Kortárs szerkesztőit. A dolgozat felvonultatja azon írók, költők sorát, akik a leggyakrabban publikáltak a Kortársban. Az adott korszakban elfoglalt helyüket, szerepüket műveikből vett idézetekkel támasztja alá.

A dolgozat célja a Kortárs bemutatásán túl, hogy elindítója lehessen egy több évet átfogó kutatásnak, s felhívja a figyelmet a folyóirattörténettel foglalkozó művek hiányára.

Nagy Péter (ELTE BTK)

**A nyelvi tér poétikája - és a történeti emlékezet újraírása
Márton László Átkelés az üvegen című regényében**

Témavezető: Bogoly József Ágoston

Mivel Márton László nagyregényét a kritika Esterházy Péter és Nádas Péter nevével jelzett epikai tradíció harmadik korszakos műveként említi (ami már önmagában is figyelemreméltó) s a mű értelmezőinek jobbára azzal kell(ene) szembenézniük, hogy az anything goes tapasztalata sorra történeti kérdésekkel szembesíti az ilyenfajta interauktoriális szövegek olvasóit - fontossá válhat a hagyományhoz való viszony (pontosabban a tradíció megtapasztalhatóságának) mnemotechnikai előfeltételeit módosító (?) irodalmiság. Ugyanis a *Átkelés az üvegen* (e dolgozat szerint) a posztmodern korszituáció olyan horizontjában áll benne, amely a dehistorizálás tényének és a nyitottság recepciós képleteinek való megfelelésén túl (talán) azzal válhat érdekessé és példaértékűvé, hogy az aufklerista és a 19. századi (főleg marxista) díszkurzusból való kikerülés nyelviségének (ami persze éppen az előbb említettek transzdiszkurzivitásának árnyékában jöhet létre) esztétikai játékterét az implicit olvasói szölamok sokrétűségének adja át. Dolgozatom ezt a jelenséget próbálja meg szemléltetni a regény poétikai megformáltságának és jelképezésének tükrében.

Palkó Gábor (ELTE BTK)

**A szöveg, amint újra írja önmagát
(Krasznahorkai László: Sátántangó)**

Témavezető: Bogoly József Ágoston

Krasznahorkai László *Sátántangó* című regényének recepciójában konszenzus alakult ki, amely mind a műről való beszéd módjában, mind előfeltevéseiben, mind az azzal kapcsolatban felmerülő kérdésekben meglehetősen egységes.

Magában a hazai recepcióban más előfeltevésekre épülő interpretáció e témában nemigen fordul elő. Dolgozatom célja egy eltérő értelmezés legitimálása. Ehhez előbb Harold Bloom, Jacques Derrida és Martin Buber egyes szövegeit használom fel, így próbálva bizonyítani a főbb szereplők -idétlen szóval-fallomonologocentrikusságát, s a kritika ilyen irányú szimpátiáját. Ezután W.C. Booth elméletére támaszkodva a mű horizontját a fentiek ellen próbálom kijátszani. Ehhez az intertextualitás és a feminista kritika egyes szerzőinek műveit használom, legfőképp a Biblia és Allan Robbe-Grillet szövegeit kitüntetve. Végül a mű egyik eddig kevés hangsúlyt kapott fejezetét emelem ki abból a célból, hogy a dialogikusság megteremthetőségének lehetőségét, illetve az ezért hozott esetleges "áldozatot" vizsgáljam M. Bahtyin és J. Kristeva segítségével a mű e részét a mű címével, a mű egészének horizontjával, a karneváli hagyománnyal és a haláltáncsal hozva kapcsolatba.

Papp Noémi (ME)

Weöres Sándor: MÉDEIA

Témavezető: Beney Zsuzsa

Weöres Sándor nagy terjedelmű verse nem egyszerű folytatása, vagy drámai újraköltése egy görög nő sorsának, hanem kísérlet annak bizonyítására, hogy az emberiség ősi mítoszait az emberi tudat legmélyéről származó alapvető mozaikalelemek építik fel.

A szimbólumrendszer, amit a költő használ, magában hordozza az egyetemességet, de az egyéni lelemény sok helyen titokzatossá, már-már érthetlenné teszi a költeményt. A vers mitológiai tartalma, mint minden mitológiai tartalom nem szűkíthető le egy értelmezésre, a mitológia ugyanis polarításokkal dolgozik, ez pedig többféle értelmezést enged meg.

Az egyetemes, vagy a Weöres által alkotott világból beemelt egyedi szimbólumokat megpróbálja megfejteni, felfejteni (pl.: Hold, sárkány, virág, Tehén-asszony, Virág-anya, Medve-ükanyó stb.).

A dolgozat ezekkel a rejtett, vagy félig kimondott jelentésekkel foglalkozik. A képeket, látomásokat nem egyszerűen a görög mitológia világából szemléli, hanem magyarázatait a keresztény világképből is meríti. Az értelmezést még ennél is tovább bővíti, amikor a férfi-nő kapcsolatot, a keletkezés és elmúlás, az idő misztériumának örök problémáját vizsgálja az egyetemes kultúrtörténetben.

Papp Tibor (JATE)

Szenteleky létrája

Kísérlet a jugoszláviai magyar irodalom fogalmát (ki)alakító erők liha, de KONstruktív felmutatására

Témavezető Fried István

A cím egyrészt azon szerzői intenció metaforikus hordozója kívánt lenni, amely szerint a jugoszláviai magyar irodalom fogalmával jelölt képződmény kapcsán körvonalazódott diskurzushoz rendelhető - foucault-i értelemben - diskurzust megalapozó szerző, másrészt Wittgenstein *Tractatusának* egy (többek között Eco és Esterházy hatékony közreműködésének következtében), elhíresült félmondatát igyekszik a Szilágyi Ákos által *mesebeszédnek* keresztelt alantabb műfaj keretein belül problematizálni. A szerzőség kérdéskörének vizsgálata óhatatlanul felkavarta az egymásnak feszülő diskurzust alakító erők különben is labilis homeosztázisát. Az anyagra való kellő rálátáshoz elkerülhetetlen metapozíció elfoglalása pedig néhány provokatívnak ható heroikus gesztus megtételét is megkívánta. Ezt én csak lihán tudtam elképzelni. Lihán, mert az általam követni kívánt módszer (deKON) ezen a téren még nem igazán produkált irányadó mintákat, a belőle illetve a neki is modellül szolgáló eljárásokból saját használatra elbarkácsolt kezdetleges háló pedig eleve nem biztat nagy fogással. Alaptézisem szerint a jugoszláviai magyar irodalom fogalma immár nem alkalmas a vele jel-ölni szándékozott képződmény le- illetve elfedésére. Hogy a jugoszláviai magyar irodalom projektuma az őt konstruáló két meghatározó erő megszüntével - a jugoszlávizmus regionális narratívájának likvidáltatásával és a marxizmus nagy antropomorf elbeszélőmódjának berekesztődésével hipotézisemnek megfelelően tényleg véglegesen lezártnak tekinthető-e, arra ez a kis összefoglaló nem adhat megnyugtató választ.

Ráfi Dénes (JATE)

Csigák és istenek (A mindenség képmmodelljei Nadas Péter Emlékiratok könyve című. művében)

Témavezető: Bernáth Árpád

Nadas Péter *Emlékiratok könyve* című művét problematikája és formanyelvének szépsége miatt a világirodalom egyik legfontosabb alkotásának tartom. Egyszerűbben és tisztábban megfogalmazva: szeretem. Interpretációmban a következőket fejtem ki részletesen:

Ebben a regényben a tükröződés a szervezőelv. Mind a szerkezetben, mind tematikájában, mind motívumaiban ez uralkodik. Végtelen tükrőfolyosó lehet a modellje a művészet (sőt annak ágai, illetve egy-egy alkotás és még egy művön belüli motívumok viszonyának is) és a valóság, (bár hogy létezik-e ilyen ontológiai státusz, abban elbizonytalanít a könyv) a különböző kultúrák, személyiségek kapcsolatának. A másik legfontosabb struktúra modellje egy antik falikép. A valaha androgyn emberek eme boldogító isteni tulajdonságát már csak a csigák birtokolják. Az emberek nem csak külön választottak másik felüktől, de érintkezni is csak egy közvetítőn keresztül tudnak.

Véleményem szerint a könyv fikatív elbeszélőin keresztül Nadas a Thomas Mann-i, s benne a goethei hagyománnyal egyesül. Csak a művészet képes a teljességet, melynek földi mása és megjelenési formája a sokféleség, egyetlen műbe sűríteni, ahogy a német 'Dichten' szó a költést és sűrítést egyszerre ki tudja fejezni. A találkozások a transzcendencia (a művészet) erdejében lehetségesek. Ide kell hazatalálni. Ezt tematizálja a saját korpuszáról szóló szöveg, s ezzel a rutint elutasító őszinte írás templomát építi fel.

Seres Katalin (KCSSTF)

Kommunikáció és világszemlélet összefüggései Örkény egypercesében

Témavezető: Virágné Horváth Erzsébet

A dolgozatíró kommunikáció és világszemlélet összefüggéseire keresi a választ Örkény egypercesében.

A témát az egyperces műfaj s a groteszk örkényi értelmezésével vezeti be, amelyet az író nézetrendszere s a korabeli kritikai irodalom alapján mutat be. E résztények sorozata az örkényi világ előképeként illeszkedik a dolgozat egészének rendszerébe.

A kommunikáció mint szempont és mint téma jelenik meg a novellák kiválasztásában és interpretálásában. Az egyes novellatípusok az írói módszer - szemlélet - világszemlélet - világkép - formációk típusaiként is értelmezhetők.

A kommunikáció rendszerére és folyamatára irányuló elemzésekben kirajzolódik a társadalmi kommunikáció mai képe: a kontextuális viszonyok abszurditása, a referenciák inreferenciális váltásai, a kontaktuslehetőségek lehetetlenségei, a nyelvi kódrendszer kiüresedése, egy redukált világ abszurditása.

Az írói megjelenítés, a fikcióteremtés sajátos "kellékévé" válik a perspektívaváltás, a montázstechnika, a kihagyás és elhallgatás; a naturalisztikus világdarabok s az egész irracionális.

A dolgozatíró befogadói attitűdje azonosul az íróéval: "...az emberiség nem menthetetlen...". A dolgozatíró a "változtatás" és a "cselekvés" értelmét keresi.

Szeles Judit (BGYTF)

**Egy megrögzött moribundus portréja (Sziveri János
költészetének jellegzetességei, különös tekintettel a
Magánterület című kötetre)**

Témavezető: Karádi Zsolt

Sziveri János szövegeivel és az ezeket méltató-bíró írásokkal való kutató-értelmező "együttélés" után a dolgozat szerzője próbálkozást tesz a *sziveriség* meghatározására, a számba véve az életmű opusainak s az ezekből kirajzolódó szakaszoknak a jellegzetességeit, az azonosságokat és a különbségeket egyaránt. Azt a progresszív folyamatot vizsgálja, amely a vers születésétől, a teremteni akaráson át a halálig vezetett. Az újszülött még kissé artikulálatlan hangjától, a közköltő hangoskodásán át egészen addig, amíg a poéta ki nem mondhatta, hogy "Más-e a költészetem, mint eredménytelen istenkeresés?" Azaz a legelső kötettől (*Szabad gyakorlatok*), a posztumusz verseskönyvig (*Magánterület*).

A vajdasági származású Sziveri János költészetének kardinális jegyeire szeretne rávilágítani a dolgozat, így a korai avantgárd "pózolásra", az outsider szerep tettetésére" a cinikus (ön)íróniára, a posztmodern játékosságra, a tragédia hiteles prezentálására, a kései elégikus hangra, a formafegyelemre, a klasszicizálódásra. *Poésie macabre* ez, amely mögött félelmetes élettapasztalat állt. Harminchat év.

Virág Gábor (ÚE)

**Interpretációs kérdések Mújdricza Péter 40 LAP BÖJT
című szövege kapcsán**

Témavezető: Faragó Kornélia

Dolgozatom szövegének hőse, akit a szöveg narrátora olvasó/szerzőként definiál, a Pompeji folyóirat 1993/3-4. számában négy üres oldalra talál. Újraolvassván a négy üres oldalt olvasó/szerző rádöbben, hogy az amit maga előtt lát, egy szöveg. Ezek után a vizsgált jelenség szöveg voltát igyekszik bizonyítani, majd megkísérli értelmezni a szöveget. Különböző eljárási stratégiákkal dolgozik: eltűnik a szövegben, a szöveg szereplőjévé válik, a szövegben jelenlevő textuális kutatókat nyomon követve felkutatja az általa ismert releváns kontextusok összességét, a vizsgált szöveg intertextuális területeit. Ugyanakkor feltárja a nem verbalizált, nem tudatosított kontextuális háttérelemeket is, amelyeket elengedhetetlennek hisz szövegének értelmezéséhez. Egy szóval: miután szótárából kiűzi a globális, "titkos" jelentés fogalmát, jelentéseket rendel a szöveghez. Minthogy ezek a jelentések többértelműek, egymást kizáróak is lehetnek olvasó/szerző nem mer pontot tenni dolgozatának végére. Pont helyett három pontot tesz, a befejezettség jele helyett a befejezetlenségét, teret engedve így az új jelentéshozzárendeléseknek.

Összehasonlító irodalomtudomány

Antal Éva (KLTE)

"Irracionalitás" a negatív utópiákban

Témavezető: Harmati Enikő

A negatív utópiák "irracionalitása" az utópiák túlhajtott racionalitásának kritikájaként értelmezhető. Az utópiák totalitárius államaiban a Ráció (vö. a formális vagy instrumentális ész) eldologiasítja az embert, így ésszerűtlen mozzanatként jelenik meg mindaz, ami az ember személyes tudatához tartozik. Az antiutópiákban a szerelem, a művészetek, a nosztalgia, a fantázia és az örület utolsó emberi menedékként állnak az Ésszel szemben.

Dolgozatomban ezen irracionális mozzanatok vizsgálatát tűztem ki célul hat - általam kiválasztott - antiutópisztikus regényben. Az egyes utópiák bemutatásakor arra is választ próbálok keresni, hogy mennyiben tekinthető "egydimenziós" (l. Herbert Marcuse) az utópiák konformizált világa és, hogy van-e lehetőség autonómia elérésére.

Az első fejezet a modern fogyasztói társadalom víziójával foglalkozik (Aldous Huxley *Szép új világ* és Kurt Vonnegut *Utópia 14*), a másodikban két börtönvilág bemutatására teszek kísérletet (Arthur Koestler *Sötétség délben* és George Orwell *1984*) majd a harmadik fejezetben a fantázia irracionális világáról írok (Vladimir Nabokov *Meghívás kivégzésre* és Jevgenyij Zamjatyin *Mi*).

A befejezésben foglalkozom a művek egyik központi problémájával: a szabadság és boldogság antinómiájával, amely összefügg az antiutópiák ironikusságával. Ezek a művek annyiban ironikusak, amennyiben megszüntetik az utópiák univerzális boldogságba vetett hitét, de nem ajánlanak új alternatívákat - csupán az irracionális mozzanatok jelennek meg bennük értékként.

Dús Judit (JGYTF)

Asszonyorsok gyűrűjében (Németh László és Tolsztoj nőábrázolása a *Gyász*, az *Iszony* és az *Anna Karenina* c. regények tükrében)

Témavezető: Varga Emőke

Dolgozatom három részre tagolódik:

Az elsőben a regényíró Németh Lászlót állítom a középpontba. A *Gyász* és az *Iszony* c. regények előzményeit vizsgálom egyrészt az irodalomban, másrészt az író életművében. Ezután részletesen szólok a két mű keletkezéséről, majd a hősnők jellembeli párhuzamainak érzékeltetése miatt még kiemelem a regények szerkezeti hasonlóságát.

A második egység a "Tolsztoj inasaként (?)" címet kapta. Itt Németh László műfordítói tevékenységéről, Tolsztoj írói alkatáról, valamint az *Anna Karenina* c. regény keletkezéséről szólok. Végül kiemelek néhány fontos motívumot a műből.

A harmadik részben történik a hősnők szellemi rokonságának vizsgálata jellemeik párhuzamba állításával. A sokféle lehetséges szempont közül az alábbi tízet emeltem ki:

1. Lélekmonográfia
2. "Véletlen családok"
3. Szerelem
4. Házasság
5. Elődök
6. A környezettel való titkőzés
7. Anyaság
8. Szerepjátások
9. Világidegenség
10. Szimbolikus motívumok

Dolgozatomat rövid összegzés, utószó, majd a jegyzetek és az irodalomjegyzék zárja.

Fejes László (ME)

Egy szlovák regény megközelítési kísérlete magyar drámai hagyomány (Ján Kaliniczak: Restaurácia)

Témavezető: Demeter Júlia

Dolgozatomban a szlovák szépprózát megteremtő Ján Kaliniczak főművét vizsgálom. Munkám nem átfogó elemzés, hanem a regény magyar irodalmi vonatkozásaiból kiindulva próbálok magyarázatot adni néhány, az elemzésnél felmerülő problémára. Dolgozatom felépítése a következő:

Bemutatom Kaliniczakot, életművét, a vizsgált regény elhelyezkedését az életműben. Megvizsgálom lehetséges előzményeit.

Kizárom a nem magyar előzményeket. A téma csak magyarországi lehet (a regényben szereplő választási rendszer csak Magyarországon élt), a két feltételezhető szlovák előzményről pedig kimutatom, hogy nem állnak kapcsolatban a regénnyel. Feltérképezem a lehetséges magyar előzményeket. A magyar választási vígjáték és a Restaurácia kapcsolatát. Megállapítom, hogy szoros kapcsolat csak Nagy Ignác *Tisztújítás* című darabjával mutatható ki.

A regény elemzése során megállapítom, hogy a mű három szorosan összeszőtt történetből áll, és ebből csak kettőnek van kapcsolata a választási vígjátékkal. Vizsgálom a történetek összefűzésének technikáját, tisztázom a szereplők kapcsolatrendszerét, a stílus kérdéseit, illetve rámutatok a történetek összefűzésének buktatójára: a morális megítélés zavaraira.

Végül a mű külső viszonyait vizsgálom: helyét a szlovák irodalomban, azt hogy miért nyúlt Kaliniczak a magyar előzményekhez, mi a célja, milyenek irodalmi eszméi.

Golden Dániel (ELTE BTK)

Amerikai anizx

Témavezető: Bogoly József Ágoston

A szöveg, mely itt kezdetét veszi, arra vállalkozik, hogy azt a szöveget interpretálja, amely úgy kezdődik, hogy: "A szöveg, mely itt kezdetét veszi, az amerikai irodalomkritika és filozófia néhány, a legutóbbi időkben származó, magyarul megjelent szövegeinek olvasására vállalkozik. [...]"

Bevezetés. Az amerikai dekonstrukcióról (1. Történetiség. 2. De Man kontra Derrida. 3. Retorika kontra logika. 4. Dekonstrukció kontra intézmény). Richard Rorty-ról (1. Honnan hová? 2. A tagadó állítás. 3. Az 'irodalmi fordulat'. 4. A monológ rehabilitálása. 5. Pragmatika.). Egy filmről.

Beck András, Bódy Gábor, Boros János, Farkas Zsolt, Geoffrey Hartman, Barbara Johnson, Kulcsár Szabó Ernő, Vincent B. Leitch, Paul de Man, J. Hillis Miller, Christopher Norris, Orbán Jolán, Poszler György, Richard Rorty, Rozsnyai Bálint.

"[...] a most folyamatban lévő szöveg [...] Rorty egy 'megértő-elfogadó attitűdű' rekontextualizációja kíván lenni. Ekképp a »Rorty« jelölő ebben a szövegben sem a hús-vér amerikai filozófust jelöli; a »Rorty szerint« vagy »Rorty azt mondja« szerkezetek annak a rövidítései, hogy »egy olyan szöveget, mely fölé a Richard Rorty név van írva, én a következőképpen olvasok«."

Hankovszky Tamás (JATE)

Az aranykorgondolat

Témavezető: Cserjés Katalin

Dolgozatom arra a jelenségre reflektál, hogy aranykormítoszok születtek, és születnek ma is. Végső soron arra kérdez rá, hogy igazak-e ezek a történetek. Mivel a tudományos világképpel ellenkeznek, ilyen igazságra nem tarthatnak igényt. Ahhoz, hogy valami másfajta igazságot tulajdoníthassunk nekik, intenciójukat kell feltárni. Ezt úgy végeztem el, hogy bemutattam az aranykormítoszok csoportjának eredetét mítoszkritikai és vallástörténeti kutatásokra támaszkodva. Beszámolok róla, hogy a világban tapasztalt rossz (amiről a szenvedés útján szerzett tudomást az archaikus ember) hogyan hívta életre az évenként a káoszba visszatérő, majd kezdeti tökéletességében újjászülető kozmosz képzetéhez kötődő kezdetleges időkonceptiót, majd az időérzék fejlődésével hogyan vált ez a rendszer elégtelenné, és adta át helyét az évnél nagyobb ciklusokkal, illetve lineáris idővel számoló rendszereknek. Az előbbi modell feltételez egy aranykort, a tökéletesség idejét, mely fokozatosan vaskorrá (a mindenkori elbeszélő ideje) silányult, de ami hamarosan ismét helyreáll, hogy bizonyos idő elteltével a ciklus a hanyatlással újramezdődjék. A lineáris idő elmélete is tud a letűnt boldog időről, de csak egyszeri, végérvényes visszatértére számít ennek az ideális állapotnak. Az aranykormítoszokat is magukba foglaló időspekulációk a szenvedést tapasztaló ember optimizmusának tanúi. Aranykorról beszélni tehát nem krónikási, hanem vigasztaló szerep.

A dolgozat második fele az aranykortörténetek motívumainak eredetét igyekszik tisztázni, olyan képzetekét, mint az emberek közötti egység, a szenvedés hiánya, a gond nélküli megélhetés, az istenek és a természet barátsága stb. A pszichológia, a mélylélektan, a transzcendentálfilozófia és a teológia segítségével

négy egymástól független magyarázat születik. Ezek alapján (az első fejezetben kifejtett matematikai analógiával egybehangzóan) azt a következtetést vonom le, hogy abban az esetben mondhatók igaznak ezek a szövegek, ha egy, a köznapinál lényegesen tágabbnak tekintett valóságra vonatkoztatjuk őket, ha az önkényesen (de jogosan) szűkre vont valóságfogalmunkat úgy tágítjuk ki, hogy ezáltal a pszichikai, illetve a transzcendens világot is valóságosnak ismerjük el.

Kalmár György (KLTE)

Mítosz és Tömegkultúra

Témavezető: Szirák Péter

Dolgozatomban korunk populáris kultúrájának kultúrtörténeti gyökereit vizsgálom. Alapkonceptiója hogy a kultúránkban jelenleg uralkodó világmagyarázat figyelmen kívül hagyja, illetve nem létezőnek nyilvánítja az emberi élet több olyan szféráját, mely évszázadokon keresztül hozzájárult az élet értelmes és jelentéstelivé tételéhez. Amit pedig nem kaphatunk meg a "való" világban, azt a fikció birodalmában fogjuk keresni. Ennek fényében vizsgálom a mese és mítosz hatását korunk populáris kultúrájára, illetve annak mesélési formáira. A túlnyomórészt elméleti síkon mozgó dolgozatot két, paradigmaticusnak mondható mű elemzése egészíti ki.

Dolgozatom megírásában elsősorban a következő gondolkodók, illetve kritikusok elképzelései inspiráltak: Vladimir Propp, Umberto Eco, Honti János, Király Jenő, Almási Miklós, Mircea Eliade, Friedrich Nietzsche, Sigmund Freud, Bruno Bettelheim, Jacques Lacan, J.-F. Lyotard, Asa Berger, John Fiske, Roland Barthes, John Storey, Paul Feyerabend és Leszek Kolakowski.

Klujber Anita (JPTE)

A halál mitopoétikus megszőpítése a hőesés motívumában (Radnóti: *December*, Paszternak: *Hull a hó* és *Dsida: Szép halál* című versének összehasonlító elemzése)

Témavezető: Beney Zsuzsa

V. Gilbert Edit

Szigeti Lajos Sándor

A dolgozat három vers párhuzamos elemzése során tárgyalja a hőesés motívumában megragadható költői halál-felfogást. A témaválasztást nem csak a halál-kérdés XX. századi felerősödése indokolja. A művek több szempontú megközelítése megvilágítja a sajátos lét-konceptió alkotás-lélektani forrásait és művészet-szemléleti következményeit is. Tartalmi szempontból legfontosabb a versekből kirajzolódó, mitológiai gondolkodásra emlékeztető költői szemléletmód: élet és halál szintézisben feloldott ellentéte, ami ambivalens, teljességet magában rejtő léttapasztalást jelent. Ez a gondolati mag leginkább a versek közös motívumának mitopoétikai értelmezése során bomlik ki. A hőesés-motívum elemei archetipikus gyökerekre vezethetők vissza, de magának a képnek sajátos jelentéskört, a tél-halál toposztól eltérő használata mindhárom költő egyéni leleménye.

A dolgozatban felkínált alternatív értelmezést nem csak a központi motívum, hanem a versek más szintjeinek több szempontú vizsgálata is alátámasztja. A mitopoétika biztosítja az elméleti keretet a motívumvizsgálathoz, de a versek értelmezésében az összehasonlító poétika és a Lotman-i verskommunikáció is szerepet játszik. Ez a látszólag eklektikus megközelítés a három vers elemzése során koherens egységben oldódik fel, mert a különböző iskolák eredményei egymást alátámasztják és mélyítik. A dolgozat gondolati, tartalmi következtetései mellett ez a módszertani komplexitás is újszerű és használhatónak tűnik.

Szilágyi Judit (JATE)

Füst Milán: *A feleségem története* Martin Buber
Én és Te című művének tükrében

Témavezető: Kovács András

Füst Milán, metafizikával átítatott életművének értelmezéséhez kézenfekvő a filozófia bevonása. A dolgozat is ilyen kísérletet tesz: Füst nagyregénye, *A feleségem története* vizsgálatához a filozófiai perszonalizmus egyik jeles képviselőjének, Martin Bubernek *Én és Te* című művét hívja segítségül.

Ha végigkövetjük Störr kapitány útját a buberi világokon, és megvizsgáljuk azon viszonyok természetét, amelyekben áll (Én-Az vagy Én-Te), akkor tanúi lehetünk egy olyan fejlődésnek, mely a vegetatív életet élő hajóseibert öntudatra ébredt individuummá változtatta.

Az *őszállapotból* (a világgal való eredendő összekapcsoltságból) eloldódva megkezdődik Störr küzdelme, melynek tétje a boldogság, a lét - számára - egyetlen lehetséges módon való kiteljesítése. A *természet* világában ösztönei még megajándékozzák a teljesség átélésével, de ez az *emberek világában* már nem elég. Meggyőződése szerint kizárólag felesége adhatná meg neki élete értelmét. Vele viszont nem tud személyes kapcsolatot kialakítani, mert nem képes elfogadni vágyott és való ellentmondását. Korábbi, biztosnak vélt tudását a kétely, otthonosságát az otthontalanság érzése váltja fel. Megnyugvást, feloldódást csak Lizzy halálával talál, amikor is a nő átlép a *szellemi világba*, konkrét jelenlétével nem zavarva többé a Störrben róla alkotott képét. Így a kapitány végérvényesen magába, önnön belső világába zárkozhat; megtörténik hazatalálása.

Nagy Krisztina (JATE)

"A végsőkig folytatjuk a harcot!..."
F. M. Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés* és Oscar Wilde:
Dorian Gray arcképe című regényének összehasonlító
vizsgálata a kiválasztott ember típusa alapján

Témavezető: Fried István

Dolgozatomban két különleges ember, D. Gray és R. R. Raszkolnyikov kiválasztottságának összehasonlítására teszek kísérletet. Értelmezésemben R. Barthes nyomába szegődöm: a két regényt Műként (egy jelentéssel, a szakirodalom figyelembe vételével) és Szöveggként (végtelen számú interpretációs lehetőség alapjaként) elemzem. A szövegeket kiemelem a történelmi háttérükből, hogy egy új aspektusból beilleszthessem irodalomba.

Raszkolnyikov és Dorian Gray kiválasztottsága véleményem szerint hasonló, és mégis eltérő. Hasonló, mert mindketten büntetlenül hághatták át a törvényt (Raszkolnyikovot védte az elmélete, Gray-t pedig a fiatalság álarca), és különböző, mert Dorian fizikai, Raszkolnyikov pedig szellemi síkon emelkedett ki a közönségesek tömegéből. Mikor el akarták mondani valakinek gonosztetteiket, senki sem hitt nekik. Nevettek rajtuk, de nem is tehettek mást, hiszen a "transzcendentális" bűnökre a rendőrség nem hozhat sem ítéletet sem felmentést, mert nincs rá paragrafus.

Mindketten törekedtek a kiválasztottságra, függetleníteni akarták magukat a lelkiismeretüktől, de nem voltak eléggé felkészültek ennek a szerepnek a vállalására. Próbáltak kitarítani, "a végsőkig folytatjuk a harcot!..." eszméje mellett, elhitették magukat, hogy rendkívüliek, azonosulni akartak a kiválasztottakkal, de csak arcuk álarc mögé rejtéséig jutottak.

Reuss Gabriella (JATE)

Feleselő motívumok

Témavezető: Fried István

Az időről időre felbukkanó állatok, tárgyak, irodalmi motívumok láttán kedvem támadt egyetlen dolog, egy tárgy sorsát végigkövetni: vajon mi volt azelőtt, hogy bevonult volna a gondolkodásba valamilyen műalkotás révén? És vajon hogyan sikerült bekúsznia az ember elvont gondolataiba, hogyan, miért tapadt konkrét, tárgyat jelölő névéhez annyi más jelentés? S ha ez megtörtént, mi lett ezekkel a jelentésekkel, no meg az eredeti tárggyal ezúton, gondolataink tükrében, a műalkotásokban? Elterjedtek vagy kipusztultak? Netán divatba jöttek? Vagy közhellyé váltak? És hogyan viszonyultak egymáshoz, kommunikáltak-e egymással? Léteznek-e ma is?

Ezekre a kérdésekre keresem a választ, egyetlen konkrét dologból szimbólummá nőtt tárgy, mégpedig a kagyló ismételt előbukkanásait követve.

Szerecz György (PPKE)

Vers és ritmus - verszene

Témavezető: Horváth Mária

A vers eredetileg dal volt, tehát dallam, ritmus és szöveg együttese. A ritmus a vers zeneiségének alaptényezője.

A ritmus az időtartam tagolása, amely rögzíti a szöveget a dallamhoz. A ritmus a nyelv két rétegéből: kétféle elven, a szótaghosszúság, és a hangsúly alapján jöhet létre. Az időmértékes verselés jellemzője az összes szótagra kiterjedő bináris ritmus. A hangsúlyos verselv ritmusa egyértékű, és csak meghatározott szótagokra terjed ki. A klasszikus formák, dallamuk révén műfajokhoz kötődtek, és hatottak az európai költészetre. A nyugati nyelveken az időmértékes verselv csak a hangsúlyossal keverten tudott megvalósulni. A magyar nyelv ellenben alkalmas az időmértékes verselésre. A magyar népdalok dallam-ritmus-szöveg összefüggésének vizsgálata arra mutat példákat, hogy a magyar naiv verselésben is kimutatható az időmértékes ritmuselv.

Tóth Tihamér (BDTF)

**A pesszimizmus két rendszerkísérlete
(Giacomo Leopardi és Arthur Schopenhauer)**

Témavezető: Hoffmann Béla

Amikor Schopenhauer egyik művében utalt arra, hogy Leopardi, az emberi fájdalom legszínesebb megjelenítője századában, olyan problémák sorát vetette fel, amelyre először De Sanctis híres tanulmánya reagált. A dolgozat Schopenhauer és Leopardi filozófiáját - mint a romantikában megfogalmazott egység és szabadság igényéből levezethető - kifejezetten pesszimista rendszerkísérletként fogta fel és értelmezte. Ennek eredetét a romantika világképe alapján, és Schopenhauer, illetve Leopardi gondolkodásában próbálja meg tetten érni. A dolgozat célja az volt, hogy felfedje e gondolkodás gyökereit az emberi lét sajátos feltételeiben, egyben számot adjon a pesszimizmusról, mint gondolkodásról. Ekképpen, igyekszik párhuzamokat és ellentéteket keresni az élet schopenhaueri és leopardi interpretációjának összevetésében. A dolgozat középpontjában a pesszimizmusban rejlő azon gondolati elem nyugszik, amely e gondolkodás fordulatra utal. Ennek alapján a két gondolatrendszer zártságára és/vagy nyitottságára kérdez rá, amelyben az emberi lehetőségek távlatai mutatkoznak meg. Sem a német gondolkodó, sem a recanati költő XX. századi számbavételének elkerülése nem teszi lehetővé annak a fordulatnak a megértését, amelyben a pesszimizmus végül önmaga feloldásához és zártságának áttöréséhez vezet. Ez az áttörés Leopardi estében világosabb, mint Schopenhauernél, aminek következtében az utóbbinál a rendszer megszületik, míg az előbbinél szükségképpen egy magasabb szintézisben oldódik fel.

